

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI JEOPOLİTİK
YAPILANMANIN TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK
SORUNLARINA VE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdurrahman SOĞUKSU

BURSA 2007

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SOĞUK SAVAŞ SONRASI JEOPOLİTİK
YAPILANMANIN TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK
SORUNLARINA VE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. Tayyar ARI

Abdurrahman SOĞUKSU

BURSA 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ.....	1
I.GÜVENLİK KAVRAMI.....	4
II.TEMEL PARADİGMALARIN GÜVENLİK YAKLAŞIMI.....	7
A.Realizm'in Güvenlik Yaklaşımı.....	7
B. Jeopolitik Teorinin Güvenlik Yaklaşımı	10
III. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI VE DEVLET GÜVENLİĞİ .	16
A. İç Güvenlik	20
B. Dış Güvenlik	21
I. TÜRKİYE'NİN İÇ GÜVENLİK SORUNLARI	22
A.Bölücü Faaliyetler	23
B.Yıkıcı Faaliyetler	25
C.İrticai Faaliyetler ve Din İstismarı	26
D.Diğer Faaliyetler.....	29
II. TÜRKİYE'NİN DIŞ GÜVENLİĞİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	
.....	31
A.Türkiye'nin Jeopolitik Konumu.....	31

B.Tarihsel ve Kültürel Konular	34
C.Çıkar Çatışmaları	36
D.Ekonomik Nedenler	36
III. DÖNEMSEL OLARAK TÜRK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASININ İNCELENMESİ	38
A.Atatürk Dönemi Türk Dış ve Güvenlik Politikası.....	38
B.Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış ve Güvenlik Politikası	39
C.Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış ve Güvenlik Politikası.....	43
IV. TÜRKİYE’NİN MİLLİ SAVUNMA POLİTİKASI	61
V. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI	64
I. KAFKASYA İLE İLİŞKİLER.....	70
A. Kafkasların Önemi.....	70
B. Türkiye’nin Kafkasya Politikası.....	71
II. KIBRIS SORUNU	82
A. Kıbrıs’ın Türkiye’nin Güvenliği Açısından Önemi	83
B. Soğuk Savaş Sonrasında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye’nin Güvenliğine Etkisi.....	86
III. ORTA ASYA İLE İLİŞKİLER.....	89
A.Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikası.....	91
B. Türkiye Orta Asya İlişkilerinde Rusya Faktörü	95

IV. ORTA DOĞU İLE İLİŞKİLER.....	101
A. Orta Doğu Bölgesinin Tanımı ve Önemi	101
B. Türkiye'nin Orta Doğu Bölgesine Yönelik Politikaları	107
1. Irak İle İlişkiler	109
2. İran İle İlişkiler	112
3. Filistin Sorunu	115
V. BALKANLAR İLE İLİŞKİLER	117
A. Balkanlar'ın Önemi	117
B. İlişkilerin Tarihi Boyutu	119
1. Bulgaristan İle İlişkiler	124
2. Bosna Hersek İle İlişkiler	128
3. Kosova Sorunu ve Türkiye'nin Yaklaşımı	131
4. Makedonya İle İlişkiler	133
VI. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ.....	135
A. İlişkilerin Genel Değerlendirilmesi.....	135
B. İlişkilerin Güvenlik Boyutu.....	140
VII. TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ	146
A. İlişkilerin Genel Değerlendirilmesi.....	146
B. Türk ve Amerikan Politikalarının Bölgesel Bazda Değerlendirilmesi ...	151
VIII. EGE SORUNU VE YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLER.....	155
A. Ege Sorunu'nun Tarihi Boyutu	155

B.Ege Denizi İle İlgili Sorunlar	159
1.Karasuları Sorunu	159
2.Adaların Silahlandırılması Sorunu	160
3.Kıta Sahaneliği Saptanması Sorunu.....	162
C. Türkiye Yunanistan İlişkileri	164
SONUÇ	167
KAYNAKÇA	173

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AT	: Avrupa Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
NATO	: North Atlantic Treaty Organization – Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO	: Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı

GİRİŞ

Güvenlik,uluslararası ilişkiler alanında her dönemde araştırmalara konu olmuştur.Devletlerin izlediği politikaların temelinde güvenliği maksimize etme anlayışı yer almıştır.Bu anlayış hem bölgesel hem de global düzeyde geçerlidir.Her devlet zaman içerisinde değişen koşullara göre varlığını devam ettirebilme mücadelesi vermektedir.Değişim bütün organizmalar için tehdit unsuru içerebilmektedir ve bu da beraberinde güvenlik sorunlarını getirmektedir.Değişim sırasında ortaya çıkabilecek yenilikler bazen tehdit unsurlarını bazen de yararlı sonuçları beraberinde getirebilir.Bu değişim esnasında zararlı sonuçlardan uzak kalabilmek ve yararlı durumlardan faydalanabilmek için ciddi manada güvenlik ve tehdit analizlerine ihtiyaç vardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu uluslararası sistem kapsamında tehlike,tehdit ve duyarlılık alanları net bir şekilde tespit edilebilecek basit özelliklere sahipti.ABD'nin öncülüğünde yapılandırılan Batı Bloğunun algıladığı belli başlı tehditler,SSCB'nin komünist ideolojiyi yayma çabası ve olası nükleer gücünü geliştirme çabalarıydı.Sovyetlerin ise karşı koymaya çalıştığı tehdit,Amerika'nın öncülüğündeki Batının "emperyalist" genişlemesini engellemekti.Tehdidin ve tehlikenin ne zaman,kimden,nasıl,hangi nedenlerle ve hangi boyutlarda gelebileceğini tahmin etmek her iki taraf için de zor değildi.Her iki taraf için de yapılması gereken,tehdidin algılandığı ideolojik genişleme ve nükleer güç artırımı gibi belli alanlara ilişkin gerekli stratejiler geliştirmek ve tehlide duyarlı alanlara yönelik güvenlik politikaları tesis etmektir.İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tercihini Batıdan yana yapan Türkiye Cumhuriyeti için de yerine getirilmesi gereken tek görev,Batının yani ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirdiği politikaların,Türkiye'yi ilgilendiren yönüyle ilişkili olarak,sevk ve idaresinden sorumlu olmaktı.Diğer bir ifadeyle,Türkiye'nin kendi ulusal güvenliğini sağlayabilmek için özel güvenlik politikaları geliştirmesine gerek yoktu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeniden şekillenen uluslararası ortam tehdidi çeşitlendirerek duyarlılık alanlarını genişletmiştir.İki kutupluluktan tek büyük gücün hakim olduğu sisteme geçiş aşamasının ilk dönemlerinde,ABD,Batı ve egemenliklerini yeni kazanan cumhuriyetler,Sovyetler Birliği gibi önemli bir tehdit

unsurunun ortadan kalkmasıyla kısa süreli bir rahatlama yaşamıştır.Yeni sistemin yeni unsurlarının şekillenmesiyle birlikte bu rahatlama yerini güvenliğe ilişkin ciddi bir tedirginliğe bırakmıştır.Bu yeni dönemde tehdit,tek olmaktan çıkarak çok boyutlu bir hal almıştır.Türkiye, kendini bir anda Balkanlar,Kafkaslar,Orta Doğu gibi belirsizliklerin hakim olduğu coğrafyanın ortasında bulmuştur.Bu durum da Türkiye'yi yeni stratejiler geliştirmeye itmiştir.

Türkiye'nin güvenliği denildiği zaman,ülkenin devleti ve milleti ile varolan bölünmez bütünlüğü ve bu bütünlüğün yaşamsal devamlılığının anlaşılması gerekmektedir.Türkiye,üzerinde kurulu bulunan devleti ile ve bu devlete bağlı olarak yaşayan büyük nüfusun meydana getirdiği ulusu ile bir siyasal sistemdir.Her sistemin,devletin güvenliğe ihtiyaç duyduğu gibi Türkiye'nin de güvenliğe ihtiyacı vardır.Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yaşanan jeopolitik değişimler Türkiye'yi çok hassas bir konuma itmiştir.

Uluslararası sistemde ve dünya jeopolitiğinde yaşanan bu gelişmeler ışığında,çalışmanın birinci bölümünde;kavramsal ve kuramsal olarak güvenlik kavramı ele alınacak ve güvenlik kavramı açıklanmaya çalışılacaktır.İlk olarak güvenlik kavramı üzerinde durulacak,sonra realizm ve jeopolitik teorinin güvenlik yaklaşımı değerlendirilmeye çalışılacaktır.Birinci bölümde son olarak ulusal güvenlik ve devlet güvenliği kavramları üzerinde durulup açıklanmaya çalışılacaktır.Bu bağlamda iç güvenlik,dış güvenlik bağlamında devlet güvenliğine yönelebilecek tehdit ve tehlikeler değerlendirilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde,Türkiye'nin ulusal güvenlik parametreleri ve stratejileri değerlendirilip bunlara etki eden faktörlerle birlikte açıklanmaya çalışılacaktır.Bu bağlamda Türkiye'nin iç güvenliğini tehdit eden unsurlar ele alınacak ve Türkiye'de faaliyet gösteren bölücü,yıkıcı,irticai ve diğer unsurlar ortaya konacaktır.Sonra Türkiye'nin dış güvenliğine etki eden unsurlar değerlendirilerek,buna etki eden faktörler ortaya konacaktır. Bu noktada Türkiye'nin jeopolitik konumu,tarihten gelen hususlar,çıkar çatışmaları ve ekonomik nedenler gibi hususlar ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.Daha sonra Türk dış politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için dönemsel olarak incelemeler yapılacaktır.Türk dış politikası üç dönemde incelenecek ve her dönemin politikaları ana hatları ile ortaya konmaya

alışılacaktır.Bu bölümde son olarak Türkiye'nin milli savunma politikası ortaya konulup Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikası ana hatları ile incelenecektir.

Çalışmanın son bölümünde ise Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin duyarlı bulunduğu,tehdit ve çıkar algılamasına sahip olduğu bölge ve konular üzerinde analizler yapılmaya çalışılacaktır.Bu analizler yapılırken konular tarihi boyutları ile birlikte ele alınarak günümüzdeki mevcut durumlar ile birlikte değerlendirilip,Türkiye'nin güvenliği üzerine etkilerine bakılacaktır.Bu bağlamda,Kafkaslar,Orta Asya,Orta Doğu,Balkanlar,Avrupa Birliği ve ABD ile olan ilişkiler ve Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege sorununa yönelik politikaları analiz edilmeye çalışılacaktır.

I.BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL OLARAK GÜVENLİK KAVRAMININ İNCELENMESİ

I.GÜVENLİK KAVRAMI

Güvenlik konusu, dünya düzeni ve insan yaşamı açısından çok önemli bir konudur.En genel tanımıyla güvenlik, **kişilerin her türlü tehlikeden uzak bir yaşama sahip oldukları,korkusuzca yaşayabildikleri,toplumsal yaşam düzeninin insanların gereksinimleri doğrultusunda sürekli biçimde işlediği,herkesin kendini emniyet içinde hissettiği bir durumdur.**Kısaca ifade etmek gerekirse, kişinin yada toplumun kendini güven içerisinde hissetmesi durumuna güvenlik adı verilmektedir.Bu tanımlamalardan anlaşıldığına göre, her şey için güvenlik söz konusudur.Kişiler,toplumlar için olduğu gibi devletler içinde güvenlik durumu söz konusu olmaktadır.Çünkü ayrı bir varlık olarak, devletlerin ve varlıklarını devam ettirebilmeleri ancak güvenli bir ortam içerisinde mümkün olabilir.Bu durumda,bütün canlılar için olduğu gibi her organizma ya da sosyal düzen için de güvenlik hayati önemdedir. Güvenlik konusunun bir diğer hususu ise süreklilik arz etmesidir.Devletler de zaman içerisinde insanların siyasal yönden örgütlenmeleri ile ortaya çıkan siyasal mekanizmalar olarak güvenlik aramaktadırlar.Her devlet için varlığını korumak ve sürdürmek önde gelen bir yükümlülüktür bundan dolayı,devletler için en az insanlar için olduğu gibi güvenlik arayışı oldukça önemli bir konudur.¹

Bir devletin en temel ve en önemli sorunlarından birisi belirtildiği gibi güvenlidir. Güvenlik,insanların en temel yaşama hakkı, ülkelerinde benimsediği kuralların ve değerlerin korunması durumudur.Güvenlik durumunu tehlikeye düşüren ise tehdittir. Tehdit,birinin gözünü korkutmak,tehlike meydana getirmektir.²

Devlet güvenliği denildiği zaman, devlet denen soyut hukuki tüzel kişiliğe sahip varlığın,muhtemel iç ve dış,her türlü tehlikelerden korunarak varlığını hukuki,sosyal ve bağımsız olarak devam ettirmesi olarak anlaşılmaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere,özel kişilerin güvenliğe ihtiyacı olduğu kadar,devletin de

---

¹ Anıl Çeçen,"Türkiye'nin Güvenliği",**Uluslararası Çalışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**,Gamze Güngörmüş Kona (der), İstanbul: IQ Kül tür Sanat Yayıncılık,2005,s.107

güvenliğe ihtiyacı vardır.Devletin güvenliği sadece devlet denen soyut güce bağlı olarak düşünülemez,aynı zamanda devletin ülkesi içinde yaşayan varlıkların da güvenliğini içine alacak kadar kapsamlıdır.³

Uluslararası sistemin değişmez aktörleri olan devletlerin arasındaki ilişkilerin önemli bir belirleyicisi olarak güvenlik,bir durum ve ulaşılması gereken bir hedef olarak birey,toplum ve devlet arasındaki ilişkiler ağını meydana getirir.Bu sebeple güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi,devletlerin dış politikalarındaki en önemli amaçlarından biri olup devletler arası ilişkilerde her zaman ön plana çıkmaktadır.⁴

Günümüzde güvenlik kavramı yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Ülke topraklarının savunulması ve ülkenin bekasının sağlanmasına yönelik askeri faaliyetlerin kapsamı genişletilmiş, mevcut askeri boyutun yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve teknolojik boyutlar önem kazanmıştır. Gelecekteki güvenlik ortamı ülkelerin uluslararası terörizmle mücadele etme, demokratikleşme ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmelerine bağlı olacaktır. Ülkeler bunları gerçekleştirdiği oranda dünyadaki barışın sürekliliği sağlanabilecektir⁵

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler konusunda en önemli gelişme Soğuk Savaş boyunca süper güçler arasında çıkması beklenen küresel bir çatışma riskinin ortadan kalkmasıdır. Bu ortaya çıkan yeni durum bir çok ülkeyi, dış politikalarını ve buna bağlı olarak güvenlik politikalarını gözden geçirmek ve yeniden düzenlemek zorunda bırakmıştır.Yeni durum,güvenlik kavramının kavramsal ve kuramsal olarak yeniden tanımlanmasına sebep olduğu kadar ulusal,bölgesel,küresel düzeylerdeki kurumsal yapılar üzerinde de etki yapmış ve değişikliklere neden olmuştur.⁶

“Yeni ortaya çıkan durum, güvenlik yaklaşımlarında bazı değişikliklere yol açmıştır.Bu değişimleri üç başlık altında özetlemek mümkündür.İlk

---

² Halil Şimşek, **“Türkiye nin Ulusal Güvenlik Stratejisi”** İstanbul: ,IQ Kül tür Sanat Yayıncılık, 2002, s.111

³ Faruk Ögün,**“Küresel Terör”**,İstanbul:Okumuş Adam Yayınları, 2001,s.87

⁴ Rana İzci, **“Uluslararası Güvenlik ve Çevre”**,**Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**,Faruk Sönmezoğlu (der.) İstanbul: Der Yay., 1998, s.404

⁵Ögün,a.g.e.s.53

⁶ Gencer Özcan,**“Türkiye’ nin Değişen Güvenlik Ortamı”**, **En Uzun OnYıl,Türkiye’ nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul: Büke Yayınları, 2000,s.13

değişiklik;bölgesel sorunların daha ön plana çıkarak küresel sorunların daha geri plana kayması olmuştur.Ülkeler de bu doğrultuda güvenlik stratejilerini yeniden düzenlemiştir.Örneğin,Rusya Federasyonu 1993 yılında ‘Yakın Çevre Doktrini’ni yayınlarak küresel sorunlardan ziyade kendi yakın çevresi ile ilgileneceğini beyan etmiştir.İkinci önemli gelişme,geleneksel savaş biçimlerinde ortaya çıkan değişimdir.Kimyasal ve biyolojik kitle imha silahları taşıyan uzun menzilli füzelerin sayıca artması ve menzillerinin geliştirilmesi bu değişikliğe neden olmuştur.Bu yeni savaş yoluyla çok geniş bir alan savaş alanına dönebilmekte ve şehirlerin ve vatandaşların korunması oldukça güç olabilmektedir.Üçüncü gelişme ise,geleneksel olmayan tehditlerin ortaya çıkmış olmasıdır.Bunun en tipik örneği etnik çatışmalardır.Ordular bu yeni tehdit karşısında geleneksel yöntemlerden farklı yöntemlerle savaşmak zorunda kalmaktadır.Ve bunların hepsinin neticesinde ülkeler güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmek ve yeni yaklaşımlar geliştirmek durumunda kalmışlardır.”⁷

Güvenlik kavramı ve bilhassa devlet güvenliği kavramı, devletlerin ve toplumların kendi bağımsız kimliklerini ve fonksiyonel bütünlüklerini sürdürme yeteneği ile ilgili bir kavramdır. Ulusal güvenliği tehdit eden ihtilaflar, devletlerin güvenlik politikalarının ana gündemini oluştururken,bu politikalar da,tehdit ve tehdit algılaması ile ulusal gücün öğeleri üzerine kurulmaktadır.⁸

Ulusal gücün öğeleri ele alındığıdaysa,bu öğeler nicel ve nitel öğeler olmak üzere ikiye ayrılır.Ulusal gücün nicel öğelerine bakıldığında,bu öğelerin; coğrafya,ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklar,ekonomik kapasite,savaş teknolojisi,silahların nitelik ve niceliği gibi faktörlere bağlı olan askeri hazırlık derecesi ile ülkenin demografik özellikleri olduğu kabul edilmektedir.Ulusal gücün niteliksel öğeler içinde de ulusal karakter,ulusal moral ile hükümetin niteliği yer almaktadır.⁹

---

⁷Özcan,,a.g.e.,ss.13-14

⁸ Polis Okulları Ders Kitabı,Cilt: 1,Devlet Güvenliği ve İstihbarat,s.125

⁹ Bu konu hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**,İstanbul:Alfa,1999, ss.43-58

II. TEMEL PARADİGMALARIN GÜVENLİK YAKLAŞIMI

A. Realizm'in Güvenlik Yaklaşımı

Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramına en kuvvetli vurguyu yapan ve güç,ulusal güç gibi kavramları esas alan fikir akımı realizmdir. Bu nedenle konunun teorik olarak anlaşılması açısından realizm oldukça önemlidir.

Realist perspektifin özünü oluşturan en önemli konulardan birisi güvenlik konusudur. Ulusal güvenlik kavramı, uluslararası ilişkilerde karşılaşılan bir çok kavramsallaştırmada olduğu gibi, insan doğasından hareket edilerek açıklanmaktadır. Bilindiği gibi, insan doğasına olumsuz bir bakış açısıyla uluslararası ilişkileri açıklamaya yönelik analizler geliştiren realist perspektifin temel varsayımlarından birine göre, güç ve güvenlik olgusu, insan davranışlarını ve dolayısıyla devletlerin davranışlarını temel olarak şekillendiren unsurlardır.¹⁰

Uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak, Realizm, devleti kabul etmektedir. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı devletler arasındaki mücadele süreci olarak değerlendirmektedir. Realizm, devleti bir bütün olarak ele almakta ve devlet içindeki dinamikleri göz ardı etmektedir. Bu görüşe göre konular arasında bir hiyerarşi vardır. Askeri konular ve güvenlik konuları öncelikli konulardır ve bu çerçevede güç olgusu uluslararası ilişkiler anlamında en temel kavramdır.¹¹

“Realistlere göre, uluslararası ilişkilerin ana gündemini ulusal güvenlik konuları oluşturmaktadır. Siyasi ve askeri konuları en önemli konular olarak gören realistlere devletler ulusal çıkarı maksimum kılmak için çaba gösteriler. Realistler tarafından devletin varlığını sürdürmeye ilişkin olan ulusal güvenlik konusu yüksek politika (high politics) olarak, ticari, mali, parasal ve sağlıkla ilgili konular ise alçak politika (low politics) olarak nitelenmektedir. Realistlere göre, yukarıda da belirtildiği gibi devletlerin amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için kullanacakları temel

¹⁰ Robert Grilpin, "The Richness Tradition Of Political Realism", **International Organization**, Volume 38, Issue 2, Spring 1984, s. 300.

¹¹ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, İstanbul: Alfa, 2002, s. 122

unsur güçtür.Bu nedenle,genelde realistler için güç mücadelesi uluslararası ilişkilerin temelini oluşturmaktadır.”¹²

Realizm,mevcut ve muhtemel tehditlere karşı koyabilmek için devletlerin sahip olduğu gücü ve güvenlik politikalarında ‘kendi kendine yardım’ stratejisini temel araçlar olarak kabul etmektedir.Realizm’e göre ‘güç takibi’ zaman zaman ulusal çıkarlar benzer bir olgu olarak varsayılmakta ve bu nedenle realizm, uluslararası sistemdeki güç ve anarşi konularına yoğunlaşmaktadır.Çünkü devletler gücü,güvenlik stratejilerinde ulusal çıkarların bir amacı olarak kabul etmekte ve bazı durumlarda da dış politika hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanmaktadır.¹³

Aynı zamanda güç takibine yönelik olan bu politikalar,devletler arasında ortaya çıkan ihtilafların en önemli sebebi olarak görülmektedir. Ancak devletlerin gücünü korumaya ve ya artırmaya yönelik politikalarından vazgeçmesi güç dengesinde kendi aleyhine bir durum yaratacağından, sistemdeki diğer aktörlerin bir hedefi haline gelme olasılığını da artırmaktadır.¹⁴

Devletlerin yukarıda ifade edildiği gibi ilişkilerinde “kendi kendine yardım” stratejisi doğrultusunda hareket ettiği düşünülürse benzer çıkarların olduğu noktalarda rekabet etmeleri muhakkaktır.

Bu nedenle devletler kendi güçlerini devamlı olarak artırmaya ve ya korumaya çalışırlar. A devletinin gücünde yaşanan değişime eğer B devleti aynı şekilde karşılık vermezse,B devletinin gücünde azalma meydana gelir ve sonuçta mevcut güç dengesi değişir.Bu durum güç ilişkilerinde “sıfır toplamı”¹⁵ (zero sum) bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bu koşullar altında devletlerin çıkabilecek muhtemel ihtilafları önlemeleri ancak aralarındaki güvensizliği ortadan kaldırarak, işbirliğine gitmeleri ile mümkündür.

Güç dengesi sistemine bakıldığında ise,güvenliği diğer devletlerin eline bırakan devletin gelişmesinin mümkün olamayacağı ve tehditlere açık hale geleceği

---

¹² Ari,**Uluslararası İlişkiler Teorileri**, a.g.e., s.126

¹³ Paul Viotti,Mark V. Kauppi,**İnternational Relations Theory: Realism,Pluralism,Globalism**,2.nd ed.,New York:Macmillan Pub.,1987,s.7

¹⁴ Celeste A. Wallender,”İnternational Institutions and Modern Security Strategies”,**Problems Of Communism**,Jan-Apr.1992,s.44.

varsayılmaktadır. Devletlerin, bu arzu edilmeyen durumlarla karşı karşıya gelmekten kaçınmak amacıyla benimsedikleri davranış kalıpları da, sonuçta rekabetin baskın olduğu güce dayalı ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin işbirliğine gitmeleri halinde ise, var olan ortak çıkar ve faydaların kimler tarafından, ne ölçüde paylaşılacağı sorusu gündeme gelmektedir. Diğer bir ifadeyle devletler, işbirliğinden hangi devletin daha kazançlı çıkacağı sorusuna yanıt aramaktadırlar. Bu bağlamda da bir devletin, diğerinin artan gücünü hangi amaçlar doğrultusunda kullanılacağına ilişkin kuşku duyması ve uluslararası sistemde var olan güvensizlik ortamı, işbirliği potansiyelini oldukça azaltmaktadır.¹⁶

Realist teori, devletlerin asıl amaçlarının “güç artırımı” olması halinde nasıl hareket edeceklerini açıklamaktadır ve bu noktada güç ile güvenliğin doğasını sıfır toplamı olarak değerlendirdiği için eleştirilmektedir. Çünkü, güvenliğin doğası sıfır toplamı olmak zorunda değildir. Güç ve güvenlik birbirine benzer kavramlar ise sıfır toplamı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ama güç ve güvenliğin birbirinden farklı kavramlar olarak ortaya çıktığı (gücün araç olarak kullanıldığı güvenliğin ise amaç olduğu) durumlarda elde edilecek sonuç “değişken toplamı”¹⁷(variable sum) olacaktır. Bu durum devletler açısından özellikle “ortak kayıp” ya da “ortak kazanç” in söz konusu olduğu koşullarda geçerli olmaktadır.¹⁸

Devletler arasındaki güvenlik ilişkileri, sıfır toplama yakın nitelikte olsa da, her zaman böyle olmak zorunda değildir. Çünkü, devletler sadece güç ögesini dikkate alarak güvenlik politikalarını oluşturmamaktadır. Güvenlik ilkeleri, güvenlik politikalarının oluşturulmasında oldukça önemli olmakla birlikte, dış politika konusunda kamuoyunu yönlendirme güvenlik konusunda bir düşünüş biçimi sunma şeklindeki işlevleri de

---

¹⁵ “Sıfır Toplamı Oyunlar” oyun teorilerine ilişkin bir kavramdır. Bu kuramda iş birliğine imkan yoktur ve tam rekabet söz konusudur. Konu hakkında geniş bilgi ve uluslararası ilişkilerde oyun teorileri hakkında bilgi için bkz, Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, a.g.e., s.338-406

¹⁶ Kenneth Waltz, Geoge H. Quester, **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, Çev. Ersin Onulduran, Ankara, A.Ü.SBF. Yay. 1982, s.45-46

¹⁷ Bu kavram devletler arasında müşterek çıkarların olduğu ve rekabetin yaşandığı fakat bununla birlikte işbirliği imkanlarının da söz konusu olduğu durumlara ilişkindir. Değişken toplamı oyunlarda sıfır toplamı oyunlardan farklı olarak, bir tarafın mutlak anlamda diğer tarafın kaybı olmak zorunda değildir. İşbirliğine gidilmesi durumunda izlenecek strateji olarak kazancı ve ya kaybı artırır. Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, a.g.e., s.397

¹⁸ Arı, a.g.e., s.351

yerine getirir.Güvenlik ilkelerinin yöneldiği amaç,doğrudan güç dağılımını da etkilemektedir.

Güvenlik kavramının teorik bazda daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi bakımından,uluslararası ilişkilerde güvenlik konusuna en kuvvetli vurguyu yapan “realist teori”nin incelenmesinden sonra,güvenliğin devletin sahip olduğu coğrafya ile ilgili kısmını açıl原因 jeopolitik yaklaşımı ve uluslararası ilişkilerde devletlerin sahip olduğu coğrafyanın ilişkilere etkilerini açıklayan “jeopolitik teori” i incelemek gerekmektedir.

B. Jeopolitik Teorinin Güvenlik Yaklaşımı

Toplum ile coğrafi mekan arasındaki ilişkiler,insanların devamlı olarak dikkatini çekmiştir. Dünya daha ilk çağlarından itibaren yayılmalara ve yerleşmelere sahne olmuştur.Eski uygarlık bölgeleri,devletler ve ya toplumlararası mücadeleler bunu açıkça göstermektedir.

Jeopolitik bağımsız bir bilim niteliğini I.Dünya Savaşı’ndan sonra kazanmıştır. Toplum ile coğrafi mekan arasındaki ilişkiler, insanların eski zamanlardan beri dikkatini çekmiştir.Mesala,Heradot (M.Ö.485-425), Platon (M.Ö.427-347), Strabon (M.Ö.63-M.S.24) gibi düşünürler toplum ile coğrafya arasındaki ilişkiler üzerinde durmuştur.Daha sonraki yüzyıllarda da bilim adamları,jeopolitik bilimine değişik yönlerden katkıda bulunmuştur.¹⁹

Batı dünyasının lideri olan İngiltere,Fransa,Amerika,Almanya da aşağı yukarı aynı zamanda dört ayrı ekol(teori) otaya çıkmıştır.İngiltere “Güneş Batmayan İmparatorluğu” nun kurulması,Fransa”Sömürge coğrafyası ve Almanya’nın emellerinin yakından takip edilmesi”, ABD “Savunma”,Almanya ise “Büyük Almanya’nın gerçekleştirilmesi” maksadıyla jeopolitik ile ilgilenmişlerdir.²⁰

Jeopolitika üzerinde anlaşılmuş net bir tanım bulunmamakla birlikte “coğrafya,devlet,politika,güç” kavramları genellikle karşılaşılan kavramlardır. En basit,en kaba tabiri ile jeopolitika dış politikanın,dış siyasetin coğrafya ile yoğun ilintili olarak incelenmesi hatta oluşturulmasıdır.

---

¹⁹ Atilla Şehirli,**Türkiye de Bölücü Terör Hareketleri**,Burak yayınları,İstanbul,2000, s.28

²⁰ a.g.e.,s.28

Jeopolitik,siyasi tarih içinde belirli coğrafi modellerin önemine dikkat çekme girişimidir.Jeopolitik mevcut güç yapısını olduğu gibi kabul eder ve bu yapı içinde dış politika üretenlere tavsiyeler sunmak için çalışır.²¹

Jeopolitiğin isim babası olan R.Kjellen,bu disiplin için,”**coğrafi teşekkül ve ya mekan içinde,ilmi olarak devletin tetkikidir.Devlet varlığının tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından tetkik ve kıymetlendirilmesidir**”²² demektedir.

C.Haushoffer’e göre jeopolitik, “coğrafi bölgenin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında gelişen siyasi hayat şeklinin (yani devletin) üzerinde yaşadığı yer ile münasebetidir.”Aynı düşünür jeopolitiği, “yeryüzü münasebetlerinin siyasi gelişmelerle olan bağlantısının ilmi” olarak da açıklamaktadır.²³

Daha geniş bir değerlendirme yapacak olursak; “**jeopolitik,dünya coğrafyasını,coğrafi yapı ve evrensel değerleri ile inceleyerek,dünya,bölge ve ülke çapında güç ve politik düzeyde hareket tarzı araştırması yapar.Jeopolitik,politika belirlenmesi amacıyla,bir ulusun,uluslararası topluluğun ve ya bölgenin jeopolitiğin değişen ve değişmeyen unsurlarını dikkate alarak, güç değerlendirmesi yapan,etkisi altında kaldığı o günkü güç merkezlerini,bölgedeki güçleri inceleyen,değerlendiren bir bilimdir.**”²⁴

Coğrafya,devletlerin en önemli özelliklerinden biridir.Sahip olunan coğrafya devletlerin sadece politikalarını değil,askeri yapılarını,ekonomik yapılarını,sosyal yapılarını ve hatta belli noktalarda kültürel yapılarını bile etkileyebilmektedir.Bu bağlamda,devletlerin tehdit algıladığı unsurların coğrafya unsurları olduğu ifade edilebilir.

Coğrafi konum,coğrafi bütünlük,saha bütünlüğü,sahip olunan kaynaklar ve coğrafi özellikler,jeopolitiğin değişmeyen unsurlarıdır ve bunların birisinde oluşacak yetersizlik duyarlılığa sebep olmaktadır.Ortaya çıkan bu duyarlılıklar da devletlerin güvenlikleri açısından tehlide açık bir durum yaratır ve tehlide kaynaklık yapar.²⁵

---

²¹ Geoffrey Sloan,Colin S.Gay,”**Jeopolitik,Strateji ve Coğrafya**”,ASAM Yay.,2003,s.2-7

²² Suat İlhan,**Jeopolitik Duyarlılık**,Ötüken Yay.,İstanbul,200,s.35

²³ a.g.e.,s.35

²⁴ a.g.e.,s.36

²⁵ a.g.s.s.,71

Coğrafi konum değerlendirildiğinde,ülkelerin sahip olduğu coğrafyanın ülkelerin güvenlik politikalarını etkilediği görülmektedir.Bir ülkenin güvenlik politikası o ülkenin komşularına ,komşularının kendisine yönelik tehdit ve çıkar algılamalarına,ülkenin bulunduğu bölgede varolan yer altı kaynaklarına,bölgesel ve global bazda güç merkezlerine olan konumuna göre değişebilmektedir.Bir kara devleti ile ada devletinin ya da yarım ada devletinin güvenlik algılamaları birbirinden farklıdır.Ada devleti güvenliğini sağlamak adına, kendisini denizlerden gelebilecek bir tehlikeye karşı hazırlama durumundadır.Kara sınırı olmaması nedeniyle kara kuvvetlerine ihtiyaç duymayacaktır,en azından kara devletlerine nazaran daha az ihtiyaç duyacaktır.Ve bu doğrultuda politikalar geliştirecektir.Bu durumun tam tersi de kara devleti için geçerli olan durumdur.Aynı şekilde,komşu devletlerin birbirine karşı bakış açıları ve birbiri üzerinde olan emelleri,birbirine karşı tehdit ve çıkar algılamaları ülkelerin güvenlik politikalarının oluşturulmasında en önemli hususlardandır.Bu değerlendirmeler de,devletlerin güvenlik politikaları ile sahip olunan coğrafyanın ne kadar birbirine ilintili olduğunu göstermektedir.

Coğrafi bütünlük jeopolitiğin değişmeyen bir unsuru olmakla beraber devletlerin güvenlik politikalarında ulaşmayı amaçladıkları en önemli hedeftir.Coğrafi bütünlük ile anlatılmak istenen,ülkenin güvenli sınırlara,korunması kolay sınırlara sahip olmasıdır.Coğrafi bütünlük,devletlerin sınırlarının sağlayıp sağlamadığına bağlı olarak,sahip olduğu doğal bütünlük anlamı taşır.

Günümüzde ulaştırma ve iletişim tekniklerinde yaşanan gelişmeler ve değişiklikler,coğrafi bütünlük konusunda ki değerleri ve değerlendirmeleri ciddi manada değiştirmektedir.Denizler,dağlar ve benzeri unsurlar bugün de çok önemli unsurlar olmakla beraber,savaş teknolojisinde yaşanan gelişmeler neticesinde eskisi kadar güvenli sınırlar değildir.Coğrafi bütünlük konusunu Türkiye açısından değerlendirmek gerekirse,uzun ve düz Suriye sınırı,zor ve engebeli İran ve Irak sınırı,küresel bir güç olma amacında olan Rusya ile olan uzun ve oldukça kolay kara sınırı,engellik gücü gittikçe azalan Karadeniz,düz ve küçük Trakya ovası,atlama taşı durumundaki adaları ile Ege Denizi bütünlük sağlamakta fakat yeterli güvenliği sağladığını iddia etmek güçtür.Bu durum iyi değerlendirilmesi ve tanınması gereken bir konudur ve başlı başına tehdit kaynağıdır.Coğrafi bütünlükte ki eksiklikler her yer ve

zamanda tehdit kaynağı olmaktadır.Bu konudan kaynaklanan tehdit ve duyarlılığı güçlü kültürel bir yapı oluşturarak hafifletmek mümkündür.²⁶

Coğrafi bütünlük,nasıl devletlerin güvenli sınırlarını belirliyor ve değerlendiriyorsa ülke coğrafyasının yeterliliğini de saha ve bu sahada varolan stratejik kaynaklar belirlemektedir.Jeopolitik görüşe göre saha,güvenliktir ve ayrıca kuvvettir.Saha'nın güvenlik ve kuvvet yönünü açıklayan tarihte bazı güzel örnekler vardır.Rusya'yı Napolyon orduları önünde,Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda da Alman orduları önünde yok olmaktan kurtaran sahanın genişliğidir.Yine aynı şekilde,İsmet İnönü,İstiklal Savaşı'nı değerlendirirken, "Türkiye coğrafyası öyle yüz bin,iki yüz bin kişi ile bir baştan bir başa işgal edilecek karakterde değildir" demiştir. Saha ile ilgili son bir değerlendirme yapılırsa,ulaştırma alanında ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sahanın önemini azaltmış olsa da tamamen ortadan kaldırmamıştır.O yüzden,yeterli savunma gücü ile desteklenmeyen saha tek başına bir güç oluşturamaz.²⁷

Coğrafi konum,coğrafi bütünlük,saha genişliği,devletlerin coğrafi özelliğini oluştururlar.Bu özellik doğrultusunda devletler politikalar geliştirir ve uygularlar.Yine bu özellik bir devletin, ada devleti,kıta içi devleti ve ya kıta devleti olduğunu belirler.Devletlerin sahip olduğu coğrafyaları,jeopolitik konumları devletlerin tehdit ve çıkarlarını belirler aynı şekilde devletlerin coğrafyaları devletlerinin güçlerinin önemli bir bölümüdür.Coğrafi güç jeopolitiğin değişmeyen unsurlarının sonucudur.Neticede jeopolitik konum ile devletlerin güvenlik algılamaları ve politikaları arasında ne kadar önemli bir bağ olduğu anlaşılmaktadır.

Jeopolitik konum ile güvenlik ve güvenlik politikalarının birbiri ile olan ilintisini Türkiye örneğinde açıklamak gerekirse konu ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Türk Dış Politikası incelendiğinde, politikalar üretilirken genel olarak coğrafyanın,özel olarak da jeostratejik ve jeopolitik konumunun önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki,Türk Dış Politikası'na tarihsel süreç içerisinde genel hatları ile bakıldığında,Türkiye'nin karşılaştığı bir çok dış politika sorununun sahip olduğu coğrafya ve jeopolitik konumunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığı ya da en

---

²⁶ İlhan,a.g.e.,s.80

²⁷ a.g.e.,ss.87-88

azından jeopolitik ve jeostratejik konumunun bu sorunların sebeplerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.Türkiye'nin direk müdahil olduğu ya da müdahil olamadığı bölgesel sorunların da esas itibariyle jeopolitik temelleri olduğu değerlendirilmektedir. Bu sorunlara örnek vermek gerekirse şu sorunlar örnek olarak gösterilebilir:Musul Sorunu,Boğazlar Sorunu,Hatay Sorunu,Kıbrıs Sorunu,Yunanistan ile olan Sorunlar,Su Sorunu,Ermeni Sorunu,İrak Sorunu,Afganistan Sorunu,Lübnan Sorunu,Enerji Nakil Hatları Sorunu,Bosna Hersek Sorunu,Makedonya Sorunu,AB ile yaşanan Sorunlar.

Yukarıda sayılan sorunların büyük bir bölümü Türkiye'nin coğrafi konumunun hassasiyetinden kaynaklanan ve jeopolitik temelleri olan sorunlardır.Türk Dış Politikası açısından,toprak kazanımından Hatay Sorunu,kaybına Musul Sorunu,doğal kaynakların paylaşımından Su Sorunu,dağıtımından Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı,sınır ihlali iddialarından Kuzey Irak Sorunu,denizlerin,hava sahasının ve adacıkların hukuki statüsü sorununa,Ege Sorunu'na kadar hemen hemen tüm sorunların coğrafi bir yönü olduğu değerlendirilmektedir.Aynı şekilde Türk Dış Politikası'nın son elli yılına damgasını vuran Kıbrıs Sorunu'nun da temelinde jeopolitik kaygılar da söz konusudur.Ayrıca Avrupa Birliği'nin sınırının nerede başlayıp nerede bitmesi gerektiğine dair tartışmalar,temelinde siyasi,ekonomik ve kültürel farklılıklar ve kaygılar yaratmasına rağmen coğrafi açıdan da yoğun bir şekilde tartışılmakta ve bu durum da Türkiye'nin AB'ye tam üye olmak istemesi nedeniyle Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir.²⁸Coğrafi konum ve jeopolitiğin güvenlik ve güvenlik politikaları ile olan ilişkisi Türkiye örneğinde incelendiğinde yukarıda ki anlatımlar ile sabitlenmiştir.

Aynı şekilde global bazda jeopolitiğin devletlerin politikaları üzerindeki etkinliği değerlendirilecek olursa şunların söylenmesi mümkündür.“Dünya siyasetinde Soğuk Savaş dönemi sonrası yaşanan gelişmeler ülkelerin dış siyasetlerinde coğrafyanın,yaşanan tüm teknolojik gelişmelere rağmen, öneminin hala devam ettiğini göstermektedir. ABD'nin 11 Eylül saldırılarını gerekçe göstererek,terörle mücadele söylemi ile ve demokrasi,özgürlük,insan hakları gibi evrensel değerleri yayma ve benimsetme iddiası ile Afganistan'a yapmış olduğu operasyon aslında bölgede bulunan yer altı zenginliklerine ve nakil güzergahlarına coğrafi olarak daha yakın olmak

---

²⁸ Bilal Karabulut,**Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi:I Strateji-Jeostrateji-Jeopolitik**, Ankara:Platin Yayınevi,2005,ss.148-149

maksadıyla düzenlenmiştir.Eğer iddia edildiği gibi jeopolitiğin artık gelişen dünyada önemini yitirmiş olsaydı ABD,kendi ulusal çıkarları açısından, bugün bu bölgeye girmek zorunda kalmazdı.Sahip olduğu tartışılmaz üstün askeri teknolojisiyle bölgeye coğrafi uzaklığını dikkate almadan müdahale ederdi.Fakat durum böyle olmamıştır ve ABD politika yapıcıları jeopolitiğin önemini bilerek bölgeye müdahale kararı almışlardır.

Yine ABD'nin 2003 yılında Irak'a yapmış olduğu müdahale esnasında Türkiye den hava ve kara sahasını kullanma talebinde bulunmasının da gerçek sebebi aynıdır.Coğrafi olarak yakında bulunmak isteği.

Irak'ta savaşın başlamasından sonra Türkiye'nin konumu ile ilgili değerlendirmelerde bulunan ABD'nin eski Ankara Büyükelçisi Morton Abramowitz ise; "Irak savaşında Türkiye'nin stratejik bakımdan önemli bir ülke olarak kalacağına" dikkat çekmiştir. Amerikan basınına yansıyan değerlendirmede Büyükelçi Abramowitz; "Türkiye, stratejik olarak önemli bir bölgede bulunuyor. Irak savaşında ABD ile işbirliğinin derecesi ne olursa olsun, Türkiye halen önemli bir ülke. Bulunduğu siyasi ve coğrafi konum, hem Orta Doğu, hem de Orta Asya için çok önemli" diyerek, ABD yetkililerinin "Türkiye'nin vazgeçilmesi zor bir müttefik olduğu" konusunda dikkatini çekmiştir.²⁹

ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, Irak savaşına ilişkin en büyük pişmanlığın Türkiye üzerinden bir 'Kuzey cephesi' açılmaması olduğunu belirterek, işgale karşı direnişin bu sayede güçlendiğini söylemiş. İşgalin ikinci yıldönümü nedeniyle Fox Televizyonu'na konuşan Rumsfeld'in sözleri AKP iktidarınca Washington'a verilen kimi sözlere karşın Meclis'ten geçmeyen 1 Mart tezkeresiyle ilgili düş kırıklığını yansıtmaktadır: "Olan şudur: Güneyden içeri girmek zorunda kaldık. 4. Piyade Tümeni kuzeyde engellendi. Bunun sonucu olarak Bağdat alındığında, Irak askeri ve istihbarat servislerinin geniş bir bölümü halkın içine karışabildi."³⁰

²⁹ **Kuzey Cephesine Dikkat!...**,http://www.geocities.com/Paris/Tower/1252/26th0303_1.htm (e.t.14.6.2005)

³⁰ **Kuzey Cephesi ve İncirlik**, <http://www.milliyet.com.tr/2005/03/22/yazar/sazak.html> (e.t.14.6.2006)

Yukarıda verilen öneklerden de anlaşılacağı üzere jeopolitik kavramı yaşanan tüm gelişmelere rağmen önemini korumuştur ve artırarak korumaya devam edecektir.

III. ULUSAL GÜVENLİK KAVRAMI VE DEVLET GÜVENLİĞİ

Devlet güvenliği, devletin varlığını devam ettirmek, geliştirmek, kendini tehdit edebilecek iç ve dış tehlikelere karşı her türlü savunma tedbirlerini almak ve gerekiyorsa kuvvet kullanılmasına başvurmak olarak tanımlanabilir.

Kürselleşme sürecinin dayattığı gerçeklerden bir tanesi günümüzde tehdit algılamalarının değişmekte olduğudur. Tehditlerin neler oldukları, kimler tarafından tanımlandıkları ve de onlarla nasıl baş edilmesi gerektiği konusu daha fazla değişkenlik arz eder hale gelmiştir. Soğuk Savaş zamanında bu konularda bir basitlik ve kolay anlaşılabilirlik durumu vardı. Devletin güvenliği esastı. Mesela bir A devletinin temel güvenlik kaygısı diğer devletlerden kendi toprak ve ulusal birliğine yönelebilecek saldırılardı. Bu tehditler genelde askeri olarak tanımlanmaktaydılar ve genelde şiddetleri ölçülebilen ve yönleri önceden kestirilebilir nitelikteydiler. Yapısalcı gerçekçilik bakışıyla uyumlu olarak herhangi bir devletin elindeki gözlemlenebilen ve de ölçülebilen askeri ve ekonomik imkânlarda bir artış olursa o devlet potansiyel olarak tehdit olarak görülebilmekteydi. İdeolojik ve kimliksel faktörler tehdit değerlendirilmelerinde öncelikli bir konuma henüz kavuşmamışlardı. Tehditlerin tanımlanması sürecinde aktif olan unsurlar ülkelerinin askeri ve siyasi elitleri olduğundan diğer toplumsal aktörlerin bu sürece katılımları oldukça sınırlıydı. Tehditler genelde askeri nitelikli olarak tanımlandıkları için onlarla baş etmenin en ideal yolu yerli askeri imkânları arttırmaktan geçmekteydi. Askeri güvenlik kaygıları diğer bütün güvenlik kaygılarından daha öncelikli konumdaydılar. Soğuk Savaş boyunca askeri tehditler genel anlamda simetrik bir düzlemde tanımlanmaktaydılar. Tanka karşı tank, uçağa karşı uçak, piyadeye karşı piyade ve de balistik füzeye karşı balistik füze.³¹

Devleti, farklı şekillerde tehdit eden unsurlar bulunmaktadır. Bu nedenle devletler, kendi koruma mekanizmalarını geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Bu

---

³¹Tarık Oğuzlu, **Kürselleşme Bağlamında Değişen Güvenlik ve Tehditler**, <http://www.liberal.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=451> (e.t.11.12.2006)

geliştirilen mekanizmaların boyutu, tehlikenin potansiyeli ve şekline göre değişiklik gösterebilmektedir. Devletler, tehlikenin potansiyeli ve boyutuna göre önceden bunlara uygun mekanizmalarını kurmak ve sürekli aktif durumda tutmak zorundadırlar.

Bu bağlamda her devletin olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin de kendine özgü tehdit ve güvenlik algılaması ve parametreleri vardır. **Türkiye'nin milli güvenliği denince; Devletin Anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun, her türlü dış ve iç tehdit ve risklere karşı korunması ve kollanması**³²,olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda ki tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, milli güvenlik politikasının oluşturulmasında temel nokta Türkiye'nin milli çıkarlarının korunmasıdır. Buna karşılık, politik, diplomatik, askeri, hukuki vb. yönlerden uygulanabilirlik, olabilirlik incelemesinin duygusallıktan uzak ve objektif ölçülerle yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, uygulanabilirliği tartışmalı olan bu tür politikalar orta ve uzun vadede ulusal kaynakların boşa harcanması dış ve iç ilişkilerde çözümü güç sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Türkiye jeopolitik konumu itibariyle, dünyanın önemli enerji kaynaklarının, enerji nakil hatlarının ve ulaşım yollarının yakınında bulunmakta buna bağlı olarak global güçlerin açık ve ya gizli çatışmalarının yarattığı olumsuzluklardan iç ve dış güvenlik bağlamında fazlasıyla etkilenmiş ve ağır faturalar ödemek zorunda kalmıştır. Bu koşulların yakın gelecekte olumlu yönde değişeceğine dair bir belirti de bulunmamaktadır. Belirtilen bu nedenlerden ötürü, Türk milli güvenlik politikalarının temel ve öncelikli hedefi, Türk ulusal birliğinin korunması ve güçlendirilmesi olması gerekmektedir. Milli birliğin korunması birinci derecede önemlidir çünkü ulusal birlik, ülke bütünlüğünün korunmasının da ön koşulu ve gerçek güvencesidir.³³

---

³² Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi'nde Milli Güvenlik kavramı bu şekilde tanımlanmaktadır.
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=29287&ArsivSayfaNo=1>
(e.t.26.7.2006)

³³ Sadi Çaycı," Ulusal Güvenlik Hukuku " **Stratejik Analiz**, sayı:75, Temmuz 2006, s.38

Bu bağlamda yapılması gereken, Türk toplumunu bir bütün olarak algılayıp suni farklılıklarla toplumun bölünmesini engellemek ve bu çerçevede politikalar üretmektir. Konunun hukuki boyutu da bu yöndedir ve Anayasada vatandaşlık bağı ile bağlı olan her bireyin Türk olduğu kabul edilmiştir. Böylelikle aidiyet kan bağından alınarak hukuk bağına aktarılmıştır. Böylece toplum içinde çıkabilecek bazı olumsuz söylem ve gelişmelerin önüne geçilmiştir. Aynı şekilde, konunun sosyolojik ve psikolojik boyutuna bakılacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk " Ne Mutlu Türküm Diyene" sözünü söyleyerek bireylerin Türk Milletine aidiyetini kan bağından alarak psikolojik boyuta taşıyarak kendisini Türk hissedenlerin Türk olduğunu kabul etmiştir. Bu çerçevede toplumu yukarıda ki yaklaşımlar doğrultusunda değerlendirip yönlendirerek toplumsal bütünlük sağlanmalıdır.

Türkiye'nin Milli Güvenlik Politikası'nın tespitinin idari ve kanuni boyutuna bakılacak olursa şunları söylemek mümkündür. Türkiye'de ulusal güvenlik sisteminin merkezinde Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği teşkilatı vardır. Genelkurmay Başkanlığı ve MGK birbirinden bağımsız ve doğrudan Başbakanlığa bağlı ve ona karşı sorumlu kurumlardır. MGK 2945 Sayılı Kanuna göre, Devletin millî güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili kararların alınması ve gerekli koordinasyonun sağlanması konularında görüş tespit eder.

Yine 2945 sayılı kanuna göre, **Millî Güvenlik; "Devletin anayasal düzeninin, millî varlığının, bütünlüğünün, milletler arası alanda siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdî hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunması ve kollanmasını" ifade eder. Millî Güvenlik tarifinde yer alan "Anayasal düzen, millî varlık, bütünlük, millî menfaatler ve ahdî hukuk" unsurları, devletin hayati önemi haiz millî değerleri arasında yer almaktadır.**

Anayasa'nın 5'nci maddesine göre, **devletin temel amaç ve görevleri; "Türk Milleti'nin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun, refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak" şeklinde ifade edilmiştir. Sözü edilen millî hedeflerin elde edilmesi suretiyle, "Devletin Bekası ve Milletın Refahı" olarak kabul edilebilecek yüksek**

millî menfaatlere ulaşılması da Millî Güvenlik Siyaseti tarafından güvence altına alınmıştır.

Millî Güvenlik Politikası ve oluşturulması ile ilgili olarak son bir değerlendirme yapılacak olursa şunların söylenmesi mümkündür. Millî Güvenlik Politikaları'nın oluşum sürecinin, duygusallıktan uzak ve sakin bir ortamda, doğru bilgiye, kaliteli ve sağlam istihbarata dayalı olması gerekir. Millî hedeflerin politik, diplomatik, ekonomik, mali, askeri, toplumsal ve hukuki açıdan uygulanabilir olması, iç ve dış güvenliğin ön koşulları arasında olduğu unutulmamalıdır. Ülke bütünlüğünün asıl güvencesinin, millî birlik ruhunun korunması ve geliştirilmesi olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Bunun da yolu, etnik, din, dil ve kültür farklılıklarına saygı gösterilmesinden, toplumun ortak değerlerine vurgu yapılarak güçlendirilmesinden geçmektedir.

Girişte de belirtildiği gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde küreselleşme olgusu ile birlikte güvenlik konusunda ciddi değişimler yaşanmıştır. Artık güvenlik denildiği zaman salt askeri konular değerlendirilmemekte aynı zamanda sosyal, kültürel, ekonomik, bilgi güvenliği gibi konular da akla gelmektedir. Her ne kadar ulusal güvenlik ve devlet güvenliği konularında realist perspektif doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmuşsa da bireyi ve özgürlüğü temel alan liberal perspektifi de göz ardı etmemek gerekmektedir. Günümüzde devlet güvenliği, ulusal güvenlik denildiği zaman sadece soyut olarak devletin askeri güvenliği anlaşılmamakta, devletin vatandaşlarının, bireylerin güvenliği de anlaşılmalıdır. Bu bağlamda bireyin özgürlüğü ve güvenliği en temel kavram olarak değerlendirilmeli ve bireyin sahip olduğu hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi amaçlanmalıdır. Güvenlik ve özgürlük arasındaki hassas dengeye dikkat edilmeli ve özgürlük uğruna güvenlikten güvenlik uğrunu da özgürlüklerden taviz verilmemelidir. Bu yaklaşım sadece devletlerin ulusal güvenliklerini sağlama konusunda değil uluslararası güvenliğin sağlanmasında da esas alınmalıdır. Bu doğrultuda devletlerarasında ki uyuşmazlıklar askeri tedbirlerle çözülmeye çalışılmamalı diyalog ve diplomatik faaliyetlere ağırlık verilmelidir. Uluslar arası güvenliğin sağlanması konusunda işbirliğinin önemi göz ardı edilmemelidir.

Devlet güvenliği denince, ilk etapta daha çok dışarıdan gelebilecek tehditler düşünülmele birlikte, içerde meydana gelebilecek hareket ve gelişmelerin de en az dışarıdan gelebilecek olan tehditler kadar önem taşıdığı unutulmamalıdır. Bu değerlendirme ışığında devletlerin güvenliğini, iç güvenlik ve dış güvenlik olarak ikiye ayırmak ve bu doğrultuda analiz yapmak daha anlamlı olacaktır.

A. İç Güvenlik

İç Güvenlik denildiği zaman bir ülkenin; coğrafi sınırları içerisinde, her türlü tehdit ve tehlikeden uzak olarak başta vatandaşların güvenliği ve huzurunun sağlanması, daha sonra da sırayla, devlet ve özel kişilere ait bina ve her türlü mülkün tüm tehlikelerden korunması, anlaşılmaktadır.

İç Güvenlik kavramı, kısa, orta ve uzun vadeli muhtemel gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin İç güvenliğine ilişkin milli hedefleri ile ara hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmek üzere milli güç unsurlarının kullanılması ve geliştirilmesi ile ilgili bütün kurum ve kuruluşları ve bunların faaliyetlerini kapsar.

Günümüzde, çok boyutlu global bir toplum haline gelen dünyanın, artık kalın çizgilerle belirli bloklara ayrılmış ve tanımlanmış düşman ve tehditlerden ziyade, ekonomik faaliyetlerin, teknolojinin, bilginin ve insan hareketliliğinin küreselleşmesi sonucu olarak çok boyutlu ve karmaşık bir yapı haline gelen tehditlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Bu değişen ve farklılaşan tehdit algılaması içerisinde, örtülü ve asimetrik bir savaş yöntemi olarak kullanılan terörizm, gelişen teknolojiyle birlikte yıkıcı etkisini gittikçe artıran öncelikli bir tehdit unsuru olarak global bir tehdit haline gelmiştir. Öte yandan, enerji ve su kaynakları üzerindeki küresel mücadelenin çok daha açık ve yoğun olarak yaşanması, kimi devletlerin bölünmesi/birleşmesi ve ya rejimlerinin değişmesi yada tamamen ortadan kalkması, içinde bulunduğumuz bölgenin dengelerini daha da hassas bir hale getirmiştir.

Dolayısıyla birbirinden farklı siyasal rejimlerin, dinlerin, ekonomik sistemlerin ve askeri güçlerin karşı karşıya geldiği, çıkar çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir bölgede yer alan ülkemiz, son otuz yıldan bu yana terörizm aracılığı ile istikrarsızlaştırılma politikasıyla karşı karşıyadır. Bu strateji kapsamında Türk

toplumunun yaşadığı sosyal ve ekonomik problemler ile etnik ve dini hassasiyetler de istismar edilmiş ve halen istismara devam edilmektedir.

Bu bağlamda ülkemizde, ayrılıkçı/bölücü, irticai ve yıkıcı hareketler,cumhuriyetin kurulması ile başlamış, 1960'lı yıllarda propaganda faaliyetleri ve işçi ve öğrenci eylemleriyle devam etmiş; 1970'li yıllarda anarşi ve teröre dönüşmüş ve ülke kaos ortamına sürüklenmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ise bölücü terör nedeniyle 30 bin yurttaşımız hayatını kaybetmiş, onbinlerce insanımız yaralanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren de dini motifli terör örgütleri ortaya çıkmış ve şiddet hareketlerine yönelmişlerdir.Günümüzde de bu örgütler faaliyetlerine devam etmektedir.

B. Dış Güvenlik

Dış güvenlik;bir devletin,başka devlet yada devletlerin etkisi altında olmama,yabancı devletlerin her türlü saldırılarına karşı hazırlıklı olma ve gerekli hallerde ise karşı koyma şeklinde tanımlanabilmektedir.

Devlet olma kişiliğini kazanmış her ülke için dış tehditler mevcuttur.Çünkü her ülkenin çıkarı bir başka ülkenin çıkarı ile çatışabilir.Bu durumda düşman kapsamına girebilecek ülkelerden gelmesi muhtemel her türlü tehdit ve tehlikelerden korunabilmek amacıyla kendi stratejilerini geliştirir.

Her devlet dışarıdan gelebilecek her türlü tehdit ve tehlikelere karşı kendini merkeze alan bir ulusal güvenlik politikası geliştirir.Bu politikaları geliştirirken devletler,uluslararası ilişkileri ve dünyadaki güç dengelerini dikkate almaktadırlar.Bu doğrultuda Türkiye de bağımsız bir devlet olarak her devlet gibi kendi çıkarlarına öncelik veren bir yaklaşım sergilemektedir.Bu bağlamda Türkiye kendi içinde bulunduğu şartlara göre iç ve dış güvenlik örgütlenmesini tamamlamıştır.Uluslararası ilişkiler düzeni her dönemde farklılık gösterebilmektedir,bu çerçevede güvenlik kavramı da değişen güç dengelerine ve ilişkiler düzenine göre değişiklik gösterebilmektedir.Eski dönemin şartlarında gündeme gelmiş olan bir güvenlik örgütlenmesi yeni dönemin şartlarında eskiyebilir ve geçerliliğini yitirebilir yada kendisi başlı başına bir güvenlik sorunu haline gelebilir.Aynı şekilde önceden tehdit olarak görülmeyen bir durum ve ya

devlet zaman içinde tehdit haline gelebilmektedir. Bundan ötürü,değişen koşullar altında her devlet kendi yerini belirlemek ve yeni stratejiler geliştirmek durumundadır.³⁴

II.BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİK PARAMETRELERİ VE STRATEJİLERİ

I. TÜRKİYE’NİN İÇ GÜVENLİK SORUNLARI

İç Güvenlik, bir ülkenin;coğrafi sınırları içerisinde,her türlü tehdit ve tehlikeden uzak olarak başta vatandaşların güvenliği ve huzurunun sağlanması,daha sonra da sırayla,devlet ve özel kişilere ait bina ve her türlü mülkün tüm tehlikelerden korunmasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin de bu çerçevede bir İç Güvenlik Stratejisi vardır.Bu İç Güvenlik Stratejisi, İç Güvenlik alanındaki mevcut durumu, kısa, orta ve uzun vadeli muhtemel gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyeti’nin İç güvenliğine ilişkin milli hedefleri ile ara hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmek üzere milli güç unsurlarının kullanılması ve geliştirilmesi ile ilgili bütün kurum ve kuruluşları ve bunların faaliyetlerini kapsamaktadır.³⁵

Birbirinden farklı siyasal rejimlerin, dinlerin, ekonomik sistemlerin ve askeri güçlerin karşı karşıya geldiği, çıkar çatışmalarının yoğun olarak yaşandığı bir bölgede yer alan ülkemiz, son otuz yıldan bu yana terörizm aracılığı ile istikrarsızlaştırılma politikasıyla karşı karşıyadır. Bu strateji kapsamında Türk toplumunun yaşadığı sosyal ve ekonomik problemler ile etnik ve dini hassasiyetler de istismar edilmiş ve halen istismara devam edilmektedir.Bu menfi politikaların, özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yoğunlaşmasının en önemli sebeplerinden birisi,

---

³⁴ Çeçen,a.g.e., s.115

³⁵ Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi’nde “İç Güvenlik Stratejisi” bu şekilde tanımlanmaktadır.
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=29287&ArsivSayfaNo=1>
(e.t.18.8.2006)

bölgenin su ve petrol gibi enerji kaynakları açısından kilit konumda olan Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerine yakın olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti geçmişte de jeopolitik ve jeo-stratejik konumundan dolayı, genel güvenliği tehdit edici, toplumsal barışı ve huzuru bozucu, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne, anayasal düzene kasteden iç ve dış destekli birtakım tehdit unsurlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda ayrılıkçı/bölücü, irticai ve yıkıcı hareketler, 1960'lı yıllarda propaganda faaliyetleri ile başlamış, işçi ve öğrenci eylemleriyle devam etmiş; 1970'li yıllarda anarşi ve teröre dönüşmüş ve ülke kaos ortamına sürüklenmiştir. 1980'li yıllardan itibaren ise bölücü terör nedeniyle 30 bin yurttaşımız hayatını kaybetmiş, onbinlerce insanımız yaralanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren de dini motifli terör örgütleri ortaya çıkmış ve şiddet hareketlerine yönelmişlerdir. Terör hareketleri sonucu, bu ağır can kayıplarının yanı sıra ülkemizde ekonomik, sosyo-kültürel ve diğer alanlarda da onarılması güç yaralar açılmıştır.³⁶

A. Bölücü Faaliyetler

Ülkemizin maruz kaldığı Bölücü-Kürtçü faaliyetler (200) yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu süreci aşiret isyanları, Meşrutiyet Dönemi dernekleşme, Cumhuriyet Dönemi isyanları, 1970 Sonrası terörist faaliyetler olarak tasnif etmek mümkündür.

1970'li yıllarda dünyada yükselen gençlik hareketlerinin Türkiye'ye de yansması nedeni ile ülkemizde bir çok yasadışı terör örgütü kurulmaya başlanmıştır. Kendi dinamiklerinin yanında, ağırlıklı olarak bölgemizde çıkarı olan çeşitli dış güçlerin destek ve tahriklerinin önemli rol oynadığı Kürtçülük, desteğini aldığı dış güçlerin bölgesel politikalarında bir taktik malzeme olarak kullanılmış ve kullanılmaya devam edilmektedir. **İdeolojileri farklı olmakla birlikte, bölücü örgütlerin amacı; öncelikle ülkemiz toprakları içerisinde, bilahare Irak, İran ve Suriye'deki Kürt nüfusun yoğun olarak bulunduğu bölgelerde sözde Bağımsız Birleşik Kürdistan'ı kurmaktır.**

Günümüzde, ülkemiz bütünlüğü aleyhine aktif olarak faaliyet gösteren terör örgütü PKK haricindeki, diğer bölücü-bölgeci örgütler bugün için ülkemizi bölme

---

³⁶ Milli Güvenlik Siyaseti Belgesi, İç Güvenlik Stratejisi, İkinci Bölüm, İç Tehdit Unsurları ve İç Güvenliği Etkileyen Diğer Faktörlerin Değerlendirilmesi, Genel Değerlendirme., a.k.

anlamında bir tehdit olarak algılamak pek mümkün değildir. Fakat bu durum bahse konu örgütleri tamamen kontrolsüz bırakmak anlamına gelmemelidir. Bu nedenle bölücü terörle mücadele çalışmaları bölücü faaliyetlerin odağı haline gelen, iç ve dış kamuoyunda bölücülüğün tek temsilcisi gibi algılanan PKK terör örgütüne yönelmiş durumdadır.

27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır ili Lice ilçesi Ziyaret (Fis) köyünde kuruluşunu ilan eden terör örgütü PKK, 15 Ağustos 1984 Eruh-Şemdinli ilçelerine yönelik saldırılarla kanlı eylemlerini başlatmıştır.PKK terör örgütü kurulduğu ilk yıllarda ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan vatandaşlarımızın,Türk ırkından ayrı bir ırk olduğu,Türk Devleti tarafından sömürüldüğü,dil ve kültürlerinin asimile edildiği şeklinde asılsız iddialar öne sürerek,Ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini de içine alacak bir şekilde Suriye,İran ve Irak toprakları üzerinde Kürdistan olarak adlandırdıkları bölgede Marksist-Leninist ilkeler doğrultusunda bağımsız,birleşik ve demokratik bir Kürdistan devleti kurmayı hedeflemiştir.Bu dönemde PKK terör örgütü bu amacına ulaşmak için” Uzun Süreli Halk Savaşı” benimsemiştir.Yapılacak bu halk savaşını da 1.Stratejik Savunma 2.Stratejik Denge 3.Stratejik Saldırı,şeklinde üçe ayırmıştır.³⁷Özellikle kırsal kesimde gerçekleştirdiği kanlı eylemlerini giderek tırmandıran örgüt, 1990 yılından itibaren kanunsuz gösteri, kontak ve kepenk kapatma gibi kitlesel eylemlerini de arttırmıştır. Bu tarihten itibaren kırsaldaki silahlı eylemler ile şiddete dayalı sokak gösterilerini iç içe yürüten bölücü terör örgütü, silahlı eylemlerini elebaşının yakalandığı Şubat 1999 yılına kadar sürdürmüştür. Terörist başının yakalanmasına tepki maksadıyla bir müddet daha eylemlerini tırmandıran örgüt, Eylül 1999 tarihinden itibaren silahlı eylemlerinin yoğunluğunu büyük ölçüde azaltmış,birçok örgüt elemanı yurt dışına göndermiştir.Bu süreçte örgüt mensupları büyük bir boşluk içerisine düşmüştür.Sonraki süreçte örgüt dağılmayı önleyebilmek için MED TV’yi de kullanarak ajitasyon ve propagandalarla örgüt mensuplarını yurtiçinde ve yurtdışında gösteri ve yürüyüşler yapmaya,devlet binalarına ve elçilik binalarına saldırı yapmaya,devlete ait araçları molotoflamaya,kendini yakma ve intihar saldırıları

---

³⁷ Terör Örgütleri,İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü Eğitim Serisi-7,2004,s.41

gerçekleştirmeye yönlendirmiştir.Örgüt bu dönemde 2002 yılında yaptığı kongre ile terör örgütü imajından kurtulabilmek amacıyla adını Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK) olarak değiştirmiştir. PKK terör örgütü, Avrupa Birliği Konseyi,Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde oluşturulan terör örgütleri listesine 2004 Nisan'ında PKK KADEK diğer adıyla KONGRA GEL şeklinde alınmıştır.³⁸

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında örgüt,değiştirdiği ismi ve geliştirdiği yeni stratejileri ile yasal zeminlerde siyasi faaliyetlerine ağırlık vermiştir.Bu çerçevede,mevcut ya da yeni kurduğu dernek,vakıf,sendika,parti ve yayın organı gibi kuruluşları ile Kürtçülük (bölücülük) propagandasını yurtiçinde ve yurtdışında yapmaya devam etmektedir.³⁹

B.Yıkıcı Faaliyetler

Yıkıcı unsurların nihai amaçları mevcut Anayasal düzeni yıkararak yerine Marksist-Leninist ideolojiye dayalı komünist bir rejim kurmaktır.

Bu amaç; örgütsel yapı ve taktik farklılıklara bağlı olarak; Anayasa ve kanunların sağlamış olduğu tüm demokratik hakları istismar yoluyla yönetimi ele geçirmek ve Marksist-Leninist ideolojiyi tesis etmek ve ya silahlı mücadele ile güç kullanarak mevcut düzeni ele geçirmek ve yönetime hakim olmak şeklinde kendisini göstermektedir.Ancak her iki hareket tarzının da zaman zaman birbirini desteklediği ve ya aynı yapı içerisinde birlikte yer aldığı görülmektedir.

Dünyadaki son dönem ekonomik ve sosyal gelişmeler ile ideolojik değişimler devletlerin yönetimlerini de etkilemiştir. En büyük etkilenme Marksist-Leninist ideolojilerle yönetilen Doğu Bloku ülkelerinde olmuş, bu yönetimler ciddi sarsıntılar geçirmiştir.Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak yıkıcı faaliyetler de yeni bir boyut kazanmış, bir kısmı legal alanlara yönelerek yasallık kazanma sürecini benimsemiş, bir kısmı ise varolma sebebi olan silahlı mücadeleye ağırlık vererek doğan ideolojik boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

---

³⁸ Necati Alkan,**Gençlik ve Terörizm**,TEMUH Dairesi Başkanlığı Yayınları No:9,Ankara,2002,ss.94-95

³⁹ a.g.e.,s.95

1970'li yıllardan bu yana başta güvenlik güçleri olmak üzere devleti ve devlet yanlısı olarak niteledikleri şahıs ve kuruluşları hedef seçen yıkıcı örgütler özellikle 1990-1992 yılları arasında eylemlerini yoğunlaştırmışlardır. Güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen operasyonlarla terör örgütlerinin faaliyetleri önemli ölçüde engellenmiştir. Ancak, buna rağmen sol terör örgütleri gerçekleştirdikleri terör eylemleri ile tehdit olma vasıflarını sürdürmektedir. Halen faaliyet gösteren otuz yakın terör örgütünden Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (DHKP/C), Türkiye Komünist Partisi/ Marksist Leninist - Doğu Anadolu Bölge Komitesi(TKP//ML-DABK), Türkiye Komünist Partisi/ Marksist Leninist- Konferans (TKP/ML -KONFERANS), Marksist Leninist Komünist Partisi (MLKP), Türkiye Devrim Partisi (TDP), Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği (TİKB), Türkiye Köylü İşçi Partisi (TKİP) ve Türkiye Komünist Emek Partisi/Leninist (TKEP/L) örgütleri bu anlamda öncelikli olarak değerlendirilmektedir.⁴⁰

Yıkıcı örgütlerin nihai amaçlarına ulaşmak için kullandığı en önemli yöntem mevcut yönetime karşı güçlü ve etkin bir toplumsal muhalefet oluşturulmasıdır. Bu sebeple birçok konuyu provake ve istismar ederek tabanını güçlendirme gayreti içerisindedirler.

Yıkıcı unsurların istismar ettiği konuların başında; ekonomik sıkıntılar, sosyal yaşantıdaki dengesizlikler, çalışan kesimin sorunları, eğitim ve sağlık gibi hizmetlerdeki aksaklıklar, yüksek öğrenim gençliğinin sorunları, kültür ve inanç farklılıkları, yolsuzluklar, yönetime ve yöneticiye duyulan güvenin zayıflaması, gelir dengesizliği, demokratik hakların kullanımı ve cezaevleri gibi hususlar gelmektedir. Terör örgütleri, örgüt mensuplarının yakınlarını, öğrenci ve gençlik, işçi ve memur, gelir düzeyi az ve yaşam düzeyi düşük kesimleri hedef kitle olarak seçmektedirler.

C.İrticai Faaliyetler ve Din İstismarı

Toplumları yönlendiren önemli etkenlerden biri olan din olgusunun farklı şekillerde yorumlanması, değişik dini anlayış ve yaşantıları da beraberinde

---

⁴⁰ Alkan,a.g.e.,ss.66-85

getirmektedir.1970'li yıllarla birlikte ülkemizi teorik planda etkilemeye başlayan yurtdışı,Orta Doğu merkezli radikal dini anlayışların, bir kısım öğrenci grupları ile bazı kesimleri "Siyasal İslam" düşüncesine yönelttiği bilinmektedir.Yurtdışı kaynaklı eserlerin Türkçe'ye tercümesi sonucu benimsenen radikal fikirler ve bu fikirlerin pratiğe dönüşü olarak kabul edilen İran'daki dini devrim ile birlikte, 1980'li yılların başlarında irticai nitelikli faaliyetler yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda; yayınevleri, dergiler, kitapevleri ve şahıslar etrafında örgütlenmeye giden radikal dini grupların gündeme girdiği gözlenmiştir.

Radikal çizgide sürdürülen faaliyetler sonucu; "Bireysel dini duyarlılıkları ağır basan" insan tipi yerine, "Siyasal manadaki dini anlayışları ön plana çıkaran, örgütlenme gerekliliğini ve hedefini kendi radikal dini referanslarıyla belirleyen" insan tipi ortaya çıkmaya başlamıştır.

1990'lı yılların başına kadar propaganda faaliyetlerini sürdüren ülkemizdeki radikal dini kesimlerden bir kısmının 1990 yılından itibaren şiddete yöneldikleri ve dini motifli terör örgütlerinin oluşumunu sağladıkları gözlenmiştir.Diğer taraftan yerel-tarihi dini referanslara sahip ülkemizdeki tarikat ve dini akımlar ise, 1998 yılı basından itibaren 8 yıllık kesintisiz eğitim,İmam Hatip Liseleri, Kur-an kursları ve türban konusunda yaşanan gelişmelere ilişkin tepkisel nitelikte propaganda faaliyetleriyle gündeme gelmişlerdir.

Günümüze kadar dini istismar faaliyetlerine karşı yürütülen çalışmalarla kamuoyunda irtica ile mücadele konusunda gerekli hassasiyet oluşmuş, laik-demokratik-hukuk devletinden ödün verilmeyeceği düşüncesi her platformda devletin en yetkili ağızlarından defalarca ifade edilmiştir. İrticai tehdidin terör boyutu itibariyle gelinen noktada; geçmiş yıllara göre silahlı eylemlerin büyük ölçüde azaldığı gözlenmektedir.Gelecekte de ülkemiz açısından tehdit potansiyeline sahip olduğu değerlendirilen Hizbullah terör örgütüne 2000 yılında yapılan operasyonlarla söz konusu örgütün kurucu lider kadroları büyük ölçüde etkisiz hale getirilmiş, alternatif lider adaylarından bazıları ise sağ olarak yakalanmış olup, ülke genelinde gerçekleştirilen operasyonlarla örgüte büyük bir darbe vurulmuştur.

Öte yandan Selam (Tevhid), İBDA/C, Hilafet Devleti(İCCB-AFİD), Değişim-Şafak, İslami Hareket Örgütü ve Vasat terör örgütlerinin lider ve eylem kadroları

yakalanarak çökme noktasına getirilmiştir.İrticai nitelikli toplumsal eylemler açısından gelinen noktada, geçmiş yıllara göre gerek eylem gerekse katılım bazında büyük bir düşüşün yaşandığı, hatta bu tür eylemlerin gündemden düştüğü yönünde değerlendirmeler ve gözlemler yapılmaktadır. Siyasi açıdan dini istismar eden kesimlerin, geçmişe göre söylemlerini ve siyasi faaliyetlerini demokratik hakların savunulması/kazanılması noktasında ele almaya başladıkları, açıktan irticai nitelikli propaganda ve faaliyetlere yönelemedikleri gözlenmektedir.

a) Dini Motifli Terör Örgütleri; Yurtdışı kaynaklı radikal dini ideolojilere sahip, illegal örgüt ve şiddet temelinde faaliyetleri görülen oluşumlardır. (Hizbullah İlim, Hizbullah Menzil, Selam -Tevhid, İBDA/C, İslami Hareket Örgütü, Hilafet Devleti-İCCB gibi) Radikal Dini Gruplar; Yurtdışı kaynaklı radikal dini ideolojilere sahip olmakla birlikte günümüz itibariyle henüz şiddet temelinde faaliyetleri görülmeyen ve daha çok legal alanda faaliyetlerini sürdürmeye çalışan gruplardır. (Hizbullahi Davet, Müslüman Gençlik-Yıldız, Tevhid-i Çekirdek vb)

b) Dini Şahsi ve ya Siyasi Emellerine Alet Eden Kesimler; Bazı siyasi partiler başta olmak üzere çeşitli kuruluş ve şahıslar, bu grupta değerlendirilmektedir. Şahsi ya da siyasi amaçlarına dini değerleri alet eden bu gruplar, ağırlıklı olarak legal platformda faaliyet göstermektedirler.

c) Tarikat ve Dini Akımlar; Faaliyetleri radikal dini gruplara nazaran farklılık arz eden bu kesim, geniş tabana sahip olup, uygulamalarını büyük ölçüde legal imkanlardan istifade etmek suretiyle yürütmektedirler. Dini anlayışları itibariyle de, geleneksel ve tasavvufi formların ağır bastığı tarikat ve dini akımlara yönelik yapılan çalışmalar yasaların öngördüğü çerçevede sürdürülmektedir. (Tarikatlar - Nakşibendi, Kadiri.. Dini Akımlar - Nurcu, Süleymancı... gibi kesimler)

d) Mütedeyyin Halk Kitlesi; Yukarıdaki üç kategori içerisinde ifade edilen gruplardan hiçbirisinin içerisinde yer almayıp, güvenlik güçlerinin çalışmalarına konu olmayan inançlı halk kitesidir.⁴¹

Ülkemizdeki dini istismar faaliyetleriyle mücadele yukarıdaki tasnif çerçevesinde yürütülmektedir. Yapılan bu tasnifle, hedef kitle tek bir kalıp halinde

değerlendirilmemek suretiyle farklı mücadele yöntemleri geliştirme imkanı bulunmakta ve yürütülen mücadelede dini hassasiyeti olan kesimlerin radikal-terör gruplarının çizgisine kaymalarına da fırsat verilmemektedir.

D.Diğer Faaliyetler

Ülkemizdeki Ermeni Patrikhanesi ve Ermeni azınlığın statüsü Lozan Antlaşması ile belirlenmiştir. Günümüz itibariyle ülkemizde yaşayan Ermeni vatandaşlarımızın devlet güvenliği aleyhinde herhangi bir faaliyetleri görülmemektedir. **Ancak Ermeni terör örgütü ASALA başta olmak üzere bazı terör örgütlerinin geçmişte terörist eylemlere başvurdukları ve sözde Ermeni soykırımını dünya gündemine taşıyarak çeşitli kazanımlar elde etmeyi amaçladıkları bilinmektedir. Ayrıca günümüzde Ermeni diasporasının sözde soykırımın kabulü amacıyla uluslararası platformda yoğun faaliyetler içerisinde bulunduğu bilinmektedir. Sözde soykırımı tanınmanın arkasından ise tazminat ve toprak talebinin gündeme geleceği değerlendirilmektedir.**

Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ve ülkemizdeki Rum azınlığın statüsü de Lozan Antlaşması ile belirlenmekle beraber adı geçen Patrikhanenin mevcut statüsü amacını aşan ekümenik vasıf kazanma ve Heybeliada Ruhban okulunun açtırılması faaliyetleri içinde olduğu da gözlenmektedir. Bu nedenle bahse konu patrikhanenin Lozan Antlaşması'nda belirlenen statüsünün sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Ülkemizde ağırlıklı olarak Mardin ve Şırnak illeri bölgesinde ikamet eden Süryani vatandaşlarımızdan bir kısmı son dönemde ABD ve Avrupa ülkelerine göç etmiş, göç eden Süryani topluluklarından yeni nesiller ülkemiz aleyhine Süryani'lerin bağımsızlık-özgürlük istemlerini dile getiren çeşitli örgütler kurmuşlardır. Bunlar arasında en önemlileri 1995 yılında İsveç'te kurulan Asuristan Kurtuluş Partisi ve K. Irak alanında faaliyet gösteren Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütü'dür. Her iki örgüt de Dicle-Fırat nehirleri arasındaki bölgede, bağımsız yeni bir devlet kurmayı hedeflemektedir. 1993 yılından itibaren tamamen PKK'nın güdümünde K. Irak'ta faaliyet gösteren Beth-Nahrin Yurtsever Devrimci Örgütünün az sayıda silahlı kadrosu olduğu

---

⁴¹ Alkan,a.g.e.,ss.97-103

bilinmektedir. Söz konusu örgüt ismini Mezopotamya Özgürlük Partisi olarak değiştirmiştir. Mevcut durumu ile PKK'nın yeni dönem stratejisi doğrultusunda faaliyetlerinin izlenmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Son yıllarda, özellikle yurtdışı kaynaklı olmak üzere Ülkemizdeki demografik yapının aslında değişik milletlere ait gizli kalmış unsurlardan oluştuğu iddialarına dayanak bulma yönündeki gayretler kapsamında, **Karadeniz Bölgesindeki vatandaşlarımıza empoze edilmek istenen sözde Rum - Pontus ruhunu canlandırmak amacıyla; Yunanistan'da ve diğer ülkelerde bulunan Pontus dernekleri tarafından bölgeye geziler organize edilmekte, muhtelif istismar konuları gündeme getirilerek kültürel bağlar kurulmaya çalışılmaktadır. Vatandaşlarımızın sosyal ve ekonomik sorunlarını istismar ederek taban kazanmaya yönelik çalışmalar yürüten misyonerler, dünya genelinde Kiliseler Birliği ve ülkeler bazında da değişik isimler altında kurulan bazı dernek, vakıf vb. kuruluşlar vasıtasıyla faaliyetlerini legal zeminde sürdürmeye çalışmakta ve bu noktada ülkemizdeki bu tür vakıf ve dernekleri maske olarak kullandıkları gözlenmektedir.**⁴²

Ayrıca bazı dini nitelikli faaliyetlerin, ülkemizdeki etnik yapıyı da zemin olarak kullanmak suretiyle taban kazanma arayışlarına yöneldikleri gözlenmektedir. Bu kapsamda, yıkıcı-bölücü amaçlı ideolojik motifli grup ve örgütler ile Hıristiyan misyonerler, Bahai, Yehova Şahitleri gibi unsurlar tarafından özellikle Alevi ve Kürt olarak bilinen vatandaşlarımıza yönelik planlı ve bilinçli olarak faaliyetler yürütülmektedir. Öte yandan, bazı kesimler tarafından Aleviliğin Şii çizgiye çekilmesi gayretleri dikkat çekmekte, bu bağlamda Aleviliğin gerek Şii, gerek Nusayri ve gerekse ateist çizgide yorumlanması ve bu yöndeki istismarına yönelik faaliyetler yürütülmektedir.

Günümüzde dünya ülkelerinin hedeflerine ulaşmak amacıyla sivil toplum kuruluşlarını araç olarak kullandıkları bilinmektedir. Bu çerçevede yurtdışı merkezli ve

---

⁴² "Türkiye'nin İç Güvenliğini Tehdit Eden Unsurlar" Milli Güvenlik Strateji Belgesi, İç Güvenlik Stratejisi Belgesi
<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=29287&ArsivSayfaNo=1>
(e.t.20.8.2006)

ya uluslarla kuruluşlarla bağlantılı çalışan ülkemizdeki vakıf, dernek, platform v.b. oluşumların milli birlik ve bütünlüğümüz ile ülke menfaatlerimiz açısından faaliyetleri hassasiyet arz etmektedir.

II. TÜRKİYE’NİN DIŞ GÜVENLİĞİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

A.Türkiye’nin Jeopolitik Konumu

Türkiye Kuzey Yarım Küre’de 36-42 derece enlemleri ile 26-45 derece boylamları arasında ve Dünya Adası (Avrupa,Asya,Afrika kıtaları) denilen büyük bir kara kütesinin hemen hemen ortasında, Atlas okyanusunun devamı olan Akdeniz,Ege Denizi,Marmara Denizi ve Karadeniz ile kuzey,güney ve batıdan kuşatılmış “merkezi durum” da bulunan bir ülkedir.⁴³

Türkiye, 185 dünya ülkesi içinde nüfus itibarıyla 16’ncı, toprak büyüklüğü itibarıyla 32’nci ve ekonomik gücü itibarıyla 16’ncı sıradadır. Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik mevki itibarıyla;

- **Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası,**
- **Önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası,**
- **Tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları,**
- **SSCB ve Yugoslavya’nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar,**
- **Etnik çatışmalar yanında, zengin tabii kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya’nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır.**

Üç kıtayı birbirine bağlayan ve çok önemli bir jeostratejik konuma sahip olan Türkiye, aynı anda bir Avrupa, Asya, Balkan, Kafkas, Orta Doğu, Akdeniz ve Karadeniz ülkesidir.Kısacası Türkiye bir Avrasya ülkesidir.

Türkiye'nin jeostratejik önemini pekiştiren diğer özellikleri ise;

- Demokratik, lâik, sosyal hukuk devletine sahip ve piyasa ekonomisini kabul etmiş bir ülke olarak batı sistemlerini uygulaması ve batının tüm kurumlarıyla bütünleşmeyi benimsemiş olması,

- 1990'lı yıllardan itibaren büyük değişmelere sahne olan Balkanlar, Orta Doğu, Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle tarihten gelen kültür birliğine ve gelişen olumlu ilişkilere sahip olması,

- Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğal gazının batıya ulaştırılması için belirlenen güzergâhlardan birini ihtiva etmesi,

-BM ve NATO'nun barışı koruma, bölgesel güvenlik ve istikrara yönelik girişimlerine iştirakleri ve bazılarında üstlendiği öncü rol ile Avrupa Güvenlik Mimarîsi üzerinde tartışılmaz bir ağırlığa sahip olması ve nitelik ve nicelik olarak Avrupa'da ve bölgesinde güçlü bir silâhlı kuvvetlere sahip olmasıdır⁴⁴

Türkiye,coğrafi konumu ve bundan kaynaklanan jeopolitik durumu ve değeri açısından dünyada bir benzeri daha bulunmayan çok kritik bir bölgede yer almaktadır.Çevresinde zengin petrol bölgelerinin bulunması,egemenliği altındaki İstanbul ve Çanakkale Boğazları,kontrol altında tutabileceği Doğu ve Orta Akdeniz,Ege Denizi,Karadeniz;istikrarsızlık alanları olan Balkanlar,Kafkaslar ve Orta Doğu bölgeleri,üç kıtayı birbirine bağlayan coğrafi konumu ve laik,demokratik yapısı,Türkiye'yi bir kilit ve aynı zamanda bu kilidi açabilecek bir anahtar ülke durumuna getirmektedir.Bu konum,ülke güçlü olduğu zaman jeopolitik bir güç,zayıf olduğu zaman ise bir jeopolitik güçsüzlük olarak kendini göstermektedir.⁴⁵

Türkiye,yeryüzünde işgal ettiği coğrafi konumu ve yapısı itibarıyla bir çok değer in sınır olduğu, kesiştiği ve ya örtüştüğü bir ülke durumundadır.Asya ile Avrupa'nın sınırı Türkiye'den geçmektedir.Yakın bir tarihe kadar NATO ve Varşova Paktının sınırını oluşturmuştur.Demokrasiden teokrasiye,çok partili sistemden tek partili sistemlere,liberal ekonomik sistemlerden devletçi ekonomik

---

⁴³ Şehirli,a.g.e., s.121

⁴⁴ Türkiye'nin Jeopolitik,Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi,**Beyaz Kitap**,İkinci Kısım,www.msb.gov.tr (e.t.25.7.2006)

⁴⁵ Armağan Kuloğlu,"Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları,2004,s.42

sistemlere,Batı kültüründen Doğu kültürüne ve hatta Hıristiyanlıktan Müslümanlığa geçiş noktasındadır.Bu nedenlerle,Türkiye coğrafyası üzerinde her anlamda ve her alanda zayıf toplumların yaşama şansı yoktur.⁴⁶

Türkiye,jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla dünyanın en önemli petrol rezervleri,su yolu,ticari ulaşım hatlarını içeren,büyük devletlerin menfaat çatışmalarının yaşandığı Avrasya'nın kalbinde laik,demokratik yapısı ile bir istikrar adası olarak yer almaktadır.Bölge ülkeleri ve komşularıyla tarihten gelen çok önemli ortak değer ve bağları bulunmaktadır.⁴⁷

SSCB'nin yıkılmasından sonra gelişen olaylar,uluslararası boyutta algılanan terör tehdidine karşı ortak mücadele,Orta Doğu'da gelişen olaylar,Türkiye'nin AB-ABD çatışan politikalarında etken faktör olarak yer alması,yeni oluşturulmaya çalışılan Avrupa'nın güvenlik mimarisinde Türkiye'nin vazgeçilmez rolü ve Türkiye'nin sahip olduğu silahlı kuvvetler Türkiye'yi bölgesel politik ve güvenlik konularında öne çıkarmaktadır.⁴⁸ 20'nci yüzyılın sonlarında dünyadaki köklü ve hızlı gelişmeler, Türkiye'ye hem farklı sorumluluklar yüklemiş, hem de yeni fırsat ve ufuklar açmıştır. Türkiye, Kuzey Atlantik İttifakı'nın bir kanat ülkesi konumundan çıkmış, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan Avrasya kuşağında merkezî bir duruma gelmiş, politik, güvenlik ve ekonomik açılardan büyük bir rol ve önem kazanmıştır.⁴⁹

Yaşanan bu gelişmeler yukarıda belirtilen olumlu yüklemeler yaptığı gibi güvenlik ve stratejik konularda da bir takım yeni durumlar ve buna bağlı olarak yeni sorumluluklar getirmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu, Türk Dış Politikası'nın ve Güvenlik Politikası'nın belirlenmesinde oldukça önemli bir etkidir.Türkiye'yi çevreleyen Balkanlar,Kafkaslar,Orta Doğu kuşağında oluşan yakın kara havzası,Karadeniz, Boğazlar,Marmara,Ege,Doğu Akdeniz,Kızıldeniz,Basra,Hazar iç denizleri ve su geçiş yollarından oluşan yakın deniz havzası ve nihayet Avrupa,Kuzey Afrika,Batı ve Orta Asya'dan oluşan yakın kıta havzası ayrı ayrı ele alındığında da,bir bütün olarak incelendiklerinde de coğrafi olarak dünya ana kıtasının merkezini teşkil

---

⁴⁶ Armağan Kuloğlu,"21.Yüzyılın Başlangıcında Türkiye'nin Değişen Etki ve İlgi Alanları",Stratejik Analiz,Cilt1,Sayı 10,Şubat 2001,s.67

⁴⁷ Kuloğlu,"Değişen....., a.g.e.,s.43

⁴⁸ .a.g.e.,s.44

⁴⁹ Türkiye'nin Jeopolitik,Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol1Kis2.htm> (e.t.22.6.2006)

ettiği görülmektedir.⁵⁰ Bu bölge hem siyasi olarak hem coğrafi olarak hem de sahip olduğu doğal kaynaklar açısından dünya siyasetinde ve güç dengesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu nedenledir ki,Türkiye'nin bu alanlar içerisinde karşı karşıya kalabileceği ya da bir şekilde müdahil olabileceği bir çok güvenlik sorununun varlığı bilinmektedir.Balkanlarda yaşanan etnik savaşlar,Karadeniz'de yaşanan güç mücadelesi,Rusya'nın yayılma emelleri,enerji nakil hatları ve bunların güvenliği,Orta Doğu'da yaşanan gelişmeler,İran'ın nükleer silah edinmeye çalışması,İrak savaşı ve sonrasında yaşanan gelişmeler,Filistin Sorunu,Suriye'nin yakın zamana kadar terör örgütüne destek vermesi,Su Sorunu gibi sorunlar yaşanan ve yaşanabilecek güvenlik sorunlarına örnek verilebilir.Eğer Türkiye,yukarıda belirtilen coğrafi konuma sahip olmasa idi, diğer bir ifadeyle Türkiye'nin jeopolitik konumu bu şekilde olmasa idi Türkiye'nin bugün bahsedilen güvenlik sorunları ile karşılaşması söz konusu olmayacaktı.Bu nedenle Türkiye'nin karşılaştığı bir çok güvenlik sorununun coğrafi,jeopolitik kökenli olduğunu söylemek mümkündür.Eğer Türkiye bir ada devleti olsaydı bahsedilen güvenlik sorunlarında değil de denizlerden gelebilecek saldırılardan ve ya bu doğrultuda ki güvenlik politikalarından bahsedilebilirdi.Bu anlatımlardan da anlaşılacağı üzere devletlerin güvenlik politikalarını belirleyen en önemli un,surlardan birisi coğrafya ve jeopolitik konumdur.Bu değerlendirme Türkiye için de geçerlidir ve yukarıda ki örnekler bu değerlendirmenin doğruluğunu göstermektedir.

B.Tarihsel ve Kültürel Konular

Türk dış politikasını genel olarak etkileyen unsurlardan birisi de tarihsel ve kültürel unsurdur.Türkiye, kültürel olarak hem Doğu hem de Batı kültüründen unsurlar ihtiva etmektedir.Bu durum da Türkiye'nin hem iç politikasını hem de dış politikasını etkilemektedir. Aynı şekilde tarihsel boyut da kültürel boyuttan farklı değerlendirilemez.Kültür,tarih içinde oluşup geliştiği için aralarında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Tarihten kaynaklanan nedenlerin başında Osmanlı İmparatorluğunun durumu ön plana çıkmaktadır.Bilindiği gibi Türk Milleti 1071 yılında Anadolu topraklarına girmiş ve o tarihten beri bu topraklarda yaşamaktadır.1299 yılında Osmanlı İmparatorluğu

---

⁵⁰ Karabulut,a.g.e.,s.150

kurulmuş ve Cumhuriyet kurulana dek bu coğrafyada hakimiyet kurmuştur.1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurularak 634 yıllık Osmanlı Devleti son bulmuştur.

Türkiye,Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kurulmuş olmakla beraber,Osmanlı devlet geleneğinden bir çok özelliği miras almıştır.Bunun yanı sıra Osmanlı Devletinin yıkılmasından sonra,eski imparatorluk topraklarında meydana gelen siyasi oluşumlarda yaşanan gelişmeler esnasında Türkiye'nin gösterdiği duyarlılıkta ve uygulamış olduğu dış politikada tarihsel ve kültürel boyutun izleri görülmektedir. Bu konuya ilişkin bir örnek olarak Davutoğlu,Balkanlar düzeyinde şu değerlendirmeyi yapmaktadır:⁵¹

“ ...Bosna ve Kosova'da yaşanan etnik kıyımlardan sonra gerek Boşnak gerekse Arnavut unsurların birinci derecede başvurdukları ülkenin Türkiye olması,tarihi bir zorunluluğun ve mesuliyetin kendini önemli bir dış politika parametresi olarak dikte etmesinden başka bir şey değildir.”

Tarihsel ve kültürel boyut Türk dış politikasında kendini sadece Balkanlar'da göstermemiş aynı şekilde Orta Asya ve Kafkasya bölgelerine yönelik politikalarda da kendini göstermiştir.Zira Türkiye'nin SSCB'nin yıkılmasından sonra egemenliklerini kazanan yeni devletlerin, büyük çoğunluğu ile tarihsel,kültürel ve dinsel nedenlerden kaynaklanan ortak yönleri vardır ve bu özellik,gerek Kafkasya ve gerek Orta Asya bölgelerine yönelik Türk dış politikasına yansımıştır.Aynı şekilde tarihsel boyutun Türk – Yunan ilişkileri bağlamında da etkileri görülmektedir.İki ülkenin birbirine yönelik algılamalarında Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı mücadele verip bağımsızlığını kazanmasının,Türkiye'nin ise kısa süreli de olsa İngiltere'den aldığı destekle Anadolu'yu işgal etmek isteyen Yunanistan ile savaşmasının etkileri vardır.

Osmanlı Devleti içerisinde yer alan değişik etnik ve kültürel yapıdaki topluluklar,kendi bağımsız devletlerine kavuştuktan sonra ortaya bazı toprak sorunları çıkarmışlar ve bu ortaya çıkardıkları sorunları Türkiye Cumhuriyeti'ne,günümüz Türkiye'sine taşımışlardır.(Suriye ile Hatay meselesi gibi.)Bu gibi durumlarda Türkiye'nin güvenlik algılamasının oluşmasında etkili olmaktadır.

---

⁵¹ Ahmet Davutoğlu,**Stratejik Derinlik:Türkiye'nin Uluslararası Konumu**,İstanbul:Küre Yayınları,2001,s.121.

C.Çıkar Çatışmaları

Çatışma,varlığını korumak ve ya sistemin yapısını kendi yararına olacak bir biçimde değiştirmek amacına yönelik davranışlar olarak tanımlanmaktadır.Uluslararası alanda çatışmalar genellikle tarafların birinin ulusal güvenliğinin ve ya hayati saydığı çıkarlarının diğer devlet tarafından tehdit edildiğini düşünmeye başlamasıyla,yani özünde varlığını koruma gerekçesiyle ve ya uluslararası sistemden hoşnut olmadığı ve bunu kendi lehinde yeniden yapılandırmak istediği zaman gündeme gelmektedir.⁵²

Türkiye'nin de her bağımsız devletin olduğu gibi kendi milli çıkar ve menfaatleri bulunmaktadır.Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyla çıkar ve menfaatleri bazı durum ve şartlarda bölge devletleri ve küresel güçlerle çatışabilmektedir.Bu çıkar ve menfaat çatışmaları bir müddet sonra devletler arasında gerginliğe yol açabilmektedir.

Gümrük Birliği,Türkiye'nin AB'ye üyeliği,Kıbrıs'ın tek taraflı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında AB'ye üye olması,petrol ve doğal gaz nakil boru hatlarının güzergahının belirlenmesi,Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının paylaşılması hususu gibi konularda komşularımızla ve küresel aktörler ile aramızda ciddi olarak farklı anlayış ve yaklaşımlar bulunmaktadır.Bu durumda arzulanmadığı halde Türkiye'nin çıkarına olan konularda diğer devletlerle çatışmalara sebep olmaktadır.

D.Ekonomik Nedenler

Politika ile ekonominin iç içe geçtiği bir dünyada yaşadığımız günümüzde kabul edilen bir gerçektir.Siyasi istikrar ve ekonomik istikrar birbirini bütünler bir hal almıştır. Ekonomik istikrarsızlık hem ülkede yaşayan vatandaşlar için hem de ülkede yatırım yapan yabancı yatırımcılar için istenen bir durum değildir. Yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar ülkelere sadece ekonomik olarak değil bir çok yönden ciddi zararlar verebilmektedir.

Günümüzde ekonomik faktörler uluslararası siyasal ilişkilerde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.Devletler arasındaki ticaret ve yatırım

ilişkileri,gümrük müzakereleri,ticari anlaşmalar,uluslararası kaynak transferleri,dış ödeme sorunları ve bunlara bağlı olarak ekonomik yaptırımların ve dış yardımların devletlerin dış politikalarında belirleyici bir etkiye sahip oldukları açıkça gözlenmektedir.Hatta buradan yola çıkarak bazı uzmanlarca dış politika,bu karşılıklı bağımlılık ilkesiyle açıklanmaya çalışılmaktadır.Bu bağlamda bazı bilim adamları uluslararası çatışmaları açıklarken çatışmaların nedeni olarak ekonomik faktörleri baz almaktadır.Bunun sebebi de ekonomik unsurun ulusal gücün vazgeçilmez bir parçasını oluşturmasıdır.

Ekonomik ve ticari ilişkilerin bir dış politika aracı olarak kullanılması genel itibariyle üç amaca yöneliktir.1) Diğer devletlerin gereksinimlerini kullanarak ve kendine olan bağımlılığında istifade ederek ve ya ona bir takım ekonomik vaatlerde bulunarak ve yahut ekonomik yönden tehdit ederek herhangi bir dış politik amacını gerçekleştirmek.2) Devletlerin kendi ekonomik kapasitelerini arttırmak ve potansiyel bir düşman olan diğer devletin bazı olanaklardan mahrum kalmasını sağlamak.3) Ekonomik uydular oluşturmak,böylece hammadde kaynaklarını ve pazarlarını garanti altına almak ve ya uyduların siyasal sadakatinin devam etmesini sağlamak ve yahut ekonomik bağımlılık ilişkisi yaratarak etki alanları oluşturmak.⁵³

Bu nedenle ekonomik tehdit ve tehlikeler o ülkenin ekonomisinin bozulmasına,ülke ihracatının zarar görmesine,ülke mallarının başka pazarlara girmesinin engellenmesi gibi durumlara neden olabilmektedir.Hatta hedef ülkeye ambargo gibi ekonomik yaptırımlar uygulanabilmektedir.

---

⁵² Arı,Uluslararası İlişkiler ve Dış.....a.g.e.,s.414

⁵³ .a.g.e.,s.363

III. DÖNEMSEL OLARAK TÜRK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASININ İNCELENMESİ

A. Atatürk Dönemi Türk Dış ve Güvenlik Politikası

Atatürk'ün gerek siyasal görüşleri gerekse bu görüşe bağlı olarak sistemleşen Cumhuriyet ilkeleri, kendi döneminde olduğu gibi ölümünden sonra da Türk Dış Politikası'nı biçimlendiren temel bir kaynak olma niteliğindedir. Devrimcilik, lidere inanç, önceden planlama, ulusal egemenlik, gerçekçilik, güç politikası, tam bağımsızlık ve azınlığın çoğunluğa feda edilmemesi, biçiminde özetlenebilecek bu ilkeler, özünü Atatürk'ün siyasal kimliğinden olduğu kadar, Türk milletinin karakterinden de almışlardır. Tam bağımsızlık, ulusal egemenlik ve çağdaşlaşma olmak üzere üç ana noktada toplanabilecek bu cumhuriyet ilkeleri, kendine bağlı bir rotada gelişen ve 'Yurtta Barış Dünyada Barış' yaklaşımıyla şekillenen dış politika ve diplomasi ilkelerini de belirlemiş ve 1923 – 1939 yılları arasında temel hedef olarak hep 'yurdun bağımsızlığını ve bütünlüğünü' ön plana çıkarmıştır.⁵⁴

Atatürk dönemi Türk Dış Politikası'nı ve diplomasi anlayışının aşağıdaki ilkeler doğrultusunda ele almak mümkündür.⁵⁵

1. İç işlerine ve ülke bütünlüğüne karışılmasına izin vermemek
2. Başka ulusların iç işlerine karışmamak
3. Yurtta ve dünyada barışın sağlanıp korunmasına çalışmak
4. Bağımsızlığı elde edip korumak
5. Gerçekleştirilemeyecek hedefler ve serüvenler peşinde koşmamak ve gerçekçi politikalar izlemek
6. Dış politikada yol gösterici olarak bilim ve teknolojiyi kullanmak
7. Dış politika sürecinde hukuka bağlı kalmak

---

⁵⁴ Yılmaz Gülcan – Erkan Şenşekerci, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, cilt 2 : Kuruluş Dönemi, (1923-1950)*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.73

8.Dış borçlanmayı zorunluluk haline getiren bütçe açıklarına meydan vermeyerek kendi gücüne dayanmak,fakat gerektiğinde ittifaklara girmek

9.Saptanan dış politika hedeflerine ulaşmak için ticari,ekonomik ve askeri açıdan büyük bir güce dayanmak

10.Dış politikaya dünü,bugünü ve yarını başarılı kavrayışla yaklaşmak ve ustaca taktikler izlemek

11.Dış politika ilişkilerinde mazlum uluslara özel bir önem vermek

Yukarıda belirtilen prensip ve ilkelerin bir yandan ulusalcı, milli bir karaktere sahipken diğer yandan da evrensel ve insan merkezli bir özelliğe sahip olduğu dikkati çekmektedir.Bu ilkeleri tekrar özetlemek gerekirse;milli devlet kurmak,tam bağımsızlık,batılılaşmak,Lozan dengesini korumak,mazlum uluslara örnek olmak,modernleşmek ve demokratikleşmek olarak ifade edilebilir.Bu ilkeler çağdaş ve barış yanlısı her ulusa uyarlanabilir ilkelerdir ve çağdaş uluslararası politikanın temel kuralları niteliğinde değerlendirilebilecek kurallardır.⁵⁶

Nitekim Atatürk'ün yukarıda belirtilen doğrultuda dış politika izlemiş olduğu kendi döneminde yapmış olduğu ikili ve çoklu anlaşmalarla kendini göstermektedir.1934 yılında imzalanan Balkan Antantı,1936 yılında imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi;Türkiye,İran,İrak ve Afganistan arasında imzalanan 8 Temmuz 1937 tarihli Sadabat Paktı hep bu hedef ve ilkelerin kaynak oluşturduğu uluslararası girişimlerdir.

B.Soğuk Savaş Dönemi Türk Dış ve Güvenlik Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra dünyada iki kutuplu bir uluslararası sistem oluşmuştur.Bu iki kutuplu sistemde tehdit,tehlike ve duyarlılık alanları net bir biçimde tespit edilebilecek basit özelliklere sahipti.Batı Bloğu ABD öncülüğünde yapılanmış ve kendisine belli başlı tehdit olarak,Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin komünist ideolojiyi yayma çabası ve olası nükleer gücünü geliştirme faaliyetlerini görmüştür.Buna karşılık Sovyetlerin yaklaşımı ise

---

⁵⁵ a.g.e.,s.73

⁵⁶ a.g.e.,s.74

Batı Bloğu'nun ABD öncülüğündeki emperyalist genişlemesini engellemektir. Tehdidin ne zaman, kimden, nasıl, hangi nedenlerle ve hangi boyutlarda gelebileceğini kestirmek her iki taraf için de çok zor değildi. Bu iki süper güç için, ABD ve Sovyetler için yapılması gereken, tehdidin algılandığı ideolojik genişleme ve nükleer güç artırımı gibi belli başlı alanlara yönelik gerekli stratejiler geliştirmek ve tehdiye duyarlı alanlara yönelik güvenlik politikaları tesis etmektir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye tercihini Batı Bloğu'ndan yana yapmış ve bu doğrultuda yapması gereken tek görev Batının yani ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirdiği politikaların, Türkiye'yi ilgilendiren yönüyle ilişkili olarak, sevk ve idaresinden sorumlu olmaktır. Yani, Türkiye'nin Sovyetler karşısında kendi ulusal güvenliğini sağlayabilmek için özel güvenlik politikaları geliştirmesine gerek yoktu. Bu düzen Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar devam etmiştir.⁵⁷

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla Türkiye'nin en önemli sorunu yalnızlık olmuştur. Savaş döneminde ABD etrafında Batılı müttefiklerinin de katılımıyla “ Birleşmiş Milletler ” adı altında sıkı bir işbirliği kurulmuştu. Bu işbirliği savaş sonrası dönemde de devam etme eğilimi göstermiş ve bu yönde bir çok çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonunda alınan işbirliği kararlarına Sovyetler Birliği de katılmıştır. Böylelikle Türkiye, kendisine yönelebilecek Sovyet tehdidine karşı ve Türkiye'ye yönelik genişleme teşebbüsleri karşısında destek bulması oldukça güçleşmiştir. Türkiye bu yalnızlığı 25 Nisan 1945'de toplanan San Francisco Konferansı'nda iyice hissetmiştir. Kurulacak olan bu teşkilatın savaşı kazanan devletlerden oluşacağı ve savaş sonrası dönemde politikalarını bu galip devletlerin isteklerine göre yapacağını beyan edilmesi, savaş sırasında çatışmaya girmekten dikkatle kaçınan Türkiye, çekimsizliğinin olumsuz etkilerini görmeye başlamıştır.⁵⁸

Bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı sorunlara kısaca bakmak gerekirse şu sorunlardan bahsedilebilir. İlk sorun, Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebi olmuştur. Sovyetler 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nı kendi lehine değiştirmek

---

⁵⁷ Gamze Güngörmüş Kona, Türkiye'nin Güvenlik Politikaları ve Stratejik Öngörü Düzeyi, **Uluslararası Güvenlik Sorunları** (derleme), Ankara: ASAM Yayınları, 2004, s.59

⁵⁸ Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası cilt:1 (1919-1973)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1987, s.191

istemiştir.Türkiye ise bu talep karşısında Batıdan ve özellikle ABD'den destek aramıştır.ABD bunun üzerine Sovyet tehlikesine karşı Truman Doktrini'ni ilan ederek Türkiye'ye yardımda bulunmuştur.Daha sonra Türkiye bu bağlamda NATO'ya katılarak güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.⁵⁹

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde güvenliği ile ilgili olarak yaşadığı bir diğer gelişme ve ya açılım da Balkan Pakti'na katılması olmuştur. Bu pakt Amerikan teşviki ile kurulmuştur.Amerika bu pakt sayesinde Balkanlar'da ki çıkarlarını korumayı ve bölgeye Sovyet yerleşimini engellemeyi hedeflemiştir.Türkiye ise bu pakt sayesinde hem ABD ile yakın ilişkiler kurmayı ve kurulan ilişkileri devam ettirmeyi hem de kendisini Balkanlar'dan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı güvence altına almayı hedeflemiştir.

Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenliğini sağlama yolunda yapmış olduğu bir diğer açılımda Bağdat Pakti'nin kurulması ve Türkiye'nin de katılmasıdır. Bölgenin en güçlü devleti olması ve kuvvetlerinin tamamını NATO emrine vermiş olması Türkiye'yi kurulacak yeni yapının temel taşı haline getirmiştir.Türk ve Amerikan yetkililerin yapmış olduğu görüşmeler de, Türkiye'nin bir Orta Doğu savunma yapılanmasının liderliğini yüklenmeye istekli olduğu anlaşılmıştır.Türkiye bu paktla hem Orta Doğu bölgesinden gelebilecek tehditlere karşı kendini korumayı amaçlamış hem de ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi amaçlamıştır.Fakat istenilen hedefe ulaşamamış ve Bağdat Pakti Türkiye'nin yalnız Sovyetler Birliği ile ilişkilerini biraz daha bozmakla kalmamış bunun yanında Irak dışındaki Arap Devletleri ile ilişkilerini de kötüleştirmiştir⁶⁰

Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde güvenliği açısından karşılaştığı ve müdahale etmek zorunda kaldığı sorunlardan birisi de Kıbrıs Sorunu olmuştur. 1954 yılından itibaren Kıbrıs Sorunu,Türk Dış Politikası'nın temel konularından biri haline gelmiştir.Bunun sebebi ise;Kıbrıs'ın daha önce Türkiye'ye ait olması,Anadolu'nun Güneydoğu kıyılarına yakın olması nedeniyle güvenliğini kontrol eden stratejik bir yer

---

⁵⁹ Esmâ Torun,Türkiye-ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını,**Stratejik Araştırmalar Dergisi**,sayı:5, Temmuz 2005,yıl:3,ss.238-239

⁶⁰ Gönülbol,a.g.e.,ss.269-270

işgal etmesi, ve son olarak da adada büyük bir Türk toplumunun varolması ve bu topluma karşı girişilen baskı ve insanlık dışı hareketlerin olmasıdır.

11Şubat 1959 Zürih ve 19 Şubat 1959 Londra Antlaşmalarının ardından 16 Ağustos 1960 tarihinde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.Bu dönemden sonra adada Türklere yönelik yapılan baskı ve insanlık dışı muamelenin devam etmesi üzerine Türkiye,BM ve ABD'ye ve garantör devletlere çözüm için başvurusundan sonuç alamayınca garantörlük antlaşmasının 4.maddesine dayanarak 20 Temmuz 1974'te adaya müdahale etmiştir.İkinci müdahale ise 14 Ağustosta yapılmıştır.

Bu dönemde Orta Doğu'da yaşanan ve Türkiye'nin güvenlik algılamasını etkileyen bir diğer olayda İran Devrimidir. Bu dönemde,İran dış politikası, Humeyni denetiminde olup İslam Devrimi'nin ihracını esas almıştır ve devrimin diğer ülkelere de yayılmasını hedeflemiştir.Humeyni,temel amacının ' İslami Dünya Düzeni'nin kurulmasına çalışmak' olduğunu açıklamış ve tüm Müslümanları bu konuda kendisine yardımcı olmaya çağırmıştır.⁶¹ Türkiye bu yaklaşımlar karşısında ciddi bir tehdit algılaması içerisine girmiştir. Çünkü Türkiye'nin İran ile hem sınır komşusu durumundaydı hem de kültürel ve tarihi ortak bağları mevcuttu.Türkiye nüfuzunun çok büyük bir kısmı Müslümandır ve İran'dan farklı olarak Sunni inancına sahiptir.Fakat Türkiye içinde Şii inancına sahip Müslümanlar da mevcuttur.Türkiye'nin laik,demokratik bir hukuk devleti olmasına rağmen İran devrimle birlikte bir din devleti hüviyetine bürünmüştür ve bu yapısını da ihraç etme politikası gütmeye başlaması Türkiye'yi kaygılandırmıştır.

İran - Irak Savaşı, Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenlik politikalarını etkileyen diğer bir olaydır. İran-İrak Savaşı bölgedeki güç dengesini etkilediği ölçüde Türkiye'yi de etkilemiştir.İrak her şeyden önce savaşın güney sınırında olmasından dolayı bu bölgeye daha çok yığınak yapmış ve bundan dolayı kuzeyde bir güç boşluğu oluşmuştur.Başta KDP ve KYB olmak üzere Kürt gruplar bu durumdan yararlanarak bölgede denetimi ele geçirmişlerdir.Gerek Irak'la savaşmakta olan İran gerek Irak'ın her alanda zayıflamasından yararlanarak Arap liderliğini kazanmak isteyen Suriye bu

---

⁶¹ Tayyar Arı,**Geçmişten Günümüze Orta Doğu,Siyaset Savaş vs Diplomasi**,İstanbul:Alfa Yayınları,2004,s.546

durumun devamını sağlamak için Kürt gruplara maddi ve lojistik destek vermişlerdir. Bu da Türkiye'nin Suriye ve İran ile ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur.

C.Soğuk Savaş Sonrası Türk Dış ve Güvenlik Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortamda en köklü değişimlerden birisi güvenlik konusunda yaşanmıştır.Özellikle iki kutuplu sistemin belirlediği güvenlik yaklaşımı bu sistemin yıkılmasıyla birlikte önemli bir değişim yaşamıştır.Bunun sonucu olarak ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik politikaları da yeniden üretilmek zorunda kalmıştır.

Türkiye de,uluslararası sistemin Soğuk Savaş sonrası dünyada yaşanan değişimlerin gerçekleştiği coğrafyaların önemli bir parçası konumundadır ve yaşanan bu değişimlerden fazlasıyla etkilenmiştir.Zira,İkinci Dünya Savaşı sonrasında beri Türkiye'nin tehdit algılaması ve ulusal güvenlik sistemi,var olan iki kutuplu sistem ve Soğuk Savaş koşullarında oluşmuştur.Bu sistemin sona ermesiyle Türkiye de yeni oluşan uluslararası ortama uygun olarak kendi ulusal güvenlik politikasını belirlemiştir.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle **Türkiye'nin güvenlik sorunları çok boyutlu bir hal almış ve bu doğrultuda da güvenlik gereksinimlerinde önemli bir artış olmuştur.Kafkasya-Orta Doğu-Balkanlar gibi belirsizlik ve istikrarsızlığın olduğu bölgelere komşu olması Türkiye'nin güvenlik gereksinimlerini artıran en önemli etkendir.Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitiği ve jeostratejisi ulusal güvenliğini belirlemede en temel ve en önemli etkendir ve Soğuk Savaş sonrası dönemde de artan bir öneme sahip olmuş ve bu durum ulusal güvenliğin fiziki sınırlarını genişletmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde sıkça telaffuz edilmeye başlanan 'Adriyatik'ten Çin'e' söylemi siyasal,ideolojik boyutları açısından tartışmaya açık olsa bile,güvenlik açısından Türkiye'yi haklı çıkarmıştır.**Bu sebepten ötürü bu kavram,Türkiye'nin Türk Dünyasına ilgisini ifade etmekten daha fazla bir anlam taşımaktadır.Zira bahse konu coğrafya(yani Adriyatik:Balkanların batı sınırı ile Çin,Orta Asya'nın doğu sınırı arasında kalan bölge),Soğuk Savaş sonrası dönemde,uluslararası güvenlik bakımından en fazla risk ve tehdit içeren bölge olarak ortaya çıkmıştır.Genel olarak Avrasya olarak ifade edilen bu bölge,Soğuk Savaş sonrası

dönemde,toplumlararası çatışmaların,bağımsızlık süreçleri ve iç savaşların ve devletler arası çatışmaların en yoğun yaşandığı bölge olmuştur.⁶²

Soğuk Savaş'ın sona ermesi bu bağlamda uluslararası düzeyde bir çatışma riskinin ortadan kalkmasına rağmen aynı dönemde Türkiye çok yönlü bir tehdide maruz kalmıştır.Bu çerçevede örneğin, **Elekdağ'ın 1996'da ürettiği 'iki buçuk savaş stratejisi' ne göre Türkiye'nin aynı anda değişik bölgelerde birden fazla sıcak çatışmaya girme ihtimali yüksek olmuştur.Bu strateji,Türkiye'nin savunma planlarını Yunanistan ve Suriye'den gelebilecek saldırıların yanı sıra,ülke içerisinde başlayabilecek bir ayaklanmayı da bastırabilecek bir savaşın eş zamanlı olarak yürütebilecek biçimde hazırlanmasını öngörmüştür.** Bu yaklaşım Türkiye'nin ulusal savunma politikasının ve dış politikasının temelini oluşturmuş ve yaşanan gelişmeler bu yaklaşım doğru olduğunu göstermiştir. Zira,Yunanistan'ın yeni Türkiye stratejisindeki partnerleri Kafkasya ve Orta Doğu'da yer almaktadır.Kafkasya'daki faaliyetleri,1994'ten itibaren büyük bir yoğunluk kazanan Yunanistan,özellikle 1995'ten itibaren de Türkiye'yi Ermenistan,İran ve Suriye ile çevreleme politikası izlemektedir.⁶³

Soğuk Savaş döneminde Türkiye,Batı bloğu içerisinde bulunarak savunmasını bu şekilde sağlarken Soğuk Savaş sonrası dönemde,ittifak stratejisini tamamen terk etmemiş,küresel arayışlardan çok bölgesel arayışlara yönelmiştir. Bu çerçevede,Balkanlar'da bölgesel güvenlik ve istikrara katkı sağlamak için ve bölge ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amacıyla 1999 yılında kurulan ve Türkiye,Arnavutluk,Bulgaristan,Makedonya,İtalya,Romanya ve Yunanistan'ın katılımcı,ABD ve Slovenya'nın da gözlemci olarak yer aldıkları Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü Tugayı önemli bir örnektir.Aynı şekilde,Türkiye'nin girişimiyle 2001 yılında oluşturulan ve Türkiye,Bulgaristan,Gürcistan,Romanya,Rusya ve Ukrayna'nın katıldığı Blackseafor (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu) bu konudaki en önemli örneklerdendir.⁶⁴

---

⁶² Gökhan Koçer,**Soğuk Savaş Sonrasında Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenliği**,Stratejik Araştırmalar Dergisi,Sayı:5,Yıl:3,Temmuz 2005,Ankara,s.294

⁶³ a.g.e.,ss.296-297

⁶⁴ a.g.e.,s.297

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin karşılaştığı temel güvenlik sorunlarına bakılacak olunursa,bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı ilk problem 1990 yılında ki Körfez Savaşı olmuştur.Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin Orta Doğu bölgesine ilk yansıması 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan kriz olmuştur ve ABD önderliğindeki 'uluslararası koalisyon' güçlerinin Irak'ı yenilgiye uğratması ile sona ermiştir.

Türkiye,Körfez Krizi'nin patlak verdiği ilk günlerden itibaren Irak'ın Kuveyt'i işgalini kabul edilemez bir durum olduğunu ve Kuveyt'in toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir.Türkiye'nin Irak-İran Savaşı'nda tarafsızlık politikası izlemesi nedeniyle Körfez Savaşı'nda da tarafsız bir politika izlemesi bekleniyordu.Bundan dolayı 2 Ağustos 1990 tarihli Dışişleri Bakanlığı açıklamaları şaşkınlık ile karşılanmıştır.3 Ağustos 1990 günü Milli Güvenlik Kurulu Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesini istemiştir.Türkiye, 5 Ağustos 1990 tarihinde Cumhurbaşkanı Özal ile Irak Başbakan birinci yardımcısı Taha Ramazan arasında yapılan görüşmede de Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesi gerektiğini bir kez daha ifade etmiştir.⁶⁵

Türkiye'nin bu tutumunun sebebi Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle bölgede hegomonik bir konuma yükselerek başka sorunlarını da güç yoluyla çözme yolunu deneyebileceği endişesi olmuştur.ABD ve Batılı devletlerin tutumlarında,bölgedeki petrol kaynaklarının Irak'ın eline geçmesi ve petrolün Batıya güvenli ve sürekli bir şekilde transferinin aksayacağı endişesi önemli rol oynarken Türkiye'nin endişesi ise bölgedeki dengenin Türkiye aleyhine bozulacak olması olmuştur.Türkiye'nin Krize ve sonrasına yönelik yaklaşımı bölgede ve Irak'ta kendi aleyhine bir durumun oluşmasına engel olmaya yönelik olmuştur.Ayrıca,Türkiye'nin bağımsızlığını tehdit edebilecek bir denge değişikliğine ve ya ülke bütünlüğüne tehdit oluşturacak bir durumun ortaya çıkmasına karşı bir politik tavır ortaya koymuş ve bu çerçevede BM ile işbirliği yapmaktan kaçınmamıştır.Aynı şekilde Türkiye, Irak'ın tamamen tahrip edilerek bölgedeki dengelerin alt üst edilmesine de karşı olduğunu belirtmiştir.⁶⁶

---

⁶⁵ Enver Bozkurt,1991 Körfez Savaşı,Ambargo ve Türkiye'nin Politikası,**21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.),Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2004,ss.764-765

⁶⁶ Tayyar Arı,Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Orta Doğu Politikası'nın Analizi ve İlişkileri Belirleyen Dinamikler, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, İdris Bal (der.),Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2004,s.682

Belirtildiği üzere Türkiye BM ile işbirliğine giderek, Güvenlik Konseyi'nin Irak'a ekonomik ambargo uygulamasını öngören 6 Ağustos 1990 tarih ve 661 sayılı kararı gereğince Yumurtalık petrol boru hattının birisini kapatmış diğerini de %30 kapasite azaltmıştır. Ve daha sonrada boru hattını tamamen kapatmıştır. Türkiye, desteğini Güvenlik Konseyi'nin 667,670 sayılı deniz ve hava ablukası kararına da katılarak sürdürmüştür. Ayrıca Türkiye 1990 Aralık ayında NATO Çevik Gücü'nü Türkiye'ye davet etmiş ve bu güç Malatya Erhaç Havaalanı'na konuşlandırılmıştır. İncirlik Hava Üssü ABD'nin kullanımına açılmıştır. Bunun yanında Türkiye, Irak sınırına asker yığarak Irak'ın askeri gücünün bir kısmını kuzeyde bağlı tutmasına neden olarak koalisyon güçlerine dolaylı olarak askeri yardımda da bulunmuştur. Aynı şekilde TBMM, hükümete Irak'ın saldırgan tutumunun devam ederek kendisine yönelik bir saldırıda bulunması halinde savaş açma izni vermiş ve yine 5 Eylül 1990'da Türkiye'ye yabancı asker kabul etme ve Türk askerini yabancı ülkelere gönderme izni vermiştir.⁶⁷

Savaş sonrasında da Irak'ta meydana gelen ayaklanmalar nedeniyle Türkiye sınırına peşmerge akını olmuştur. Bu durum karşısında Batılı devletler Türkiye'ye bu insanları kabul etmesini ve Türkiye'ye gerekli yardımların yapılacağını belirtmişlerdir. Fakat ABD ve müttefikler Türkiye'nin ne peşmerge konusunda ne de Körfez hareketinden dolayı oluşan zararlarını tam olarak karşılamışlardır. Türkiye'nin zararı milyonlarca doları bulurken yapılan yardımlar bu rakamların yanında cılız kalmıştır.

Türkiye'nin Körfez Savaşı sonrasında karşılaştığı en önemli sorun Kuzey Irak sorunu ve bu sorunun Türkiye'nin güvenliğine etkisi olmuştur. Savaş sonrasında Kuzey Irak bölgesinde bir otorite boşluğu olmuş ve bu bölgeye bölücü terör örgütü yandaşları yerleşmiştir. Savaştan sonra başlayan Kuzey Irak sorunu Türkiye'nin Güney Doğu sınırlarında güvenlik bunalımı yaratmıştır. Bölgeye Kürt grupların yerleşmesi ve bu grupların PKK'ya destek vermesi, terörist grupların bölgeden sızarak eylemler yapması ve bölgede bir Kürt Devletinin kurulması ihtimali Türkiye'nin dikkatinin bölgeye yönelmesine ve bu bölge ile ilgili olarak tehdit algılamasına neden olmuştur. Bölgede oluşabilecek bir Kürt devleti Türkiye için çok hassas bir konu olmuştur. Çünkü bu

---

⁶⁷ Bozkurt, a.g.e., s.765

bölgeye sınır olan Güneydoğu Anadolu bölgesinde birçok Kürt kökenli vatandaş yaşamakta ve Kürt gruplardan etkilenebilmekteydiler.Kürt gruplarda Kürdistan olarak ifade ettikleri topraklar içerisinde burayı da saymışlardır.Dolayısıyla Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelmiş bir tehdit ortaya çıkmıştır.Türkiye,böyle bir şeyi kesinlikle kabul etmeyeceğini ve savaş nedeni olarak gördüğünü defalarca ifade etmiştir.Türkiye her fırsatta Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini savunmuştur ve savunmaktadır.

Bu dönemde Türkiye'nin karşılaştığı bir diğer sorun da sınıraşan sular sorunu olmuştur.Sınır aşan sular sorunu Soğuk Savaş döneminde başlamış olup hala tam olarak çözüme kavuşturulamamış bir konudur. Su, günümüzde devletlerin dış politika araçlarından ve hedeflerinden birisi durumundadır.Soğuk Savaş döneminde varolan sınıraşan sular sorunu Soğuk Savaş sonrası dönemde de devam etmiştir.Bilindiği gibi bu dönemde küresel güvenlik anlayışı yerini bölgesel güvenlik anlayışına terk etmesiyle sınıraşan sular sorunu daha da ciddileşen bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bölgesel silahlanma,Orta Doğu barış süreci,kökten dincilik,terör,sınıraşan sular sorunu birbirine girmiş olarak bölgesel güvenlik algılamalarını etkilemektedir.

Sınıraşan sular konusunun, devletler arasında sorun olmasının nedeni sınıraşan suların paylaşım isteğidir.Bu sorunu ortaya çıkaran gerçek neden,su talebi ile arzı arasındaki açıklık ve bu açıklığın büyümesidir.Her devlet sınıraşan sulara kısıtlanmamış olarak erişmek istemekte bu da bu sorunun bir güvenlik sorununa dönüşmesine neden olmaktadır.

Türkiye'nin ulusal güvenlik algılamalarında sınıraşan sular sorunu iki açıdan önem arz etmektedir.Birincisi,Suriye ve Irak'ın Güneydoğu Anadolu Projesi'ne (GAP) tepkiler,ikincisi,Suriye'nin PKK terör örgütüne verdiği destektir.⁶⁸

Suriye ve Irak GAP'ı saldırgan ve duyarsız bir proje olarak tanımlamaktadır.Dicle ve Fırat sularını modern tarım amacıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesine akıtılacağını bundan dolayı kendilerinin susuz kalacaklarını düşünmektedirler.Bu sebepten ötürü bu ülkeler tarafından GAP potansiyel bir tehdit olarak algılanmaktadır.Türkiye ise,Dicle ve Fırat nehirlerinde meydana gelen

taşmalardan Irak ve Suriye'nin bu proje sayesinde korunacağı özellikle Suriye'nin 30 ila 50 km.'lik bir kuşağının GAP'tan en az yatırımla faydalanacağını belirtmektedir.Türkiye suyun paylaşımını değil tahsisini savunmaktadır.Dicle ve Fırat nehirlerinin Türkiye'de akan kısımlarının mutlak egemenliği Türkiye'ye ait olduğunu dolayısıyla hiçbir devletin Türkiye'nin suları nasıl kullanacağına ve sınıraşan suların egemenliğine karışmaması ve sorunun Türkiye'nin güvenlik sorunu olduğunu belirtmektedir.⁶⁹

Aslında Fırat ve Dicle nehirlerinin suyu üç ülkenin makul kullanmasına yetecek seviyedir.Sorun su yetmezliğinden ziyade siyasal ilişkilerde karşılıklı güvenin olmayışındandır.Güvensizlik kısmen coğrafyadan,kısmen ekonomik nedenlerden,kısmen bu ülkelerin teröre verdiği destekten kaynaklanmaktadır.Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Orta Doğu'dan uzak Batı ile yakın ilişkiler kurmuş olması,bu ülkelerin Türkiye'ye ilişkin endişelerini artırmıştır.

Tüm bunlara karşın Suriye,Türkiye toprakları dışında doğup Türkiye kıyılarına akan Asi Nehri ile ilgili görüşme yapmayı kabul etmemektedir.Asi Nehri'nin suyu halen bütünü ile Suriye tarafından kullanılmaktadır.Bu durum ise Suriye'nin sınıraşan suların paylaşımı tezini kendi kendine çürütmesine neden olmaktadır.

Su Sorunu'na AB, Türkiye ile müzakereler süreci içinde Komisyon ve Parlamento'nun yayınladığı belgeler kapsamında tavsiyeler de bulunarak müdahil olmuştur.Bu tavsiye niteliğindeki belgelerde çoğunlukla Türkiye'nin yükümlülükleri vurgulanırken,aşağı-kıyı ülkelerinin 'mağdur' durumları ön plana çıkarılmakta ve Türkiye'nin su kullanımlarıyla ilgili ihtiyaçları ve hakları belirtilmektedir.Oysa AB'nin Fırat ve Dicle Havzası'nda üç kıyıdaş ülkenin öncelik ve gereksinimlerini dengeli bir biçimde ele alan ve bölgesel sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleyen bir yaklaşım sergilemesi daha uygun olurdu.Diğer taraftan da,2003 Irak Savaşı ve ABD işgalinin ardından Irak'taki su politikalarının ve altyapısının yeniden yapılandırılmaya

---

⁶⁸ İbrahim Mazlum, "Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları Açısından Sınıraşan Sular Sorunu, **En Uzun On Yıl:Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Şule Kut-Gencer Özkan (der.),İstanbul,Büke Yayınları,2000,s.379

⁶⁹ a.g.e.,s.380

başlamasıyla Türkiye’yi de kapsayacak şekilde sınıraşan su ilişkilerinde yeni açılımların olabileceği düşünülerek gerekli çalışmalar yapılmalıdır.⁷⁰

Netice olarak Türkiye,gerek AB’ye tam üyelik sürecinde geldiği aşama itibariyle,gerekse Irak’ın devam eden yeniden yapılanma sürecinde sınıraşan sular konusunda yeni açılımlar yapmaya hazırlıklı olmalı ve konuyla ilgili olarak kendi çıkarlarından taviz vermeden adil ve kalıcı bir çözümün bulunması için gerekli çalışmaları yapmalıdır.

Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik açısından karşılaştığı sorunlardan birisi de Orta Asya ve Kafkaslarda yaşanan gelişmeler olmuştur.Orta Asya ve Kafkasya’da bilindiği gibi SSCB’nin yıkılmasından sonra Türk kökenli devletler bağımsızlıklarını kazanmışlardır.Türkiye de doğal olarak bu devletlere yönelmiş ve bölgeye yönelik politikalar üretmeye başlamıştır.Bu bağlamda bölge ülkeleri ile siyasi,askeri,ekonomik,sosyal ve kültürel alanlarda anlaşmalar imzalamış ve ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.Bölge ve bölge ülkelerinin zengin yer altı kaynaklarına sahip olması diğer devletlerin ve küresel aktörlerin de ilgisini bu bölgeye yöneltmesine neden olmuştur.ABD,Almanya,Japonya,İran,İngiltere ve bir çok devlet bölge ile yakinen ilgilenmeye başlamıştır.Bu ilişkilerde Türkiye’yi ilgilendiren konu bölge ülkeleri ile Rusya’nın ilişkileri olmuştur.Bilindiği gibi bu devletler uzun yıllar SSCB egemenliği altında yaşamış ve sonradan bağımsızlığını kazanmıştır.Bağımsızlık sonrası Rusya ilk önceleri bu bölge ile pek ilgilenmemiş, ilişkilerini Batı ile yoğunlaştırmıştır.Fakat bir süre sonra Rusya tekrar bölgeyle ilgilenmeye başlamıştır.Burada Rus Dış Politika yapımcılarının değişerek Avrasyacı görüşe sahip olanların ön plana çıkmaya başlaması önemli bir etken olmuştur.

Avrasyacı görüşe göre,Rusya dış politikasında ağırlığı Batıya değil ‘ yakın çevre’ diye adlandırdığı bu bölgeye vermelidir.Bu bölge hem yer altı kaynakları açısından zengindir ve hem de bu bölgede yaklaşık 25 milyon Rus azınlık yaşamaktadır.Ve doğal olarak Rusya bu bölge ile ilgilenmeli ve dış politikasını bu yönde yapmalıdır.

---

⁷⁰ Ayşe Kibaroglu-Olcay Ünver, “Fırat-Dicle Havzası’nda İşbirliği İçin Yeni Açılımlar”,**Stratejik Analiz**,sayı:80,Aralık 2006,s.43

Ve nihayet yaşanan tartışmaların ardından 1993 yılında yeni Dış Politika ve Askeri Konsepti yürürlüğe girmiştir. Bu yeni konsept farklı görüşleri uzlaştırma çabası gütmekteydi ve Batılı devletler ile ilişkilerin geliştirilmesinden bahsederken, Batı ile Rusya arasındaki çıkar farklılıklarına da vurgu yaparak, Moskova'nın yakın çevrede ekonomik ve güvenlik konularında daha aktif bir rol oynamasının gerektiğini ortaya koymaktadır. Konseptte göre eski Sovyetler Birliği topraklarında istikrar ve güvenliğin sağlanması Rusya'nın sorumluluğu altındadır. Bu doğrultuda BDT içinde etkili bir kolektif güvenlik sistemi oluşturulmalı ve BDT'nin dış sınırlarının korunmasında üye ülkelerle işbirliğine gidilmelidir. Ve bu bölgede yaşayan Rus azınlığın haklarının korunması için gerekli antlaşmaların yapılmasını öngörmekteydi.⁷¹

Yeni Askeri Doktrin'in de farklı gruplar arasında uzlaşarak hazırlandığı söylenebilir. Fakat Askeri Doktrin'de de Avrasyacı ekolün ağırlığı hissedilmektedir. Bu doktrinle Rusya, SSCB döneminde geçerli olan 'nükleer gücü ilk kullanan taraf olmama' taahhüdünden vazgeçmiştir. Böylece Rusya, 'nükleer silaha sahip olmayan ya da Nükleer Silahın Yayılmasını Önleme Antlaşması'na (NPT) taraf olan ülkelere karşı nükleer silah kullanmayacağını ilan etmiştir.' Ancak 'nükleer güce sahip olmayan bir ülkenin, nükleer silaha sahip olan bir ülke ile beraber, ya da nükleer caydırıcılığı olan ittifak kapsamında, gerek Rusya Federasyonu gerekse BDT üyelerine yönelik bir saldırı başlatması ya da bu saldırıyı destekleme durumunda Rusya Federasyonu nükleer güce başvuracağını' ilan etmiştir.⁷² Yine bu doktrine göre, Rusya için asıl tehdit BDT ülkelerindeki varolan ve olması muhtemel yerel savaş ve silahlı çatışmalar olduğu ifade edilmiştir. Askeri doktrin de Moskova'nın stratejik çıkarları açısından ağırlığı 'yakın çevreye' vermiştir. Rusya kendi stratejik çıkarları açısından bölgeyi kendi etki alanında kabul etmektedir ve bölge Rusya'nın 'ulusal güvenlik sahasıdır.' Bundan dolayı Rusya, çıkarlarını tehdit altında hissettiği her durumda bölgeye askeri müdahalede bulunma hakkına sahip olduğunu bu doktrinle ilan etmiştir.⁷³

---

⁷¹ İdil Tuncer, Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye, **En Uzun On Yıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Şule Kut-Gencer Özkan (der.), İstanbul, Bükre Yayınları, 2000, 440

⁷² Nurşin Ateşoğlu Güney, Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakışı, **Türkiye'nin Komşuları**, Mustafa Türkerş-İlhan Uzgel (dar.), Ankara: İmge Kitabevi, 2002, ss. 342-343

⁷³ Tuncer, a.g.e., s. 444

Rusya bu doktrini Orta Asya ve Kafkasya'da yaşanan ve ya yaşanabilecek gelişmelere yönelik olarak hazırlamıştır. Rusya bu bölgeleri 'ulusal güvenlik sahası' olarak görmektedir ve bölgede kendi çıkarlarına ters gelişmeler yaşanırca bölgeye her türlü askeri müdahalede bulunma yetkisini kendisinde görmektedir. Moskova'nın bu bölgede diğer ülkelerin her türlü müdahalesini engelleme taahhüdü, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra çoğunlukla Türk kökenli olan bölge ülkelerine Türkiye'nin ilgisi düşünüldüğünde, karşısına Türkiye'yi alan bir taahhüttür. Dolayısıyla konseptte ki her yaklaşım Türkiye için de geçerlidir.⁷⁴ Dolayısıyla ortaya çıkan bu durum Türkiye açısından değerlendirilmesi gereken yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Türkiye, bölge ülkeleri ile ilişkilerinin doktrin kapsamına girmediğini belirtmiş ve hem bölge ülkeleriyle hem de Rusya ile her yönden iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Gerçekten de o dönemin şartlarında Türkiye'nin bölgeyle ilgili olarak siyasi ve askeri birlikteliğe yönelik herhangi bir yaklaşımının olduğunu söylemek güçtür. Sadece Türkiye'de bazı kesimler bu tür söylemler kullanmaktadır ancak bu söylemler devlet politikası olmaktan çok uzaktır. Fakat Türkiye'nin bölgede etkin olmak istemesi, bölgeden çıkan yer altı kaynaklarının Batıya aktarımı gibi konularda Rusya ile çekişen ve çelişen yaklaşımları vardır.

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası Balkanlar'a yönelik güvenlik politikasına bakılacak olunursa şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Öncelikle Soğuk Savaş sonrasında bölgede bir güç boşluğunun ortaya çıktığını ve bunla beraber istikrarsızlık ve çatışmalarında baş gösterdiğini söylemek mümkündür. Aslında Balkanlar'dan Yunanistan dışında Türkiye'nin güvenliğini doğrudan tehdit edecek devlet ve ya unsur yoktur. Fakat Türkiye, çevresinde barış ve istikrarın olmasını dış politika ve ulusal güvenlik politikası olarak benimsediği için bölgedeki istikrarsızlık ve çatışmalarla ilgilenmektedir ve yaşanan sorunlar Türkiye için ciddi sıkıntılar yaratmaktadır. Doğusu ve Güneyi yeterince istikrarsız olan Türkiye bir de Balkanlar'da çıkacak çatışmaları istememektedir. Aksi durumda Türkiye, diplomatik enerjisini bölmekte, artan güç olgusu ile karşılaşmakta ve Avrupa ile kara yolu bağlantısı zarar görmektedir.

İşte bu nedenlerden ötürü Türkiye, doksanlarda Balkanlarda etkin olmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda aktif bir diplomatik çaba gösterirken bir yandan da

---

⁷⁴ a.g.e., s.446

uluslararası örgüt ve kurumlar vasıtasıyla askeri faaliyetlere katkılarda bulunmuş ve bazı bölge ülkeleriyle askeri bağlantılar kurmuştur.

Türkiye,bölge ülkeleri ile ilişkilerini iyi komşuluk ve dostluk üzerine kurmuştur.Balkan ülkelerinin toprak bütünlüğüne,bağımsızlıklarına ve egemenliklerine saygı Türkiye'nin resmi politikası olmuştur.Bölge ülkelerinden Türkiye'nin ciddi manada tehdit algılaması içinde olduğu ülke bilindiği gibi Yunanistan'dır.Türkiye ile Yunanistan arasında, kıta sahanlığı,fır hattı,adaların statüsü,Batı Trakya Sorunu ve elbette Kıbrıs Sorunu gibi sorunlar vardır.Günümüzde olduğu gibi 1990 yılların başında da bu sorunlar önemini muhafaza etmiştir.Bu sorunlar bu süreç içinde geleneksel çizgilerini dışına çıkmamış ve ilişkiler normal seviyesinde devam etmiştir. Fakat bu süreçte iki ülkeyi karşı karşıya getiren ve güvenlik algılamalarını üst seviye çeken iki olay olmuştur.Bunlar Kardak Krizi ve Kıbrıs'a S 300 füzelerinin yerleştirilmesi konularıdır.Bu konulara bölüm sonunda daha detaylı değinilecektir.Türkiye'nin bölge ülkelerinden Bulgaristan ile ilişkileri ise bu dönemde Thodor Jivkov rejiminin yıkılmasında sonra beklenmedik şekilde gelişme yaşanmıştır.Dostluk ve İyi Komşuluk ve Güvenlik Antlaşması da içeren bir takım antlaşmalar imzalanmıştır.Türkiye ayrıca bölge ülkeleri olan Arnavutluk,Romanya ve Makedonya ile aynı şekilde Dostluk,İyi Komşuluk ve İşbirliği, antlaşmaları imzalamıştır.Türkiye bölge ülkelerinin reform süreçlerini desteklemiş ve çok yönlü ilişkiler kurmuştur.⁷⁵

Türkiye,1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna İç Savaşı'ndan Türkiye rahatsız olmuş ve bölgedeki gelişmeleri kaygı verici olarak değerlendirmiştir.Bu doğrultuda Sırp saldırılarını durdurmak için uluslararası toplumu harekete geçirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Türkiye,önde gelen Batılı ülkelerle ikili düzeydeki temasların yanında NATO,BM,AGİT ve İslam Konferansı Teşkilatı çerçevesinde girişimlerde bulunarak Sırp saldırılarının uluslararası toplumun kolektif hareketi ile durdurulması için çalışmıştır.Türkiye ayrıca,1995 Kasım ayında imzalanan Dayton anlaşması ile oluşturulan barış gücüne,Bulgaristan ve Yunanistan gibi bazı devletlerin istememelerine rağmen asker vermiştir.Bu süreçte Boşnak ve Hırvatlar ile ayrı ayrı temaslarda

---

⁷⁵ İrfan Kaya Ülger,Balkan Gelişmeleri ve Türkiye:1990'lı Yıllar, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, İdris Bal (der.),Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2004,s.241

bulunarak bir araya gelmeleri yönünde çalışmıştır.Ve yapılan görüşmeler neticesinde Boşnak Hırvat Federasyonu kurulmuştur.⁷⁶

Türkiye,Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerini sürdürmüş ve Kosova sorununda da ihtiyatlı bir tutum belirleyerek sorunun anayasal sınırlar içinde çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.Genel olarak bir değerlendirme yapılacak olunursa Türkiye, bölge ülkelerinin Batılı uluslararası örgütlere girmesini desteklemiş ve ülkelerin NATO ve AB'ye girmesini olumlu olarak değerlendirmiştir.Bölgede yaşanan etnik sorunlar ve diğer sorunların çözümü için işbirliğinin gerekli olduğunu ifade etmiştir.Bölgesel işbirliği ile bölgenin daha güvenli bir hal alacağını ve bölgenin ekonomik kalkınmasının gerçekleşeceğini savunmuştur.⁷⁷

Türkiye ile Yunanistan arasında var olan sorunlar Soğuk Savaş sonrasında da devam etmiştir.Bu dönemde iki ülke arasında gerginlik yaratan ve çatışma riskini ortaya çıkaran gelişmelerden birisi de Kardak Sorunu'dur.Kardak Krizi 25 Aralık 1995 tarihinde Figen Akad isimli Türk bandıralı bir yük gemisinin Kardak kayalıkları açıklarında karaya oturmasıyla patlak vermiştir.Kardak Krizi,Türkiye ile Yunanistan'ı sıcak çatışmanın eşiğine getirmiş bununla birlikte uzun vadede Ege'deki adacıklar ve kayalıkların egemenliği sorununu da gündeme getirmiştir.Bunun neticesinde de Ege'de iki ülke arasında var olan sorunlara bir yenisi eklenmiştir.⁷⁸

Türk bandıralı Figen Akad isimli yük gemisinin Kardak Kayalıkları'nda karaya oturması üzerine Yunan sahil yetkilileri kazanın Yunan karasularında meydana geldiğini öne sürerek yardım teklif etmesi üzerine Türkiye yardım teklifini reddetmiştir.Türk Dışişleri tarafından yapılan açıklamada,Kardak'ın Yunanistan'a uluslararası antlaşmalarla verilen adalar arasında olmadığı için Türkiye'ye ait olduğunu,ancak Türkiye'nin bu konuyu Atina ile görüşmeye hazır olduğunu belirtmiştir.Fakat Yunanistan,Kardak kayalıklarının kendisine ait olduğunu belirterek,bu

---

⁷⁶ a.g.e.,s.241

⁷⁷ a.g.e.,s.242

⁷⁸ Baskın Oran,**Türk Dış Politikası,Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler ve Yorumlar**,cilt:2-1980-2001,İstanbul,İletişim Yayınları,2003,s.464

konuyu görüşmeyeceğini açıklamıştır.Bunun üzerine iki ülke karşılıklı olarak birbirlerine protesto notası vermiştir.⁷⁹

1996 yılının Ocak ayında önce,On İki Adalar'a dahil Kalimnos (Kilimli) Adası Belediye Başkanı Dimitrios Diakomilhalis'in de içinde bulunduğu bir gurubun kayalıklara çıkarak Yunan bayrağı dikmesinin ardından,Türkiye'den bir grup gazeteci de bölgeye giderek Yunan bayrağını indirmiş ve Türk bayrağını dikmiştir.Bu bayrak mücadelesinin Türk televizyonlarında yayınlanması üzerine iki ülke kamuoyları siyasilere baskı yapmış ve diplomatik alanda sürdürülen mücadele giderek sertleşmiştir.

Yunan Hükümeti yapılan baskılara dayanamayarak 28 Ocak 1996 tarihinde Kardak Kayalıkları'na bir askeri birlik göndererek Türk bayrağını indirtmiş ve ağır silahlarla donanmış birlik kayalıkların büyük olanına konuşlanmıştır.Aynı gün Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak kayalıkların Yunanistan'a ait olduğunu ve yaklaşanlara ateş ile karşılık verileceğini bildirmiştir.Bunun üzerine Türkiye,Yunan askeri varlığının kayalıklardan uzaklaştırılması ve bayrağının da indirilmesi kararını almıştır.Bunun üzerine gösterilecek tepkinin iki ülke arasında silahlı bir çatışmaya dönüşmemesi için dikkatli hareket etmek ve çok yönlü düşünmek gerekmiştir.Neticede Kardak Kayalıkları'nın küçük olanına,Yunan askerinin olmadığı,Türk komandolarının çıkarılmasına karar verilmiş ve bu plan 31 Ocak 1996 tarihinde başarı ile uygulanarak Türk SAT komandoları ikinci kayalığa çıkmışlardır.⁸⁰

Kardak Krizi yaşanan bu gelişmeler üzerine ABD Başkanı Clinton'un doğrudan devreye girmesi ile çözülmüş ve iki taraf da adalardan ayrılmıştır.Kardak Krizi'nin sonuçlarına bakılacak olursa,şunlar söylenebilir.Öncelikle iki ülkenin ne kadar kısa bir sürede ilişkileri gerginleştirip savaşın eşiğine gelebilecek olmalarının görülmesi açısından önemlidir.ABD'nin iki ülke üzerinde ki etkinliği bir defada ortaya çıkmıştır. Bu krizle birlikte Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlara bir yenisi eklenmiştir.Türkiye yaşanan bu kriz sonrasında Ege Denizi'nde statüsü uluslararası antlaşmalarla düzenlenmemiş kaya ve kayalıklar olduğunu belirterek,bu sorunun

---

⁷⁹ Birgül Demirtaş Coşkun,Değişen Dünya Dengelerinde Türk Yunan İlişkileri, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, İdris Bal (der.),Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2004,s253

⁸⁰ Fuat Aksu,**Türk Yunan İlişkileri**,SAEMK Araştırma Projeleri Dizisi 2/2001,Ankara,2001,s.197

müzakerelerle çözülmesi gerektiğini belirtmiş ve görüşmeler olmazsa ya da bir netice alınmazsa konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na götüreceğini ifade etmiştir.⁸¹

1996 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan bir diğer gerginlik nedeni ise Yeşil Hattı Delme Olaylarıdır. Ağustos ayında Rumların motosikletlerle Yeşil Hattı delme eyleminde bulunacaklarının duyulması üzerine Türk kamuoyunda bu olaydan rahatsızlık duyulmuştur. Bunun üzerine Türkiye'den milliyetçi gruplar adaya gitmişlerdir. 11 Ağustos'ta Derinya bölgesindeki sınırın iki tarafına da karşılıklı olarak toplanılmış ve birbirlerine hakaret edip taşlaşmışlardır. Bu esnada iki tarafında sınırı geçme girişimleri olmuştur. Bu sırada telleri geçmeye çalışan bir Rum Türkler tarafından dövülmüş ve kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir. Bu olay üzerine gerilim iyice artmıştır. 15 Ağustos'ta ölen Rum gencin cenaze töreni sonrasında Rumlar tekrar Derinya bölgesine gelmiş, bir Rum genci tel örgüleri aşarak Türk sınırına girmiş ve Türk bayrağının çekili olduğu direğe tırmanarak Türk bayrağını indirmek istemesi üzerine Türk tarafından açılan ateş ile öldürülmüştür. Bu olayın duyulması üzerine tüm dünyanın dikkati tekrar Kıbrıs üzerine yoğunlaşmıştır. Bu olay üzerine Rum kesimi ve Yunanistan ağır sözlerle Türkiye'yi eleştirmiş fakat olayların daha da büyümesine fırsat verilmemiştir. Olaylar iki can kaybıyla neticelenmiş ve her iki tarafta hattın gerisine çekilerek olay öncesi duruma dönülmüştür.⁸²

1993 yılında Yunanistan ile Kıbrıs Rum Kesimi arasında ortak savunma doktrini ilan edilmiştir. Böylece Yunanistan ve Rum Kesimi, Türkiye ve KKTC karşısında tek bir güç olmayı hedeflemişler ve 'genişletilmiş caydırıcılık' kavramının hayata geçirilmesi hedeflenmiştir.⁸³ 5 Ocak 1997'de Kıbrıs Rum Hükümeti ile Rusya arasında Rus yapımı olan karadan havaya S-300 füzelerinin alınması ve Kıbrıs'a yerleştirilmesi konusunda bir antlaşma imzalanmıştır. Uzmanlarca bu olayın gerçekleşmesi ile adadaki dengenin bozulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Türk topraklarının saldırıya açık hale geleceği de belirtilmiştir. Böylece Türkiye ile Yunanistan arasında ki denge de bozulmuş olacaktı. Türkiye ise Rum Kesimi'nin S-300 füzelerini alarak adaya yerleştirmesi

---

⁸¹ Çoşkun, a.g.e., s.254

⁸² Oran, a.g.e., s.470

⁸³ Çoşkun, a.g.e., s.255

planına çok sert bir tepki göstermiş ve bu planın gerçekleşmesi durumunda güç kullanmaktan çekinmeyeceğini açıklamıştır.⁸⁴

Türkiye'nin sert demeçleri ile durumun gerginleşmesi üzerine ABD ve İngiltere harekete geçmiş ve Rum Kesimine baskı yapmaya başlamıştır.Yapılan baskılar neticesinde Klerides geri adım atmaya başlamıştır.Başlangıçta ' Türk işgalci güçlerinin tehdidi altındaki Kıbrıs Rumlarının savunmalarını güçlendirmelerinin en doğal hakları' olduğunu belirten demeçler verilirken daha sonra füzelerin yerleştirilmesi için bir tarih belirlenmediği,amacın Kıbrıs sorununa acil bir çözüm gerektiğine dikkat çekmek olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır. Sonuç olarak sorun iki yıl gündemde kalmakla beraber söz konusu füzeler Yunanistan'a verilerek Girit'e yerleştirilmesi ve böylelikle Türkiye'nin menzil dışında kalmasının sağlanmasıyla sorun çözülmüştür.

1980'lerden itibaren Türkiye'nin binlerce insanını kaybetmesine ve milyonlarca dolarını harcamasına bunun yanında uluslararası kamuoyunda siyasi ve ekonomik olarak istikrarsız bir ülke olarak görünmesine neden olan olay PKK terör örgütü ile yaşanan ' düşük yoğunluklu çatışma' olmuştur.Bu dönemde Türkiye ile sorunlu olan komşu ülkeler hem birbirleriyle ittifaklar yapmış hem de PKK'yı Türkiye'ye karşı destekleme yoluna gitmişlerdir.Bu süreçte PKK'yı destekleyen ülkelerden birisi de Yunanistan'dır.Yunanistan,1980'li yıllardan itibaren PKK militanlarına kendi topraklarını açmış ve BM denetiminde bir mülteci kampı olan Lavrion kampında barınmalarına ve eğitim almalarına müsaade etmiştir.Bunun yanında Türkiye'ye karşı benzer politikalar izlemekte olan Suriye ve İran ile iyi ilişkilerini sürdürüp,1996 yılından itibaren askeri ittifaklar yaparak Türkiye'yi çevreleme politikası izlemeye çalışmıştır.Türkiye ise bu gelişmeler üzerine ' iki buçuk savaş stratejisi' ni ilan etmiştir.Bu strateji aynı anda Yunanistan ve Suriye ile savaşı ve içeride de bir iç ayaklanmayı bastırmak üzere hazırlanmıştır.Türkiye,her fırsatta Yunanistan'ın PKK'ya destek verdiğini,topraklarını kullandığını ve ekonomik olarak yardım yaptığını savunmuş ve protesto etmiştir. Yunanistan ise iddiaları reddetmiş ve ' Kürt halkının haklı taleplerini' desteklediklerini fakat bunun dışında herhangi bir yardımlarının olmadığını savunmuştur.⁸⁵

---

⁸⁴ Oran,a.g.e.,s.471

⁸⁵ a.g.e.,s.476

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 1999 yılının Şubat ayında Kenya'nın başkenti Nairobi'de Yunan Büyükelçiliği'nde kaldığı ve Kıbrıs Rum Kesimi pasaportu taşıdığı anlaşılmamasıyla Yunanistan'ın PKK'ya vermiş olduğu destek kanıtlanmış oldu.Türkiye uluslararası kamuoyunu Yunanistan'ı İran,İrak ve Libya ile aynı guruba koyarak serseri devlet ilan etmeye davet etmiştir.Bu olay üzerine Yunanistan'da bir çok siyasi gelişme yaşanmıştır.Dışişleri Bakanı,İçişleri Bakanı,Kamu Düzeni Bakanı görevden alınmıştır.Dışişleri bakanlığına Yorgos Papandreu gibi ılımlı birisi getirilmiştir.Papandreu'nun dışişleri bakanlığına gelmesiyle Yunanistan'ın Balkan ülkeleri ve Türkiye arasındaki ilişkiler yumuşama sürecine girmiştir.

Gerçekten de bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında bir yakınlaşma olmuştur.1999 yılında Abdullah Öcalan'ın yakalanması iki ülke arasında yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştur.Ankara,Yunanistan ile ilişkilerin yumuşamasını olumlu karşılamıştır,zaten daha önceleri de Yunanistan'ı sorunları çözmek için bir çok kez görüşmeye davet etmiştir.İki ülke Temmuz 1999'da çevre konuları da dahil olmak üzere terörle mücadele,ticari ilişkilerin düzenlenmesi,turizmin teşvik edilmesi gibi pek çok konuda işbirliğine gidilmesi amacıyla görüşmelere başlamıştır.Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Yunanlı meslektaşları Papandreu'nun 2000 yılının Ocak ve Şubat aylarında karşılıklı olarak yaptıkları ziyaretlerde dokuz konuda anlaşma imzalanmıştır.İki ülke arasında 40 yıllık bir aradan sonra dışişleri bakanları seviyesinde ilk ziyaretin gerçekleşmesi,iki ülke arasındaki ilişkilerin yeni bir atmosfere girdiğinin göstergesi olmuştur. Türk-Yunan ilişkilerinin yumuşama işaretlerinin verildiği dönemde meydana gelen 17 Ağustos Marmara depremi sürece ivme kazandırmıştır.Marmara depreminden sonra ilk yardım gönderen ülkelerden birisi Yunanistan olmuştur.Aynı şekilde 7 Eylül'de Yunanistan'da meydana gelen depremden sonra da Türkiye de aynı hassasiyeti göstermiştir.Yaşanan bu yardımlaşma,iki devletin birbirlerini doğal afetlerde yalnız bırakmaması ' deprem diplomasisi ' olarak anılmış ve yakınlaşmaya hız kazandırmıştır.⁸⁶

Türk Yunan ilişkilerinde yumuşamanın ilk somut sonucu 10 Aralık 1999'da yapılan AB Helsinki Zirvesinde alınmıştır.Bu zirvede Yunanistan Türkiye'nin aday ülke ilan edilmesinde ki vetosunu kaldırmıştır ve Türkiye aday ülke olarak ilan

edilmiştir.Yunanistan'ın bu şekilde politika değişikliğine gitmesinin nedenlerine bakılacak olursa şunlar söylenebilir.Öncelikle Yunanistan Abdullah Öcalan'ın yakalanması üzerine PKK'ya destek verdiğinin ortaya çıkmasıyla uluslararası arenada itibar kaybetmiş ve imajını düzeltmek istemiştir.Sert politikaların bir şey kazandırmadığı yaşanan tecrübeler neticesinde anlaşılmıştır.Ayrıca Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi sonrasında AB'den dışlanmasında Yunanistan'ın önemli payı olmuştur.İlk başta bu olay Yunanistan'ın başarısı gibi algılansa da zamanla hata olduğu anlaşılmıştır.Çünkü AB'den dışlanan Türkiye daha bağımsız politikalar izlemeye başlamış ve böylece Yunanistan Türkiye'ye karşı AB kozunu kullanamaz duruma gelmiştir.AB'nin Ankara üzerindeki nüfuzu ortadan kalkmıştır.Bu durum karşısında Yunanistan politika değişikliğine giderek Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmış ve AB'deki vetosunu kaldırmıştır.Böylelikle Türkiye'nin AB ilişkilerini geliştirmek isteğini kullanarak öne sürdüğü şartları kabul ettirebilmeyi planladığı düşünülebilir.

Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilerin yumuşamasının bir diğer yansıması da, 2000 yılı Haziran ayında iki ülkenin birlikte NATO tatbikatına katılması olmuştur.Türk birliklerinin bir Yunan generalin emrinde Mora Yarımadası'nda gerçekleştirdiği çıkarma operasyonu başarı ile sonuçlanmış ve takdir toplamıştır.⁸⁷

Türk Yunan ilişkilerinde yumuşama sürecinde ciddi anlaşmazlık konularının herhangi birinde görüşmelere başlanmamış olması ve Yunanistan'ın hiçbir konuda taviz vermeye yanaşmaması yakınlaşmanın çok inandırıcı olmadığı düşünülmesine yol açmıştır.

Türkiye'nin son dönemde güvenlik ile ilgili olarak karşılaştığı bir diğer konu da Lübnan'a asker gönderilmesi konusudur. Türkiye'de, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 1701 (2006) sayılı kararı uyarınca görev talimatı kapsamı genişletilmiş bulunan Lübnan'daki barış gücüne (UNIFIL) asker gönderme meselesi, tartışma konusu olmuştur. Bölgede yaşanan karışıklığı öne çıkararak asker gönderilmemesini savunanlar olduğu gibi, Türkiye'nin hem tarihî hem de bölgesel rolü açısından asker gönderilmesini isteyenler de olmuştur

---

⁸⁶ Çoşkun,a.g.e.,s.260

⁸⁷ A.g.e.,ss.260-261

Bilindiği gibi Türkiye, bölgesel bir güç olma iddiasında bir devlettir. Orta Doğu, coğrafi, tarihsel, kültürel nedenlerle Türkiye'nin etkin olmak istediği bölgelerden biridir. Buradaki güvenlik ortamı,yani istikrarsız bir ortam Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkileyebilmektedir. Bunlara siyasal ve ekonomik nedenler de eklenebilir. Eğer Türkiye kendisini doğrudan etkileyen bir bölgede etkin ve söz sahibi olmak istiyorsa çatışma riskini bile göze almalıdır.Güce katılım Türkiye'yi bölgede daha önemli bir aktör konumuna getirecektir.⁸⁸

Türkiye'nin milli güvenlik politikasında, bölgesel gelişmeleri takip eden ve bölgesi için güvenlik üreten bir ülke olma hedefi vardır.Bundan dolayı Türkiye bölgenin politik gelişmelerini sadece 'takip eden değil' aynı zamanda 'şekillendiren' bir ülke olmak zorundadır. Bunun tarihi, sosyal, kültürel ve hatta demografik nedenleri vardır. Bölgede İran ve Türkiye dışında liderlik vasfına haiz bir diğer ülke yoktur. Bölgede etkin olan bir Türkiye, demokratik sistemi ve dünya ile entegre olmuş ekonomisi sayesinde bölge ülkelerinin gelişmesinde ciddi katkılar sağlayacaktır. Türkiye, bölgenin dünya ile entegrasyonunu kendi üzerinden ve Türkiye modeli ile sağladığı ölçüde kendi güvenliğini ve gücünü artıracaktır. Bu tür bir yapılanma bölgede İran lehine değişen dengeleri de yeniden yerine oturtacaktır.⁸⁹

Bu durumda Türkiye, bölgedeki gelişmeler karşısında sessiz kalmamalı ve pasif bir tutum sergilememelidir. Türkiye gerekiyorsa bölgeye asker de göndermelidir. Fakat asker gönderilmesi kadar hatta ondan daha önemli olan askerin görev tanımının ve konuşlanacağı yerin aktif çatışma bölgeleri olmaması durumudur. Neticede Lübnan'a gidecek olan barış gücü savaşmaya değil, barışı korumaya gitmektedir.

Lübnan'a Türk askerinin gidip gitmemesi ile Türkiye'nin ne kazanıp ne kaybedeceği değerlendirilecek olursa şunları söylemek mümkündür.İlk olarak Türk askerinin Lübnan'a gitmesi ile AB ile ilişkiler sürecinde olumlu getirileri olabilir. Burada Türkiye'nin Lübnan' asker göndermesi AB üyeliğini radikal bir biçimde etkileyecek değildir. Ancak, Türkiye'nin Barış Gücü'ne katkıda bulunması, AB'nin

---

⁸⁸ Oytun Orhan, " Türkiye'nin Lübnan'a Asker Göndermesi:Riskler ve Fırsatlar",**Stratejik Analiz**,cilt:7,sayı:78,s.18

⁸⁹ Mehmet Özcan, "Lübnan'da Türk Askerinin Ne İş Var",
<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=388&type=2> (e.t.29.12.2006)

Türkiye ile ilişkilerini değerlendirirken dikkate alacağı yeni bir unsur olabilir. Türkiye'nin AB nezdinde önemi artacaktır. Türkiye'nin AB için en büyük önemi stratejik konulardır. Küresel bir güç olmak isteyen AB belli bölgelerde daha etkin olma arayışı içindedir. Bunu Türkiye aracılığıyla yapabileceğini düşünmektedir. Bu güce katılım AB'ye bu konuda gösterge olacaktır. Böylelikle Türkiye askerî kapasitesini gösterecektir. Türkiye'nin sadece hava sahasını, limanlarını ve havaalanlarını kullandırması bile, jeopolitik konumunun ne kadar büyük bir önem taşıdığını somut olarak gösterebilecektir. Ortak kültürel özelliklerimizin ve halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olmamızın AB'ye bu bölgelerde daha etkin olabilmek açısından sağlayacağı katkı ortaya çıkabilecektir. Türkiye'nin, 'Doğu ile Batı arasında köprü olma' işlevi soyut bir coğrafi tanımlama olmaktan çıkıp, siyasal ve somut bir anlam ve içerik kazanacaktır. İkinci olarak Türkiye'nin bölgedeki varlığı devam edecek ve üstünlük İran'a geçmeyecektir. Afganistan ve Irak Savaşı, İran açısından ABD gibi bir tehdidi hemen yanı başına taşımış olsa da, diğer taraftan bölgede güçlenmesine neden olan fırsat alanları da yaratmıştır. Afganistan'da ve Irak'ta İran'ın rekabet halinde olduğu rejimler yıkılmış, üstelik, kendisinin desteklediği gruplar -Afganistan'da Kuzey İttifakı ve Irak'ta Şiiler- iktidarda etkin konuma gelmişlerdir. Filistin'de yine kendisinin uzun yıllardır desteklediği HAMAS iktidara gelmiştir. Bu zincirin son halkası, Lübnan'daki Hizbullah varlığı sayılabilir. Son savaşla Hizbullah'ın Lübnan içindeki gücü ve İsrail'e karşı oluşturduğu tehdidin boyutu net olarak görülmüştür. Hizbullah'ın güçlenmesi, bölgede İran etkisinin daha da artmasıyla sonuçlanacaktır. Asker gönderme konusuna, Türkiye'nin bölgesel üstünlüğünü koruması ve çıkarları açısından da yaklaşılması doğru olacaktır. Üçüncü ve son olarak da Türkiye genel olarak Orta Doğu'da istikrar arayışındadır. Bölgede otorite boşluklarının oluşması, ve bunun neticesinde ortaya çıkacak istikrarsızlık, Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ve ya dolaylı olarak etkileyebilecektir. Örneğin Hizbullah'ın güç kazanması, bölgede aynı zamanda hem radikal İslam'ın, hem de diğer devlet dışı silahlı grupların güçlenmesine neden olacak bir süreci başlatabilir. Bunların Türkiye'nin güvenliği açısından olumsuz etkileri olabilir.⁹⁰

---

⁹⁰ Orhan,a.g.e.,s.21

Lübnan'a asker göndermenin riskli ve olumsuz yönleri de vardır. Bunlara bakılacak olunursa; ilk olarak gönderilen askerlerin Hizbullah ile bir çatışmaya girmesi ve çatışma esnasında Türk askerlerinin hayatlarını kaybetmesidir. İkinci olarak bir çatışmanın başlaması ve gelişmesi halinde, Türkiye'nin İran ve Suriye ile ilişkilerinin bozulması ihtimalidir. Bu ülkelerle son yıllarda yakın ilişkiler geliştirilmiştir Suriye ile Adana Mutabakatı sonrasında gelişmeye başlayan ilişkiler, Irak Savaşı'ndan sonra daha da derinleşmiştir. 1 Mart tezkeresinin TBMM tarafından reddi, hem Suriye hem de İran'ın Türkiye'ye bakışında olumlu etkiler yapmıştır. Irak konusunda duyulan ortak kaygılar üç ülkeyi belli konularda bir araya getirmiştir. Üç ülkenin Irak'a genel bakışları farklı olsa da, toprak bütünlüğünün korunması bakımından ortak bir politika yürütmektedirler. Bu da son yıllarda İran ve Suriye'yi PKK konusunda Türkiye ile işbirliğine yöneltmiştir. İşte Türkiye'nin UNIFIL'e katılımı ile birlikte ortaya çıkabilecek en önemli risklerden biri, bu olumlu sürecin bozulmasıdır. Üçüncü ve son olumsuz durum ise Türkiye'nin Arap dünyasında son zamanlarda artan prestijinin zarar görmesidir. Arap dünyası Barış Gücü'nü İsrail'in çıkarlarına hizmet eden bir güç olarak görmektedir. Yaşanacak olumsuz gelişmeler olursa Türkiye hemen bu konuma indirgenecektir ve 1 Mart tezkeresi ile Türkiye'ye bakış açıları olumlu yönde iken böyle bir olayla Türkiye imaj kaybedecektir.⁹¹

Neticede tüm bu değerlendirmelere rağmen Türk askeri Lübnan'a gitmiş ve göreve başlamıştır. Türk askerinin Lübnan'a gitmesinin sonuçları olumlu mu olacak yoksa olumsuz mu olacak ve bu konu ile ilgili yapılan öngörülerin hangisinin doğru çıkacağını zaman gösterecektir.

IV. TÜRKİYE'NİN MİLLİ SAVUNMA POLİTİKASI

Soğuk Savaş dönemi sonrasında Türkiye'nin güvenliğine yönelik tehdit ve riskler geçmiştekilerden oldukça farklılık göstermektedir.

1990 sonrasında uluslararası konjoktürün değişmesine rağmen Türkiye'nin ulusal güvenliği ile ilgili hedef ve amaçları, temel unsurlarını korumuştur. Bu unsurlar Soğuk Savaşın ve bloklar arası mücadelenin sona ermesiyle, küreselleşmeye yönelik

---

⁹¹ a.g.e.,s.22

yeni bir dünya düzeni arayışına gidilmesi, tehdit kavramını da değiştirmiştir. **Tehdit kavramı daha önce belirgin ve kitlesel iken, 21. yüzyıl başlarında, çok yönlü, çok boyutlu ve değişken bir hale gelmiş, ortama belirsizlik hakim olmuştur.** 11 Eylül 2001 tarihinde ABD de meydana gelen terör saldırısı da göstermiştir ki, geleneksel tehdit kavramı değişmiş ve yerini aşağıda sayılan konular almıştır.

Geleneksel tehdit kavramı artık;

- Bölgesel ve etnik çatışmalar,
- Ülkelerdeki siyasî ve ekonomik istikrarsızlıklar ve belirsizlikler,
- Kitle imha silâhları ve uzun menzilli füzelerin yayılması,
- Köktendincilik,
- Uyuşturucu ve her türlü silâh kaçakçılığı,
- Uluslararası terörizm, şeklinde ortaya çıkan yeni tehdit ve riskleri de ihtiva etmeye başlamıştır.⁹²

Mevcut konumuyla, yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin merkezinde, global güç ve oluşumların menfaatlerinin kesişim bölgesinde yer alan Türkiye'nin jeostratejik mevkiinden kaynaklanan bu durumun, bugüne kadar olduğu gibi 21'nci yüzyılda da değişmeyeceği ve Türkiye'nin öneminin ve yeni dünya düzenindeki yerinin daha da pekişeceği değerlendirilmektedir.⁹³

İki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasından sonra Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerinde ortaya çıkan güç boşluğu, küresel belirsizliği artırmış ve bu bölgelerde jeopolitik boşluk alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Bu jeopolitik boşluk alanlarında yaşanan çatışma ve krizler ile 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan terör eylemlerinin ardından, asimetric tehditler dünya gündemine taşınmıştır. Kuzey Osetya'da yaşanan okul baskını, asimetric tehdidin en belirgin şekli olan "terörizm" in boyutlarının nerelere varabileceğini dünya kamuoyuna göstermiştir.

---

⁹² Türkiye'nin Milli Savunma Politikası, **Beyaz Kitap**, <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol4Kis1.htm> (e.t.11.7.2006)

⁹³ Türkiye'nin Milli Savunma Politikası, **Beyaz Kitap**, <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol4Kis1.htm> (e.t.11.7.2006)

Bu kapsamda, Türkiye'nin güvenlik kaygıları temel olarak;⁹⁴

- Terörizm,**
- Uzun Menzilli Füzeler ve Kitle İmha Silahlarının yayılması,**
- İrticai Faaliyetler ve**
- Bölgesel Çatışmalardan kaynaklanmaktadır.**

Jeostratejik konumu itibariyle Dünyanın en istikrarsız bölgeleri olan Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'nun ortasında yer alan **Türkiye'nin Savunma Politikası**;ülkenin ulusal bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve hayati çıkarlarını korumak ve muhafaza etmek esaslarına dayanmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin güvenlik ve savunma politikası ise şu temellere dayanmaktadır;⁹⁵

- Bağımsızlığını,bütünlüğünü ve cumhuriyeti korumak ve kollamak**
- Bölgede barış ve güvenliğe katkıda bulunmak**
- Bölgesinde bir güç ve denge unsuru olmayı,**
- Çevresinde bir "Barış ve Güvenlik Kuşağı" oluşturmayı,**
- Bölgesinin barış ve güvenliğine katkıda bulunmayı ve bunu geniş bölgelere yaymayı,**
- Krizleri ve çatışmayı önleyici tüm tedbirleri almak**
- Bulunduğu bölgeye ve ötesine yönelik strateji ve güvenlik üreten bir ülke olmayı,**
- Atatürk'ün koyduğu 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' prensibi çerçevesinde tespit edilen savunma politikasının temel esaslarını uygulamak**

---

⁹⁴ a.g.k.

⁹⁵ a.g.k.

- Ülkelerle iş birliği, yakınlaşma ve olumlu ilişkiler geliştirmek için girişimlerde bulunmayı hedef olarak seçmiştir.

1923 yılında kuruluşundan bugüne kadar, savunma politikasını Mustafa Kemal ATATÜRK'ün “Yurtta Barış, Dünyada Barış” ilkesi çerçevesinde şekillendiren Türkiye, küresel ve bölgesel istikrarın korunmasına yönelik girişimlere aktif bir şekilde katılım yönünde gayret göstermektedir.

Belirtilen bu politikanın desteklenebilmesi için Türkiye'nin Askerî Stratejisi dört önemli hususu içermektedir. Bunlar;⁹⁶

- **Caydırıcılık,**
- **Kriz Yönetimine Askerî Katkı ve Krizlere Müdahale,**
- **İlerden Savunma,**
- **Kolektif Güvenliktir.**

V. SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Türkiye, Cumhuriyet'in 1923 yılında kuruluşundan bu yana, Mustafa Kemal Atatürk'ün mirası doğrultusunda, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimsemiştir. **Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve laik siyasi sistemi, AB ile Gümrük Birliği içindeki sağlam serbest piyasa ekonomisi ve çağdaşlığı kültürel kimliğiyle bağdaştıran sosyal geleneğiyle, kendi bölgesinde ve ötesinde güvenlik ve istikrar üreten bir dış politika izlemektedir. Türk dış politikasının başlıca amacı, gerek Türkiye’de, gerek komşu ülkelerde ve ötesinde, barış ve refah içinde, istikrarlı, işbirliğine dayalı ve beşeri kalkınmayı sağlayacak bir bölgesel ve uluslararası ortamın yaratılmasıdır.**⁹⁷

Türkiye bu amacına, diğer hususlar yanında, NATO İttifakı'na üyelik ve AB'yle bütünleşme, bölgesel işbirliği süreçlerinde öncülük, iyi komşuluk ilişkilerinin ve ekonomik işbirliğinin teşviki, zor şartlar altında bulunanlara insani yardım, barışı koruma operasyonlarına katılım, uyuşmazlıkların çözümü ile çatışma sonrası uzlaşma

---

⁹⁶ a.g.k.

⁹⁷ Türk Dış Politikasının Genel Görünümü, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm (e.t.15.7.222006)

ve yeniden yapılandırma gayretlerine katkı gibi geniş bir yelpazede, barışçıl, ilkeli ve etkin bir dış politika izlemek suretiyle ulaşmaya çalışmaktadır.⁹⁸

Türkiye'nin kuruluşundan beri izlediği dış politika öncelikleri dikkate alınarak şu şekilde sıralanabilir:⁹⁹

- **Egemenlik,bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunması**
- **Anayasa ile belirlenen ilke ve değerlerin korunması ve geliştirilmesi**
- **Ulusun refah ve güvenliğinin artırılması**
- **Ekonominin iç ve dış alanda istenilen seviyeye çıkarılması**
- **İnsan hakları,serbest piyasa ekonomisi ve demokrasi temellerinde diğer devletlerle birlikte dostluk ve ittifak ilişkileri geliştirerek,çevresinde barış ve istikrar ortamı yaratmak.**

1989'da Berlin Duvarının yıkılması ve 1991 sonunda Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni uluslararası ortam,tüm ülkeleri olduğu gibi Türkiye'yi de hazırlıksız yakalamıştır.Sovyetler Birliği ile ortak sınırı olması ve kendisi ile tarihi ve kültürel bağlara sahip yeni ülkelerin uluslararası sistemde sahneye çıkması nedeniyle Türkiye,ortaya çıkan belirsiz durumdan en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur.¹⁰⁰

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Türkiye,dış politika ufkunu genişletme fırsatı bulmuştur.Türkiye için dünya,Büşra Ersan'ın ifadesiyle,"Türkiye çok boyutluluğu yeniden keşfetti" ve "Orta Doğuyu da içine alarak Avrupa'dan Avrasya'ya kadar genişledi."Bu çerçevede,Türkiye'nin bölgede jeopolitik yeri ve çıkarları şu başlıklar altında tanımlanabilir.

İlk olarak,Orta Asya ve Kafkasya da Türkiye ile kültür,etnik,kimlik,tarih,din ve dil benzeşmesine sahip yeni bir bağımsız devletler topluluğu uluslararası politika sahnesine çıkmıştır.Bu devletler Türkiye'ye, siyasi ve ekonomik alanda güç sağlamaya yönelik destek verecek potansiyele sahiptirler.İkinci olarak,böylece Türkiye,yaklaşık beş yüz yıl önce (1522'de Kazan Tatar Hanlığının Ruslar tarafından yıkılmasıyla) kaybettiği jeopolitik ve jeostratejik fırsatlar ve sorumlulukları tekrar kazanmaktadır.Çarlık Rusyası ve

---

⁹⁸ a.g.k.

⁹⁹ Nezihi Çakar, "Turkey's Security Challenges",*Perceptions*,Vol.I,No.2,June-August 1996,ss.12-13

¹⁰⁰ Armağan Kuloğlu - Birgül Demirtaş Çoşkun,"**Türkiye'nin Anlaşılamayan Dış Politikası ve Ulusal Güvenlik Stratejisi**",*Stratejik Analiz*,Cilt 1,Sayı 8,Ankara,2000,s.84

SSCB'nin yayılma kabiliyetinin önemli mevkilerinden olan bir bölge,şu an bu gücün fiili otoritesi altında değildir.Diğer bir deyişle,Türkiye kendisine sayısız fırsatlar sunabilecek bir hinterland ile doğrudan bağlantı kurabilecek bir duruma gelmiştir.Kaldı ki, bu alan Mackinder'in kara hakimiyet teorisinde "pivot alan" olarak gösterilen son derece stratejik bir konuma da sahiptir.Üçüncü olarak,Türkiye'nin Soğuk Savaş yılları boyunca dikkate aldığı tüm tehdit algulamaları,birlikte hareket ettiği Batı bloğu paralelinde,SSCB'ye karşı biçimlenmekteydi.Oysa bugün,Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya arasında ortak sınır kalmamıştır.Bölgede bir tampon alanın oluşması,özellikle "mesafenin" jeopolitik değerlendirmelerdeki önemi ve Sovyet Komünizminin tesir kabiliyetini kaybetmiş "ideolojik" etkisi düşünüldüğünde,Türkiye açısından belli bir rahatlama sağlamıştır.Dördüncü olarak, Uzak Doğu'nun 21.yüzyılda önemli bir jeopolitik konuma sahip,siyasi ve ekonomik bir güç merkezi olacağı düşünülürse, Kafkasya – Orta Asya eksenini Türkiye açısından çok stratejik bir koridor vazifesi görecektir,bağlı olduğu Batı ittifakında (bu koridorun uzantısı olarak) kendi jeopolitik konumunu da değerlendirecektir.Diğer bir deyişle,Türkiye Soğuk Savaş yıllarında sahip olduğu jeopolitik "vazgeçilmezlik" niteliğinden çok daha fazla bir öneme sahip olacaktır.Beşinci olarak,bölge Orta Doğu enerji kaynaklarına alternatif nitelikteki petrol rezervleri ile dünya enerji politikalarında dikkate alınması gereken bir sahadır.Türkiye,Hazar Havzası enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara açılmış olması sonucunda üretim ve özellikle dağıtımından pay alma fırsatını yakalamıştır.Dolayısıyla,güvenlik ortamındaki değişimlere ve iç baskılara cevap olarak Türkiye'nin dış politikası ve güvenlik politikası gözden geçirilmekte ve yeniden tanımlanmaktadır.Bu sürecin nereye varacağı ve Türkiye'nin güvenlik yaklaşımını bütün olarak ne denli etkileyeceği başta ABD ve Avrupa politikası olmak üzere bir çok faktöre bağlıdır.¹⁰¹

Bu belirsizlik Türkiye açısından birtakım tehdit ve fırsatları da beraberinde getirmiştir.Ankara'nın karşı karşıya kaldığı en büyük tehdit,Soğuk Savaş dönemindeki

---

¹⁰¹ Mehmet Seyfettin Erol,"11 Eylül:Türk Dış Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya – Kafkasya Boyutu"Avrasya Dosyası,11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikası,İlkbahar 2004,Cilt:10,Sayı:1,ss.47-48

stratejik öneminin yeni dönemde azalması ihtimali olmuştur.İkinci tehdit,dünya politikasındaki hızlı değişikliklerin neden olduğu belirsiz durumun siyasi elitlerin karar vermesini zorlaştırmasıdır.Üçüncü olarak,Ankara'nın eski Sovyetler topraklarında,Balkanlar'da ve Orta Doğu'da patlak veren şiddet olaylarının ortasında bulunmasıdır.Nitekim,1990'larda dünyada en fazla istikrarsızlığın yaşandığı bu üç bölge “şeytan üçgeni” olarak adlandırılmaktadır.¹⁰²

Ankara'nın önündeki fırsatları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:İlk olarak,Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin kuzeyi daha güvenli hale gelmiştir.İkinci olarak,SSCB'nin dağılmasıyla yeni bağımsızlığını kazanan devletler,ortak tarihi bağlar nedeniyle Türkiye açısından büyük önem taşımaktaydı.Ankara bu sayede çok yönlü bir dış politika izleme fırsatını yakalamıştır.Üçüncü olarak,demokratik ve laik yönetim şekline sahip olan Türkiye,Kafkas ve Orta Asya ülkeleri için bir model olarak gündeme gelmiş ve modelin bu ülkelerdeki İslami akımların güç kazanma ihtimaline karşı set çekebileceğine dair bir kanaat oluşmuştur.Dördüncü olarak,Ankara, hem Rusya ile hem de Kafkas ve Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ilişkileri geliştirme olanağını elde etmiştir. Beşinci olarak,Doğu Bloğu'nun çökmesiyle Türkiye'nin daha bağımsız bir dış politika izleme şansına sahip olmasıdır.¹⁰³

Günümüzdeki uluslararası çevre değişkenlerini göz önünde tutarak Türkiye'nin dış politika sorunları,seçenekleri konusunda özlü bir inceleme yapmak amacıyla bu alana baktığımızda şunlar gözlemlenmektedir.¹⁰⁴

- Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde meydana gelen değişme (“hard power” yerine “soft power”in yerine geçmesi:**Uluslararası ilişkilerde ve rakip güçlerin mücadelesinde öncelikle askeri caydırıcılık ve ekonomik yaptırım değil; insan hakları,demokrasi,hukukun üstünlüğü,temel özgürlükler gibi değerlerin,dış politika aracı olarak devreye sokulması.**)
- Ama aynı zamanda uluslararası barışa ve güvenliğe yönelik tehdit

---

¹⁰² Kuloğlu - Çoşkun,a.g.e.,s.85

¹⁰³ a.g.e.,s.85

algılamasının ve tehdit araçlarının çeşitlenerek artması ve buna karşı alınan önlemlerin hala klasik güç kullanımını niteliği taşıması:11 Eylül terörüne karşı ABD'nin Afganistan'a yönelik askeri müdahalesi bunun tipik örneği.

- **Ulusal sınırların dokunulmazlığı yerine kişi dokunulmazlığı ile temel hak ve özgürlüklerin “yükselen değer”olarak öne çıkması.**(İki kutuplu uluslararası sistemde blok önderlerinin doğal etki alanlarındaki ülkelerin sınır dokunulmazlığı,özellikle blok rekabeti nedeniyle de yetmişlerin AGİK sürecinde bir kural niteliğindeydi; Sosyalist bloğun yıkılmasından sonra ise diğer blok lideri ABD serbest piyasa ekonomisi ve liberalizm vurgulamasıyla kendisine yeni bir çığır açıp etkinliğini sürdürmek istemiştir.Bu arada NATO da toplumsal,ekonomik ve siyasal işlevlerle donanımlı geniş boyutlu bir örgüte dönüştürülmektedir;yani sadece bir savunma örgütü olmaktan çıkmıştır... “İnsan Hakları politikası” dış politikanın aracı haline gelmiştir.)
- Bir bölgesel uluslarüstü sistem olarak Avrupa Birliği'nin tek para,ortak dış politika ile ortak savunma,güvenlik gibi yeni işlevsel politika alanlarıyla güçlenerek genişlemesi.

Türk dış politikasını yukarıdaki değişkenlerden bağımsız olarak incelemek mümkün değildir.Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle,uluslararası sistemin temel yapısından her zaman etkilenen ama aynı zamanda kendisi de etkileme potansiyeline sahip bir önemli ülkedir.¹⁰⁵

Türkiye, dünya ve bölge barışı için BM, NATO, AGİT yaptırımı ve ya kontrolü altında icra edilen Barışı Destekleme Harekâtı'na da "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi doğrultusunda destek vermektedir. Bu çerçevede, Bosna-Hersek ve Kosova'da yaşanan insanlık trajedilerinin benzerlerinin tekrar yaşanmaması için, bölgede ve tüm dünyada, bu faaliyetlere katkı sağlamayı kendine prensip

---

¹⁰⁴ İbrahim S. Canbolat,” Savaş ve Barış Arasında Dünya”, Alfa Yayınları,İstanbul,2003,ss.82-83

¹⁰⁵ a.g.e.,s.84

edinmiştir. Türkiye; her türlü sorunun karşılıklı diyalog, iş birliği ve açıklık politikası ile çözümlenebileceğine inanmaktadır.

Bugün dünyada uluslararası terörizm, yasadışı silâh ticareti ve uyuşturucu kaçakçılığı, kitle imha silâhlarının yayılması ile mücadele edilmesi konularının da bölge ve dünya barışını sağlamada önemli yer işgal ettiğine inanılmaktadır. Bölge barışını, hatta dünya barışını tehdit eden terörizmin, etnik, ideolojik ve ya dini düşüncelerden kaynaklansa bile, sonuçları itibarıyla global bir nitelik taşıdığı açıktır.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ Türkiye'nin Bazı Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı,
<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKitap.htm> (e.t.11.7.2006)

III. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ULUSAL GÜVENLİĞİNİN BÖLGESEL GELİŞMELER IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

I. KAFKASYA İLE İLİŞKİLER

A. Kafkasların Önemi

Azerbaycan,Gürcistan,Ermenistan,Nahçıvan ve İran Azerbaycanı'nın yer aldığı coğrafi bölge genel olarak Kafkasya bölgesi olarak adlandırılmaktadır.Kafkasya bölgesinin coğrafi konumuna bakıldığı takdirde, bölgenin Avrupa – Afrika – Asya anakaralarının arasına girmiş olan ve 5000 km kıyı uzunluğunda bulunan Akdeniz,Ege Denizi,Boğazlar ve Marmara Denizi – Kara Deniz-Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin oluşturdukları,meydana getirdikleri bir su koridorunun doğu ucunda,aynı zamanda Hazar Denizi ile de doğuya sokulmuş ve bağlanmış bir konumda bulunduğu görülmektedir.¹⁰⁷

Aynı zamanda Fırat ve Dicle ırmakları da bu koridoru otaya çıkaran Hazar Denizi ile Karadeniz ve Akdeniz'in Hint Okyanusuna kolaylıkla bağlanmalarını sağlayacak bir vaziyet ve istikamete sahip bulunmaktadır.Bu durumda Kafkasya Kuzey – Güney ve Doğu – Batı yollarının birleştiği bir bölge oluyor demektir.¹⁰⁸

Bu değerlendirmeler ışığı altında, Kafkasların bulunduğu yer itibarıyla Orta Asya zenginliğinin taşınması bakımından Avrupa ile Asya arasında Türkiye'ye,Anadolu'ya ulaşan bir köprü vazifesi gördüğü söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede yaşanan gelişmelere yönelik genel olarak bir değerlendirme yapmak gerekirse,şöyle bir değerlendirme yapılabilir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi Kafkasları da etkilemiştir,bölgede çatışmalar ve problemler başlamıştır. Gürcistan'da fiili bağımsız bölgeler oluşmuştur. Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ bölgesi nedeniyle savaş patlak vermiştir. Ermeniler Azerbaycan'ın topraklarının beşte birini işgal etmiş ve bir milyondan fazla kişi Azerbaycan'ın daha güvenli bölgelerine göç etmek

¹⁰⁷ Çağrı Kürşat Yüce,"Türk Dünyası, Temel Meseleler ve Çözüm Önerileri, Tütibay Yayınları, Ankara, 2001, s.21

zorunda kalmıştır. Bunlara ilave olarak Rusya'nın kontrolündeki Kuzey Kafkasya bölgesi de istikrarsızlaşmıştır. Çeçen-Rus savaşları ortaya çıkmıştır. Birinci Çeçen Rus savaşında Çeçenler filli olarak bağımsız bir devlet kurmalarına rağmen ikinci Çeçen Rus savaşını Ruslar kazanarak bölgeye hakim olmuştur. Sovyetler sonrası dönemde Rusya'nın eski Sovyet topraklarında tekrar yer edinebilmek ve etkili olabilmek için bölgedeki etnik-dinsel çatışmaları kullandığı ileri sürülmektedir. Örneğin Karabağ savaşını Azerbaycan'ı dize getirmek ve BDT'ye girmeye razı etmek için pazarlık kartı olarak kullanırken Gürcistan içindeki ayrılıkçı hareketleri de Gürcistan'ı dize getirmek ve BDT'ye girmeye razı etmek için kullandığı ileri sürülmektedir. Azerbaycan ile Ermeniler arasında her ne kadar 1994 yılında ateşkes sağlansa ve hala geçerli olsa da, işgalin devam etmesinden dolayı Azeri kamuoyu rahatsızdır ve hükümeti aktif adımlar atmaya, gerekirse savaşmaya teşvik ettiği bilinmektedir. Azeriler psikolojik olarak bir savaşa hazırlanmakta ve Rusya'yı da Ermenileri desteklemekle suçlamaktadırlar. Türkiye ise barışçı çözüm bulma çabalarına yardımcı olmaya çalışmaktadır. Fakat kültürel ve etnik bağlardan dolayı bu konuda Türk kamuoyu çok hassastır, aktif adımlar atmak için Türk hükümetini teşvik etmektedir¹⁰⁹

B. Türkiye'nin Kafkasya Politikası

Bölgesel sorunlara kalıcı ve barışçı çözümler bulunması, bölge ülkeleri arasında ilişkilerin normalleştirilmesi ve kutuplaşmaların önlenerek bölgesel iş birliğinin artırılması, Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik politikasının temel hedefidir.¹¹⁰

Uluslararası stratejik boyutunun yanı sıra, komşu Kafkasya bölgesindeki istikrar ve refah Türkiye'nin kendi güvenliği ve istikrarı bakımından özel önem taşımaktadır. Kafkasya, Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan doğal kapısı konumundadır. Türkiye'nin, ayrıca, Kafkasya bölgesindeki halklarla siyasi,

---

¹⁰⁸ a.g.e.,s.21

¹⁰⁹ İdris Bal, "Bölgesel Güvenlik ve Türkiye'nin Stratejik Önemi" ,21.Yüz Yılda Türk Dış Politikası,İdris Bal (der.),Ankara:Nobel Yayın Dağıtım,2004,ss.823-843

¹¹⁰ Bölgesel Değerlendirmeler-Kafkaslar,Beyaz Kitap,

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm> (e.t.11.7.2006)

ekonomik, sosyal ve kültürel bağları vardır. Bölgede barış, istikrar ve işbirliğinin korunması Türkiye için büyük önem taşımaktadır.¹¹¹

Türkiye'nin Kafkasya politikası değerlendirildiği zaman çok genel bir ifade olmayı pek aşamadığı görülmektedir. Zira Kafkasya malum olduğu üzere bir bölge olup bu bölgeyi Kuzey ve Güney Kafkasya olarak ayırmak mümkündür. Kuzey Kafkasya kapsamındaki muhtar cumhuriyetler (Çeçenistan Cumhuriyeti, İnguş Federe Cumhuriyeti. Kabarday- Balkar Federe Cumhuriyeti. Karaçay-Çerkes Federe Cumhuriyeti. Adıgey Federe Cumhuriyeti. Alanva (Kuzey Ossetya) Federe Cumhuriyeti ve Dağıstan Federe Cumhuriyeti) ile birlikte Rusya'nın iç bölümleri durumundadır. **Bu itibarla Türkiye'nin Rusya politikasını Türkiye'nin Kuzey Kafkasya politikasından fazla soyutlama imkanı yoktur. Örnelemek gerekir ise; Bakü-Tiflis- Ceyhan, Bakü-Novorosisky, Bakü-Tiflis-Supsa, Bakü-Tiflis- Erzurum ve mavi akımı gibi enerji hatları Rusya'dan müstakil irdelenemeyeceği için ve ya Türkiye'nin Çeçen politikası Rusya'nın Kürt (Türk) lerle ilgili tutumunu doğal olarak etkilemektedir. Kısaca Türkiye'nin Kafkasya politikası Türkiye-Rusya ilişkilerinin bir bölümünü içerir. Zira belirtildiği gibi Kuzey Kafkasya Rusya'nın bir parçasıdır.** Güney Kafkasya'ya gelince bu bölge Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan gibi üç bağımsız devletten oluşmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki; Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası değil, Güney Kafkasya ülkeleri politikalarından söz edilebilir. Türkiye'nin Orta Doğu politikasını İran, Arap ülkeleri.İsrail gibi başlıklar altında ele alma zorunluluğunda olduğu gibi. Bütün bu açıklamalara rağmen söylenebilir ki; **Türkiye, Rusya ile Gürcistan'ın düşmesi anlamında komşu olmak istemeyecektir. Bir tampon ülkenin arada olmasından yanadır.** Yapılan resmi açıklamalardan hareketle Rusya ve Türkiye içişlerine karşılıklı karışmamaktan yana olduklarını belirtmişlerdir. Güney Kafkasya ülkeleri itibariyle sorunların karşılıklı görüşülerek çözümlenmesi, işgalci yöntemlerin terk edilmesinden yanadırlar.¹¹²

Daha önce belirtildiği üzere bölge Azerbaycan,Ermenistan ve Gürcistan gibi bağımsız devletten oluşmaktadır.Azerbaycan Türkiye'nin bölgedeki en önemli müttefiki

---

¹¹¹ Türkiye'nin Kafkasya İli İlişkileri,
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Kafkasya/GuneyKafkasyaileIliskiler/ (12.7.2006)

ve kardeş ülkesidir.Türkiye,9 Kasım 1991 tarihinde Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur.İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler,14 Ocak 1992 tarihinde kurulmuştur.Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın resmi görüşüne göre, "Türkiye için Azerbaycan ortak dil,kültür ve tarihin paylaşıldığı önemli bir ülkedir.Türkiye,başından beri Azerbaycan ile yakın ortaklık ilişkileri geliştirmeye başlamış ve yeni bağımsız bir cumhuriyet olarak çeşitli güçlüklerle karşılaşan Azerbaycan'ın bu zorlukların üstesinden gelebilmesinde kuvvetli destekçisi olmuştur.Türkiye,Azerbaycan'ın bağımsızlığının pekiştirilmesi,toprak bütünlüğünün korunmasının ve Hazar Denizi'nin zengin doğal kaynaklarından gelen iktisadi potansiyelinin hayata geçilmesinin gerekli olduğunu düşünmektedir.Bir diğerinin egemen eşitliğine karşılıklı saygı temeline dayanan Türkiye – Azerbaycan ilişkileri,sadece siyasi alanda değil,iktisat,ticaret,eğitim,ulaştırma,telekomünikasyon,tarım,toplumsal,güvenlik,sağlık, kültür,bilim,turizm gibi her alanda gelişmeyi sürdürmektedir.İki ülke arasındaki ilişkilerin ahdi temelini oluşturmak üzere çok sayıda anlaşma imzalanmıştır.Üst düzey temaslar ve her seviyede ziyaretler,düzenli ve sık bir şekilde gerçekleşmektedir.¹¹³

Yukarıdaki ifadelerden hareket edecek olursak,Türkiye için Azerbaycan bir çok yönden önemli bir ülkedir.Bir başka ifadeyle **Azerbaycan Türkiye'nin Kafkasya siyasetinde temel taşı olma özelliğini taşımaktadır.**Geleneksel bir söylem gibi görünmesine rağmen gerçekten de ortak bir dil söz konusudur.Azerbaycan Türkçesi Türkiye Türkçesine en yakın lehçedir.Azerbaycan ile Türkiye arasındaki kültür birliği de bütün unsurlarıyla görülmektedir.¹¹⁴

Azerbaycan için de Türkiye'nin çok büyük önemi olduğu inkar edilemez bir gerçektir.Bölgede mevcut olan tehdit odakları ve meydana getirilen kargaşa ortamı,Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürecek düzeydedir.Bu tehlikelerin önlenmesinde Türkiye'nin desteği gerekmektedir. Bunun yanında,Batı dünyası ile kurulacak ilişkilerde de Türkiye köprü rolü oynayacaktır.Ancak bir

---

¹¹² Yaşar Kalafat,**Karadeniz ve Kafkasya da Gelişen Dini ve Siyasi Olaylar İtibariyle Türkiye'nin Güvenliği**, http://strateji.cukurova.edu.tr/TURK_DUNYASI/03.asp (e.t.23.5.2006)

¹¹³ Türkiye Azerbaycan Siyasi İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/kafkasya.htm> (e.t.11.6.2006)

araştırmacının da ifade ettiği gibi,Türkiye'nin Azerbaycan'daki rolünün yalnızca köprü olması,uygun bir bakış açısı olarak kabul edilmemelidir.Türkiye,o bölgede odak noktası olabilecek bir tavır sergilemelidir.¹¹⁵

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin güvenlik boyutu ile ilgili olarak en önemli kısmı Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorunudur.

Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ sorunu 1920'de iki ülke arasında çatışmaya yol açmış,bu durum karşısında bu durumdan yararlanarak Bolşevikler bölgeye girip,bölgenin haritasını yeniden çizmişler,Nahçıvan,Karabağ ve Zangezur bölgelerini Ermeni yönetimine devretmişlerdir.Ancak 1921 yılında,bölgesel çıkarları gereği,Batılı devletlerin sömürgeciliğine karşı Mustafa Kemal Atatürk yönetiminde bir Kurtuluş Savaşı veren Türkiye ile uzlaşma yollarının arayan Bolşevik Rusya yönetimi Nahçıvan ve Karabağ'ı tek taraflı olarak Azerbaycan'a devretmiştir.Böylelikle Nahçıvan aracılığıyla Türkiye Azerbaycan ile ortak sınıra sahip olabilmıştır.¹¹⁶

SSCB yönetimi altında uzun yıllar dondurulan istikrarsızlık,Gorbaçov iktidarı döneminde başlayan reform hareketleri,Yukarı Kaabağ Ermenileri'nin de 1987-88 yıllarından itibaren Azerbaycan'dan ayrılma talebinde bulunmalarına yol açmıştır.Yukarı Karabağ Sovyeti ,20 Şubat 1988'de Ermenistan'a bağlanma kararı almış,aynı dönemde Azerilerle Ermeniler arasında da çatışmalar başlamıştır.¹¹⁷

Azerbaycan ise 26 Kasım 1991 tarihinde Yukarı Karabağ'ın özerk statüsünü feshederek bölgeyi doğudan merkezi yönetime bağladığını ilan etmiştir.Bölge Ermenileri de bir halk oylamasıyla bağımsızlık kararı alarak,12 Aralık 1991 de "Yukarı Karabağ Cumhuriyeti" olarak BDT'ye girme başvurusunda bulunmuştur.Bu durum Azerbaycan ile Ermenistan arasında çatışmaya yol açmış,Azerbaycan topraklarının

---

¹¹⁴ Mehmet Alparğu,"Güvenlik Boyutunda Türkiye – Azerbaycan İlişkileri",**Stratejik Araştırmalar Dergisi**,Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,Sayı:3,Şubat 2004,s.4

¹¹⁵ a.g.e.,ss.4-5

¹¹⁶ Utku Yapıcı,"**Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları,Orta Asya ve Kafkasya**", İstanbul:Otopsi Yayınları,2004,ss.248-249

¹¹⁷ a.g.e.,s.249

neredeyse 1/5'i Ermeni güçlerince işgal edilmiştir.Bir milyonda fazla Azeri mülteci konumuna düşmüştür.¹¹⁸

Efegil'e göre Türk resmi makamlarının Karabağ Sorunu'na ilişkin olarak,açıklanmayan fakat hep var olan bir temel endişesi vardır:Çatışmaların istikrarsızlığa yol açacağı,istikrarsızlık ortamının da Rusya'nın bölgeye yerleşmesine uygun bir zemin yaratacağına dayalı bir endişe.¹¹⁹ Bu endişe ile hareket eden Türk dış politika yapıcılar 1992 yılında Azerbaycan eski Devlet Başkanı Ebbulfeyz Elçibey'i desteklemişlerdir.Dağlık Karabağ meselesinde de açıkça Azerbaycan'ın yanında yer almışlardır.¹²⁰Hatta,Turgut Özal,Azerbaycan'a aktif desteği savunmuş,Ermenistan'a karşı askeri müdahaleden söz etmiştir.Bu iddialı sözlere rağmen,süreç içinde Türkiye bu sorunda da inisiyatif alamamış,ABD'deki Ermeni lobileri,bir taraftan Türkiye üzerinde sözde soykırım iddialarını her fırsatta ileri sürmüşler,diğer taraftan da Azerbaycan'a ABD ambargosunun konulmasını da sağlamışlardır.Türkiye,girişimleriyle,sadece BM Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında 822,853,874 ve884 sayılı kararları almasına ve bu yolla çatışmalara son verilmesi ve mültecilerin geri dönmelerinin sağlanması çağrısında bulunmasına yol açabilmiştir.¹²¹

Türkiye'nin Karabağ Sorunu ile ilintili en sert tavrı,Azerbaycan'ın Ermenistan'a uyguladığı ambargoya katılmak ve Ermenistan ile diplomatik ilişkilerini askıya almak olmuştur.Bu demek oluyor ki,Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ Sorunu Türkiye ve Ermenistan ilişkilerinde de etkisini göstermiştir.Türkiye Azerbaycan'a önemli silah yardımı yapmaktan ve askeri müdahaleden kaçınmışlardır.**Dolayısıyla Karabağ sorunu Türkiye'nin Kafkasya'da meydana gelen çatışmalardaki tutumunu ortaya koymuştur:Türkiye çatışmalara doğrudan**

---

¹¹⁸ a.g.e.,s.50

¹¹⁹ Ertan Efegil,"Türk – Rus İlişkileri:Bölgesel İşbirliği ve ya Stratejik Kazanç",(der.) İdris Bal,"**21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**", İstanbul:Alfa Yayınları, ,2001,s.320

¹²⁰ a.g.e.,s.321

¹²¹ Yapıcı,.a.g.e.,s.252

müdahale etmemekte ve anlaşmazlığın çözümü için uluslararası arenanın ilgisini bölgeye çekmeye çalışmaktadır.¹²²

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin diğer önemli bir konusu da Bakü – Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesidir. Bakü Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ile Türkiye, Güney Kafkasya ve Orta Asya’yı, Türkiye ve Akdeniz’e bağlaması planlanan ve ”Doğu - Batı Enerji Koridoru” olarak adlandırılan sağlam bir güvenlik koridoru oluşturmayı ve bu sayede Batı’nın çok önem verdiği bir mesele olan “enerji arz güvenliği” açısından sağlam bir temel atılmasını garantilemiş olmaktadır.¹²³

Bakü Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi, Azerbaycan’da üretilen ham petrolün boru hattı ile Gürcistan üzerinden Ceyhan’daki bir deniz terminaline, buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılmasını amaçlamaktadır.¹²⁴

1990 yılından sonra Kafkas ötesindeki gelişmeler, Türkiye’nin dış siyasetinde yeni tercihlerin ve önceliklerin ortaya çıkmasına neden oldu. **Türk siyasetinin başlıca hedeflerinden biri de Hazar Havzası’nda etkin bir rol oynamaktır.** Türkiye’nin petrol krizlerinden çok fazla etkilenmesi, bu alana olan ilgisinin artmasının sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Hazar enerji bölgesine duyduğu ilginin bir diğer sebebi de boru hattı inşaat projeleri ve boru hattının nihai ucunun kendi toprakları içerisinde bulunmasıdır.¹²⁵

Türkiye’nin Bakü Ceyhan Boru Hattına olan ilgisinin üç önemli sebebi vardır. Bunlardan birincisi, Türkiye, bölgesindeki stratejik rekabette önemli ölçüde yetkiye sahip olmak istemekte ve Hazar’da Türk siyasi etkisinin belirleyicisi olarak boru hattında söz sahibi olacağına inanmaktadır. Bakü Ceyhan boru hattının yapılması, Türkiye’nin etkin siyasetlerinin gerçekleşmesini temsil etmektedir. Buradaki en önemli nokta, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki uzun

---

¹²² a.g.e.,s.252

¹²³ a.g.e.,s.240

¹²⁴ <http://www.botas.gov.tr/pojeler/etud/btc.html> (e.t.25.6.2006)

¹²⁵ Alpargu, a.g.e., s.13

dönemli iktisadi ve siyasi bağın oluşturulmasıdır.İkinci etken,iktisadi çıkarlardır.Üçüncüsü ise,Boğazlar'daki çevre ile ilgili tehlikedir.¹²⁶

Yukarıda ki değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere,Türkiye Bakü Ceyhan boru hattı projesi ile bölgedeki etkinliğini artırarak jeopolitik gücünü sağlamlaştıracaktır.

Güney Kafkasya ülkelerinden birisi de Gürcistan'dır.Türkiye'nin diğer Güney Kafkasya ülkeleri ile olduğu gibi Gürcistan ile de önemli ilişkileri vardır.

Türkiye,1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış,¹²⁷ 30 Temmuz 1992'de Gürcistan ile "Dostluk,İşbirliği ve İyi Komşuluk Anlaşması" imzalamıştır.Bu anlaşma gereğince Gürcistan PKK'nın ,Türkiye ise Abhaz ayrılıkçıların kendi toprakları içinde örgütlenmesine izin vermemiştir¹²⁸.

Türkiye, Gürcistan ile arasında mevcut ortaklık ilişkilerinin korunmasına büyük önem atfetmekte ve ikili ilişkilerin her alanda karşılıklı saygı temelinde daha da geliştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Türkiye başından itibaren Gürcistan'ın egemenliğini, siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü desteklemiştir. Türkiye, modern Gürcistan'a bağımsızlığından beri ekonomik ve siyasi açılardan destek sağlamayı sürdürmektedir.¹²⁹

Türkiye Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığının korunmasına önem vermiştir.Çünkü,Kafkasya'nın dış dünya ile bağlantısı büyük ölçüde Gürcistan aracılığıyla sağlanmaktadır.Azerbaycan'ın bağımsızlığı,Gürcistan'ın bölünmesi ve böylece Rusya'nın etki alanına girmesi karşısında anlamını yitirecektir.¹³⁰ Hem Azerbaycan'ın bağımsızlığını,hem bölgesel istikrarı ve boru hatlarının güvenliğini düşünen Türkiye,iç savaş sırasında hem Gürcülere hem de

---

¹²⁶ a.g.e., 11

¹²⁷ Türkiye'nin Güney Kafkasya Ülkeleriyle İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupa/kafkasya.html> (e.t.6.6..2006)

¹²⁸ Baskın Oran,**Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne**

Olgular,Belgeler,Yorumlar,Cilt:2,2.Baskı ,İstanbul:İletişim Yayınları, ,2002,s.416

¹²⁹ Gürcistan İle İlişkiler,

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Kafkasya/Gurcistan/Turkiye+Gurcistan.htm

(e.t.15.6.2006)

¹³⁰ Ayşen Atasir,"ABD'nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye",**Stratejik**

Analiz,Cilt:4,Sayı:37,Mayıs 2003,s.76

Abhazlara insani yardım yapmıştır.1994'ten beri Gürcistan'da görev yapmakta olan BM Gözlemci Misyonuna (UNOMIG) 5 askeri gözlemci ile katkıda bulunmuş,1999'da İstanbul'da bir konferansa ev sahipliği yaparak barış sürecine katkıda bulunmak amacıyla tarafları bir araya getirmiştir¹³¹.

Bölgeye yönelik olarak Genelkurmay Başkanımızın değerlendirmesi şöyledir, “Gürcistan’ın ulusal birliğine ve toprak bütünlüğüne büyük önem veriyoruz. Bu bölgede güvenliğin tesisi bizim açımızdan da çok önemlidir. Acaristan problemi çözülmüştür. Ancak Güney Osetya ve Abhazya her zaman için büyük problem kaynakları olmaya devam etmektedirler. Bu bölgede barışın tesisinin diğer bölgeler için de örnek teşkil edeceğini düşünüyoruz.

Ayrıca bu husus Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının güvenliği açısından da önem taşımaktadır.”¹³²

Bölgenin tamamında olduğu gibi Gürcistan ile ilgili olarak ABD ve Rusya'nın farklı çıkar ve tehdit algılamaları çerçevesinde farklı politikaları vardır.Bu politikalarda bölgenin ve dolayısıyla Türkiye'nin güvenliğini etkilemektedir.

Gürcistan Rusya üzerindeki askeri üstlerinin kaldırılması konusunda ABD'den diplomatik destek almıştır. Bu desteği Gürcistan'ın Rusya'da işçi olarak çalışan vatandaşlarının Rusya'dan sınır dışı etme tehditleri döneminde başlamıştır. Rusya Gürcistan'ın batı yanlı tutumu giderek netleşince , Rusya'daki Gürcistan' lı 700-800 000 işçiye vize koymayı gündeme getirmiştir. Böyle bir uygulama sadece Gürcistan'ın gelir kaynağını kesmekle kalmayıp vize ödemelerinin ağırlığı karşısında Rusya'dan kovulmuş Gürcü işçiler zaten işsizliğin doruğa çıktığı Gürcistan'da ekonomik bunalımı iyice artırmış olacaktı. Rusya'nın vize kozu bu kadarla kalmıyor.Rusya,Gürcistan'dan işçi olarak girmiş olan Oset ve Abhaza işçilere bu uygulamayı yapmıyordu. Böylece Rusya vize kozunu kullanarak Tiflis'e karşı Kuzey Gürcistan'da direnişe geçmiş Osetya ile keza kuzeybatı'da silahlı mücadele veren Abhazyayı destekleyerek Gürcistan'ın Tiflis karşıtı güçlerine arka çıkararak onun iç işlerine karışmış ve güvenliğini sarsmış oluyordu.

---

¹³¹ Türkiye'nin Güney Kafkasya Ülkeleri ile İlişkileri
,http://www.mfa.gov.tr/turkce/gupa/kafkasya.htm (e.t.15.6.2006)

¹³² Genel Kurmay Başkanı Hilmi Özkök'ün Yıllık Değerlendirme konuşması,20.04.2005

ABD'nin bu dönemde de diplomatik yöntemlerde Gürcistan'a arka çıktığını görülmektedir.¹³³

Konunun Türkiye'nin güvenliği ile ilgili boyutuna bakılırsa,Türkiye'de Ahbaz ve Osetler var olmasına rağmen Gürcistan'daki Osetya ve Ahbazyaya gibi direnişçilerin tutumu karşısında Türkiye,Gürcistan'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu açıklamıştır. Böylece Türkiye,Gürcistan'daki direnişçi kesimlerden değil merkezi yönetimden yana tavır almıştır.İkinci olarak Türkiye'de Sovyetlerin dağılmasından sonra geçici işçi olarak çalışmaya gelen Gürcistan halklarının çeşitli kesimleri vardır.Rusya'nın işçi alımı kapılarını kapatması durumunda,Türkiye'ye gelen Gürcü kökenli işçi miktarında artış olabilir.Bahsi geçen bu miktara Gürcistan'ın Acara bölgesinden Doğu Karadeniz'e çay mevsiminde gelen tarım işçileri ile,bazı Gürcü diplomatların beyanatlarında ileri sürdükleri Türkiye'deki Gürcü miktarı ile ilgili afaki rakamlarla anlatılan miktar dahil değildir.¹³⁴

Güney Kafkasya'nın bir diğer ülkesi ise Ermenistan'dır.Ermenistan Meclisi 23 Ağustos 1990 günü bağımsızlık kararı almıştır. 21 Eylül 1991 günü de bu karar halkın referandumuna sunulmuştur.Referanduma iştirak oranı %95 olmuştur.Katılanların %99.31'i bağımsızlık lehine oy kullanmışlardır.Türkiye Ermenistan,Azerbaycan ve Gürcistan'ı ayırım gözetmeksizin aynı günde,16 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır.¹³⁵

Bağımsızlığını ilan ettiği tarihte Ermenistan çok zor ekonomik durum içinde bulunmaktaydı.Bu dönemde Türkiye Ermenistan'a çeşitli insani yardımlarda bulunmuştur.Ermeni halkının ekmeklik buğday ihtiyacı bir süre Türkiye tarafından karşılanmıştır.Yabancı ülke ve kuruluşların yaptıkları insani yardımların Türkiye üzerinden Ermenistan'a ulaştırılmasında her türlü kolaylık gösterilmiştir.25 Haziran 1992 günü anlaşması imzalanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne Ermenistan,Türkiye tarafından kurucu üye olarak davet edilmiştir.Bu ülkeye enerji nakli konusu bile gündeme gelmiştir.¹³⁶

---

¹³³ Kalafat,a.g.m.

¹³⁴ a.g.m

¹³⁵ Kamuran Gürün,"Türkiye Ermenistan İlişkileri",Avrasya Etüdüleri,Cilt 3,Sayı 1,İlkbahar 1996,ss.61-62

¹³⁶ a.g.e.,s.62

Ermeni sorunu, “Osmanlı imparatorluğunun Türkiye Cumhuriyetine tarihi bir hadise” olarak miras bıraktığı bir konudur. Bu konu kesinlikle “siyasi ve ya hukuki sorumluluk yükleyen bir sorun” mahiyetinde değildir. Bu husus Osmanlı İmparatorluğunun tasfiyesini gerçekleştiren ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşunun uluslararası temelini teşkil eden, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan barış antlaşması ile teyit edilmiştir.

Türklerin 11. yüzyılda Anadolu’ya gelişleri ile başlayan bin yıllık Türk-Ermeni ilişkilerinin son 125 yıllık döneminin sorunlarla yüklü olduğu tarihi bir gerçektir. Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde gündeme gelen Ermeni Sorunu’nun doğmasında ve gelişmesinde imparatorluğun iç şartlarından ziyade Avrupalı büyük güçlerin istismar, tahrik ve teşvikleri etkili olmuştur.

1973-1985 yılları arasında Türk diplomatlarına yönelik olarak Ermeni saldırıları gerçekleşmiş ve bu saldırılar neticesinde 41 diplomatımız şehit olmuştur.¹³⁷

1991 yılında Ermenistan’ın bağımsızlığıyla birlikte Ermeni sorununda Ermenistan olgusu devreye girdi. Ermenistan ile yukarıda belirtilen dışarıda yaşayan Ermeni toplumu arasındaki bağ ve Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin izlediği seyir Ermeni Sorunu’nun uluslararası ilişkiler boyutunu ön plâna çıkarmıştır.

“Ermenistan’ın bağımsızlığı Türkiye tarafından tanınmıştır. Ancak iki ülke arasında diplomatik ilişkileri kurulamamıştır. Ermenistan’ın soykırım iddialarını uluslararası alanda gündeme getirmesi ve Karabağ Sorunu diplomatik ilişkilerin kurulamamasının en önemli nedenidir. Soykırım iddiaları Ermenistan’ın Bağımsızlık Bildirgesinde yer almaktadır ve Ermenistan Anayasası da Bağımsızlık Bildirgesine atıfta bulunmaktadır. Ermenistan politikasına Ermenistan dışındaki Ermeni toplumunun etkisi özellikle soykırım iddiaları ve Türkiye ile Ermenistan ilişkileri konusunda ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin Ermenistan ile normal diplomatik ilişkileri kurmak için ileri sürdüğü şartlardan biri Ermenistan’ın soykırım iddialarını uluslararası alanda gündemden çıkarmasıdır. Ermenistan ayrıca gerekli

yasal düzenlemeleri de yapmalıdır. Yukarıda belirtildiği gibi Ermenistan Anayasasından Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'ne yapılan atıf çıkartılmalıdır. Türkiye'nin Ermenistan ile normal diplomatik ilişkileri kurmak için ileri sürdüğü bir diğer şart ise Karabağ Sorununun çözülmesidir."¹³⁸

Yukarıda verilen izahatlardan sonra ikili ilişkilerle ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa, iki ülke arasında dört temel sebep çerçevesinde diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi bugüne dek mümkün olamamıştır. Bu sebepler aşağıda sıralanmaktadır:

- 1) **Ermenistan Bağımsızlık Bildirisi ve Anayasası'nda Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sorgulayan ifadeler yer almaktadır.**
- 2) **Ermenistan, Sovyetler Birliği'nin halefi olarak, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında sınırı belirleyen 1921 Kars-Gümrü Antlaşması'nın yürürlükte olmadığını savunmaktadır.**
- 3) **Sözde soykırımın uluslararası alanda tanınması Ermenistan'ın öncelikli dış politika hedefidir.** Ermenistan Anayasası'nda Bağımsızlık Bildirisine ve dolayısıyla sözde 1915 "soykırımı"na atıfta bulunmaktadır.
- 4) **Ermenistan, 822, 853, 874 ve 884 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarına uymayarak, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımamaya ve Azerbaycan topraklarının yaklaşık yüzde 20'sini işgal altında tutmaya devam etmektedir. Öte yandan, Erivan'ın uluslararası forumlarda, Türkiye'nin Ermenistan'a abluka uyguladığı yönünde, hukuki dayanaktan yoksun olduğu kadar fiili durumu da tam anlamıyla yansıtmayan iddiaların giderek artan biçimde ülkemiz aleyhinde kullanılmaya çalışıldığı ve Türkiye'nin AB'ne üyelik süreci çerçevesinde son dönemde, AB başkentlerinde ve AB kurumları nezdinde ülkemiz aleyhindeki faaliyetlerini yoğunlaştırdığı gözlemlenmektedir.**

---

¹³⁷ a.g.k.

¹³⁸ Kamer Kasım – Zerrin A. Bakan "Uluslararası Güvenlik Sorunları" (der.) **Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermeni Sorunu**", Ankara:ASAM Yayınları, ,2004,s.128-130,"

Tüm bunlara karşın, Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerinin normalleşmesine karşı değildir. Tam tersine, bölgede bir işbirliği ortamının yaratılmasına yardımcı olacağı ve bölgenin istikrarına katkıda bulunacağı inancıyla ikili ilişkilerin normalleştirilmesini istemektedir. Bununla birlikte, iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi, Ermenistan'ın uluslararası hukukun ve iyi komşuluğun temel ilkeleri çerçevesinde Türkiye ve diğer komşuları ile ilişki kurmada göstereceği siyasi irade ve olumlu yaklaşım ile Ermenistan'ın Yukarı Karabağ sorununun barışçı çözümüne katkıda bulunmasına bağlı bulunmaktadır¹³⁹.

“Ayrıca Türkiye Ermenistan'ın, tarihî olayları kendine özgü bir anlayışla uluslararası alanda kabul ettirmeye yönelik çabalarının; ikili ilişkilerin normalleştirilmesine engel oluşturduğu düşünmektedir. Ermenistan'ın, ilişkilerde, geleceğe yönelik olumlu bir bakış açısını benimsemesi ve Yukarı Karabağ anlaşmazlığının çözümüne yönelmesi, Türkiye ile ilişkilerinin normalleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Bu yönde bir gelişme herşeyden önce Ermenistan'ın bağımsızlığını pekiştirecek ve bölgede iş birliği ortamının oluşmasına katkıda bulunacaktır.”¹⁴⁰

II. KIBRIS SORUNU

Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de sahip olduğu coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Akdeniz'in Sicilya ve Sardunya'dan sonra üçüncü büyük adası olan Kıbrıs Doğu Akdeniz'e hakim konumdadır.¹⁴¹

Kıbrıs, sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle yıllardır, yalnız adada yaşayan Türk ve Rumların değil, öncelikle Türk – Yunan ilişkileri olmak üzere, konumlandığı bölgeyi, hatta uluslararası yapıyı etkileyebilen çok boyutlu sorunlar adası olmuştur. **Kıbrıs adası, Türkiye'den 40.mil uzaklıkta ve Türkiye'nin güvenliği için son derece önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple adanın Türkiye'nin dışında bir ülkenin elinde olması, hatta bu devlet Türkiye ile çeşitli problemleri olan**

¹³⁹ Ermenistan Ülke Raporu, http://www.aysam.org/yay_news.php?newsid=240 (e.t.23.4.2006)

¹⁴⁰ Türkiye'nin Bazı Bölgesel Sorunlara Yaklaşımı

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm> (e.t.23.4.2006)

Yunanistan olacak olursa Türkiye bu duruma katıyen seyirci kalamaz.Bir savaş durumunda,Batı kıyılarımızın Yunanistan'ın kuşatması altında olduğundan Türkiye böyle bir durumda sadece güney kıyılarında beslenebilir.Bu nedenle Kıbrıs'ın Türkiye'nin can damarı olduğu söylenebilir.Böylesine öneme sahip olan Kıbrıs Adası,1950'li yıllardan itibaren Türk dış politikasının temel konularından biri haline gelmiştir.

Kıbrıs sorunu öncelikle bir Türk – Yunan sorunudur ve bu şekilde başlamıştır.Zira 1960 da kurulan düzen bu iki devletin anlaşabilmesi sonucu oluşmuştur.**Kıbrıs sorunu en basit tanımıyla,Yunanistan ve Kıbrıs Rumlarının adayı Yunanistan'a ilhak etme çabaları ve Kıbrıs Türkleri ve Türkiye'nin de buna karşı çıkmaları olarak ifade edilebilir.**"Enosis" sözcüğü ile tanımlanan bu çalışma ve çabaların kökenleri 19.yy başında kurulan Finik-i Eterya örgütünün faaliyetlerine kadar dayanmaktadır.Bu örgüt ilk hedef olarak Yunanistan'ın bağımsızlığını,daha sonra Büyük Bizans İmparatorluğu'nu yeniden ihya etmek anlamına gelen Megali İdae'yı gerçekleştirme amacına yönelmiştir.Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması hedefi olan Enosis,Megali İdea amacına varan yolda sadece bir aşamadır.Büyük Bizans İmparatorluğu hayaliyle yetişen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan Yunan politikacıları için Batı Anadolu ve İstanbul oldukça önemlidir.Megali İdea'ya dayanan Yunan politikası son olarak Kıbrıs'ı Yunanistan'a katma (Enosis) çabalarıyla yeniden canlanmıştır.Yunanlıların ve Rumların bu son çabası Türkiye ve Kıbrıs Türkleri tarafından engellenmiş ve bu amacın gerçekleşmesine izin verilmemiştir.Bu çalışmaların engellenmesi esnasında Türkiye'nin dış politikasında çeşitli değişimler ve güçlükler yaşanmıştır.Türkiye bu haklı davasını savunurken bazı engellere ve baskılara maruz kalmıştır.

A. Kıbrıs'ın Türkiye'nin Güvenliği Açısından Önemi

Kıbrıs, tarih boyunca Doğu'dan ve Batı'dan güç merkezlerinin ilgilerini çeken stratejik bir ada olmuştur.Doğudan Harun Reşit,Batıdan ise Richard,Kıbrıs'a yönelen ve orada bir süre otorite tesis eden hükümdarlar için verilebilecek iki örnektir.1878'de ada İngilizlerin eline geçtiği sırada, Batıda yaygın bir görüş vardı:"Doğuda bir büyük güç

---

¹⁴¹ Şimşek,a.g.e.,ss.261-262

olmak ve öylece kalabilmek için Kıbrıs'ı elde tutmak gereklidir." Ve bunu gerçekleştirmek amacıyla sürekli planlar, politikalar geliştirilmiştir.¹⁴²

Akdeniz'de stratejik bir konumda bulunan Kıbrıs, Orta Doğu ve Hazar bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması ve genel olarak Akdeniz'deki ticaret açısından önemini korumaktadır. Kıbrıs'ın Akdeniz'deki üçüncü büyük ada olarak sabit bir "uçak gemisi" ve uygun bir askeri üs konumunda olması ada üzerinde söz sahibi olmanın önemini artırmaktadır. Bu nedenlerden dolayı İngiltere kendisinden 3.000 km uzaklıkta bulunan Kıbrıs'taki üslerinden vazgeçmemekte ve adada etkili olmayı sürdürmek istemektedir. Kıbrıs 11 Eylül'den sonra da ABD tarafından serseri devletler olarak nitelendirilen ülkelere yakınlığı ve bu ülkelerin ve/ve ya onların desteklediği iddia edilen terörist grupların silah alımlarının denetlenebileceği coğrafi konumu nedeniyle ABD açısından da önemini korumuştur.¹⁴³

Kıbrıs'ın Türkiye için önemi, öncelikle aynı soydan gelen, aynı kültürü ve dili paylaştığı Kıbrıs Türk halkının yaşamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye kendi topraklarının 40 mil ötede soydaşlarının ezilmesini, öldürülmesini, köleleştirilmesini ve insan haklarından mahrum bırakılmasına müsaade etmesi beklenemezdi ve müsaade de etmemiştir. Türkiye'nin ilk amacı adada ki Türklerin barış, özgürlük ve emniyet içinde yaşamalarını sağlamak ve Kıbrıs'ın bir barış adası olmasını temin etmektir.¹⁴⁴
Kıbrıs'ın Türkiye'nin güvenliği açısından önemli olmasının bir sebebi de Türkiye sahillerine son derece yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Kıbrıs adası Türkiye'nin Akdeniz'e açılan bütün kapılarını kapatır. İskenderun Körfezi ve Mersin limanının güvenliğini sağlar. Aksine, yabancı bir devletin elinde bulunması durumunda güneyden Anadolu'nun güvenliğini tehlikeye sokar. Özellikle Yunan kuşatma çemberinin tamamlanmasını sağlar. Kıbrıs adası Doğu Akdeniz ve hatta dolaylı olarak tüm Akdeniz'de ki deniz yollarını kontrol eder. Orta Doğu'ya

¹⁴² Canbolat "Savaş.....a.g.e.,s.184

¹⁴³ Kamer Kasım, "Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz'de Güvenlik", **Uluslararası Güvenlik Sorunları** Kamer Kasım – Zerrin A. Bakan" (der.), Ankara: ASAM Yayınları, 2004,125

¹⁴⁴ Sebahattin İsmail, "150 Soruda Kıbrıs Sorunu", İstanbul: Kastaş Yayınevi, 1998, s.49

yapılacak her türlü müdahalede önemli bir üs konumundadır.Kıbrıs için batmayan uçak gemisi denmektedir.¹⁴⁵

Önümüzdeki yıllarda Kafkasya,Ota Asya ve Hazar petroleri ile doğalgazı,borularla İskenderun Körfezine ulaşacak ve buradan dünyaya satılacaktır.Ayrıca Irak petrolü de buraya akmaktadır.Bununla beraber gelişen Mersin ve İskenderun limanları da Türkiye'nin ithalat ve ihracatında önemli bir konuma sahiptir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ile yaşanacak üretim artışı bu limanlar aracılığıyla dünyaya satılacaktır.İşte Kıbrıs bu stratejik bölgeyi kontrol eden bir yerdir.¹⁴⁶

Yukarıdaki anlatımlardan sonra Kıbrıs'ın bu stratejik durumu da göz önünde tutularak Kıbrıs meselesinin Türkiye için ne ifade ettiğine bakılacak olursa şunları söylemek mümkündür:

Kıbrıs sorunu her şey den önce bir tarihi miras konusudur. Kıbrıs bize, Osmanlı devletinin Lozan'la tasfiye edilip tarih sahnesinden silinmesine rağmen onun mirasçısı olduğumuzu hatırlatmaktadır. Türk insanının politikacısı, sivil- askeri bürokratu ve sokaktaki halkının, çevresindeki hadiseleri daha objektif biçimde görmeye başlamasına olanak sağlamıştır. Kıbrıs, Türkiye'ye Lozan'a sahip çıkmakla beraber, milli sınırları dışındaki soydaşlarıyla ilgilenme zorunluluğunu hatırlatmıştır. **Yine, Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin güvenliğini ilgilendiren bir husustur, Kıbrıs'ın başka bir gücün hakimiyetinde olması, Türkiye'nin güneyden çevrelenmesi anlamına geleceğinden, adanın ya Türkiye'nin elinde olması ya da başka bir güç tarafından tehdit oluşturmasına imkan vermeyecek bir statüde olması gerekmektedir. Doğu Akdeniz' de Türkiye'nin hareket serbestliği Kıbrıs'ın güvenilir ellerde bulunmasıyla doğrudan bağlantılıdır**¹⁴⁷

Kıbrıs meselesi, Türkiye'nin güvenilirliğini ilgilendiren bir husustur. Yaklaşık elli yıldır süren bir sorunu kendisi ve Kıbrıs'taki Türklerin çıkarı doğrultusunda çözemeyen bir Türkiye'nin, kendisine güven duyan ve duymak isteyenlere güven vermesi söz konusu olamaz. Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin bir iç politika konusudur.

¹⁴⁵ Harp Akademileri Komutanlığı,"Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Yarını" İstanbul:Mayıs,1995,s.74

¹⁴⁶ İsmail,a.g.e.,s.50

Türkiye'deki hiçbir partinin ve politikacının Türk halkını tatmin etmeyen bir çözümü kabullenmesi mümkün değildir. Zira, böyle bir durum, o parti ve politikacının, Türk politik hayatından yok olması demektir. Aynı şekilde Kıbrıs sorunu duygusal bir konudur. Elli yıldır Kıbrıs denince Türkiye heyecanlanır. Bazen duygular, akıl ve mantığın önünde olabilir; hatta her türlü fedakarlık göze alınabilir.¹⁴⁸

B. Soğuk Savaş Sonrasında Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkisi

3 Temmuz 1990 tarihinde GKRY'nin AB ye tam üyelik başvurusu ile başlayan süreç ile birlikte, AB Kıbrıs konusunda aktif rol oynamaya başlamıştır. Türkiye'nin başvuruyu hukuki temelden yoksun ve geçersiz olarak değerlendirmesine ve Rauf Denktaş'ın da GKRY'nin tüm adayı temsil etme yetkisi bulunmadığını ve bunun BM güvenlik konseyinin 649 sayılı kararına aykırı olduğunu açıklamasına rağmen, AB Bakanlar Konseyi 17 Eylül 1990 tarihli toplantısında başvuruyu değerlendirme kararı almış ve Komisyondan görüş istemiştir. **Komasyon 30 Haziran 1993'te konuya ilişkin olumlu görüş açıklamıştır. AB'nin GKRY'nin başvurusuna verdiği yanıt aslında 1980'lerin sonuna doğru değişmeye başlayan Kıbrıs politikasıyla uyumludur. Kıbrıs sorununda Türkiye ve Yunanistan'a eşit mesafede durmaya çalışan, BM Güvenlik Konseyi kararları çerçevesi dışında bir yaklaşım ortaya koymayan topluluk 1990 yılı ile birlikte değişmeye başlayan uluslararası ortam ve Yunanistan'ın da GKRY'nin üyeliğine verdiği destek ile Kıbrıs sorununda aktif rol almaya ve daha önceki politikasını değiştirmeye başlamıştır. Örneğin, 1974 Barış Harekatından sonra doğu Akdeniz bölgesinde istikrarın ve Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün önemini vurgulayan açıklamalar yapan topluluk, 1990'lardan itibaren önceki söylemlerinden farklı olarak işgal ifadesini kullanmaya başlamış ve Türk askerinin adadan derhal çekilmesi gerektiğini söylemeye başlamıştır. Avrupa Parlamentosu daha sonra adanın kuzeyinin Türkiye'nin işgalinde olduğu ibarelerine yer vermeye başlamıştır¹⁴⁹.**

---

¹⁴⁷ Armağan Kuloğlu, "Doğu Akdenizin Güvenliği Kapsamında Kıbrıs'ın Stratejik Boyutu", **Stratejik Analiz**, Sayı:32, Aralık 2002, ss.28-29

¹⁴⁸ a.g.m.,s.29

¹⁴⁹ Kasım,a.g.m.,ss.128-130

Yunanistan, Türkiye- AB ilişkilerini bir koz olarak kullanmış ve GKRY ile üyelik müzakerelerinin başlatılması konusunda Türkiye'nin itirazlarını durdurmak için Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasını veto etmiştir. Yunanistan'ın Türkiye'nin AB üyelik süreci ile Kıbrıs sorunu ve GKRY'nin AB üyelik süreci arasında bağ kurma çabası başarılı olmuş ve 1995 yılında Yunanistan'ın Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği anlaşmasına yönelik vetosunu kaldırmasıyla birlikte Konsey hükümetler arası konferansın başarıyla sonuçlanmasına müteakip 6 ay içerisinde GKRY ile üyelik müzakerelerinin başlamasına karar vermiştir. 16 Temmuz 1997 tarihinde AB komisyonu tarafından açıklanan Gündem 2000 raporunda Türkiye AB genişleme sürecinden dışlanmış ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunulmasa dahi GKRY ile görüşmelerin başlanacağı açıkça vurgulanmıştır. AB'nin tutumu müzakere sürecinde Rum kesimine önemli bir koz vermiş ve çözüm yolunda adım atılmasını engellemiştir. 1999 Helsinki Zirvesinde AB, Türkiye'yi aday ülkeler arasında sayarken Kıbrıs konusundaki politikasında bir değişikliğe gitmediğini vurgulamıştır. Nitekim zirve sonrasında yayınlanan belgede siyasi çözümün Kıbrıs'ın AB üyeliğini kolaylaştıracağı belirtilirken, üyelik görüşmelerine kadar anlaşma sağlanmaması durumunda, Konseyin üyelere ilişkin kararı önkoşulsuz olarak vereceği ifade edilmiştir. Nitekim GKRY'nin AB üyelik süreci Nisan 2003'te giriş anlaşması imzalamasına varmıştır ve Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs sorunu çözülmese de GKRY'nin AB üyesi olacağı kesinlik kazanmıştır.¹⁵⁰Nitekim 1Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Rum tarafı adayı temsilen AB üyesi olmuştur.

Türkiye ve KKTC'den gelen itirazlara rağmen AB, genişleme sürecinde aday ülkelerden sınır sorunlarını çözmelerini isterken, adanın bütünü temsil etmeyen ve ihtilafli taraflardan birisi olan GKRY'yi üyeliğe kabul edeceğini ifade etmiştir. AB'nin bu kararında Yunanistan'ın büyük etkisi olduğu kadar Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu ve adanın AB üyeliğiyle birlikte Akdeniz'de AB'nin sağlayacağı üstünlük rol oynamıştır. GKRY'nin ekonomik açıdan AB'ye yük olmayacağı düşüncesi de AB'nin kararında etkili olan bir diğer faktördür¹⁵¹.

---

¹⁵⁰ a.g.m.,s.129

¹⁵¹ a.g.m.,ss.130-131

11 Kasım 2002 tarihinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs'taki taraflara ve aynı zamanda garantör ülkeler olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye Kıbrıs sorununun çözümü için kapsamlı plan başlığı ile bir çözüm planı sunmuştur. Fakat daha sonra bu plan 3 kez gözden geçirilmiştir. Bu gözden geçirmeye rağmen taraflar plan üzerinde anlaşmaya varamamışlardır. Bu arada Kofi Annan 5 Şubat 2004'te Türkiye Başbakanı Tayip Erdoğan'ın da girişimi ile tarafların Annan planı temelinde yeniden müzakerelere başlaması için KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş ve Rum Lideri Tasos Papadopoulos'u 10 Şubat'ta New York'a davet etmiştir.

Taraflar 19 Şubat 2004 tarihinde görüşmelere başlamaya karar vermişlerdir. Görüşmeler 19 Şubatta başlayıp 22 Mart'a kadar sürecek ve taraflar esas konularda anlaşmaya çalışacak, anlaşılamayan konular, 24 Mart'ta yapılacak Türkiye ve Yunanistan'ın da katılacağı dördü konferansta çözülmeye çalışılacaktır. Dördü konferansta da üzerinde anlaşılamayan konuları New York mutabakatı gereği BM genel sekreteri Kofi Annan karara bağlayacaktır. Annan'ın tamamlayacağı planın son şekli ise Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafında 24 Nisan'da ayrı ayrı aynı anda referanduma sunulacaktır. İki tarafın evet demesi durumunda, Kıbrıs'ta kırk bir yıl sonra yeniden Türk- Rum ortak devleti kurulacak ve Birleşik Kıbrıs devleti kabul edilmiş olacaktır. Bu durumda Kıbrıs 1 Mayıs 2004'te bir bütün olarak AB ye girecekti. Fakat taraflardan birisi ve ya her ikisi de hayır derse anlaşma geçersiz sayılacaktır.¹⁵²

24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandum sonucunda KKTC'de %64.9 oranında evet %35.1 hayır oyu çıkarken Rum Kesiminde %24,2 evet ve %75.8 hayır oyu çıkmıştır. Bu sonuç hem Türk tarafının çözüm istemediği ve uzlaşmaz olduğu yolundaki ön yargıların ortadan kaldırılması yolunda önemli bir adım olmuş hem de referandum sonucunda Güneyin artık iddia edildiği gibi Kuzeyi temsil edemeyeceği ortaya çıkmıştır. Rum kesiminin iki eşit halkın oluşturacağı bir yapılanmayı değil, ancak Türklerin azınlık olarak kabul edilecekleri bir çözümü istediği referandum sonucunda ortaya çıkmıştır.¹⁵³

Aslında çıkan bu netice ile adanın bölünmüşlüğü bir kez daha teyit edilmiştir. Artık yapılması gereken yıllardır KKTC'ye haksız bir şekilde

---

¹⁵² Kıbrıs'ta Çözüm Planları, <http://www.haberanaliz.com/bilgi.php?bilgi-id=235> (e.t.25.8.2005)

¹⁵³ Kasım,a.g..m. s.138

ekonomik ve siyasi ambargo uygulayan AB ve ABD başta olmak üzere bütün devletlerin yeni açılımlar yaparak KKTC'nin izolasyondan kurtulmasını sağlamalarıdır. Bu doğrultuda KKTC'ye uygulanan siyasi ve ekonomik ambargo ve kısıtlamalar uluslararası toplum tarafından kaldırılmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de KKTC ile birlikte aktif bir politika izleyerek plan öncesinden verilen vaatlerin yerine getirilmesi konusunda her türlü girişimde bulunmalı ve ilk hedef olarak Kuzey Kıbrıs'a uygulanan kısıtlama ve ambargoların kaldırılmasını sağlamalıdır. İkinci bir hedef olarak da ileriye dönük olarak başta dost ve kardeş ülkelerden başlamak üzere KKTC'nin tanınmasına yönelik adımlar atılmalıdır.

III. ORTA ASYA İLE İLİŞKİLER

Orta Asya, Avrasya bölgesinin önemli bir alanıdır. Geçmişte bu bölge pek çok büyük medeniyetin ortaya çıktığı bir yer olmuştur. Orta Asya'nın önemini anlamak için bölgede yaşanan mücadelelere bakmak gerekmektedir. Demokrasi ve komünizm, kapitalizm ve sosyalizm, göçebe ve yerleşik kültürler, İran ve Türk halkları, Müslüman ve Hıristiyan kimlikler, güçler arasındaki mücadeleler bu topraklarda yaşanmıştır. Hun hükümdarı Atilla, Cengiz Han, Büyük İskender ve Timur gibi komutanlar Orta Asya topraklarında hakimiyet kurmuşlardır. Bölgenin tarihi; Moğol, Pers, Türk, Rus ve Sovyetler gibi büyük imparatorlukların doğuş ve batışına şahit olmuştur. Bu nedenle ki, geçmişte, çok uzun bir süre boyunca bu bölge "Dünyanın Kalbi" olarak adlandırılmıştır. Genelde Orta Asya olarak tanımlanan bölge, batısında Hazar denizi, doğusunda Çin'in Xinjiang (Uygur özerk bölgesi- Sincan eyaleti) bölgesiyle doğal sınır yapan dağlar ve kuzeyinde Rusya ve güneyinde Afganistan ve İran arasındaki bölgedir. Yaklaşık 4 milyon metrekare olan bu alanda 56 milyon kişi yaşamaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü yalnızca Soğuk Savaş'ı sona erdirmekle kalmamış, aynı zamanda dünya politikasının ve uluslararası düzenin sarsılmasına ve dünyanın uzun vadedeki istikrarını etkileyecek çözümleri zor sorunlara yol açmıştır. Bu çözümlerin bir diğer sonucu da, aralarında Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan dahil eski Orta Asya Sovyet Cumhuriyetleri'nin de bulunduğu on beş yeni devletin kuruluşudur. Rusların Orta Asya'ya yayılmasından önce, bölgeyi kabile ve klan şefleri

yönetiyordu. Buhara Emirliği ve Khiva Hanlığı bölgenin önemli güçleri olarak yer alıyordu. Orta Asya Türkleri emperyalist Rus Çarlığına karşı herhangi bir şekilde karşı koyamamışlardı, çünkü orduları dağınık ve başsızdı. 1879-1881 yılları arasında Türkmenistan-Göktepe'de verilen bağımsızlık mücadelesi, General Skobolyev komutasındaki disiplinli Rus ordusunu yenmek için yeterli olamamıştı. Tüm 19. yüzyıl tarihi boyunca, bu bölge iki büyük güç arasındaki kanlı yerel mücadelelere sahne olmuştur.¹⁵⁴

Sovyet sisteminin çöküşünden sonra Orta Asya çeşitli güçlerin burada egemen olma çabalarına sahne olmuştur. Bölge; mevcut cazip kaynakları ve kritik ulaşım yollarının kesiştiği Avrasya kıtasının tam ortasındaki jeostratejik konumuyla son derece önemlidir. Geleneksel olarak, Batı Orta Asya'yı metaforlarla, İpek Yolu'nun geçtiği bölge ve dünya süper güçlerinin "Büyük Oyun" da etki ve avantaj için rekabet edecekleri bir alan olarak değerlendirmiştir. "İpek Yolu" metaforunun üstünlük noktası açısından, bölge, doğu ve batı medeniyetlerinin mal ve fikir alışverişi yaptıkları kültürel bir yolun çok kritik bir parçası olarak değerlendirilmektedir. "Büyük Oyun" terimi ise 19. yüzyılda Orta Asya'daki egemenlik için Anglo-Sakson rekabetine R.Kipling tarafından yakıştırılan deyimdir. Söz konusu olan petrol, doğalgaz, pamuk, politik etki, ticari kazanç, batıdan doğuya ulaştıran uluslararası yollardır. Büyük oyuncular ise; Ruslar, Türkler, Amerikalılar, Çinliler, Hintliler, ve İranlılardır.Yüzyıl önce bölgede Ruslar ve İngilizler Kipling'in Büyük Oyun'unun oyuncularındı ve Hint Okyanusu'na Rusların erişimini engellemek için İngilizlerin yarımada yerleşimi kabullenilmişti. İngilizler ve Ruslar 19. yüzyılın başından bu yana Afganistan'a ilgi göstermişlerdir¹⁵⁵.

---

¹⁵⁴Gylych Muhammed Jorayev,"21.Yüzyılın Başında Orta Asya"
<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=8&no=45> (e.t.22.3.2006)

¹⁵⁵ a.g.k.

1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla başlayan sürecin sonunda üç yıl gibi kısa bir zaman diliminde Aralık 1991'de Sovyetler Birliği'nin kendini feshetmesinden sonra dünya politikası önemli gelişmelere ve değerlendirmelere sahne olmuştur.¹⁵⁶

A.Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikası

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte,Orta Asya bölgesi, Türk dış politikasına ilişkin karar ve değerlendirmelerde ele alınmaya başlanan önemli bölgelerden biri haline gelmiştir.Bu gelişme aslında,Soğuk Savaş döneminde daha çok Batı ile iyi ilişkiler kurma ve geliştirme temel düşüncesi etrafında şekillenen Türk dış politikasının genel gidişatı açısından önemli bir değişimin işareti olmuştur.Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle,Türkiye'yi bir taraftan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların yoğun olarak yaşandığı,diğer taraftan da ticaret olanaklarının ve enerji kaynaklarının bol olduğu ve tarih ve kültür bağlarıyla bağlı bulunduğu toplulukların yaşadığı bir bölgenin ortasında bırakmıştır.Bu arada,Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde,Batı için taşıdığı stratejik önemin azaldığı ile ilgili tartışmalar ve yorumlar da atmıştır¹⁵⁷.

Orta Asya Cumhuriyetleri'nin (Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan) bağımsızlıklarını kazanmaları, Türk dış politikasına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu ülkelere yaklaşımımızın ve bu ülkelere ilişkin dış politikamızın temel unsurları:

- a) Bu ülkelerin devlet yapılanmalarının güçlendirilmesine katkıda bulunulması,
- b) Ekonomik ve siyasi reformların desteklenmesi,
- c) Bu ülkelerin dünya ile bütünleşebilmelerine yardımcı olunması,
- d) Bu ülkelerle ikili ilişkilerimizin, her alanda karşılıklı çıkarlar ve egemen eşitlik temelinde geliştirilmesidir.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ Mustafa Aydın,"Global Değişim ve Genişleyen Türk Dünyası:Türkler ve Türkiler" **Türkiye'nin Dış Politika Gündemi**, Şaban Çalış,İhsan Dağı,Ramazan Gözen (der.), Ankara: Liberte Yayınları,2001,s.271

¹⁵⁷ Esra Hatipoğlu,"Orta Asya'da Son Gelişmeler ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer Kasım- Zerrin A.Bakan (der.), Ankara:ASAM Yayınları, , 2004, s.331

¹⁵⁸ Türkiye-Orta Asya Ülkeleri İlişkileri,
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaAsya/OrtaAsyalliskiler/ 25.6.2006)

Ortaya çıkan yeni uluslararası ortam,Türk dış politika yapıcıları ve karar vericilerinin Türkiye'nin bölgesel bir güç konumuna geldiği ve durumu bir dış politika unsuru olarak kullanması gerektiği üzerine düşünmelerine ve harekete geçmelerine sebep olmuştur.Bu sayede Türkiye,bölgesel güç olarak,hem Batının gözündeyitirdiği varsayılan itibarı ve önemi yeniden kazanacak,hem de Sovyetler döneminde hiçbir etkileşim içinde olmadığı Türk Dünyası'nda etkinliğini artırarak,Rusya'ya karşı bölgede ağırlığını hissettirebilecekti.Dahası,yeni bir bölgesel açılımın varlığı,Türkiye'nin Avrupa ile uzun yıllarda beri süregelen inişli çıkışlı ilişkisine de yeni bir alternatif getirerek dengeyi sağlayacaktı.¹⁵⁹

Bu çerçevede Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Orta Asya Türk Cumhuriyetleri de bağımsız devletler olarak ortaya çıkmışlardır.O günden beri hem Türkiye'ye hem de yeni bağımsızlığını kazanmış bu milletlere yönelik ilgi giderek artmıştır.Bu artan ilginin önemli bir kısmı ekonomik ve güvenlik nedenlerine dayanmaktadır.Örneğin,bu cumhuriyetlerin sahip oldukları petrol,doğal gaz gibi zengin doğal kaynaklar,çeşitli mineraller ve değerli madenler önemli bir çekim kaynağı oluşturmaktadır.Bu ekonomik etmene ilaveten,Orta Doğu'ya yakınlığı ve Avrupa ile Asya arasındaki stratejik konumu da İran,Pakistan,İsrail,Çin ve Türkiye gibi pek çok ülkede önemli oranda ilgi uyandırmıştır.¹⁶⁰

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Orta Asya ve Kafkaslar bölgesinde yeni Türk kökenli devletlerin ortaya çıkışı Türkiye'nin dış politikasında köklü bir kaymaya neden olmuş ve bu ülkelere taktik olarak siyasal-ekonomik nüfuz etme yöntemleri arayışını harekete geçirmiştir.Türk hükümeti ve özel sektörünün bu alandaki çabalarını motive eden faktör parlamenter demokrasi,görece serbest bir piyasa ekonomisi ve bir İslam toplumunda laik bir devletten oluşan Türk yönetim ve toplum modelini yayma arzusudur.Ayrıca,Türkiye işbirliğinin yaratabileceği karşılıklı gelişme fırsatlarından yararlanmak istemektedir.Türkiye için bu fırsatlar, hayati enerji kaynaklarına,cazip petrol taşıma gelirlerine erişim ve diplomatik nüfuz ve stratejik önem artışını da içermektedir.Yeni cumhuriyetler içinse bu fırsatlar,yatırım ve teknolojik uzmanlığını

---

¹⁵⁹ Hatipoğlu,.a.g.m.,s.331

¹⁶⁰ Aydın,.a.g.m.,s.272

ülkeye çekme beklentisini ve ürünlerinin Batıya dağılımı için güvenli bir yol oluşturma imkanını içermektedir.¹⁶¹

Türkiye Sovyetler Birliği'nin dağılmasına hazırlıksız yakalanmıştı. Sovyetler ve ya en azından Orta Asya hakkında araştırma yapan enstitülerin kurulmamış olması, bilimsel dergilerin yokluğu gibi sebepler bu duruma tesir etmişse de hamleler yaparak, yetmiş yılın açığını telafi etmeye çalışmıştır.¹⁶²

Türkiye, Türk Cumhuriyetlerini ilk tanıyan ve elçilikler açan ülke olmuştur. Cumhuriyetlerin devlet başkanları da ilk resmi ziyaretlerini Türkiye'ye yaparak aradaki ilişkiye verdikleri önemi göstermişlerdir. Türkiye, bu ülkelerin BM, AGİK ve NACC gibi teşkilatlara üye olmalarına da yardımcı olmuştur. Siyasi yönden verdiği desteğin yanı sıra açtığı kredilerle ekonomik yardımda bulunmuştur.¹⁶³

Türkiye, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin, istikrar ve güvenliklerini tehdit eden köktendinci akımlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ve terörist faaliyetler konusundaki mevcut kaygılarını başından beri paylaşmış ve terörle mücadele çerçevesinde bu ülkelere malzeme yardımı, nakdi yardım ve askeri eğitim sağlamıştır.

Türkiye, bir yandan Orta Asya Cumhuriyetleri'ne karşı demokrasi ve insan hakları konusunda eleştiri yapılırken bu ülkelerin özel koşullarının dikkate alınması ve sadece insan hakları değil ekonomik ve güvenlik boyutlarını da içeren kapsamlı bir anlayış ile bölge ülkelerine yaklaşılması gerektiğini vurgularken, öte yandan da bu ülkelere insan hakları ve demokrasi alanlarında kaydedilecek ilerlemelerin dünya ile bütünleşme sürecini hızlandıracağı ve iç barışın da sağlanmasına katkıda bulunacağını ifade etmektedir.¹⁶⁴

ABD Başkanı George I. Bush, Türkiye'yi Orta Asya'ya bir model olarak sunmuştur. Laik ve demokratik bir müttefik olarak Türkiye; İran ve Suudi yanlısı

---

¹⁶¹ Yılmaz Bingöl, "Sovyet Sonrası Orta Asya Karşısında Türkiye'nin Politikası: Fırsatlar ve Çözülmesi Gereken Meseleler", **Avrasya Etütleri**, Yaz-Sonbahar 1998, Sayı 14, ss.2-3

¹⁶² Ahmet T.Kuru, "Türkiye'nin Orta Asya'ya Yöneliş: Dokuz Asır Sonra Politika Değişimi" **Avrasya Etütleri**, İlkbahar-Yaz 1998, Sayı: 13, 141

¹⁶³ a.g.m. s.142

¹⁶⁴ Türkiye-Orta Asya Ülkeleri İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaAsya/OrtaAsyalliskiler (e.t.22.7.2006)

akımlara karşı batıya güven veriyordu. Bu desteğin de yardımıyla popülaritesini artıran Türkiye, bağımsızlıklarının ilk yıllarında, yeni cumhuriyetlerin aydınları için bir düş ülkesi haline gelmişti; varlıklı, laik, batılılaşmış, Amerika ya yakın, üstelik Müslüman ve Türk.¹⁶⁵

Başbakan Süleyman Demirel 1992 yılında Türk Cumhuriyetlerine yaptığı gezide, Adriyatik'ten Çin Setti'ne kadar Türk Dünyası'nın ortaya çıktığını ilan etmiştir. Bu gezi ile tüm Türk dünyasına yayın yapacak olan Avrasya TV kanalının yayına geçmesi aynı günlerde olmuştur.¹⁶⁶

Türk basını da Orta Asya'daki değişikliklere yoğun ilgi göstermiştir. Gazetelerde bu bölgeyle ilgili yazı dizileri yayınlanmıştır. Siyasi ilişkiler artarken, toplumsal hatta ferdi ilişkiler de güçlenmeye başlamıştır. Kültürel ilişkilerin kolaylaşması için Türkiye bu ülkeleri Latin alfabesine dönmeye teşvik etmiştir. Bu ülkeler 29 harfli alfabeyle tam kabullenmeseler de buna yakın olan 34 harften seçilmiş alfabeleri kabul etmişlerdir. Bu dönemde şehirler “kardeş” ilan edilirken, sokaklara ve meydanlara karşılıklı isimler verilmiştir. Orta ve yüksek öğrenimlerini burslu olarak tamamlamak üzere Türk Cumhuriyetleri'nden öğrenciler Türkiye'ye davet edilmiştir. Harp okullarına ve Polis Akademisi'ne de öğrenciler alınmıştır. Bu ülkelerde özel sektör ve devlet tarafından üniversite ve kolejler açılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı da cami projeleri üslenmeye ve eğitim seminerleri düzenlemeye başlamıştır. Daha etkin politikaların yürütülebilmesi için Dışişleri bünyesinde özerk bir kurum olan Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) kurulmuştur. Türk-sat uyduları ile de Türk dili kullanılan bir alan oluşması hedeflenmiştir. Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinin sağlam temellere oturmasını sağlayan başka bir faktör de özel teşebbüsün bu cumhuriyetlere yaptığı yatırımlardır. Devlet, 1.2 milyar dolar Eximbank kredisi açarak bu ülkelerde yapılan dış ticareti teşvik etmiştir. Türkiye'deki büyük holdinglerin yanı sıra, çok sayıda KOBİ de bu bölgede ticaret ve yatırım yapmaya yönelmiştir.¹⁶⁷

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının hemen ardından, Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, Türk dış politikasının önemli ve öncelikli bir amacı haline gelmesine rağmen bölge hakkındaki bilgi ve tecrübe eksikliği, Türkiye'nin yerinde,

---

¹⁶⁵ Kuru, a.g.m.,s.142

¹⁶⁶ a.g.m.s.142

kapsamlı, tutarlı, akılcı, gerçekçi ve başarılı sonuçlar verebilecek politikalar üretmemesine sebep olmuş ve bu durum, 1990'ların başından itibaren, Türkiye'nin bölgedeki imajını olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan, politika oluşum ve uygulama sürecine birbirinden çok farklı aktörlerin katılımı ve bu aktörlerin farklı çıkarlarının uyumlaştırılmaması ve çoğu zaman bilinçli ya da bilinçsiz olarak kontrol edilememesi de önemli bir sorun olmuştur.¹⁶⁸

Türkiye'nin, demokratik, laik ve işleyen bir piyasa ekonomisi gibi unsurları barındırdığı için bir gelişme modeli olarak sunulması da, başlangıçta kabul edilebilir gibi gözükse de, daha sonraki süreçte, ülkelerinde demokrasinin gelişmesinden çok, kendi kişisel güçlerini artırma telaşına düşen çoğunluğu Sovyet döneminden kalan yöneticiler açısından olumsuz bir hava yaratmıştır. Buna bağlı olarak, Orta Asya ülkelerinin sosyal, siyasi ve ekonomik gerçekleri, dinamiklerini anlamak yerine, özellikle Türkiye'deki belli çevrelerin etkisiyle takınılan "yeni büyük ağabey" tavrı da Türkiye'ye karşı antipati oluşmasına sebep olmuştur¹⁶⁹.

Yine Türkiye'nin, gücü meydana getiren en önemli unsurlardan biri olan ekonomik boyutu göz ardı etmesi ve bölgede, ekonomik kaynakları ile dış politika amaçlarını uyumlaştırılmaması da kayıplara neden olmuştur. Çoğu zaman, gerekli fizibilite çalışmaları yapılmadan, bölge ülkelerinin mevcut ekonomik sorunları dikkate alınmadan, sadece varsayımlar üzerine hareket edilerek hesaplanan bölgeden elde edilecek ekonomik getiriler de karşılanamamış ve karşılıklı hayal kırıklıklarının yaşanmasına sebep olmuştur¹⁷⁰.

B. Türkiye Orta Asya İlişkilerinde Rusya Faktörü

Açıktır ki Rusya bölgesel güçler arasında en önemlisi olmayı sürdürmektedir. Rusya, 1993 yılına kadar batıya yönelik bir politika izlemiş, ancak daha sonra batının NATO'nun doğu sınırlarını genişletme girişimleri yüzünden bu tavrını değiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya kısa bir süre için eski Sovyet Cumhuriyetlerine olan ilgisini kaybetmiştir; ancak bu

---

¹⁶⁷ a.g.m.,ss.142-145

¹⁶⁸ Hatipoğlu,a.g.m., s.333

¹⁶⁹ a.g.m.,s.333

¹⁷⁰ a.g.m.,s.334

kargaşa döneminin ardından Orta Asya karşısındaki politikasını yeniden formüle etmiştir. Bu yeni politika “yakın çevre politikası”olarak adlandırılmıştır. Bu politikaya göre Kafkaslar ve Orta Asya’daki yeni bağımsız devletler Rusya için hayati çıkar bölgesidir.Ayrıca Rusya hala eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşamakta olan Rus azınlıklar ile de yakından ilgilenmektedir. Rusya’nın bir diğer kaygısı da radikalleşmiş ve siyasallaşmış İslam’ın Kafkaslar ve Orta Asya’ya yayılması ve buradan da Rusya içindeki geniş Müslüman nüfusu etkilemesidir.¹⁷¹Bu politika değişimi 1993 yılında Güvenlik Konseyi ve daha sonra Yeltsin tarafından onaylanarak yürürlüğe giren Dış Politika Konsepti ve Askeri Doktrinin de açıkça ifade edilmiştir.

Farklı yaklaşımları uzlaştırma çabalarını yansıtan konsept, batılı ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinden bahsederken, batı ile Rusya arasındaki çıkar farklılıklarına da vurgu yaparak, Moskova’nın “yakın çevre”de ekonomi ve güvenlik ile ilgili meselelerde daha aktif bir rol oynaması gerektiğinin altını çizmektedir. Konseptte göre eski Sovyetler Birliği topraklarında istikrar ve güvenliğin sağlanması Rusya’nın sorumluluğudur. Bu amaçla BDT içinde etkili bir kolektif güvenlik sistemi oluşturulmalı, BDT’nin dış sınırlarının korunmasında üye ülkelerle işbirliğine gidilmelidir. Konsept, BDT’nin dış sınırlarının korunmasını en acil gerekliliklerden biri olarak belirtmiştir. Dolayısıyla BDT içinde mümkün olan en geniş entegrasyonun sağlanması gerekmektedir. Konseptte, ülkenin en önemli dış politika meselesi olarak Rusya’nın çevresindeki silahlı çatışmaların sonra erdirilmesi ve anlaşmazlıkların çözümlenmesine işaret edilmiştir. Ayrıca, eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleriyle federasyon dışında yaşayan Rusya vatandaşlarının haklarının korunmasına ilişkin anlaşmalar yapılması için görüşmelere gidilmesi öngörülmüş, bunun yanı sıra, BDT için, AGİK ya da BM çatısı altında çalışacak bir barışı koruma mekanizmasına ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır¹⁷².

---

¹⁷¹ Bingöl, a.g.m., s.8

¹⁷² İdil Tuncer,“Rusya Federasyonu’nun Yeni Güvenlik Doktrini:Yakın Çevre ve Türkiye”,**En Uzun On Yıl:Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan – Şule Kut,(der.), İstanbul:Büke Yayınları 2000,ss.440-441

Askeri doktrinin de, dış politika konsepti gibi farklı gruplar arasında bir uzlaşma belgesi olduğu söylenebilir. **Ancak, özellikle askeri doktrin, artık Rusya için etkili olan görüşün Batı ile işbirliği ve yakınlaşmayı hedefleyen grubun değil; eski Sovyetler Birliği topraklarını Rusya'nın ulusal güvenlik sahası ve etki alanı olarak gören, Rusya'nın bu bölgede güvenliğin ve istikrarın sağlanmasından doğrudan sorumlu ve gerektiğinde askeri-diplomatik açıdan müdahalede bulunabilecek tek güç olduğunu iddia eden grubun görüşleri olduğunu açıklıkla ortaya koymaktadır**¹⁷³.

En çok Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde meydana gelen yerel savaşlar ve silahlı çatışmalar Askeri Doktrin'de Rusya için asıl tehlike kaynakları olarak işaret edilmektedir.Orta Asya ve Kafkasya bölgesi Rusya'nın kendi çıkarları açısından tehdit olarak değerlendirdiği çatışmaların yaşandığı,kendisini müdahale etmeye yetkili gördüğü,silahlı kuvvet bulundurmayı ve diğer güçlerin müdahalesini engellemeyi istediği öncelikli bölgelerdir.Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın bu bölgede diğer devletlerin her türlü müdahalesini engelleme taahhüdü,çoğunlukla Türk kökenli olan bu devletlere Türkiye'nin ilgisi düşünüldüğünde karşısına Türkiye'yi alan bir taahhüt olduğu anlaşılmaktadır.Rusya'nın Doktrindeki,nükleer silaha sahip ülkelerle ittifak içindeki nükleer silaha sahip olmayan bir devlet tarafından tehdit edildiğinde nükleer güce başvurabileceğini ilan etmesi,yakın çevre ile ilgilenen devletleri bölgeden uzak tutma amacıyla caydırıcılık sağlamak üzere,dolayısıyla Türkiye'yi de içine alacak şekilde hazırlandığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁴.

1993 yılından sonra NATO'nun genişlemesi,Yugoslavya Krizi ve Çeçen Savaşı gibi ulusal ve uluslararası alanda yaşanan gelişmeler Rusya'nın tehdit algılamalarına doğrudan yansımış ve güvenlik politikalarının da değişimine neden olmuştur.Değişen bölgesel ve uluslararası çevre Rusya'yı yeni bir dış politika ve askeri doktrin hazırlamaya yöneltmiştir.

Yeni dış politika doktrini 2000 yılında açıklanmış ve Rusya'yı ' büyük güç ' ve modern dünyanın ' etkili bir merkezi ' olarak tanımlayarak 21.yüzyılda Rusya'nın dış politika önceliklerini saptamayı amaçlamıştır.Doktrinle ,ülkenin siyasi,ekonomik ve

---

¹⁷³ a.g.m.,s.442

¹⁷⁴ a.g.m.,s.446

entelektüel potansiyelinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.Rusya,bu doktrinle ‘süper güç’ değilse bile ‘ büyük ve etkili bir güç’ olmayı arzulamaktadır.Yeni doktrin,ekonomik küreselleşmenin Rusya’ya yansıyan yönleriyle bir tehdit olabileceğini vurgulamakta,ABD eksenli tek kutuplu bir uluslararası sistemi Rusya’nın çıkarlarına bir tehdit olarak nitelemektedir.¹⁷⁵

Yeni doktrine göre Rusya, jeopolitik olarak Avrasya’nın ana ülkesi olması nedeniyle,hem bölgesel hem de küresel güvenliğin sağlanmasında özel bir sorumluluk taşımaktadır.Rusya bu doktrinle,bölgede mevcut çatışma ve gerginlikleri durdurmada sorumluluk üstleneceğini ifade ederek ‘ bölgenin jandarması’ rolünü oynamaya devam edeceğini belirtmekte,dolayısıyla da yakın çevrenin Rusya’nın nüfuz alanı olmaya devam ettiğini ilan etmektedir.BDT’nin Rusya’nın öncelikli alanı olduğunu BDT ile çok yönlü ikili işbirliğinin Rusya’nın ulusal güvenlik amacına uygun bir biçimde geliştirileceğini ifade etmektedir.BDT ile ilişkilerde topluluk üyesi ülkelerde yaşayan Rus azınlığın haklarının korunmasının öncelikli bir hedef olduğu vurgulanmaktadır.Rus dilinin ve kültürünün savunulması da öncelikli hedefler arasında yer almıştır.Rusya,yeni doktrinde odak noktalarından biri olan Rus diasporası aracılığıyla büyük güç statüsü ve bölgesel sorumlulukları arasında bir bağlantı kurmakta,aktif bölgesel politikanın Rusya’nın büyük güç statüsünü pekiştireceği,bunun da Rusya içinde ulusal kimlik bütünlüğüne katkıda katkı da bulunacağına öngörmektedir.¹⁷⁶

2000 yılında kabul edilen Askeri Doktrin,büyük kapsamlı savaşlarda ziyade etnik ve dinsel radikalizmin neden olduğu iç savaşların yarattığı tehditler üzerinde durmaktadır.Fakat bu seviyede başlayan çatışmaların daha büyük çatışmalara neden olabileceği de gözardı edilmemiştir.Bu doktrin incelendiğinde 1993 tarihli doktrinden çok farklı olmadığı anlaşılmaktadır.Bu doktrinde ki tek önemli fark,sadece nükleer silahların ve ya diğer kitle imha silahlarının Rusya’ya karşı kullanılması durumunda değil,Rusya’ya ve müttefiklerine karşı konvansiyonel saldırılara karşı da Rusya’nın nükleer silahlarla karşılık verebileceğinin benimsenmesidir.Ayrıca bu doktrinde,Rusya’ya yönelik dış tehditlerin azaldığı yönünde de değerlendirmeler vardır.Bu Askeri Doktrinde de Rusya’nın askeri işbirliği alanında önceliği BDT

---

¹⁷⁵ Zeynep Dağı, “Rusya’nın Güvenlik Politikası ve Türkiye”,**Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**,Refet Yinanç-Hakan Taşdemir (der.),Ankara:Seçkin Kitabevi,2002,s.188

ülkelerine ve BDT içinde kurulacak kolektif savunma mekanizmalarına vereceği belirtilmiştir. Aynı şekilde BDT'yi stratejik çıkarları açısından ulusal güvenlik sahası olarak tanımlamış çıkarlarının tehdit altında olduğunu hissettiği her durumda, bölgeye askeri müdahalede bulunma hakkının olduğunu ilan etmiştir. Rusya, ulusal güvenlik sahası olarak nitelendirdiği yakın çevreden dış güçleri uzak tutabilmek amacıyla nükleer gücü kullanan ilk taraf olmamak taahhüdünden vazgeçerek caydırıcı bir politikayı seçmiştir. Bundan dolayı, yeni askeri doktrin sayesinde Rusya hem bölgede varlığını sağlamlaştırmakta hem de başka devletlerin bölgede nüfuz kurmasını engellemeye çalışmaktadır. Son olarak bir değerlendirme yapılacak olunursa, yeni Dış Politika Doktrini ve Askeri Doktrin Rusya'nın yakın çevrede nüfuz arayışının stratejik dayanakları olarak kabul edilebilir.¹⁷⁷

Türkiye Rusya arasında ki ilişkilerde son zamanlarda en önemli gelişme Kasım 2001 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında 'İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa' adı altında imzalanan 'Eylem Planı'dır. Bu planla Türkiye ve Rusya sadece ikili işbirliğini değil Avrasya'da da çok boyutlu ortaklığı hedeflemektedir.

11 Eylül 2001 terörist eylemleri ve savaş sonrası Afganistan'ın yeniden inşası ile bölgenin tarihi ve jeopolitik önemi yeniden gündeme gelmiştir. Beş Orta Asya Devleti - Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan- teröre karşı eylemler için başlıca diplomatik ve askeri çabaların merkezi konumundadır. Bu durumun bölge üzerindeki etkisi de müthiş olacaktır. Şu anda bölgenin gereksinimi güvenlik ve istikrardır. Herhangi bir ciddi anlaşmazlık ya da sorun, gelecekteki barış için bir tehdit anlamındadır. Özbekistan'da Fergana Vadisi'ndeki köktendinci aşırı grupların ve bunların Tacikistan ve Kırgızistan gibi ülkelerdeki yandaşlarının mevcudiyeti istikrar için ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu tür hareketler özellikle Afganistan'daki Taliban rejimi tarafından desteklenmekteydi. Afganistan'a müdahale ile Taliban rejimi sona ermiş olmasına karşın, bu aşırı grupları destekleyenler hala bölgede bulunmaktadır. Radikal grupların sürekli ortaya çıkması ve güçlenmesi ise global bir sorun olarak ortaya çıkmakta ve bu durum, Rusya, Uygur azınlığının yaşadığı Çin'in Sincan bölgesi, İran ve Pakistan'da da bulunan diğer aşırı gruplara destek oldukları

---

¹⁷⁶ a.g.e.,ss.188-189

¹⁷⁷ a.g.e.,ss.190-192

fikrini düşündürmektedir. Eğer istikrar istiyorsak, bölgeye ekonomik refah sağlamalıyız, aksi takdirde çıkar grupları kirli amaçlarına ulaşmak için çok sayıda işsiz nüfusu destekleyerek amaçlarına ulaşabilirler ve karmaşa ve güçlükler kaçınılmaz olacaktır.¹⁷⁸

11 Eylül 2001’de yaşanan olayların ertesinde uluslararası terörizme karşı başlatılan hareket,Orta Asya denklemine yeni bir aktörün katılmasına sebep olmuştur.Aslında,ABD’nin Orta Asya’da ki varlığı,11 Eylül 2001 sonrası ilk kez ortaya çıkmış bir durum değildi.1990’ların ortalarından itibaren bölge ülkeleri ile ABD arasında bir güvenlik işbirliği oluşturulmuş,ancak 2001 yılının ortalarına kadar bölgede,ABD’ye kıyasla,Rusya ve Çin daha etkin bir rol üstlenmişti.2001 Sonbaharında,koalisyon güçlerinin Afganistan’a askeri hareket başlatmasından itibaren de ABD,Orta Asya’da üs bulundurma ve bu bölgede varlığını daha belirgin bir biçimde ortaya koyma konusundaki kararlılığını göstermiştir¹⁷⁹.

11 Eylül sonrası oluşan ortam,Putin’in Devlet Başkanlığındaki Rusya açısından önemli bir fırsatta doğurmuştu.Aslında Vladimir Putin,Rusya Devlet Başkanı olmasından itibaren,Çeçenistan sorunu ile bağlantılı olarak terörizme karşı global anlamda ortak bir mücadele başlatılması fikrini ileri sürmeye başlamış ancak 11 Eylül sonrasına kadar bu girişimi uluslararası kamuoyunda pek de fazla yankı bulmamıştır.11 Eylül ertesi ortaya çıkan tabloda ise,tüm dünya bu sorunun farkına varmıştı.Bu ortamda da,Rusya ile ABD işbirliği çerçevesini,ortak çıkarılara dayalı daha pragmatik bir yaklaşım şekillendirmeye başlamış ve bu yaklaşım da ABD Başkanı Bush ve Rusya Devlet Başkanı Putin’in 24 – 28 Mayıs 2002 tarihleri arasında gerçekleştirdikleri Moskova Zirvesi sonrası yayınlanan Ortak Bildiride somutlaştırılmıştır.¹⁸⁰

11 Eylül sonrası,bölgede,daha çok Rusya –ABD ekseninde yaşanan gelişmeler,özellikle 1999 Helsinki Zirvesi (ve ardından 17 Aralık 2004 zirvesi) sonrası AB ile ilişkileri birinci dış politika önceliği haline getiren Türkiye’nin,Orta Asya bölgesine yönelik politikasına belli bir ivme kazandırabilmiş ancak bu ivme daha çok askeri alanla sınırlı kalmıştı.Bu dönemde Türkiye,bölgeye olan askeri yardımını ve bölge ülkeleri ile güvenlik ve askeri alanlardaki işbirliğini artırabilmiş,bunun ötesinde

---

¹⁷⁸ Jorayev, a.g.k.

¹⁷⁹ Hatipoğlu,a.g.m., s.335

¹⁸⁰ a.g.m.ss.337-338

pek bir girişimi olmamıştı.Bu bağlamda,uluslararası terörizmle mücadele kapsamında,Özbekistan ordusunun eğitimi ve silahlandırılması konusunda kullanılmak üzere askeri yadında bulunmuş,Kazakistan'a askeri yardımı artırmış,Türk ve Kazak hava ve deniz kuvvetleri arasında ve Kazak askeri okul öğrencilerinin Türk askeri okullarında eğitim görmelerini sağlamak amacıyla bir işbirliği anlaşması imzalamıştı.Yine aynı dönemde,Türkiye'nin Türkmenistan ve Kırgızistan'a yaptığı askeri yardımlar da artmıştı¹⁸¹.

11 Eylül sonrası, bölge bağlamında,Türkiye - ABD ve Türkiye Rusya ilişkilerinin geleceği de yeniden tartışılır olmuştur.ABD bölgede varolmaya çalışmaktadır,bazı araştırmacılara göre,ABD'nin bu bölgeyle ilgili politikalarında artık Türkiye'ye gerek duymayacağı anlamına gelmekte,bazılarına göre ise ABD'nin varlığı,Türkiye'nin bölgesel güç olma durumunu desteklemekte ve pekiştirmektedir.Bazı gözlemciler ise,özellikle 11 Eylülün hemen sonrasında ABD ile Rusya arasında yaşanan yakınlaşmanın pamuk ipliğine bağlı olduğu savunmakta ve Rusya ile ABD arasında yaşanacak gerginliğin,ABD'nin yakın müttefiki olarak algılanan Türkiye'nin bölge politikasını doğudan etkileyeceği savını ileri sürmektedir.Aslında,bölgesel dengeler açısından bakıldığında ortaya atılan tüm bu öngörülerin olabirliği söz konusudur¹⁸².

IV. ORTA DOĞU İLE İLİŞKİLER

A. Orta Doğu Bölgesinin Tanımı ve Önemi

Orta Doğu bölgesi tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak önemini artırarak korumuş ve uluslararası sistemde belirleyicilik rolüne haiz olmuştur.Uluslararası ilişkiler literatüründe her zaman ilgi odağı ve bu sahadaki çalışmaların artmasında temel etkenlerden birisi olmuştur.Bu nedenle konunun analizine bölgenin tanımlanmasından başlamak gerekmektedir.

---

¹⁸¹ a.g.m..s.343

¹⁸² a.g.m.,s.344

Bir çok medeniyetin doğduğu ve üç büyük semavi dine ev sahipliği yapmış olan Orta Doğu bölgesi,tanımlanması ve ifade edilmesi açısından bir çok zorluklar taşıyan bir bölgedir. Orta Doğu coğrafyasını sadece bir kritere bağlı olarak açıklamak şüphesiz eksik olacaktır.Orta Doğu bölgesinin tanımlanmasında bölgenin kültürel,politik,ekonomik yapısı ve küresel yönelimlerin etkisi büyüktür.

Orta Doğu terimi ilk kez 19.yy da İngilizler tarafından kullanılmıştır.Fakat,Orta Doğu terimi ilk kullanılmaya başlandığı zamanlarda olduğu gibi, sonraları da her zaman aynı coğrafi alana işaret eder şekilde kullanılmamıştır.Bölgeyi ifade eden özellikler ve buna bağlı hudutlar,dünyadaki politik duruma,zamana ve bölgeye nereden bakıldığına bağlı olarak farklılıklar arz etmiştir.Bununla beraber Orta Doğu en geniş anlamda Türkiye,Afganistan,Suriye,Lübnan çizgisinde başlayıp Kuzey Afrika devletlerini de içerek uzak doğu sınırına dayanan ve Arap yarımadasını içine alan bölge olarak tanımlanabilir.¹⁸³ Eğer daha dar bir tanımla söylemek gerekirse,Orta Doğu,Türkiye,Mısır üçgeni ve bu üçgenin içinde kalan ülkeleri ihtiva eder.Akademisyenler arasında üzerinde en fazla anlaşmaya varılan tanım ise,Arap devletlerine Türkiye,İsrail ve İran'ın katılmasıyla oluşan bölgedir.¹⁸⁴

*“ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bilimsel çalışmalarda ve uluslararası siyasette giderek kullanımı yaygınlaşan "Orta Doğu" (Middle East; Moyen Orient; eş-Şarku'l-Evsat) kavramını ilk defa 1902 yılında Amerikan deniz tarihçisi ve stratejisti Alfred Thayer Mahan, **National Review**'de yayınlanan Basra Körfezi'nin önemini ele aldığı "The Persian Gulf and International Relations" başlıklı yazısında Arabistan ile Hindistan arasındaki bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. Yüzyılın başlarında Basra Körfezi'nin stratejik önemi ve bu bölgede Alman İmparatorluğu, İngiltere ve Rusya'nın nüfuz mücadelelerini anlatmaya çalışan A. T. Mahan, jeostratejik bir konsept dahilinde kullandığı "Orta Doğu" (Middle East) kavramı ile, Süveyş'ten Singapur'a kadar uzanan deniz yolunun bir bölümünü koruyan ve kesin şekilde sınırlarını belirtmediği bir bölgeyi anlatmaktaydı. Mahan'ın ardından İngiliz*

¹⁸³ Beril Dedeoğlu,**Orta Doğu Üzerine Notlar**, İstanbul: Derin Yayınları, 2002,s.1

¹⁸⁴ Oral Sander,**Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara: İmge Kitapevi, 1998,s.66

gazetesi The Times'ın dış politika editörü Valentine Chirol, Tahran muhabiri imzasıyla Basra Körfezi'nin stratejik önemini, Almanya'nın inşa etmeye çalıştığı Bağdat demiryolunun Basra'ya kadar uzatılmasının İngiltere'nin bölgede ve Asya'daki çıkarlarına vereceği zararları anlattığı birkaç yazısına "Orta Doğu'nun Problemleri" başlığını koyarak kavramı Basra Körfezi bölgesini anlatmak için kullanmış ve kavramın benimsenmesine katkıda bulunmuştur”¹⁸⁵

Orta Doğu bölgesine,dini - toplumsal çerçeveden bakıldığında Orta Doğu’da Arap kültürü ve İslam dininin egemen olduğu görünmektedir. Bölge devletlerinin nüfusu,Lübnan ve İsrail dışında büyük çoğunlukla Müslüman’dır,bununla birlikte bu nüfus dünya Müslümanlarının önemli de olsa ancak bir kısmını oluşturur.Arap Müslüman nüfusu ise,dünya Müslüman nüfusun yaklaşık 1/ 4 ‘üne karşılık gelmektedir.İslam ve Arap unsuru her ne kadar ortak bir payda gibi düşünülse de,bölge,etnik ve dinsel açıdan tam bir mozaik görünümünü vermektedir.Din,toplumları ve devletleri birleştirici bir unsur olmamış,tam tersine önemli ayrılıklara zemin hazırlamıştır.Bölge devletleri,Türkiye,İran ve İsrail dışında Arap’tır.¹⁸⁶

Orta Doğu’nun dünya politikasındaki tarihi rolü,Asya,Avrupa ve Afrika kıtaları arasında kültürel ve ekonomik bir “aracı” olmasından kaynaklanır.İpek,narenciye,şeker,kağıt,barut ve pusula gibi Uzakdoğu ürünleri,Orta Doğu aracılığıyla Avrupa’ya gelebilmiştir.Orta Doğu,eski Grek,Hint ve Çin’in felsefi ve bilimsel düşüncelerini korumuş,geliştirmiş ve Avrupa’ya aktarmıştır. Müslümanlık,Musevilik ve Hıristiyanlığın doğuş merkezi olmuş,komşu olduğu üç kıtadaki pek çok büyük devlet bölge üzerinde hakimiyet kumayı denemiş ve Orta Doğu sırasıyla,Pers,Grek,Roma,Arap,Moğol,Tatar ve Türk imparatorluklarının hakimiyeti altına girmiştir.¹⁸⁷

Orta Doğu’yu hedef haline getiren stratejik sebepler ise üç kıtayı bağlayan karayollarının düğüm noktası olması,Avrupa,Asya ve Afrika’ya uzanan demir

¹⁸⁵ Davut Dusun,**Orta Doğu Neresi,Subjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi**,
http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/makale_01.html (e.t.22.12.2005)

¹⁸⁶ Dedeoğlu,a.g.e.,s.2

yollarının buradan geçmesi,bütün güç merkezlerini ilgilendiren su yolu ve geçitlerinin (Türk boğazları,Süveyş Kanalı,Kızıl deniz,Bab-el mendep boğazı,Hürmüz boğazı,Basra körfezi) buradan kontrol edilebilmesi,en önemli stratejik ham madde olan dünya petrollerinin 2/3 'sine sahip olması,petrol ve doğal gaz akışının en kısa yollardan boru hatları ile bu bölgeden gerçekleştirilmesi,tarihin en önemli ve en zengin kültür hazinelerini barındırması ve turizm açısından büyük önem arz etmesi şeklinde ifade edilebilir.¹⁸⁸

Jeopolitik olarak Orta Doğu,gerek iç gerekse dış birçok sebep nedeniyle bünyesinde bölgede dış müdahaleleri kolaylaştıracak birçok kriz alanını,sıcak noktayı barındırmaktadır.Dış etkenlerin başında bölge ve bölge dışı devletlerin güç ve çıkar çatışmaları gelmektedir.İç etmenler ise sosyo-ekonomik,politik,etnik,dinsel,gelir dağılımı,liderlik,askeri ve stratejik faktörlerle bağlantılıdır.**Bu bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynakları devletlerin güç ve çıkar mücadelesinin bu alanda yoğunlaşması sonucunu doğururken,özellikle batılı güçlerin bölgeye yönelik çıkar algılaması bölgenin istikrarsızlığında önemli bir faktör olmaktadır.**¹⁸⁹ Bilindiği gibi bölgenin büyük bir kısmı 1516'dan 1918 yılına kadar Osmanlı egemenliğinde kalmıştı. Osmanlı Devleti'nin buralardan çekilmesiyle bu bölgelerin çoğunluğu İngiliz ve Fransızların eline geçmiş ve bu devletler buralarda manda yönetimleri oluşturmuşlardır. Fakat daha sonra batılı güçler buralardan çekilirken keyfi sınırlar içerisinde bağımsız devletler oluşturmuşlardır.

Günümüzde Orta Doğu'da, çok önemli güç dengelerinin mevcudiyeti söz konusudur. Bu güç dengelerini etkileyen faktörleri ise şöyle sıralayabiliriz:

1-) Arap-İsrail Çatışması/ Filistin Barış Süreci: Bu süreçte kabul ettirilmek istenen en önemli şey, İsrail'in, Orta Doğu'nun bir parçası olduğu ve olası birleşmelerin İsrail merkezli olması fikridir.

---

¹⁸⁷ a.g.e.,s.2

¹⁸⁸ Mehmet Kocaoğlu,Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu,Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar,**Genel Kurmay Basımevi**,Ankara 1995,s.174

¹⁸⁹ Yavuz Gökalp Yıldız,**Global Stratejide Orta Doğu-Krizler,Sorunlar ve Politikalar**, İstanbul :Der Yay., ,2000,ss.51-52

2-) Radikal İslami Hareketler: Bölgede, İsrail'in Filistin'e karşı haksız bir tutum içerisinde bulunduğunu iddia eden ve Filistin'in haklarına karşı daha saygılı davranılmasını sağlamak amacıyla kurulmuş çeşitli örgütlerin yaptığı faaliyetlerdir.

3-) Silahlanma: Özellikle İran-Irak Savaşı öncesinde başlayan ve günümüzde had safhaya ulaşan silahlanma sorunu bölge halkları üzerinde psikolojik etki yapmakta ve bölgenin uluslararası kuruluşlar tarafından kontrol altında tutulması gerektiği düşüncesine yol açmaktadır.

4-) Petrol Boru Hatları: Bölge petroleri Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı devletlerin kontrolü altındadır. Günümüzde söz konusu devletler Orta Asya ve Hazar petroleri ile de ilgilenmektedir.

5-) Demokratikleşme: Belki de bölgedeki en önemli sorun, bölge ülkelerinde demokratik yönetimlerin kurulmamış olmasıdır¹⁹⁰.

Orta Doğu' da ki istikrarsızlık nedenlerini biraz daha açmak gerekirse şunları söylemek yerinde olacaktır.

Ayrıca bölgede etnik-liderlik bağlamında birçok devlette nüfus olarak çoğunluğu oluşturanlar iktidarı ellerinde tutmaktadırlar.Örneğin,işgalden önce Irak'ta Şii çoğunluğun Sünni azınlık tarafından (Tıkriti Ailesi) yönetilmesi,Lübnan'da Müslüman çoğunluğun Maruni Hıristiyan azınlık tarafından yönetilmesi,Suudi Arabistan'da Suudi Ailesinin yönetimi,Ürdün'de Filistinli çoğunluğun Haşimi Ailesince yönetimi,Suriye'de Sünni çoğunluğun Nusayri azınlığı tarafından yönetilmesi gibi...¹⁹¹

Toplumsal,sosyal ve ekonomik bir bütünlük bakış açısından bugünkü Orta Doğu'nun daha çok kişi,aile ve ya zümre totaliterizmi tarafından yönetildiği,demokratik ve laik olmayan siyasal rejimlerin etkinliği altında,toplumsal yapıları modernizmden uzak olan,toplumsal kalkınmada başarısız olan ve bölgede istikrar arayışı için barışa hasret bir görünüm arz ettiğini söyleyebiliriz.**Bölgenin bu hale gelmesindeki nedenlerden başlıcası,petroldür.Bölgede petrolün bulunmasıyla beraber büyük güçlerin müdahale alanına dönüşmüştür.Oluşan petrol jeopolitiğinde,toplumsal**

¹⁹⁰Fatih Balcı,Hüdaverdi Balcı,**Tarihsel Süreç İçerisinde Orta Doğu**,
<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=73> (e.t.23.12.2005)

¹⁹¹ Yıldız,a.g.e.,s.53

kalkınmanın,gelişmenin,dayanışmanın ve istikrarın sağlanması yerine,çıkar çatışmaları,uzun vadeli yerel çekişmeler,küresel yönelimler ve nihayetinde dış güçlerin müdahaleleri söz konusu olmuştur.¹⁹² Bölgedeki petrol rezervleri bugünkü fiyatlarla trilyonlarca doları bulmaktadır.Bu kaynağı kontrol etmek demek,bir yandan dünya sermaye gücünü kontrol etmek demek,diğer yandan da bütün insanlığa hükmetme imkanını elinde bulundurmak demektir.Ayrıca körfez ülkelerinin bugüne kadar petrol üretimi vasıtasıyla elde ettikleri servetin büyük bir kısmının Batı bankalarında bulunduğu ve bu servetin Batı bankalarının temel kaynaklarından birisi olduğu dikkate alınırsa,Körfez ve özelde petrolün taşıdığı stratejik ve ekonomik değer daha kolay anlaşılabilir.¹⁹³

Bölgede istikrarsızlığa zemin hazırlayan faktörlerden bir tanesi de silahlanmadır. Bilindiği gibi,Orta Doğu'da siyasal gelişme negatif bir seyir göstermektedir.Bir demokrasi argümanı olarak siyasal katılmayı ölçü alırsak,halkın istemleri ve bu istemlerin yerine getirilmesinde “özgürlük ve güvenlik”, anarşi ve devlet terörü gibi ikilemlerin belirleyici olduğunu görmekteyiz.Bu ikileme dayalı politikaların iki işlevini görmekteyiz.Birincisi,militarist yapının kurumsallaşmasına zemin hazırlamakta ve ikincisi de buna bağlı olarak silahlanma sürecini meşrulaştırmaktadır.Yani,bölge ülkelerinde dış desteğe ve devlet yönetiminde militarist politikaların uygulayıcısı ve savunucusu olarak işleve sahip bir “güvenlik grubunun” varlığından söz edilebilir.Bu gruplar içerisinde ordunun yanı sıra,politikacılar,akademisyenler,şirketler ve yabancı güç odakları yer alabilmektedir.¹⁹⁴

Bölgede istikrarsızlığı hazırlayan diğer bir faktör de Arap – İsrail çatışmasıdır. Bu merkezi problemten dolayı bölgede bir çok savaş çıkmış (1948,1956,1967,1973) ve bu probleme bağlı olarak da terörist ve gerilla grupları oluşarak bölgeyi daha da istikrarsız hale getirmişlerdir.¹⁹⁵ İkinci Dünya Savaşından sonra,Orta Doğu'daki siyasal gelişmeleri etkileyen başlıca faktör İsrail devletinin

---

¹⁹² İ.Yaşar Hisarcıklıoğlu,**Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye – Jeopolitik Bir Analiz-**, İstanbul: Çantay Kitabevi, 2001,ss.165 - 166

¹⁹³ Nihat Ersin,**Orta Doğu Savaşlarının Perde Arkası**, İstanbul: Gündem Yayınları, 2003,s.s25

¹⁹⁴ Yıldız,a.g.e.,s.53

¹⁹⁵ İdris Bal,Orta Doğu'da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK'nın Katkısı, **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.), İstanbul :Alfa Yay 2001,s.711

kurulması olmuştur.1945'ten itibaren şiddetlenen Arap – İsrail çatışması,gerek Arap devletleri arasında,gerekse bunların diğer bölge ve bölge dışı devletleri ile olan ilişkilerinde esas rolü oynamıştır.Bu bağlamda ele alındığında bu çatışmalarda Arap devletleri arasında da İsrail'e karşı davranışlarından doğan bölünmeler meydana gelmiştir.¹⁹⁶

Sonuç olarak belirtilen istikrarsızlık faktörlerine ilaveten,bölgenin dinsel ve mezhepsel açıdan zengin olması,uluslaşma sürecinin henüz tamamlanmaması,kabileciliğin önemini koruması,su kıtlığı ve bölgedeki sınır aşan ırmakların suyunun paylaşımı ile ilgili ortaya çıkan “su” sorunu ve buna bağlı olarak doğabilecek su krizleri ve savaşlar,bölgede demokratik rejimlerin bulunmaması ve muhalefetin sisteme entegre edilememesi¹⁹⁷,silahlanma yarışı,aşırı nüfus artışı, bölge devletleri arasındaki güvensizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlik... vs dikkate alınması gereken faktörlerdir. İşte tüm bu nedenlerden ötürü,Orta Doğu coğrafyası sürekli bir kriz bölgesi olarak kalmakta ve bölgeye yönelik küresel politikalar hiç eksilmemektedir.

B. Türkiye'nin Orta Doğu Bölgesine Yönelik Politikaları

Türkiye'nin Orta Doğu politikasına ana hatlarıyla bakacak olursak şu değerlendirmelerde bulunmak mümkündür. Türkiye, Orta Doğu ile köklü tarihi, kültürel ve geleneksel bağlara sahiptir ve bölgenin bütün halkları ve ülkeleriyle dostça ilişkiler geliştirmeyi arzulamaktadır. Etkileri ülkemizde güçlü bir biçimde hissedildiğinden, Orta Doğu gelişmeleri Türkiye tarafından yakından izlenmektedir.Türkiye bu bölgede her zaman adil, kalıcı ve kapsamlı bir barışın kök salmasını arzu etmiş ve bu amaca ulaşmak için diyalogun tek geçerli araç olduğunu savunmuştur.

Bölgede barış ve istikrarın sağlanması diğer tüm bölge ülkelerinin olduğu kadar Türkiye'nin de çıkarlarına hizmet edecek ve bölgede ekonomik işbirliği olanaklarının

---

¹⁹⁶ Rifat Uçarol,**Siyasi Tarih (1789 – 1994)**, İstanbul :Filiz Kitbevi, 1995,s.543

¹⁹⁷ Bal,a.g.m.,s.711

geliştirilmesini sağlayacaktır. Medeniyetin beşiği Orta Doğu'daki barış ve istikrarın stratejik önemi gelecekte daha da artacaktır.¹⁹⁸

Türkiye; Orta Doğu'ya barış ve istikrarın egemen olmasının, gerek kendi güvenliği, gerek bölgesel ve global barış ve güvenlik açısından kilit bir önemi haiz olduğu görüşündedir. Türkiye'nin Orta Doğu bölgesine yönelik barışçı ve dengeli politikası devam etmektedir. Bu çerçevede, bir yandan tarihsel yakınlığı olan Arap ve İslâm dünyasıyla ilişkilerine önem vermekte, Filistin halkının meşru haklarını savunmakta, diğer yandan da İsrail'le hiçbir bölge ülkesinin aleyhine olmayan, barış, istikrar ve refahın tesisine hizmet edecek ilişki ve iş birliğini sürdürmektedir. Türkiye, Orta Doğu Barış Süreci (ODBS)'ni, bölgede adil, kalıcı ve kapsamlı bir barışın sağlanması için önemli bir fırsat olarak görmekte olup, bu anlayışla barış sürecini başından beri desteklemiştir. Türkiye, sürecin tüm kanallarına ivme kazandırılarak başarıyla tamamlanmasını arzulamaktadır.¹⁹⁹

Türkiye Cumhuriyeti, Orta Doğu bölgesinin hem içinde ama aynı zamanda çok uzağındadır. Bölgenin içindedir, çünkü yüzyıllara dayanan coğrafi, tarihi, sosyo-kültürel, dini bağlar ve faktörler, Türkiye'yi bölgenin bir parçası konumuna getirmiştir. Diğer yandan, bölgeden uzak bir konumdadır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel tercihi ve politikası, Orta Doğu'dan (genel olarak İslam dünyasından) uzak kalmak, bunun yerine Batı dünyasıyla yakınlaşmaktır.

Türkiye'nin Orta Doğu bölgesine dönük politikasının oluşumunda genel olarak iki faktör rol oynamıştır: Birincisi, sahip olduğu ideolojik önceliklerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisi, kısaca 'modernleşmek' şeklinde özetleyebileceğimiz ve pek çok unsurlara dayanan bir idealler ve uygulamalar örgüsünden ibarettir. Milliyetçilik, din, kültür, tarih, Batılılaşma, çağdaşlaşma ve benzeri konulardaki düşünce, tercih ve hedeflerinden oluşan devlet ideolojisi, Türkiye'nin bölgeden uzak kalması gerektiğini savunur.

Türkiye'nin Orta Doğu politikasının oluşumunda rol oynayan diğer önemli etken, 'uluslararası reelpolitik ya da konjonktür' başlığı altında toplayacağımız

---

¹⁹⁸ Türkiye-Orta Doğu İlişkileri http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/OrtaDogu/OrtaDoğu+ile+İlişkiler/ (e.t.22.7.2006)

faktörlerdir ki, bunun içinde Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgesel ve uluslararası sistemin durumu ya da yapısı ve bunların yarattığı baskılar ve yönlendirmeler gelmektedir. Uluslararası konjonktür, ideolojiden farklı olarak, Türkiye'nin Orta Doğu politikasının oluşumunda zaman içinde değişen etkilerde bulunmuştur. Türkiye'yi Orta Doğu'ya bazen uzaklaştırıcı ama genellikle yakınlaştırıcı etkide bulunmuştur.

Genel olarak baktığımızda, bunlardan birincisinin değişmeden devam ettiği; ama ikincisinin zaman içinde değiştiği ve Türkiye'nin ideolojisine rağmen politik tercihinde önemli bir etken olduğu görülür. Türkiye'nin değişmeyen ideolojisine karşın ortaya çıkan farklı uluslararası şartlar, Türkiye'nin Orta Doğu'ya yaklaşmasını ve hatta rol oynamasını gerektirmiştir²⁰⁰.

1. Irak İle İlişkiler

Irak Türkiye'nin sınır komşularından biridir ve sınırının uzunluğu yaklaşık 331 km.yi bulmaktadır. Bu iki ülke arasındaki sınır, 5 Haziran 1926 yılında Türkiye ile İngiltere arasında yapılan Ankara Antlaşması ile çizilmiştir.

Türkiye-Irak ilişkileri hem ekonomik hem de siyasal alanda 1970'li yılların ortalarından 1980'li yılların sonuna kadar hızlı bir gelişme göstermiştir. Ekonomik alanda 1973 Arap-İsrail Savaşı üzerine birinci, arkasından ikinci petrol şokları, Türkiye'nin Irak petrolü faturasını kabartırken Irak'ın da Türkiye'den yaptığı ithalatı artırmaya başlamış, 1980-1988 Irak-İran Savaşı bu yaşanan gelişmeleri daha da hızlandırmıştır. Siyasal alanda ile ilişkiler, dostça devam etmiş, Irak-İran Savaşı boyunca Türkiye kesin tarafsızlık güttüğünden Irak'ı rahatsız edebilecek hiçbir harekette bulunmamıştır. Savaş boyunca Türkiye'den her türlü tüketim maddelerinin tedariki Irak için büyük bir avantaj olmuştur. Irak, 1984 yılında Türkiye'ye Güneydoğu sınırının üzerinden tedhiş hareketi sürdüren terör örgütü PKK elemanlarını gerektiğinde Irak sınırı içinde derinlikte bir alanda sindirmek için sıcak takip hakkı tanımıştır. Bu çerçevede, Irak'a önceden bilgi verilerek, Türk kuvvetleri 1983 Mayıs'ı, 1986 Ağustos'u

---

¹⁹⁹ Türkiye'nin Bazı Bölgesel Konulara Yaklaşımı

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm> (23.7.2006)

²⁰⁰ Ramazan Gözen "Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi ve Etkileri", Atılım Üniversitesi, http://strateji.cu.edu.tr/ORTA_%20DOĞU/orta_mak_1.asp (e.t.13.4.2006)

ve 1987 Şubat'ında sınırda hareket düzenlemiş ve bunların ikincisinde Türk savaş uçakları tedhişçilerin sınırın Irak tarafında kurduğu kampları bombalamıştır.²⁰¹

1989 yılında,bir yandan Irak'ın Türkiye'ye 1.5 milyar doları aşan borçlarını zamanında ödeyememesi Ankara'da sıkıntı yaratırken,öte yandan Türkiye'nin Güney Doğu Anadolu Projesi (GAP) çerçevesinde Fırat sularının akışının düzenlenmesi için Saddam Hüseyin'in bu suların Türkiye-Suriye-Irak arasında paylaşılmasında baskılı biçimde ısrar etmesi,ilişkileri sarsmaya başlamıştır.1991 Körfez Harekatı esnasında Türkiye'nin ABD'nin yanında yer alması ve Amerikan üslerinin kullanımına izin vermesi ilişkileri daha da bozmuştur.Körfez Harekatı sonrasında Kuzey Irak'ta otorite boşluğunun meydana gelmesi ve Irak Hükümetlerinin PKK terör örgütünü doğrudan ya da dolaylı olarak desteklemeleri,ya da faaliyetlerine göz yummaları Irak ile olan ilişkilerde bir diğer gerilim noktasıdır.Körfez Harekatı'nın bu sonuçları yanında Türkiye'ye bir de ağır maddi bedel yüklemiştir.Türkiye,Körfez Savaşı sonucunda 100 milyar dolarlık bir zarara uğramış,ancak bu zararı birkaç milyar dolarlık ek yardımla kapatılmak istenmiştir.²⁰²

Irak-Türkiye ilişkilerinde önemli bir gerilim noktası da Irak Hükümetinin Türkmenler üzerindeki baskısı ve siyasal yapıda Türkmen nüfusun haklarını vermemesidir.Türkiye,Irak Hükümeti'nden Türkmen nüfusunun insanca yaşama haklarının verilmesini istemektedir.İki ülke ilişkilerinde bir diğer sorun da 'sınır aşan sular' sorunudur.Irak suların 'paylaşımı' tezini öne sürerken Türkiye ise 'tahsisi' tezini öne sürmektedir.²⁰³

Bu konu ile ilgili olarak Armağan Kuloğlu da şu şekilde değerlendirmelerde bulunmaktadır:"*Türkiye için Irak konusundaki en önemli öncelik Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve yeni yapısının Türkiye'ye tehdit teşkil etmemesidir.Bu bağlamda Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulmasının engellenmesi,Türkmenlerin hak ve menfaatlerinin korunarak sağlıklı bir zeminde*

---

²⁰¹ Selim Örgen-Engin Ersoy,**Yakın Çevredeki Sorunlar ve Türkiye**,Harp Akademileri Basımevi,1995,s.1

²⁰² Emre Kongar,**Kürsel Terör ve Türkiye-Küreselleşme-Hungtington-11 Eylül**,İstanbul:Remzi Kitabevi,2002,s.169

²⁰³ Örgen-Ersoy,a.g.e.,s.78

varlıklarının devamının sağlanması,PKK/Kongra Gel militanlarının Irak'ın kuzeyindeki faaliyetlerinin durdurulması ve bu örgütün tasfiye edilmesi Türkiye'nin Irak'ta ki hassasiyetlerinin en önde gelenleridir.Ayrıca Türkiye'nin Irak'ta uğradığı ekonomik kayıplar ve Irak'ta faaliyette bulunan Türk sivillerin güvenliği de endişe verici boyuttadır.”²⁰⁴

Türkiye,ABD'nin yaklaşık elli yıldır önemli bir müttefiki olmasına rağmen,Irak müdahalesi sırasında ABD askerlerinin Türk topraklarından geçmesi için izin niteliği taşıyan 1 Mart tezkeresinin TBMM'den geçmemesi ile başlayan süreçte Irak'taki gelişmelerin dışında kalmıştır.Bu süreçte Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler gerginleşmiş,Ankara'nın Irak ile ilgili belirlemiş olduğu 'kırmızı çizgiler' Washington tarafından Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYP) ihlal ettirilmiştir.4 Temmuz 2003'te Süleymaniye'de Türk askerlerine ve subaylarına karşı gerçekleştirilen baskın ile Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde etkinliğinin tamamen kırılma noktasına geldiği ortaya çıkmıştır.Türkiye Irak'ta inisiyatifi tekrar ele alma çabasına girmiş,ABD ile ilişkileri düzeltme çerçevesinde,riskli bir dönemde Irak'a asker gönderme yetkisini 7 Ekim 2003 tezkeresi ile hükümete vermiştir.Burada amaç,kazanılacak askeri başarıların siyasi alana yansıtılması ve Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde söz sahibi olunmasıdır.Ancak,özellikle Kürt grupların baskısı sonucunda ABD Türkiye'den asker talebini dondurmuştur.²⁰⁵

Kürtler,ABD'nin Irak müdahalesinde başından itibaren ABD'nin yanında yer almışlar ve bu davranışlarının neticesini almaya başlamışlar ve bazı imtiyazlar kazanmışlardır.Bu bağlamda geçiş döneminde Irak Anayasası'nda Kürtlere Irak'ın kuzeyinde özel bir statü verilmiştir.Buna karşılık Irak'ın yeniden yapılanması sürecinde hazırlanan Geçici Anayasa'da, Türkmenlere nüfuslarıyla orantılı bir temsil hakkı tanınmamıştır.Bu süreçte Türkiye'nin inisiyatifi tekrar ele geçirebilmek için yeni açılımlar yapması gerekmektedir.Fakat Kürtlerin kuzeyde elde ettikleri imtiyazlardan vazgeçmesini beklemek çok mantıklı değildir.Bu bağlamda,Irak'ın geleceğinin siyasi bütünlük içinde toprak bütünlüğünü koruyan

---

²⁰⁴ Armağan Kuloğlu,Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Stratejik Etkileri,**Stratejik Analiz**,Haziran 20005,s.81

ve özerk yapılardan oluşan bir çerçevede şekillendirilmesi Türkiye'nin menfaatleri açısından daha uygun olduğu değerlendirilmektedir.Türkiye,İrak'ta merkezi,demokratik ya da en azından orantılı temsile dayalı laik bir yönetim kurulmasını istemektedir.²⁰⁶

Irak halkının kendi kaderini bütün kesimlerinin katılımıyla demokratik yoldan özgürce belirlemesi önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Irak'ın gelecekteki yönetim yapılarında toplumun etnik ve dini tüm kesimlerinin ağırlıklarına uygun şekilde tabloda yer alması ve içinden geçilen bu hassas dönemde hiçbir grubun dışlandığı hissine kapılmaması sağlanmalıdır. Siyasi geçiş sürecinin öngörülen mecrasında ilerleyebilmesi için bütün grupların kendi bireysel ve sübjektif gündemlerini bir yana bırakarak, Irak'ın genel gündemini ön plana koyan bir yaklaşım sergilemeleri gerekmektedir. Bu gündem toplumun her kesiminin sesini duyurabildiği, kendi halkıyla, komşularıyla ve dünya ile barışık, toprak bütünlüğünü ve siyasal birliğini korumuş demokratik bir Irak'ın vücut bulmasıdır. Komşu ülkelere ve BM'ye bu yolda önemli görevler düşmektedir.²⁰⁷

2.İran İle İlişkiler

Türkiye-İran sınırı toplam uzunluğu 454 km'yi bulmaktadır.Sınır,kuzeyde Dilucun'dan,Nahçıvan sınırının bittiği yer olan Süreyya Çeşmesi yakınlarından başlamakta,kuzey-güney doğrultusunda dağların zirvelerinden uzanmakta ve güneyde Irak sınırı ile son bulmaktadır.Bu sınır Türkiye'nin kara sınırları arasında tek doğal sınır olarak kabul edilmektedir ve en eski sınırdır.IV.Murat zamanında,1639 yılında Kasr-ı Şirin Anlaşması ile çizilmiştir.

Türkiye ve İran,yüzyıllardır bölgede rekabet halinde bulunan iki devlettir.Fakat, çok sayıda bilim adamının da işaret ettiği gibi,bu iki devlet 17.yy dan beri savaşmamakta ve aralarında herhangi bir toprak uyuşmazlığı bulunmamaktadır.Bu uzun süreli barış dönemi iki devletin pragmatik ilişkiler geliştirmesine katkı sağlamıştır.

---

²⁰⁵ Kuloğlu,.a.g..m.,s.80

²⁰⁶ Türkiye -İrak Siyasi İlişkileri, <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm> (e.t.14.8.2006)

²⁰⁷ a.g.k.

1979 İnan devriminden sonra ilişkiler çok düşük düzeye inmiştir.Bu durumun nedeni her iki devletin de birbirini kendi içişlerine karışmakla suçlaması olmuştur.Türkiye,sık sık İnan'ı İslami kökten dinci grupları desteklemekle suçlamış,İnan ise,Türkiye'yi Halkın Mücahitleri gibi muhalif grupları desteklemek,barındırmak ve İnan içindeki Azeri azınlığı ayrılıkçılığa teşvik etmekle suçlamıştır.²⁰⁸

Türkiye'nin jeopolitik önemi daha önce ifade edilmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.Aynı şekilde İnan için de aynı coğrafyada yer alması açısından benzeri değerlendirmeler yapılabilmektedir.İnan da Türkiye gibi herhangi bir bölgeyle sınırlandırılabilir ve ya tek bir jeopolitik havzaya indirgenebilecek bir ülke değildir.Bu nedenle Türkiye ve İnan coğrafyalarının jeopolitik açıdan karşılaştırılması iki ülke ilişkilerinin stratejisinin belirlenmesi açısından yararlı olacaktır.İlk olarak,İnan da Türkiye gibi Asya-Avrupa güney bağlantısının ana geçiş hattı üzerinde bulunmaktadır ve bu iki ülke kuzeyde Rusya'nın tek başına sağladığı step geçişinin alternatifini güneyde ılıman iklim kuşağındaki daha girift bir tabii coğrafya üzerinden birlikte sağlamaktadır.İkinci olarak,her iki ülkede Avrasya ana kıtasının kuzey-güney merkezi geçiş hattını oluşturan Kafkaslarla doğrudan sınıra sahiptir ve Türkiye bu kuzey-güney geçiş hattının batı yakasını oluşturan Balkanlara,İnan da doğu yakasını oluşturan Orta Asya-Afgan-Hint hattına komşudur.Üçüncü olarak,Avrasya kıtasının dört önemli iç denizi ve körfezinden ikisinin bağlantısı Türkiye (Karadeniz ve Akdeniz) diğer ikisinin bağlantısı ise İnan (Hazar ve Basra Körfezi) üzerinden sağlanmaktadır.Dördüncü olarak,özellikleri itibarıyla Batı Asya gücü olan bu iki ülkeden Türkiye Güney Avrupa,İnan ise Güney Asya ile doğrudan irtibatlıdır ki bu Avrasya ana kıtasının kesişim alanında bulunan Orta Doğu bölgesinin Avrupa bağlantısını,İnan ise Asya bağlantısını oluşturmaktadır.Ve son olarak, Avrasya ana kıtası için geliştirilen jeopolitik kavramlar kullanılarak bir tanımlama yapılırsa Rimland (kenar kuşak)'ın merkezini oluşturan bu iki ülke Heartland (mihver alan)'a egemen olan

---

²⁰⁸Meliha Benli Altunışık,"Türkiye'nin İsrail Politikası",**Türkiye'nin Yeni Dünyası,Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alan Makovsky,Sabri Sayarı (der.) ,İstanbul:Alfa Yayınları 2002,ss.69-70

gücün (Rusya) baskısını sürekli olarak hissetmişlerdir ki bu özellik iki ülkenin modern dönemdeki siyasi ve stratejik tercihlerini etkilemiştir.²⁰⁹

Türkiye ile Araplar arasındaki ilişkilerde yaratılan sorunların çoğunun kökeninde psikolojik unsurlar yatmaktadır.Halbuki,askeri-stratejik bağlamda değerlendirme yaptığımızda,İran ile ilişkilerin çok karmaşık olduğu söylenebilir.Bu sorunlar;İran'ın rejimi ihraç çabası,hızla nükleer silahlanma çabası,petrol nakli yolunun seçimi,İran'daki yirmi milyon Azeri Türk nüfus nedeniyle duyulan kuşkudan ötürü yaratılan yapay sorunlar,PKK'ya verdiği destek olarak sıralanabilir.

Bölgede ABD ve İsrail'in baskılarının arttığı bu dönemde, İran'ın nükleer silah edinme çabası içinde olduğu iddiaları gündemi meşgul etmektedir.İran bu çalışmalarının amacının nükleer enerji sağlamak olduğunu iddia etse de İran'ın ABD ve İsrail'e karşı kozlarını artırmak amacıyla nükleer silah edindiği ihtimali de bulunmaktadır.Bu gelişmelerin tüm bölge için olduğu gibi Türkiye için de önemli etkileri olacak ve nükleer silaha sahip bir İran bölgedeki güç dengelerini değiştirecektir.²¹⁰

Türkiye ve İran bölgede üstün ve etkin olmak için birbirleriyle sürekli rekabet içinde olmuşlardır.İran bu rekabetin etkisi ile Türkiye'yi zayıf duruma düşürmek için bir dönem,teröre destek olma ve rejim ihracı gibi Türkiye'nin hassasiyetlerini istismar etmiştir.İran'ın nükleer teknoloji ve silaha sahip olması,bölgede üstünlüğün İran'a geçmesine sebep olacaktır.Bu nedenle Türkiye'nin İran'ın nükleer silah edinmesini önleme çalışmalarına,dostluğu bozmadan,doğrudan olmasa da dolaylı destek vermesi Türkiye'nin menfaati gereğidir.²¹¹

---

²⁰⁹ Davutoğlu,a.g.e.,s.426

²¹⁰ Kuloğlu,"Orta Doğu...a.g.m.,s.75

²¹¹ a.g.m.,s.76

3.Filistin Sorunu

Binlerce yıllık tarihi geçmişe sahip olan Filistin toprakları, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde dünya gündeminden düşmeyerek uluslararası arenada önemini korumuştur. Dini, siyasi ve kültürel açıdan taşıdığı anlamı ve Doğu Akdeniz'i tutan tarifsiz jeopolitik önemi, Filistin'i değerli kılmaya fazlasıyla yetmektedir.

I. Dünya Savaşı sırasında Orta Doğu'da İngiltere ve Fransa arasındaki Sykes-Picot paylaşımı ve bir sene sonra 1917 Balfour Deklarasyonu, Yahudilere bu toprakları resmen açmıştır.II. Abdülhamid'i aşmayı başaramayan Yahudiler, padişahın büyük önlemler aldığı bu topraklarda artık Haganah, Stern ve Irgun gibi çetelerle Müslümanlara karşı her türlü saldırıyı sistematik bir biçimde devam ettirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası bölgede İngiltere'nin yerini ABD aldı. 1948 Mayıs'ında ise Filistin topraklarında Batı desteği ile İsrail devleti kuruldu.

Türkiye'nin Orta Doğu politikasının gündem maddelerinden biri, her zaman olduğu gibi Arap-İsrail çatışması ya da sorunudur. Körfez Savaşı'nın hemen ardından Arap devletleri ile İsrail arasında bir barış süreci başladı. Türkiye, her zaman olduğu gibi bu sürecin asli bir parçası değildir. Bunun yerine klasik politikasına devam etmek istemektedir: Hem İsrail ile hem de Araplarla yakın ilişki içinde olmak; her iki tarafı da memnun kılacak bir politika izlemeye devam etmek şeklindedir.²¹²

Türkiye İsrail ilişkileri tarihindeki en yüksek seviyesine 1990'ların ikinci yarısında ulaşmıştır.Türkiye,Arap-İsrail Barış Süreci'nde tarafsız olduğunu ve her iki tarafa da eşit mesafede olduğunu beyan etse de uygulamada Türkiye'nin İsrail'e daha yakınlaştığı görülmektedir.Gerçekten Türkiye ve İsrail 1990'larda ileri düzeyde bir işbirliğine girmişlerdir.Türkiye'nin izlediği denge politikasının Körfez Savaşı'ndan sonra İsrail lehine değiştiği gözlenmektedir.Bu bağlamda,İsrail'in Türkiye'deki temsilciliği maslahatgüzarlık seviyesinden büyükelçilik seviyesine yükseltilmiş,iki devlet arasında üst düzeyde yoğun diplomatik ziyaretler gerçekleşmiş,bunun

²¹² Ramazan Gözen“**Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Gelişimi ve Etkenleri**”,Atılım Üniversitesi, [http://strateji.cu.edu.tr/ORTA %20 DOĞU/orta_mak_1.asp](http://strateji.cu.edu.tr/ORTA_%20DOĞU/orta_mak_1.asp) (e.t.22.8.2006)

sonuncunda da ABD'nin de katılımıyla üçlü askeri işbirliği gerçekleştirilmiş,iki devlet arasında ekonomik,ticari,turizm alanında anlaşmalar imzalanmış ve istihbarat konusunda diyalog artmıştır.İstihbarat bilgilerinin karşılıklı değişimi antlaşması doğrultusunda,iki devletin karşı karşıya bulunduğu terör örgütlerine karşı işbirliğine gidilmiştir.İsrail'in PKK ile ilgili istihbarat bilgilerini Türkiye'ye,Türkiye'nin de İsrail'e karşı mücadele eden Hizbullah ve diğer İslami gruplarla ilgili bilgileri İsrail'e verilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.Türkiye'de 1999-2000 yıllarında yapılan operasyonlar,bu antlaşmanın uygulandığını ve sonuçlar verdiğini göstermiştir.²¹³

Diğer yandan Türkiye, Filistin Devleti'nin kurulmasına destek verdiğini ve bu devletin alt yapısının, ekonomisinin ve ticaretinin güçlendirilmesi için her türlü desteği vereceğini ilan etmesi, 'denge politikasının bir gereğidir. Türk yöneticiler, İsrail'e gittikleri her seferde, muhakkak Filistin temsilcileri ile de resmi görüşmeler yapmış ve onlara sempatik destek vermişlerdir. Fakat, Türkiye'nin diplomatik açıdan yaptığı bu destek, maalesef diğer alanlara yani ekonomik, ticari, siyasi desteğe pratikte yansımamıştır. Türkiye'nin resmi görüşler ve ifadelerle verdiği olumlu görüntü uygulama aşamasına geçememiştir. Zira, İsrail-Filistin sorununda ve barış sürecinde Türkiye'nin doğrudan ve elle tutulur bir etkisinin ya da katkısının olduğunu söyleyebilmek güçtür.

Daha genel açıdan bakıldığında, Türkiye'nin Arap ve İslam dünyasıyla ilişkileri de 1980'lerin çok gerilerine düşmüştür: Türkiye'nin Irak, Suriye, Libya, İran, ve arada sırada da olsa Suudi Arabistan'la yaşadığı sorunlar, Türkiye'yi bölgeden büyük oranda soyutlamıştır. Türkiye'nin 1980'lerde bu ülkelerle geliştirdiği, ticari (petrol hariç), ekonomik, müteahhitlik, turizm ve diğer ilişkileri zayıflamış ve ya durmuştur. 1990'larda Türkiye'nin Orta Doğu politikası genel olarak Irak Sorunu, PKK Sorunu ve dolayısıyla Suriye ile ilişkiler üzerine yoğunlaşırken, diğerleri gündem dışında kalmıştır. Bu ilişkiler ise, Türkiye'nin ABD ve Birleşmiş Milletler'in Irak politikasına bağlı olarak devam etmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin 1990'lardaki Orta Doğu politikası ABD'nin bölgedeki hegemonyasının etkisi altında gelişmiş ve işlemiştir.²¹⁴

---

²¹³ Gözen,a.g.k.

²¹⁴ Gözen,a.g.k.

Türkiye halen İsrail ile Filistin arasındaki durumu yakından takip etmekte ve bölgeye barışın gelmesini arzu etmektedir. Türkiye, Filistin ile olan tarihi bağlarının, İsrail ile olan bölgesel ve stratejik işbirliğinin sorunların çözülmesinde yardımcı olacağını değerlendirmektedir. Bölgelerindeki sorunlar nedeniyle İsrail ve Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan rol ve sorumluluklarının bilinci ile, bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak ve işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla, Diyalog ve İşbirliği Anlaşması ile Eğitim ve Savunma Sanayii alanlarında anlaşmalar imzalamışlardır.²¹⁵

V. BALKANLAR İLE İLİŞKİLER

A. Balkanlar'ın Önemi

Balkanlar, Türkiye için oldukça önemli bir bölgedir ve Türkiye'nin önemli bir stratejik ufkunu belirlemektedir. 500 yıllık tarih, bu bölgede yaşayan Müslüman-Türk halklar, milli sınırlarımız, stratejik çıkarlarımız, Balkanlar'ı Türkiye için en önemli dış politika unsurlarından biri haline getirmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin bu bölgede aktif politikalar üretmesi, barış ve istikrarın korunması için girişimlerde bulunması ulusal politikamızın önemli bir parçasıdır ve öyle olmaya da devam etmelidir. Türkiye bir yandan bölge ülkelerinin bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı duymakta, diğer yandan da Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.²¹⁶

Balkanlar Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısıdır: Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan, ticari akışım sağlandığı otoyollar ve tren hatları Balkan ülkelerinden geçmektedir. Ayrıca Avrupa'dan Türkiye'ye kara yoluyla gelen turistler de Balkanlar üzerinden geçerek Türkiye'ye ulaşabilmektedirler. Belirtilen

---

²¹⁵ Armağan Kuloğlu, "21. Yüzyılın Başlangıcında Türkiye'nin Değişen Etki ve İlgi Alanları", *Stratejik Analiz*, C:1, Sayı: 10, Şubat 2001, s. 71

²¹⁶ Genel Olarak Türkiye ve Balkanlar

http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_05.html

(e.t.15.5.2006)

nedenlerden ötürü, Balkan ülkelerinde yaşanan sorunlar, Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir²¹⁷.

Avrupa ve dünya tarihinde önemli bir rol oynamış olan Balkanlar, Türkiye'nin dış politikası içinde de özel bir yere sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin de Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, **Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması Türkiye için hayati önem taşımaktadır²¹⁸.**

Balkanlar tarihi boyunca ulusal devlet ve imparatorlukların menfaatlerinin çatıştığı ya da dinsel etnik bağlamda çatıştırıldığı, Birinci Dünya Savaşı ve öncesinin de nedenlerine kaynaklık eden manevra bölgesi olarak dünya dengelerinde yer bulmuştur ve bulunmaktadır. Bu çelişkili ve uzlaşım gerektiren durum Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra kendini daha belirgin şekilde göstererek kimi güçlerin, aktörlerin ortak politikalarını sorgulatmış bazılarını vazgeçilmiş güç yapmış, bazılarını da gücü çerçevesinde politika yapan, oluşturan taraf olarak bırakmıştır.

Coğrafi olarak Balkan yarım adası Avrupa kıtasının beş büyük yarımadasından birisidir. Doğuda Karadeniz güneydoğu da Marmara ve Ege denizleri, güneyinde Akdeniz ve güney batısında Adriyatik ile çevrelenmiş bir kara parçasıdır. **Stratejik olarak ise Balkanlar bölgesi Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan ve boğazlar, Süveyş Kanalı yolu ile ana petrol yataklarına ulaşmayı sağlayan bir üst ve destek bölgesidir. İkinci olarak NATO güney bölgesinin ana stratejik özelliğini oluşturan dört yarımadadan birisi olması nedeniyle Anadolu ve Apenin yarım adaları arasında bir stratejik bağlantı kurarken, bir ara konum stratejisine de imkan vermektedir. Üçüncü olarak yarımadanın yüz ölçümüne ve kara sınırına oranla çok uzun ve çok girintili ve çıkıntılı olan kıyıları Akdeniz sistemine dahil altı denize açılmaktadır. Bu durum, balkanların Akdeniz stratejisindeki yerini çeşitlendirmektedir.**

Balkanlar,Avrasya'nın Akdeniz'e inen temel kuşağını meydana getirmesi bakımından jeopolitik,doğuyu ve batıyı birbirinden bölge olması açısından jeokültürel bir önem taşımaktadır.Bu yüzden Balkanlar 21.yy boyunca uluslararası ilişkilerin ana

---

²¹⁷Genel Olarak Türkiye ve Balkanlar,a.g.k.

bunalım bölgelerinden birisi olmuştur.İnsanlığın görmüş olduğu en acımasız savaşlardan birisi bu bölgede atılan bir kurşun yüzünden bu yüzyılın başında burada başlamıştır.Aynı şekilde Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yaşanan en yoğun çatışmalar bu bölgede meydana gelmiştir.Uluslararası ilişkilerde yaşanan bulanım ve sıkıntıların bölgeye doğrudan ve sert biçimde yansımalarının nedeni,bölgenin sahip olduğu hassas jeopolitik ve jeokültürel ayrımıdır.

Balkan Sorunu Soğuk Savaş sonrası dönemde Yugoslavya'nın dağılmasıyla başlamış,Bosna'da yaşanan etnik kıyım ile yükselmiş ve Kosova bunalımı ile yeni nitelikler kazanarak her geçen gün bölgesel bir sorun olmaktan çıkarak uluslararası sistemin etkilendiği bir sorun olmuştur.Balkanlar,bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası yapılanmaların ve yeni dönemin güç merkezlerinin deneme alanı olmaktadır.Uluslararası alanda yaşanan belirsizlikler bu çatışma bölgesine doğrudan yansımakta,gerek küresel gerekse kıta ölçekli güç merkezlerindeki değişimler en etkin yansımalarını bu bölgede göstermektedir.

B.İlişkilerin Tarihi Boyutu

Avrupa, Akdeniz ve Asya kıtaları arasında stratejik önemi büyük, bir bölgeyi oluşturan ve on dördüncü yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğunun egemen olduğu Balkanlar, çok uluslu, çok kültürlü bir etnik yapı ve dinsel çeşitliliğinde etkisiyle diğer büyük devletlerinde iğlisini çekmiştir. Bölge 1912-1913 Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinden çıkmış böylece Balkanlar'daki Türk egemenliği sona ermiştir. Ancak bölgeye yönelik ilgi ve müdahale girişimleri hiçbir zaman eksilmemiştir. Esasen Balkanlar'da bugünkü politikanın şekillenmesinde tarih önemli bir rol oynamaktadır²¹⁹.

Balkanlar Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarından tasfiye edilmesi bakımından özel bir önem taşımaktadır. Balkan Savaşı ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarından, doğu Trakya hariç, tasfiyesi gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı

---

²¹⁸ Türkiye-Balkanlar İlişkileri
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/BalkanlarlaIliiskiler/Balkanlarla+Iliiskiler.h
(e.t.23.7.2006)

²¹⁹ Canbolat, **Yeni** .....a.g.e., S.56

sonrasında ise uluslararası siyaset ve hukuk açısından, bakımından da nihai tasfiyesi tamamlanmıştır.²²⁰

Türkiye'nin Balkanlardaki siyasi etki temeli, Osmanlı bakiyesi Müslüman topluluklardır. Türkiye şu anda Balkanlar'da Osmanlı mirasına dayalı tarihi birikimin sağladığı önemli imkanlara sahip görünmektedir. İlk olarak Türkiye'nin doğal müttefiki konumunda olan Müslümanların çoğunlukta olduğu iki ülkede (Bosna ve Arnavutluk) bu ortak tarihi birikimi doğal bir ittifaka döndürme iradesi ortaya çıkmıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sancak, Kosova ve Romanya da ki Türk Müslüman azınlıklar ise Türkiye'nin Balkan politikanın önemli birer unsurlarıdır.²²¹

Sovyetler birliğinin dağılmasından buyana geçen zaman zarfında Balkanlarda Türkiye'nin kuzey doğusunda yaşanan hadiseler göstermiştir ki birçok yorum ve değerlendirmeler bölgede gerçekleşmekte olan değişimin gerisinde kalmıştır. Bu durumunun meydana gelmesinde zaman faktörünün ve yaşanan ani gelişmelerinde etkisi olmuştur.

Balkanlar bölgesinde Türkiye'nin çevresinde Rusya'nın artık tehdit unsuru olmayacağı, hatta uluslararası ilişkilerde bile etkisinin silineceği yolundaki düşünce ve beklentiler bu gün doğrulanmamaktadır. Nüfusunun önemli bir bölümü Ortodoks ve Slav kökenli uluslardan oluşan Rusya'nın yeni uluslararası sistemde yeni dengeler için Balkanlarda yeni bir ortamla karşılaştığı söylenebilir. Balkanlarda gözlenen yeni ulusallaşma hareketi, bölgede çeşitli ülkelerin tarihsel emellerinin canlanmasına yol açarken Yunanistan da bu durumdan yararlanma gayreti içerisine girmiştir ve bunu yaparken de "Ortodoksluk" kullanmıştır.²²²

C.Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları

"Günümüzde Balkan Yarımadası takriben 450 bin kilometre karelik bir alan kaplamakta ve üzerinde 68 milyon kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun yaklaşık 10 milyonu Türk ve/ve ya Müslümandır. Bu çerçevede Balkanların Türkiye için önemini birkaç madde ile şu şekilde özetlemek mümkündür:

---

²²⁰ Davutoğlu, a.g.e., s.120

²²¹ a.g.e.,ss.122-123

- Balkanlar jeostratejik açıdan Türkiye'nin Orta ve Batı Avrupa ile coğrafi bağıni oluşturmaktadır.
- Balkan gelişmeleri, Türkiye'nin Avrupa ile olan kara ulaşımının bölgeden geçmesi sebebiyle sosyal yönün yanı sıra ekonomik bakımdan da son derecede önemlidir.
- Balkanlarda yaşayan 10 milyonu aşkın Türk ve ya Müslüman nüfus açısından Türkiye "ana vatan"dır. Tarihi ve sosyolojik bağlarla Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Balkan göçmenleri aracılığı ile bölge olayları Türkiye'nin hem iç hem de dış ilişkilerini her boyutta ilgilendirmektedir. Bu ilişki örgüsü Türkiye'nin siyasî yapısını da etkilemekte, bütün siyasî partiler en azından göçmen oylarını kendilerine çekebilmek için politika oluşturmak zorunda kalmaktadır. Balkan göçmeni Türk baskı grupları Türk politikasında, zannedilenden daha da güçlü ve etkilidir.
- **Türkiye'nin Balkanlarda etkili olması, ülke bütünlüğü ve güvenliği açısından da son derece önemlidir. Bölgede oluşturulmaya çalışılan ittifakların hemen hemen tamamı Türkiye'nin millî menfaatlerinin aleyhinde, küresel dengelerin yeniden tesisi yönündedir.**
- **Bütün bu gelişmelerin ışığında Türkiye'nin millî menfaatlerinin, öncelikle Balkanlarda, ABD ile Rusya arasında bir köprü ve doğru bilgi alışverişinden geçtiğinin Türk dış politikasında temel varsayım olarak algılanması ve bu doğrultuda politikalar üretilmesinin kaçınılmaz olduğu ortaya çıkmaktadır**²²³.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle Balkanlar'da, özellikle Yugoslavya'da dağılma ve çatışma süreci aynı anda gerçekleşti. Bu gelişme Türkiye açısından büyük kaygı ve

---

²²² Canbolat, **Yeni**..... a.g.e.,s.60

²²³ M.Cihat Özönder, "Balkan Gelişmeleri: Makedonya Sorunu", **Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Bahar 2001, ss.203-204

endişeye sebep olurken,Türkiye için Körfez Savaşı'ndan sonra Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile ikinci iş birliği alanının doğmasına neden olmuştur.²²⁴

Aslında hem ABD hem de Türkiye,Yugoslavya bunalımının ilk başlarında bu ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır aldılar.Bu bağlamda,dönemin ABD Dışişleri Bakanı,Haziran 1991'de Belgrad'a giderek Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden yana olduklarını söyledi.Türkiye ise Balkanlarda ortaya çıkacak bir çatışmanın yaratacağı istikrarsızlıktan çekiniyordu.Ama,hem bölge dışı devlet olarak ABD'nin,hem de bölge devleti olarak Türkiye'nin telkinleri Yugoslavya'da başlayan siyasal süreci durdurmaya yetmedi.

ABD bu dönemde bir yandan Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana tavır alırken,öte yandan da,bu bunalımı bir Avrupa sorunu olarak görme eğilimi taşıyordu.Balkanlar zaten genel olarak hem doğal kaynaklar açısından zengin olmayan,hem de pazar olarak alım gücü sınırlı ülkelerden oluşan bir bölgeydi.Ancak,Bosna-Hersek'deki savaş uzadıkça,yeni kurulması düşünülen uluslararası sisteme aykırı bir durum yaratmaya başladı.Bu nedenler bölgenin ekonomik açıdan önemsizliğinin önüne geçince,ABD Avrupa'nın güvenliğinin kendi çıkarlarını ilgilendirdiğini ileri sürmeye başladı.Zaten Slovenya,Hırvatistan ve Bosna Hersek'i 7 Haziran 1992'de Avrupa Topluluğu'ndan dört gün sonra tanıyarak bölgeye olan ilgisini gösterdi.Bunun da nedeni savaşın daha güneye yayılması tehlikesidir ki,bu konuda hem ABD, hem Avrupa Birliği,hem de Türkiye ender olarak aynı noktada buluşacaklardır.²²⁵

Türkiye'nin Balkanlar bölgesine yönelik politika ve yaklaşımları değerlendirilecek olursa aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür."**Türkiye, bir bölge ülkesi olarak, Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerine özel önem vermektedir. Türkiye'nin, bölge ülkeleriyle sahip olduğu, bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama prensipleri üzerine kurulmuş**

---

²²⁴ İlhan Uzgel,"Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar",**En Uzun On Yıl,Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul :Boyut Kitapları,1998,s.399

²²⁵ a.g.e.,s.399

köklü iyi komşuluk ilişkileri, ikili ilişkilerin her alanda daha geliştirilmesi bakımından uygun bir ortam sağlamaktadır.²²⁶

Balkanlar Türkiye'nin Avrupa'ya açılan kapısıdır. Türkiye ve diğer Balkan ülkeleri halkları arasında önemli bağlar mevcuttur. Çeşitli Balkan ülkelerinde soydaş toplulukları yaşamaktadır. Diğer yandan, ataları, ebeveynleri ve/ve ya kendileri Balkan yarımadasının değişik bölgelerinden Türkiye'ye göç etmiş vatandaşlarımız bulunmaktadır. Bu nedenle, Balkanlar'da ortaya çıkan bunalımlar, başta Türkiye'ye yönelik mülteci akımına yol açması olmak üzere Türkiye bakımından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Bu itibarla Türkiye, Balkanlar'ın geleceğini etkileyebilecek gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Bosna-Hersek ve Kosova krizleri sırasında etnik temizliğin engellenmesi amacıyla yürütülen uluslararası faaliyetlerde ön planda yer almasının nedeni de budur. Türkiye, eski Yugoslavya'nın pek çok bölgesinde, sivillerin can güvenliğinin sağlanması amacıyla yürütülen faaliyetlere, asker, polis ve gözlemci katkısı sağlamaya devam etmektedir. Türkiye, savaştan zarar görmüş Balkan ülkelerine, savaş yaralarını sarabilmeleri için önemli miktarda yardım da sağlamıştır.

Türkiye, ikili çabalarına ek olarak, Balkanlar'da yumuşama, barış ve istikrarın sağlanması amacıyla bölgesel düzeyde de gayret göstermektedir. Türkiye'nin, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) İşbirliği Süreci ve Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü (GAÇBG) gibi önemli girişimlerin hayata geçirilmesinde oynadığı rol, Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine ve Balkanlar'da kalıcı bir barış içinde birlikte yaşama anlayışının yerleşmesine verdiği önemin göstergesidir. Türkiye, bu çerçevede, bölgesindeki ekonomik süreçlerde de üzerine düşen rolü oynamakta kararlı olup, bu çerçevede Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (İP) ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI) içinde de faal bir siyaset takip etmektedir.²²⁷

---

²²⁶ Balkanlar İle İlişkiler, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/BalkanlarlaIliskiler/Balkanlarla+Iliskiler.htm (e.t.15.7.2006)

²²⁷ a.g.k.

Uluslararası ilişkilerin ve işbirliğinin ekonomik ve siyasi boyutlarının birbirinden ayıramayacağını düşünen Türkiye, bölgenin kendi içinden çıkan tek süreç konumunda bulunan ve bölge ülkelerinin kendi aralarındaki işbirliğini geliştirme ve Güneydoğu Avrupa'ya kalıcı istikrar getirme yönündeki iradelerinin sembolü olan GDAÜ İşbirliği Süreci ile Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi arasındaki eşgüdümün geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Türkiye, “Balkanlar” kelimesinin uzun zamandır beraber anıldığı ve olumsuzluklar içeren anlamdan artık kurtarılarak, “karşılıklı saygı” ve “barış içinde birlikte varolma” gibi kavramları simgeler hale getirilmesi zamanının geldiğine inanmaktadır.

Balkan ülkelerinin herbirinin ekonomik kalkınmışlık seviyesi ve yaşam standardı, bölgenin güvenliği ve istikrarına doğrudan etki etmektedir. Bu çerçevede, bölgenin güneydoğu köşesi sosyal ve ekonomik karışıklık içine düşerse Avrupa'nın bütününde istikrar ve güvenlikten bahsetmek de mümkün olamayacaktır.

Bu nedenle, Türkiye, Avrupa-Atlantik ve Avrupa kurumlarının, kalıcı barışı, istikrarı ve refahı sağlamak amacıyla Balkanlar bölgesini kucaklaması ve bölgenin çok çeşitli tarihi mirasını Avrupa kültür ve medeniyetinin kurucu unsurları olarak kabul etmesi zamanının geldiğine inanmaktadır²²⁸.

1.Bulgaristan İle İlişkiler

Bulgaristan, yaklaşık 500 yıl boyunca Osmanlı devleti egemenliğinde kalmıştır. 1908 yılında Bulgaristan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler daha çok gerilimli bir seyir izlemiştir. İki Balkan Savaşı'nda da Osmanlı Devleti ile Bulgaristan devleti karşı karşıya gelmiş ve büyük kayıplar yaşamıştır. Bu yaşananlara rağmen, Bulgar Devleti I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile aynı cepheyi paylaşmış, Kurtuluş Savaşı'na da destek vermiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nı takip eden dönemde,

---

²²⁸ Balkanlar İle İlişkiler
www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/BalkanlarlaIliskiler/Balkanlarla+Ilişkiler.htm
http:// (e.t.15.7.2006)

Bulgarların "Büyük Bulgaristan" hayalleri, iki ülke arasındaki ilişkilerin soğumasına sebebiyet vermiştir.

Soğuk Savaş döneminde, Bulgaristan, Sovyetler Birliği'nin en yakın müttefiklerinden biri haline gelirken Türkiye, NATO'nun önemli bir üyesi olarak komünizm karşısındaki kalelerden biri olmuştur. Bu dönem boyunca Bulgaristan-Türkiye ilişkileri, soğuk ve gerilimli bir dönem yaşamıştır. İki ülke arasında 1950-51 yıllarında büyük bir kriz ortaya çıkmıştır. Bulgar hükümeti, 250 bin Türkü Türkiye'ye gönderme kararı almıştır. Bu dönem boyunca yaklaşık 155 bin Türk Bulgaristan'ı terk etmek zorunda bırakılmıştır. 1968 yılında, göç sonucunda dağılan aileleri birleştirmek için iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmış ve bu anlaşmanın sonucunda 130 bin civarında Türk, Türkiye'ye dönmüştür.²²⁹

Ancak 80'li yıllarda iki ülke arasında daha da büyük bir sorun ortaya çıkmıştır. 1980'den itibaren Bulgar yönetiminin ülkedeki Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon politikasıyla Türk-Bulgar ilişkileri en gergin noktasına ulaşmıştır. 1989 yılında, Bulgaristan 350 binden fazla Türkü sınır dışı etmiş ve ilişkilerde büyük bir kriz yaşanmasına neden olmuştur.

1989 yılında komünist iktidar devrilmiş, Türkiye-Bulgaristan arasında yeni ve olumlu bir dönem başlamıştır. Bulgar yönetimi çeşitli vesilelerle Türk halkına uygulanan baskılardan dolayı özür dilemiş, Türk azınlığın hakları yeniden tanınmış, Türklere geniş çaplı özgürlükler verilmiştir. Bu çerçevede Türklerin ana dillerini konuşmalarına, Türkçe isim alıp Türkçe eğitim görmelerine izin verilmiş, dinsel hakları iade edilmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerin iyileşmesine ve güçlenmesine yol açmıştır. Ticari alandaki gelişmeler bu pozitif görünüme büyük katkıda bulunmuştur. 1992 yılı verilerine göre Bulgaristan nüfusunun %10'unu Türkler oluşturmaktadır. Ayrıca Bulgaristan'da 1.200.000 civarında Müslüman yaşamaktadır ki, bu sayı genel nüfusun %13.08'ini kapsamaktadır²³⁰.

---

²²⁹ Günümüzde Balkan Ülkeleri ve Sorunlar
http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_04.html
(e.t.16.7.2006)

²³⁰ **Balkan Türkleri**, Asam Yayınları, Ankara: 2003, s.185

Bugün Müslüman-Türk azınlık, elde edilen haklar sayesinde, Bulgaristan'da etkin bir siyasi güç konumundadır. Son yapılan seçimlerle, yönetimden pay alan Türkler, çeşitli temsilcilikler ve bakanlıklarda görev almışlardır. Bütün bu gelişmeler, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerine çok olumlu etki yapmıştır.

1989 yılında Sovyetler Birliği'nin desteğini kaybeden Bulgaristan, Varşova Paktı'nın da sona ermesiyle, uluslararası arenadaki yalnızlığını gidermek için komşu ülkelerle iyi komşuluk ilişkileri kurmaya, uluslararası ittifaklara katılmaya çalışmıştır. 1997 yılına kadar iktidarda kalan Sosyalist Parti hükümeti, ülkeyi NATO'ya dahil etmek, Batılı ülkelerle iyi ilişkiler kurmak için elinden geleni yapmıştır.

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler, bu ülkedeki yeni rejimin, eski yönetimin Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa yönelik baskıcı politikalarını terk etmesi ile son on yıllık dönemde önemli bir gelişme sergilemiştir. İki ülke arasında her düzeydeki temasların sayısı artmış, uzun süredir var olan bazı ikili sorunlar çözüme kavuşturulmuştur. İktidara gelen Petar Mladenov, önceki yönetim döneminde uygulanan asimilasyon politikasından dolayı özür dilemiş, Müslüman-Türk azınlığın haklarının iadesi için çalışmalar başlatmıştır. Bu çerçevede hem Bulgaristan'da yaşayan azınlıkların hem de Bulgaristan'a geri dönen Türklerin pek çok sosyo-ekonomik hakkı güvence altına alınmıştır. Bu gelişmeler, Türk-Bulgar ilişkilerinin önündeki en önemli engeli ortadan kaldırmıştır²³¹.

Bulgaristan, Türkiye ile yakın ilişkiler kurmak için çok istekli davranmış ve girişimleri ilk başlatan taraf olmuştur. NATO üyeliği için verilecek destek, asimilasyon kampanyası sonucunda hem Türkiye hem Batı hem de Müslüman ülkelerle bozulan ilişkileri düzeltme çabası, Türkiye'nin mükemmel bir ticaret ortağı olarak Bulgaristan'da yapılacak yatırım ve sermaye kaynağı olması Bulgaristan'ı Türkiye'ye yakınlaşmak için motive eden sebepler olmuştur.

Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkiler hızlı bir gelişim göstermiş, kısa sürede askeri, ekonomik ve kültürel alanda iş birlikleri kurulmuştur. **İki ülke arasında**

askeri alanda ortak üretim anlaşmaları yapılmış, ortak tatbikatlar düzenlenmiş ve teröre karşı iş birliği kurulmuştur. Türkiye, Bulgaristan'ın NATO üyeliğini kabul ettiğini bir yasa ile destekleyen tek ülke olmuştur. Bu bağlamda 2002 yılı Kasım ayında Prag'da yapılan zirvede bu ülkenin NATO üyeliği için davet almasını memnuniyetle karşılamıştır. Buna ek olarak, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilebilmesi için gerekli hukuki çerçeve tamamlanmış ve bu sayede bu alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir²³².

Türkiye, hem Balkanlar hem de Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamak için 1990 yılında, Karadeniz Ekonomik İş birliği toplantılarını başlatmıştır. Bu toplantı sonucunda alınan kararlara Bulgaristan da imza atmıştır. 1998 yılında imzalanan serbest ticaret anlaşması ise ekonomik ilişkilerdeki gelişimin hızını iyice artırmıştır. Bu çerçevede enerji, otoyol, sanayi gibi alanlarda büyük ortak projeler ve yatırımlar gerçekleşmiştir.

Türk-Bulgar ilişkilerinin gelişimi, Türkiye ve diğer Balkan ülkeleri arasında kurulacak ilişkiler için bir örnek niteliğindedir. Kısa bir süre öncesine kadar karşıt bloklarda bulunan iki ülke, kısa sürede ekonomiden kültüre her alanda büyük bir iş birliğine girmiş, bölge barışına önemli katkıda bulunmuşlardır. Ülkede yaşayan Müslüman-Türk azınlık hem iki ülke arasında bir köprü olmuş hem de bu dostluk ilişkisinin getirdiği avantajlarla yeni sosyal, ekonomik ve kültürel imkanlar elde etmişlerdir.

Bugün Müslüman-Türk azınlık, elde edilen haklar sayesinde, Bulgaristan'da etkin bir siyasi güç konumundadır. Son yapılan seçimlerle yönetimden pay alan Türkler, çeşitli temsilcilikler ve bakanlıklarda görev almışlardır. Bütün bu olumlu gelişmeler, Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinin istikrarlı bir gelişim seyretmesini sağlamıştır.

---

²³¹ Türkiye-Bulgaristan Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/Bulgaristan/Bulgaristan_Siyasi.htm (e.t.16.7.2006)

²³²Birgül DemirtaşCeyhun, **Bulgaristan'la Yeni Dönem**, Ankara:Asam Yayınları,2001, s.65

2.Bosna Hersek İle İlişkiler

Bosna ile Türkiye arasındaki derin tarihi bağlar dolayısıyla Bosna-Hersek, Türk dış politikasında özel bir yere sahiptir. **Türkiye, uluslararası alanda tanınmış sınırları içerisinde Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün, egemenliğinin ve bağımsızlığının korunması gerektiğine inanmaktadır. Türkiye, Barış Uygulama Konseyi ve Yönlendirme Kurulu'nun bir üyesi olarak Dayton Barış Anlaşması'nın tam olarak uygulanmasını başlangıçtan itibaren desteklemiştir. Türkiye'nin isteği ve beklentisi, Dayton Barış Anlaşması'nda çizilen çerçeve içinde Bosna-Hersek'in barış, huzur ve güvenliğe kavuşması, ekonomik ve sosyal yönden gelişmesidir.**

Türkiye'nin Bosna politikası değerlendirilecek olursa,Türkiye'nin bölge politikası tabii olarak daha farklı kaygılar tarafından şekillenmiştir, belirlenmiştir. Bu etkenleri kısaca belirtmek gerekirse;Müslümanların Balkanlarda istenmemesinin Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerinde yaratacağı sorunlar,olumsuzluklar,etnik çatışmalar sonucu gerçekleşecek sınır değişikliklerinin Türkiye'ye olası yansımaları ve etkileri,Türkiye'nin bölgede etkinlik sağlama çabaları ve bir ölçüde kamuoyu baskısı,olarak söylenebilir²³³.

İki ülke arasında mevcut derin tarihi bağlar dolayısıyla, Bosna-Hersek Türk dış politikasında özel bir yer tutan ülkeler arasında olmuştur. **Türkiye uluslararası alanda tanınmış sınırları içersinde Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün, egemenliğinin ve bağımsızlığının korunması suretiyle çok etnikli ve çok kültürlü statüsünün yeniden kurulmasının önemli olduğuna inanmaktadır.**²³⁴

Hem ABD hem de Türkiye,Yugoslavya bunalımının ilk başlarında bu ülkenin toprak bütünlüğünden yana tavır aldılar. Ancak,Bosna-Hersek'deki savaş uzadıkça,yeni kurulması düşünülen uluslararası sisteme aykırı bir durum yaratmaya başladı.Bu nedenler bölgenin ekonomik açıdan önemsizliğinin önüne geçince,ABD Avrupa'nın güvenliğinin kendi çıkarlarını ilgilendirdiğini ileri sürmeye başladı.Zaten Slovenya,Hırvatistan ve Bosna Hersek'i 7 Haziran 1992'de Avrupa Topluluğu'ndan

---

²³³ Uzgel,Doksanlarda....a.g.m.,s.401

dört gün sonra tanıyarak bölgeye olan ilgisini gösterdi.ABD savaş esnasında desteğini genelde Boşnaklardan yana kullanmıştır.ABD'nin bu politikasında savaşın sorumlusu olarak Sırları görmesi,aynı zamanda Sırları kollayan İngiltere,Fransa ve RF üçlüsü ile Slovenya ile Hırvatistan'ın hamisi görünümündeki Almanya karşısında Boşnaklar aracılığı ile etkin olma çabası rol oynamıştır.

Bosna'daki savaş sırasında Türkiye ve ABD'nin politikaları Sırlara karşı güç kullanılması ve Boşnaklara karşı uygulanan silah ambargosunun kaldırılması konularında bir süre için ayrılmış gibi görünse de,savaş sonrası açıklamalar ABD'nin Boşnaklara yönelik olarak ambargonun delinmesine göz yumduğunu,hatta İran'ın bile Boşnaklara silah satmasına ses çıkarmadığını ortaya koymuştur.ABD savaş sırasında, özellikle 1993'den sonra,sınırlı hava operasyonlarından yana olduysa da kara gücü göndermeyi reddetmiş,UNPROFOR'da birlik bulunduran İngiltere ve Fransa'nın buna karşı çıkması sonucu bu operasyonlar 1995'e kadar gerçekleşmemiştir.Türkiye ise savaş boyunca sürekli olarak askeri açıdan daha sert önlemlerden yana olmuş ve Birleşmiş Milletler'e,Sırlara karşı sınırlı bir hava hareketinde bulunulmasını önermiştir.Türkiye,uçuş yasağının denetlenmesinde görev almak üzere 18 adet F-16 uçağını bu misyona göndermiş;ancak bu uçaklar harekatlara katılmayıp savunma görevini üstlenmiştir.²³⁵

Savaşın sona ermesiyle Türkiye ile ABD arasında Bosna konusundaki işbirliği somutlaşmaya başlamıştır.Öncelikle belirtmek gerekir ki Türkiye,büyük ölçüde ABD'nin taraflara dayattığı bir antlaşma olan Dayton'a sonuna kadar destek vermiştir ve vermeye devam etmektedir.Türkiye,sadece Bosna-Hersek'te değil,Balkanlar'daki barışın bu antlaşmanın devam etmesine bağlı olduğuna inanmaktadır ve bundan dolayı Dayton Barışı'nın uygulanmasını sağlamak için oluşturulan Uygulama Gücüne IFOR'a katkıda bulunmaktadır.

---

²³⁴ Türkiye-Bosna Hersek Siyasi İlişkileri,
http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/Bosna_Hersek/BosnaHersek_Siyasi.htm
(e.t.17.6.2006)

²³⁵ Uzgel,a.g.m.,s.400

İkinci olarak,Türkiye ve ABD Bosna’da savaşın çıkmasını taraflar arasındaki güç dengesinin olmamasına bağlamışlardır.İki ülke bu yüzden,Dayton sonrasında Bosna-Hersek’te askeri güç dengesinin kurulmasına gayret göstermiştir.ABD,Dayton’dan sonra hem kendisi silah yardımı yapmış hem de yapılan silah yardımlarına göz yummuştur.ABD bu çerçevede Eğit ve Donat (Train and Equip) denen programı başlatmıştır.B uygulama ile beraber Türkiye ile yeni bir işbirliği alanı ortaya çıkmıştır.ABD,yaptığı yardımları kendi emekli subaylarının kurduğu MPRI (Military Resources Incorporated) ismindeki özel bir şirket aracılığıyla yaparak Bosna’ya doğrudan askeri yardım yapmaktan kaçınmıştır.Hatta bazı iddialara göre ABD bu yardımları Türkiye aracılığıyla da yapmıştır.Bu işbirliği programı çerçevesinde ABD daha çok silah yardımı sağlarken,Türkiye bunun eğitim kısmını üstlenmiştir.²³⁶

Türkiye Bosna ile ilgili eğitim programını daha önce belirtildiği gibi ABD ile ortak yürütmektedir.Bu durumun öncelikli sebebi Türkiye’ye yönelecek Yunanistan,Rusya, ve bazı Avrupa devletlerinin tepkilerini oradan kaldırmaktır.Çünkü bahse konu bu ülkeler Türkiye’nin Bosna özelinde Balkanlar genelinde etkinliğinden memnun değillerdir.Hatta özellikle bazı Yunanlı gazeteciler,yazarlar Türkiye’nin Bosna’yı silahlandırıldığını bile iddia etmişlerdir.

“Türkiye’nin Bosna-Hersek’i askeri açıdan güçlendirme çabası Balkan politikası bağlamında birkaç açıdan önem taşımaktadır:

- **Bosnalıların silahlandırılması ve askeri açıdan güçlendirilmesi bölgesel istikrara hizmet ettiği sürece,Türkiye’nin yararına bir gelişmedir.Her ne kadar Bosna’da artan silahlanma silahların denetlenmesini ve sınırlanmasını savunan Avrupa ülkeleri ve Bosna’nın çok güçlenmesinden rahatsız olan Sırbistan ve bir ölçüde de Hırvatistan tarafından endişe ile karşılanmışsa da,Türkiye askeri açıdan güçlü bir Bosna’yı bölgesel güvenlik ve istikrar için gerekli görmektedir.**
- **Gerek askeri eğitim,gerekse silahlandırma Türkiye ile Bosna- Hersek arasındaki yakınlığı artırmakta ve ilişkileri yoğunlaştırmaktadır.ABD’nin de bu bağlantıyı desteklediği ve Bosna ordusunun eğitiminin Bosna’daki kısmını da**

---

²³⁶ a.g.e.,s.402

emekli Türk subaylarına bırakacağı haberleri basına yansımıştır. Benzeri türden bir ilişkiyi Arnavutluk'la da kurduğu göz önüne alındığında bu türden askeri ilişkiler Türkiye'nin bölgesel önemini artırmaktadır.

- Türkiye'nin Balkan politikasının en önemli ayaklarından birini oluşturan Yunanistan ile ilişkiler bağlamında ise Türkiye bu bağlantılarıyla Atina karşısında önemli bir avantaj elde etmekte ve bir bakıma,Yunanistan'ı Balkanlarda askeri ve siyasal açıdan çevrelemektedir.”²³⁷

Türkiye,savaş sonrası dönemde de savaş esnasında kurmuş olduğu bu iyi ilişkileri devam ettirebilmiştir.Bunda kuşkusuz Bosna'nın da bölgede Türkiye gibi bir ülkenin desteğine ihtiyaç duyması önemlidir.Aynı zamanda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında bir çok Türk firmasının bu ülkede faaliyet gösterdiği görülmektedir.Bu durum da ikili ilişkilerin devamı için önemli bir etkidir.

3. Kosova Sorunu ve Türkiye'nin Yaklaşımı

Kosova sorunu,Balkanlar ile ilgilenen herkes ve her ülke tarafından Yugoslavya'nın dağılmasına yol açabilecek bir çatışma merkezi olarak görülmüş,başta Türkiye olmak üzere hem bölge dışı devletlerin hem de bölge devletlerinin silahlı çatışmaya dönmesinden en çok çekindikleri bölgesel sorunlardan biri olmuştur.

Dağılmadan bu yana,Türkiye'nin yeni Yugoslavya ile ilişkileri ikili bir seyir izlemiştir.İki ülke arasındaki ilişkiler,Boşnaklara karşı yürütülen savaşta Sırbistan'ın rolü ve Milosoviç ve bazı milliyetçi Sırp liderlerin Türklere karşı olumsuzluklar dolu konuşmaları nedeniyle gerginleşmiştir.Fakat Türkiye'nin Sırp saldırganlığına karşı uluslararası kuruluşlardaki kararlı ve sözünü sakınmayan tavrına rağmen,Türkiye Yugoslavya ilişkileri tamamen kesintiye uğramamıştır.İlişkilerin kesilmemesinde önemli etkenlerden birisi de Türkiye'nin Avrupa'ya yapmış olduğu ihracatın büyük kısmının bu ülke üzerinden yapıyor olmasıdır.²³⁸

---

²³⁷ Uzgel,a.g.m.,s.402

²³⁸ Şule Kut,"Türkiye'nin Balkan Politikası",**Türkiye'nin Yeni Dünyası,Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alan Makovsky,Sabri Sayarı (der.), İstanbul:Alfa Kitabevi,2002,s.110

Türkiye,Balkanların daha da bölünmesine ve daha büyük çatışmaların içine çekilmemeye özen göstermiştir.Türkiye,bölgede Ortodoks – Müslüman ayrılığına karşı çıkmıştır ve böyle bir ayrılığın ortaya çıkmasına neden olacak davranışlardan ısrarla kaçınmıştır.Türkiye,Sırbistan'ı düşman edecek hareketlerden kaçınmıştır.Ayrıca Bosna'da yaşanan Sırp katliamları nedeniyle Türk kamu oyununda oluşan Sırp karşıtı düşünceye rağmen Türkiye'nin resmi açıklamaları Sırp halkının savaş yanlısı Sırp hükümetinden ayrılması gerektiği yönünde olmuştur.²³⁹

Türk hükümeti tüm uluslararası platformlarda ve uluslararası arenada,Kosova sorununu bir insan hakları sorunu olarak ileri sürmüş ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünden daha fazla taviz verilmeksizin adil ve kalıcı bir barışın sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.²⁴⁰

Türkiye, bölgeyle yüzyıllardır süregelen tarihi ve kültürel bağları ve Kosova'da bulunan Türk azınlığı dolayısıyla, Kosova'yla ilgili gelişmeleri yakından takip etmekte, KFOR, UNMIK ve AGİT Misyonu'na asker, polis ve uzmanlar sağlayarak Kosova'nın güvenlik ve istikrarına katkıda bulunmaktadır. Kosova'yı geleceğe taşıyacak olan yolun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararının ve bu bağlamda "Statüden Önce Standartlar" stratejisinin tam olarak uygulanmasından geçtiğine inanan Türkiye, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin kurulması ve tüm Kosovalıların barış içinde yaşayabilecekleri güvenlik ortamının tesis edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Türk azınlığın kazanılmış haklarının korunmasına ve Kosova'nın siyasi ve idari yapılarında adil ve hakça temsiline de ülkemizce büyük önem atfedilmektedir.²⁴¹

Kosova sorunu Türkiye'nin güvenliği açısından önemli sorunlar çıkarma potansiyeline sahip görünmektedir.Öncelikle,Kosova'daki çatışmanın Türkiye açısından önemi,Bosna'dan farklı olarak çatışmanın daha da güneye inmiş olması

---

²³⁹ a.g.m., s.110

²⁴⁰ a.g.m.e.,s.110

²⁴¹ Türkiye Kosova Siyasi İlişkileri,

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/Kosova/Kosova_Siyasi.htm

(e.t.23.7.2006)

ve Makedonya'ya ve Arnavutluk'a da sıçrama tehlikesi nedeniyle daha fazla güvenlik sorunu yaratmasıdır. Türkiye'nin hem Arnavutluk'la askeri ve siyasal ilişkileri bulunması, hem de Makedonya'nın parçalanma olasılığının ortaya çıkması, Türkiye ve Yunanistan'ı da içerisine alan Balkan Savaşı senaryolarının üretilmesine neden olmuştur.²⁴²

“ Kosova Sorunu Türkiye'nin Balkan politikası açısından da bir çok güçlükler çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, 1998 başlarından itibaren silahlı çatışmaya dönüşmesi ve Türkiye'nin çok önem verdiği bölgesel istikrarın bozulması olasılığıdır. İkinci olarak, Kosova sorunu, Türkiye'nin Balkanlarda ilişkilerinin iyi durumda olduğu iki ülke, Arnavutluk ile Makedonya arasında ilişkileri gerginleştirmekte ve Türk diplomasisini zor durumda bırakmaktadır. Üçüncü olarak, Türkiye Balkanlarda önemli bir bölgesel güç olarak bu sorunda bir biçimde söz sahibi olmak istemekte, ancak, son aşamada ayrılıkçı bir nitelik taşıyan Kosova Arnavutları'nın mücadelesini destekleme konusunda kendi iç sorunları yüzünden sıkıntıya düşmektedir. Son bir nokta olarak, daha dönemsel bir biçimde özellikle 1998 başında Kosova'da silahlı çatışmaların baş göstermesi, Türkiye'nin Yugoslavya Federasyonu ile ilişkilerini düzeltmeye başladığı bir sürece rastlamasıdır.”²⁴³

Türkiye, Kosova sorununda da Bosna sorununda olduğu gibi Batılı ülkelerle ve özellikle ABD ile birlikte hareket etmiştir. Bu çerçevede, Yugoslavya'ya uygulanacak ekonomik yaptırımlara katılacağını beyan edip alınan kararı desteklemiştir. Arnavutluk ve Makedonya üzerinde yapılacak hava hareketlerine katılacağını açıklamıştır.

4. Makedonya İle İlişkiler

8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya'da halk oylaması yapılmış ve bağımsızlık ilan edilmiştir. Böylece Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından Makedonya da Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrılmıştır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra Makedonya Türkiye ile yakın ve iyi ilişkiler geliştirdi. Türkiye, Şubat 1992'de, Yunanistan'ın rahatsızlık

---

²⁴² Uzgel, a.g.m., s.411

²⁴³ a.g.e., s.411

duyacağı şekilde,Makedonya'yı anayasasında yazılı olan "Makedonya Cumhuriyeti" adıyla tanıdı.1992 Ağustosunda Üsküp'te ilk büyükelçilik açan devlet olmuştur.Aynı dönem içerisinde sadece Bulgaristan Makedonya'yı tanımış,fakat bununla birlikte Bulgaristan "Makedon ulusu" diye bir ulusun varlığını kabul etmemiştir.

"Türkler'in Makedonya'daki tarihi, 1500 yıl önce göç eden Orta Asya Türk topluluklarıyla başlamıştır. Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilk fetihleri de Makedonya civarında olmuş, 1372'de Köstendil, 1380'de İştip, 1382'de Manastır ardından da Ohrid alınmış, 1389 Kosova Savaşı'nın ardından bölgenin tamamına yakını Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı'nın en uzun süre elinde kalan Balkan toprağı da Makedonya olmuştur. Başta Üsküp, Selanik, Manastır, Serez, Köprülü, Vardar Yenicesi, Kalkandelen, Gostivar olmak üzere bölgedeki yerleşim merkezlerinde yığun olarak Anadolu'dan gelen Türkler bulunmaktadır."²⁴⁴

Türkiye, Makedonya Cumhuriyeti'nin güvenliğine, istikrarına, refahına ve toprak bütünlüğüne büyük önem vermektedir. 13 Ağustos 2001'de imzalanan "Çerçeve Anlaşması"nı ve anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişikliklerin kabulünü memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye, "Çerçeve Anlaşması"nın ruhuna uygun olarak, Makedonya'daki Türk azınlığın özgürce temsil edilmesini önemli bulmaktadır. Yine aynı anlaşma uyarınca silahların toplanmasını denetlemek ve ülkede güvenlik ortamını sağlamak amaçlı NATO operasyonlarına katkıda bulunmakta, ayrıca Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) Makedonya Gözlem Misyonuna da personel sağlamaktadır. Türkiye, AB'nin Makedonya'daki NATO Misyonu'nu devralmasından sonra NATO destekli AB Operasyonu'na (Concordia) da katılmaktadır.²⁴⁵

Ankara her konuda Makedonya'ya açık destek vermiştir fakat bu açık destek diğer devletlerce kuşkuyla karşılanmıştır.Yunanistan bu iyi ilişkileri kendini çevreleme politikasının bir adımı olarak değerlendirmiştir. Ankara'nın,Arnavut azınlığı yöneten "Ortodoks" Makedonlara verdiği destek

---

²⁴⁴ Günümüzde Balkan Ülkeleri ve Sorunları,
http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_04.html
(e.t.21.7.2006)

Arnavutları rahatsız etmiştir.Ankara'nın Balkan politikası başından beri belliydi ve bu politika tüm Balkan devletleriyle iyi ilişkiler kurmaktı.Makedonya'da yaşayan yaklaşık 77,000 Türk'ün varlığı ve bunların refahı Türkiye için bir diğer önemli konu idi.Son olarak,Türkiye bölgenin barışına ve istikrarına büyük önem vermekteydi ve bu açıdan Makedonya'nın tanınması ve güçlenmesi gerekirdi ve böyle bir durumda Türkiye ilgisiz kalamazdı.Yunanlıların Makedonya'ya karşı düşmanlığı Türk – Makedon ilişkilerinin iyileşmesine katkıda bulunmuştur.²⁴⁶

Son olarak Türkiye ve Makedonya arasındaki ilişkileri genel olarak değerlendirecek olunursa, iki ülke arasındaki tarihi ve kültürel bağlara dayanarak yakın ve dostça ilişkiler geliştirmiştir. Türkiye, Makedonya Cumhuriyeti'nin güvenliğine, istikrarına, refahına ve toprak bütünlüğüne büyük önem vermekte olup, 13 Ağustos 2001'de imzalanan "Ohrid Çerçeve Anlaşması"nın ve anlaşma uyarınca yapılan anayasal değişikliklerin kabulünü memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye, "Çerçeve Anlaşması"nın ruhuna uygun olarak, Makedonya'daki Türk azınlığın hakça temsiline büyük önem atfetmektedir.

Ülkemiz, Makedonya'da AB tarafından başlatılan "Proxima" (EUPOL) polis misyonuna ve ayrıca, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Makedonya Gözlem Misyonu'na da personel sağlamaktadır.Türkiye aynı zamanda Makedonya'nın Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarını ve bugüne kadar bu yöndeki kazanımlarını takdirle karşılamakta ve desteklemeye devam etmektedir.²⁴⁷

VI. TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

A.İlişkilerin Genel Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin resmi başlangıcı, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 6 ülke tarafından kurulmasının ardından Türkiye'nin ortaklık için 31 Temmuz 1959'da yaptığı başvuruya dayanmaktadır. AET Bakanlar Konseyi Türkiye'nin

---

²⁴⁵ a.g.k.

²⁴⁶ Uzgel,a.g.m.,s118

ortaklık başvurusunu kabul etmiş ve yapılan hazırlık görüşmelerini takiben 12 Eylül 1963 tarihinde 'Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşma' olan Ankara Anlaşması imzalanmıştır.²⁴⁸

Cumhuriyetimizin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa kıtasında ve ya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya ülkemizi yöneltmiştir. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir. Aynı nedenle, Türkiye Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamıştır. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyonun başlangıçtan itibaren ülkemiz için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilir.

18 Nisan 1951'de Fransa'nın önderliğinde Almanya,İtalya ve Benelux Ülkeleri (Belçika,Hollanda ve Lüksemburg) arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ve 25 Temmuz 1952'de Paris Anlaşmasının hayata geçirilmesiyle AB için ilk adım atılmıştır.Böyle bir birliğin oluşmasının bir başka sebebi de,Avrupa kıtasında ulus devlet ve milliyetçilik kavramlarının köriklediği savaş arzularını AB ile gündeme gelen uluslarüstü birlik kavramıyla frenlemektir.Ayrıca,özünde savaşı engelleyip barış ve huzuru temin etmeyi barındıran bu düşüncüyü kuvvetlendirmek için,II.Dünya Savaşı'ndan sonra,bu oluşumun planlayıcıları “kutsal devlet” anlayışı yerine,”kutsal insan” anlayışını ikame etmeye çalışmışlardır.²⁴⁹

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çağdaşlaşma ve batılılaşma ilkesini benimseyen ve dış politikasını buna göre düzenleyen Türkiye,AB'nin oluşumunu başından bu yana takip etmiş ve kuruluşunun ilk yıllarında birlik üyeliğine müracaat etmiştir.İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye,Avrupa'nın başlattığı neredeyse bütün örgütlenmelerin içine girmeye çalışmıştır.Bu çerçevede Avrupa Konseyi'ne ve

---

²⁴⁷ Türkiye-Makedonya Siyasi İlişkileri, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/Bolgeler/Balkanlar/MakedonyaCumhuriyeti/Makedonya_Siyasi.htm (e.t.22.7.2006)

²⁴⁸ AB Tarihi, http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm (e.t.11.6.2006)

²⁴⁹ Mustafa Yılmaz,**Avrupa'daki Siyasi,Ekonomik ve Askeri Bütünleşmesinin Türkiye'nin Geleceğine Yönelik Etkileri**,Harp Akademisi Yayınları,İstanbul,2000,ss.9-14

NATO'ya üye olmuştur.Sektörel kapsamda bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan sonra 1957'de kurulan ve genel anlamda ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmak için 1959'da temaslara başlamıştır.Bu temaslar 1963'de Ankara Anlaşması'nın imzalanması ile sonuçlanmıştır.1964'de yürürlüğe giren bu anlaşma ile iki taraf arasındaki ilişkiler kurumsallaştırılmış ve örgütlenmiştir.Türkiye 1987'de AET'na tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.AET Komisyonu 1989 yılında bu başvuru hakkında hazırladığı görüşte Türkiye'nin tam üye olmaya ehil olduğunu fakat üyelik koşullarını karşılamadığını beyan ederek tam üyelik başvurusunu işleme almamıştır.

AB ile Gümrük Birliği kararının 1995 yılında imzalanmasından sonra ilişkilerin geleceğine yönelik olarak oldukça iyimser bir hava oluşmuştur.Fakat 12 –13 Aralık 1997 Lüksembourg Zirvesi'nde Avrupa Birliği,genişleme politikalarını ele almış ve Türkiye'yi aday ülkeler arasında saymamıştır.Bu zirvede;Çek Cumhuriyeti,Slovak Cumhuriyeti,Macaristan,Polonya,Slovenya,Romanya,Bulgaristan,Litvanya,Malta,Letonya,Es-tonya ve Kıbrıs Rum Kesimi,aday ülkeler olarak açıklanmıştır.Zirvede alınan bu karar ile,zaten inişli çıkışlı olan ilişkiler yeniden bitme noktasına gelmiştir.Bunun sonucunda,dönemin hükümeti AB ile siyasi konuları görüşmeme,sadece Ankara Anlaşması,Katma Protokol ve Gümrük Birliği hükümleri dahilinde ilişkileri devam ettirme kararı almıştır.

Aynı şekilde, Lüksembourg Zirvesi'nin hemen ertesinde,Mart 1998' de Londra'da toplanan Avrupa Konferansı'na Türkiye de davet edilmiş ama gitmemiştir.AB'nin Türkiye'ye karşı bu tutumu,Türk kamu oyunu olumsuz yönde etkilemiştir.Sonunda,tüm bu tepkiler ve Türkiye'nin kararlı tutumu AB liderlerini de harekete geçirmiştir.Avrupa Komisyonu Türkiye için Avrupa stratejisi hazırlamış ve Haziran 1998'deki Cardiff Zirvesi'nde Türkiye'yi kazanma çabaları geliştirilmiş,Temmuz ayında da Türkiye AB ile ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında kendi stratejisini AB'ye sunmuştu.Cardiff Zirve Sonuçlarına uygun olarak da

Komisyon,Türkiye hakkındaki ilk İlerleme Raporunu aynı yıl içerisinde yayınlamıştır.²⁵⁰

1999 yılında,Türkiye'nin tamamen kaybedilmemesi gerekçesiyle ilişkileri sürdürme kararında olan AB ülkelerinin sıcak yaklaşımları Marmara depremi sonrası Yunanistan ile ilişkilerde oluşan bahar havası sayesinde,AB ile ilişkiler yeniden yumuşamış,Komisyon 13 Ekim 1999 tarihinde Türkiye'nin "aday" ülke olmasını teklif etmiştir.Nihayet Türkiye,10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oy birliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul ve ilan edilmiş,diğer aday ülkelerle eşit konumda olacağı açık ve kesin bir dille ifade edilmiştir.Zirve Bildirisi Türkiye'yi,AB üyeliğine diğer ülkelerle aynı kriterler temelinde resmen aday ülke ilan etmesi son derece olumlu bir nitelik taşımaktadır.11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'nin adaylık statüsünün benimsenmesi Türkiye'nin Avrupalılık kimliği tartışmasına son vermiştir.Zirve sonuç bildirisi ile AB, Türkiye'ye adaylık statüsü vermekle aynı zamanda sorumluluk ve taahhüt altına girmiştir.

Türkiye için de Helsinki Zirvesi sonrasında diğer adaylara hazırlandığı gibi Komisyon tarafından ' Katılım Ortaklığı Belgesi' (KOB) hazırlanmıştır.Belgede Türkiye'nin kısa ve orta vadede yapması gereken önceliklerin belirtilmesinden dolayı bu belge Türkiye için AB'ye giden bir 'yol haritası' özelliği taşımaktaydı.Türkiye'den bu belge ile Kopenhag Kriterleri doğrultusunda siyasal,hukuksal,ekonomik ve yapısal bir takım reformların yapılması istenmiştir.Bu bağlamda AB yetkililerince her fırsatta siyasi kriterler öne çıkarılmış ve bu siyasi kriterler yerine getirilmeden müzakerelerin başlanmayacağı belirtilmiştir.Bu bölümde yer alan demokrasi,hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi konularda yapılması istenilen reformlar, Türk toplumu tarafından, zaten her çağdaş toplumda olması gereken değerler olarak görülmüş ve bundan dolayı istenilen reformlar olumlu karşılanmıştır.Fakat Türkiye de bu reform sürecinin

---

²⁵⁰ Muzaffer Dartan-Esra Hatipoğlu,"Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Analizi",**2023 Dergisi**,2005,s.16

hızlanmasında AB'nin bu yöndeki taleplerinin etkisi de inkar edilemez seviyede olmuştur.²⁵¹

Türk Hükümeti de bu gelişmeler karşısında KOB'un getirdiklerini karşılayacak bir belge olarak,"Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programını" hazırlayıp onaylamış ve komisyona sunmuştur.Bu belge yaklaşık bin sayfa ve altı ana başlıktan oluşmaktadır ve KOB'da Türkiye'den gerçekleştirilmesi istenen siyasi,ekonomik,sosyal ve kurumsal reformlar bir takvime bağlanmıştır.

Daha sonraki dönemde,"AB Komisyonu,Türkiye'nin sağladığı ilerlemeleri ve bundan sonra yapılması gerekenleri dikkate alarak,yeni bir "Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi" hazırlanmıştır. "Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi" doğrultusunda Türkiye'nin Ulusal Programı da revize edilmiştir.Böylece Türkiye,Kopenhag siyasi kriterlerinin üstlenilmesi ve uygulanmasına yönelik somut ve ayrıntılı tedbirlerin,kesin bir takvime ve mali tablosuna bağlı olarak yer aldığı bir Ulusal Program ile,katılım öncesi süreçte ciddi ve kapsamlı bir taahhütname niteliği taşıyan bir belge oraya koymak suretiyle,AB üyeliği konusundaki siyasi iradesini göstermiştir.

AB Komisyonu,aday ülkelerin hepsi için olduğu gibi,1998 yılından beri her yıl yayınladığı İlerleme Raporları ile de Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni ne ölçüde yerine getirdiğini izlemiştir.Aralık 2002'de toplanan AB Kopenhag Zirvesi'nde de "AB Konseyi,Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan rapor ve önerileri ışığında Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirdiğine karar verirse,AB gecikmeksizin Türkiye ile katılım müzakerelerine başlayacaktır"şeklinde karar almıştır."²⁵²

Nitekim,6 Ekim 2004'te yayınlanan Türkiye İlerleme Raporu ile AB Komisyonu,Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğini belirterek,Aralık 2004'te yapılan AB Zirvesinde bir araya gelecek olan üye ülkeler

---

²⁵¹ Muzaffer Dartan-Esra Hatipoğlu, " Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Analizi",**2023 Dergisi**,2005,s.16

²⁵² a.g.m.,s.17

devlet ve hükümet başkanlarına Türkiye ile müzakerelerin başlatılması doğrultusunda tavsiyede bulunmuştur.²⁵³

B.İlişkilerin Güvenlik Boyutu

Avrupa Federasyonu ve ya Birleşik Avrupa modeli Avrupa'daki ortak güvenlik düşüncesinin temelini oluşturmakta olup geçmişi Orta Çağlara kadar uzanmaktadır.Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu alanda ilk somut girişimler ortaya çıkmaya başlamış ve savaşın yıkıcılığından etkilenenler,çıkış yolu olarak Avrupa Devletleri arasında birlik oluşturma fikrini öne sürmüşlerdir.Bu doğrultuda kurulan ilk örgüt 1923 yılındaKont Richard Coudnhove – Kalrgi tarafından,Pan Avrupa Hareketi adıyla kurulmuştur.1926 yılında Avrupa İşbirliği Derneği adıyla Cenevre'de kurulan bir başka örgüt ise kısa sürede Paris,Berlin ve Londra gibi Avrupa'nın önde gelen başkentlerinde şubeler açmış ve böylelikle Birleşik Avrupa düşüncesinin yayılmasını sağlamıştır.Milletler Cemiyeti içerisinde Avrupa Federal Birliği adıyla bir birim kurulması fikrini 1929 yılında Aristide Briad ortaya atmış Churchill ise 1930 ve 1938 yıllarında bu fikri destekleyen iki makale yazmış ve Avrupa'da da ABD benzeri bir devlet yapılanması oluşturulması ve bunun adının da Avrupa Birleşik Devletleri olması görüşünü ortaya atmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu teşebbüsler daha da netleşmeye başlamış ve savaşın yıkıcılığının da etkisiyle kıta genelinde Avrupa Federasyonu kurulması fikri taraftar toplamaya başlamıştır.İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da yaptığı konuşma bu dönemde ki en önemli adım olarak kabul edilebilir.Churchill bu konuşmasında, ' Avrupa Birleşik Devletleri için ilk adımın Avrupa Konseyi oluşturmaktan geçtiğini,İngiltere'nin,İngiliz Uluslar Topluluğu'nun ve ABD'nin bu sürecin destekleyicisi ve dostları olacağını' ifade etmiştir.Churchill'in ' Avrupa Birleşik Devletleri' düşüncesi temelde Kıta Avrupası'nı içine alan bir çözümdü ve İngiltere'nin de bu sürece etkin katılımını öngörmekteydi.Buna rağmen bu görüşler

---

²⁵³ a.g.m.,s.17

Fransa ile Almanya arasındaki güvensizliğe çözüm çabalarını hızlandırmış ve işbirliğini olumlu yönde etkilemiştir.²⁵⁴

Avrupa tarihsel süreçte dünya politikasının merkezlerinden biri olmuş ve iki dünya savaşının da temel aktörlerini de barındıran bir coğrafya olmuştur. Bu durum Avrupa'da evrensel, bölgesel ve alt bölgesel nitelikli savunma ve güvenlik girişimlerini doğurmuştur. Birleşmiş Milletler (BM), NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSK), Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi, Avrupa – Akdeniz Güvenlik ve Savunma Paketi, bu örgütlenme ve girişimlerinin örnekleri olarak ifade edilebilir.

Türkiye'nin AT ile ilişkileri, Türkiye'nin Batılı güvenlik kurumları içinde rolünün ve kimliğinin açıkça tanımlanmasıyla eş zamanlı olarak başlamıştır. Türkiye'nin Batılı güvenlik topluluğu içine dahil olması –İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde– Batılı kurumlar olan OECD (1960'da OEEC'ye dönüşmüştür) den Avrupa Konseyine, NATO'ya üye olmasıyla başlamıştır. Türkiye'nin bu temel Batılı Güvenlik Kurumlarıyla ilişkisiyle birlikte, Batılı güvenlik kurumları içine dahil edilmesiyle başlayan bu süreç, Türkiye'nin AT'ye ortak üye olmasını sağlayan 1963 Ankara Anlaşması ile devam etmiş, Ankara Anlaşması bu sürecin bir parçası olmuştur. Türkiye Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Avrupa Güvenlik yapılanması içine dahil edilip, Avrupa güvenliğinin bir parçası olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'nin Batılı ve Avrupalı kimliği Soğuk Savaş süreci boyunca savunma konusuna odaklanmıştır. Buradaki ilginç nokta Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan güçlü bağın 'güvenlik' alanıyla ilgili olduğudur. Bunun temel nedeni, ana bir yaşam biçiminin karşısında (Komünist Sovyet Sistemi) başka bir yaşam biçimini (demokratik sistem, serbest piyasa ekonomisi gibi) savunmak olan ve kendini Batı Bloku içinde tanımlamış, Batılı, Avrupalı kimliğin aynı zamanda savunma kimliği olarak görülmesidir.

---

²⁵⁴ Refet Yinanç-Hakan Taşdemir, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, ss. 90-91

Soğuk Savaş sonrasında Avrupa’da güvenlik alanında kurumsal bir değişiklik yaşanmaya başlanmıştır.Ulusal çıkarlar ve uluslararası kurumsal baskılar,bu yeni güvenlik düzeninin içeriğini ve şeklini ağırlıklı olarak belirlemiştir.Yapılan bu kurumsal çabaların amacı,Doğu Avrupa’da yeniden şekillenen politik coğrafyaya bağlı olarak ortaya çıkan nispeten belirsiz ve istikrarsız ortamı karşılamaktır.Ortaya çıkan bu yeni ortamda Avrupa’nın yeni bir güvenlik sistemi oluşturma yeteneği de sorgulanmıştır.Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa’nın güvenliğini üstlenmiş olan NATO’nun ve 1990’ların başından itibaren dış politika ve güvenlik konularını da bünyesine almayı kararlaştırmış olan AB’nin Doğu Avrupa’ya doğru genişlemeleri ve bir AGSP (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası) oluşturulması süreci,Avrupa’nın güvenliği sorununa kabul edilebilir ve yeterli bir kurumsal karşılık verme sorununu da ortaya çıkarmıştır.²⁵⁵

AGSP’nin geliştirilmesi sürecinde Fransa,Almanya,İngiltere ve ABD arasında ulusal çıkarlar,karşılıklı güven,tehdit algılamaları,liderlik,AB siyasi bütünleşmesi,Rusya ile iş birliği ve savunma harcamaları konularında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.Bu sorunlar,NATO’nun 1994 ve 1996 yıllarındaki deklarasyonlarına rağmen AGSP’nin kurulmasını engellemeye devam etmektedir.Bununla birlikte,AB’nin derece derece bütünleşmesi,savunma ve güvenlik politikalarını doğal olarak AB faaliyetlerinin yörüngesine çekmiştir.Bu durum,dünyada değişen güvenlik politikaları ile eş zamanlı olarak oraya çıkmıştır.²⁵⁶

AB içinde bir AGSP geliştirilmesi,üye ülkelerin geleneksel dış politikalarındaki farklılıklardan dolayı çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır;çünkü teorik olarak herhangi bir ülkenin dış politikası kendi kimliği ve algılamasıyla yakından ilgilidir.AB’nin üç büyük gücü olan Fransa,Almanya ve İngiltere’nin çıkarlarının kesişmesi ve rekabeti,geniş ölçüde AGSP’nin kurumsal yapısını ve gelecekteki rolünü belirleyecektir.Bununla

---

²⁵⁵ Bülent Sarper Ağır, “ Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”,**Uluslararası Güvenlik Sorunları**,Kamer Kasım-Zerrin A.Bakan (der.), Ankara:ASAM Yayınları,2004,s.102

²⁵⁶ a.g.e.,s.103

birlikte,NATO ve AB arasındaki ilişkiler ve ABD'nin Avrupa güvenlik düzeni ile ilgili olarak takınacağı tavırda AGSP'nin geliştirilmesi sürecinde belirleyici olacaktır.²⁵⁷

1991'de AB'yi kuran anlaşmayla birlikte ODSGP Birliğin temel politikalarından birisi olmuştur.AB,1998'te Amsterdam Anlaşmasıyla Petersberg'teki operasyonları kendi sorumluluk alanı için alarak özerk askeri operasyonlarda yoğunlaşmıştır.1998 St.Malo Deklarasyonu ile ODSGP'nin bir parçası olarak ODSGP'nin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır.Temel Hedef (Headline Goal) çerçevesinde Acil Müdahale Gücü (Rapid Action Force) kurmak isteyen AB bu alanda önemli kararlar alarak somut adımlar atmıştır.Bu bağlamda AB, BAB'ı Birlik içinde eritmeyi ve nihayetinde NATO'nun imkanlarına başvurmadan doğrudan AB operasyonları yapmayı planlamaktadır.Bu durumda Avrupa güvenliğinin bir parçası durumunda olarak,NATO ve BAB'ın üyesi olan Türkiye devre dışı bırakılmıştır.Türkiye ile AB arasında,oluşturulmakta olan AGSP konusunda sorun,bu noktadan kaynaklanmaktadır.²⁵⁸

ABD,AB'nin NATO olanaklarını kullanmaması durumunda tamamen kendi bağımsız yapısını oluşturmasından çekinmektedir. ABD,AGSK'nın 'danışma' yoluyla NATO olanaklarını kullanmasına razı olmuştur.**AB'nin,karar verme sürecinde Türkiye konumundaki ülkelerin katılımı konusunda güvence vermemeyi kararlaştırması Türkiye'nin itirazına neden olmuştur.Türkiye tavrını değiştirmedeği için de karar çıkmamıştır.Türkiye bu tavrıyla Avrupa güvenlik yapılanmasında engelleyici olmuş ve NATO kozunu oynayabileceğini göstermiştir.Çünkü AGSK çerçevesinde NATO kuvvetlerinin yer alabileceği bir Avrupa ordusunda AB'ye üye olmaması nedeniyle Türkiye'nin karar alma mekanizmasında yer almaması,Türkiye'nin ulusal çıkarları bakımından kaygı verici bir durumdur.**²⁵⁹

---

²⁵⁷ y.a.g.e.,s.103

²⁵⁸ Gülnur Aybet,Türkiye ve Gelişen Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası,(yayınlanmamış makale)Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,2000

²⁵⁹ Başak Kale,"AB'nin Güvenlik ve Savunma Politikası'nda Değişen Perspektifler",**Stratejik Analiz Dergisi**,2001,C:1,S:10,s.23

Türkiye'nin AB'nin kendi güvenlik yapılanmasına gitmesinden duyduğu rahatsızlıkları şöyle sıralamak mümkündür. Birincisi, Türkiye'nin Avrupa'nın güvenlik yapılanması içerisinde yer almaması ve yer alma olasılığının çok düşük olmasıdır. İkincisi, NATO olanaklarının AB tarafından kullanılmasıyla, AGSK'nın karar mekanizmalarında bile yer almayan fakat elli yıldır NATO'ya hizmet veren Türkiye'ye karşın, NATO'ya hiç hizmet vermemiş Avusturya ve Finlandiya gibi ülkeler NATO imkanlarından yararlanabileceklerdir. Üçüncüsü, Kıbrıs ve Ege sorunlarında Yunanistan, AB ve onun güvenlik örgütüyle Türkiye'nin karşısına çıkmıştır. Dördüncüsü, AB, AGSK çerçevesinde NATO imkanlarını kullanırken Türkiye ortak üye sıfatıyla karar alma mekanizması içinde yer almayacaktır. Beşincisi, Türkiye insan hakları, siyasal ve ekonomik açılardan AB'ye üyelik konusunda sorunları olmasına rağmen, askeri açıdan çoğu AB ülkesinden çok üstündür. Altıncısı, Türkiye kurulması düşünülen acil müdahale gücünün Kıbrıs ya da Ege de kullanılmasından çekinmiştir.²⁶⁰

Bu bağlamda, Türkiye'nin diğer Avrupalılara göre özel durumu etkisiyle de, gelişen AOGSP'ye bazı hususlarda itirazı vardır. Türkiye'nin gelişmekte olan AOGSP konusundaki endişeleri üç temel noktada toplanabilir:

İlk olarak, Türkiye jeostratejik konumu açısından riskli bir bölgede bulunmaktadır. Bu haliyle Türkiye Balkanlar'dan Çeçenistan'a Orta Doğu'ya ve Akdeniz'e kadar uzanan geniş bir coğrafyada yer almaktadır. Petersberg tipi operasyonları, potansiyel istikrarsızlıkların bulunduğu kriz bölgelerinde ve daha çok bu sayılan bölgelerde uygulanacağından, Türkiye'nin milli savunmasını yakından ilgilendirmektedir.

İkinci olarak, Türkiye böyle bir askeri operasyona kendi yakın çevresinde olduğundan dolayı katılımını gözardı edemeyeceğinden katılmak isteyecektir. Türkiye böyle bir operasyona katılmak istese bile ilgili karar alma mekanizmalarında yer almadan böyle bir talep Avrupalılar tarafından kabul

---

²⁶⁰ Erol Manisalı, **Küresel Kısaç**, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2001, s.75

edilebilecektir. Ancak bu gerçekçi ve uygulanabilir bir yaklaşım değildir. Türkiye bu tür operasyonlara, alınacak kararlara katılarak, dahil olmak istemektedir.

Üçüncü olarak, AB'nin yürüteceği Petersberg tipi operasyonların, NATO ittifakının 5. maddesinde belirtilen, 'NATO üyesi bir devletin doğrudan tehdit altında bulunması' durumuna her zaman dönüşebilme ihtimali olduğundan bu durum, Türkiye'nin NATO üyesi olarak kendi yükümlülüklerini otomatik olarak yerine getirmesini gerektirecektir. AB'nin yürüteceği askeri operasyonların '5. madde' durumuna dönüşmesi Türkiye'nin sorumluluklarını bu alanda NATO üyesi olan diğer onbir AB üyesi ülke ile aynı konuma getirecektir. Böyle bir durumda Türkiye, bu tür bir operasyona katılımda bulunmasa bile kendini 5. madde ile bağlayan ve esas karar verme mekanizmalarında yer almadığı riskli bir operasyonun içerisinde bulacaktır.²⁶¹

Avrupa Birliği'nin AGSP konusunda kararlı yaklaşımından dolayı Türkiye, konuyla ilgili görüşlerini her fırsatta dile getirme çabası içerisine girmiştir. Mayıs 2000'de Floransa'da, NATO Dışişleri Bakanları toplantısında Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Türkiye'nin BAB'daki konumunu ve AGSP konusunda zayıflayan pozisyonu ile ilgili olarak aynı zamanda Türkiye'nin AGSP'den beklentilerini özetleyen görüşlerini şöyle açıklamıştır:²⁶²

- **BAB'daki kazanılmış hakların korunması**
- **NATO'nun imkan ve kabiliyetlerinin kullanıldığı operasyonlarda, karar alma sürecine tam katılım**
- **NATO imkanlarının kullanılmadığı operasyonlarda da Türkiye'nin güvenlik endişelerinin dikkate alınması**

1997 yılında itibaren 'Atlantik İttifakının Avrupa Ayağı' konumunda olan BAB'ın artık 'Avrupa Birliği'nin Savunma Organı' durumuna getirilip bütün organlarıyla AB'ye entegre edilmesi düşüncesi ve çabaları

---

²⁶¹ Aybet, a.g.m., s.5

²⁶² 'Aynı Tas Aynı Hamam' Radikal, 20 Mayıs 2000

yoğunlaşmıştır.Türkiye,BAB'ın hızla ODSGP çatısı altına alınmasına ve ODSGP kontrolü altına girmesinden rahatsızlık duymuştur.Böylece Türkiye gibi AB üyesi olmayan altı NATO üyesi ülkenin BAB'daki kazanımları belirsiz bir duruma gelmiştir.Neticede 1999 Köln Zirvesinden sonra BAB AB içine alınmış ve 2000 yılında da fesh edilmiştir.BAB'ın fesh edilmesi Türkiye bakımından bir problem teşkil etmiştir.Türkiye'nin ortak üye olarak alınacak kararlara katılabildiği BAB Konseyi mevcudiyetini yitirmiştir.Bu durumda Türkiye gibi BAB'a orak üyelerin karar verme sürecinde,AOGSP'de herhangi bir katılımlarının ve kazançlarının olup olmayacağı konusu belirsizdir.Elbette ki Türkiye geçmişte BAB ile kazanmış olduğu hakları AGSP aşamasında da devam ettirmek istemektedir.Ancak AB artık BAB'ın yok olduğunu ve Türkiye geçmişi unutmaması ve AB içerisinde oluşumu sürdürülen AOGSP'ye daha olumlu katkılarda bulunmasını önermiştir.²⁶³

VII.TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ

A. İlişkilerin Genel Değerlendirilmesi

Türk Amerikan ilişkileri birkaç yüzyıllık bir geçmişe sahip olmakla birlikte son elli atmış yıllık seyrine bakılacak olursa şunları söylemek mümkündür.İkili ilişkiler 1947'de Marshall yardımıyla güçlenmiş1950'lerdeki Kore Savaşı ile dostluğa dönüşmüş,1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla iki ülke müttefik olmuştur.İkili ilişkiler hep aynı seviyede olmamıştır,iniş ve çıkışlar yaşanmıştır.1960'lı yıllarda Johnson mektubu,1970'lerde afyon ekim yasağı,1974 Kıbrıs hareketinden sonra ABD'nin uyguladığı silah ambargosu,1 Mart tezkeresi ve Süleymaniye'de Türk subaylarının başına çuval geçirilmesi olayları,Türkiye ABD ilişkilerinde ciddi bunalımlara yol açan bazılarıdır.Fakat iki ülke yaşanan bu olumsuzluklara rağmen ilişkilerini devam ettirebilmiş ve bugünlere gelinebilmiştir.

1990 yılından itibaren SSCB'nin yıkılması,Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığı gibi değerlendirmelere rağmen,Körfez Krizi ile Kafkaslar ve Orta Asya Cumhuriyetleri'nde meydana gelen

---

²⁶³ Aybet,a.g.m.,s.17

gelişmeler Türkiye'nin stratejik önemini geçmiş yıllara göre daha da artırmış,NATO savunma sistemi kapsamında Türkiye kanat ülke konumundan merkez ülke konumuna gelmiştir.Bu yeni süreçte Türk-Amerikan ilişkileri de yeni bir boyut almıştır.Türkiye,Balkanlarla tarihi ve kültürel ilişkilerinden,Kafkaslar ve Orta Asya 'ya giriş kapısı gibi olan konumundan ve Orta Doğu'nun kontrol noktası olmasından dolayı Amerikan dış politikasında yeniden önem kazanmıştır.

Dünya gündemine yerleşen bir çok sorun karşısında Türkiye ile Amerikan'ın çıkarları doksanlı yıllar boyunca ortak bir ekseni paylaşmıştır.Türk Amerikan ilişkileri bu dönemde sadece güvenlik boyutunda kalmamış enerji,ticaret,yatırım ve kültürel alanlarda da gelişim göstermiştir.Türkiye uzun yıllardır Batı ile bütünleşmeye,AB'ye üye olmaya çalışmaktadır.Fakat bu konuda AB tarafından kendisine birçok engeller ve güçlükler çıkarılmaktadır.İşte bu noktada ABD'den aldığı destek ile bu sorunları aşmaya çalışmış ve AB'yi dengelemeye çalışmıştır.Türkiye bu süreçte NATO ve AB'nin genişlemesini bir bütün olarak algılamış ve Avrasya'da oluşacak yeni bir güvenlik yapılanmasının Türkiye'nin katkıları olmaksızın gerçekleşmeyeceğini düşünmüştür.Fakat bu bütünleşme sürecinde Türkiye ABD ilişkilerinde bazı pürüzlerle karşılaşmıştır ve bunlar da ilişkilerin sorunlu yanını oluşturmuştur.ABD'nin NATO'nun genişleme sürecinde Rusya'nın vetosunu aşabilmek için ve Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın uygulamasıyla ilgili Rus taleplerini karşılamak için Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürecek tavizler vermesi ilişkilerin olumsuz yönüne verilebilecek ilk örneklerdendir.İkili ilişkilerin ulusal güvenlik alanındaki gündeminde,Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan gelişmeler,Körfez Savaşı sonrasında Irak'ta yaşanan gelişmeler gibi birbirinden farklı sorunlar yer almaktadır.”²⁶⁴

1990'lı yıllardan itibaren Türk dış politikası iki politik hedefe yönelik olmuştur.Birincisi,sınırlarına olabilecek tehdit ve tehlikeleri önlemek ve kontrol etmek,ikincisi ise,bölgesel karışıklık ortamının yerini alacak yeni bir düzenin oluşumu

---

²⁶⁴ Özden Z.O. Alantar, "Türkiye-ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü", **En Uzun On Yıl ,Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.),İstanbul: Boyut Kitapları,1998,ss.219-220

için çaba harcamaktır.Bu dönemde ortaya çıkan Körfez Krizi Türkiye'nin güvenlik ve istikrarının önemini ortaya koymuştur²⁶⁵.

Körfez Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye'nin öneminin azalmadığı ortaya çıkmıştır.Irak'ın Kuveyt'i 1990 Ağustosunda işgal etmesi üzerine BM,Irak'a ambargo kararı almıştır.Bunun üzerine Türk hükümeti,gerek Irak ile anlaşmalarını askıya aldığını gerekse Kerkük-Yumurtalık boru hattını kapattığını duyurmuştur.Eylül ayında ise,TBMM,hükümete körfeze asker gönderme ve yabancı birliklerin Türkiye'de konuşlanması konusunda yetki vermiştir. Irak,Kuveyt'ten çekilmediği için ABD liderliğindeki koalisyon güçleri müdahale kararı almıştır. Türkiye savaşa fiilen katılmamakla birlikte üslerinin koalisyon güçlerince kullanılmasına izin vermiştir.Buna karşılık,Irak'ın bir misilleme yapması olasılığı üzerine NATO güçlerinden güvenlik garantisi istemiş ancak umduğu desteği sağlayamamıştır.ABD Türkiye'ye zararlarını karşılama garantisi vermiştir.Körfez Krizi sırasında Türk-Amerikan ilişkileri iyice yakınlaşmıştır.”²⁶⁶

Körfez Krizi esnasında Türkiye ile ABD arasında kurulan yakın ilişkiler aynı seviyede sürdürülememiştir.Türkiye'nin Körfez Krizi sonrasında yaşamış olduğu hayal kırıklığına,Amerikan Kongresi'nin isteksiz davranarak Kıbrıs,Kürt Sorunu ve insan hakları gibi gerekçeleri bahane ederek yardımı azaltma gayretleri ve malzeme ve silah programında yapılan kesinti eklenince ilişkilerde kısmen soğuma süreci yaşanmıştır.²⁶⁷

Türk Amerikan ilişkilerinde zaman zaman soğumalar gözükse de iki ülke arasındaki ilişkilerde yoğunlaşma ve yakınlaşma 1990'lar boyunca devam etmiş ve sürecin sonunda doruğa ulaşmıştır.1992'de ilişkiler 'güçlendirilmiş ortaklık' olarak tanımlanan ilişkiler 1997'de Başbakan Mesut Yılmaz'ın Washington ziyareti esnasında çeşitlendirilerek beş gündem maddesi (bölgesel işbirliği,ekonomi ve ticaret,enerji,Kıbrıs,savunma ve güvenlik işbirliği) çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır.İki ülke arasında 1999 yılında yapılan karşılıklı ziyaretler ilişkileri daha da pekiştirmiştir.İlk olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Nisan 1999'da NATO

---

²⁶⁵ Kemal Kirişçi,"Uluslararası Sistemdeki Değişimler ve Türk Dış Politikasının Yeni Yönelimleri",**Türk Dış Politikasının Analizi**,Faruk Sönmezoğlu (der.),İstanbul: Der Yayınları,1994,s.401

²⁶⁶ Torun,a.g.m.,s.248

²⁶⁷ Safa Atalay,"ABD Güvenlik Yardımı ABD Türkiye İlişkileri",**Avrasya Dosyası**,c.1,sayı.3,Sonbahar 1993,ss.241-243

Zirvesi Washington'a gitmiş ve daha sonra da Başbakan Ecevit Eylül 1999'da Başkan Clinton tarafından Amerika'ya davet edilmiş ve burada ilişkiler 'stratejik ortaklık' olarak tanımlanmıştır.Ardından Kasım 1999'da AGİT Zirvesi için Türkiye'ye gelen Clinton ilişkilerin bu özelliğini vurgulamıştır.

1990'lar boyunca iki ülke arasındaki bu "güçlendirilmiş(stratejik)ortaklık" Türkiye'de sık sık değişen hükümetlerden bağımsız olarak varlığını sürdürmüştür,hatta daha da derinleşmiştir.Türkiye ABD için hassas bölgelerde işbirliği yaptığı bir ülkeyken,ABD de Türkiye için bu alanlarda desteğini aldığı bir süper güç olarak önem taşıyordu."²⁶⁸

11 Eylül 2001,ABD için olduğu kadar tüm dünya ülkeleri için önemli bir tarihtir.11 Eylül saldırıları nedeniyle ABD,dünyada istikrarı sağlamak amacıyla,ekonomik,siyasal ve askeri gücünü kullanarak küresel boyutta etki yaratma gayreti içerisine girmiştir.Ulusal ve küresel boyutta çıkarlarını tehdit eden bölgesel ve küresel unsurları ortadan kaldırmak, politikasının ana temelini oluşturmuştur.1992'den beri sözü edilen "Pax Americana" yı gerçekleştirmeye yönelmiştir.ABD değişen politikasını Başkan Bush'un açıkladığı "Ulusal Güvenlik Stratejisi"adlı belgeyle açıkça ortaya koymuştur.²⁶⁹

Irak'ın elinde kitle imha silahlarının olduğu ve terörizme destek verdiği savıyla ABD,BM'nin onayı olmadan ve bazı müttefikleri de dahil olmak üzere birçok ülkenin tepki göstermesine rağmen Irak'a müdahale kararı almıştır.Bazı ülkeler ABD'nin bu müdahalesine destek vermişlerdir.Türkiye'den ise kuzeyden bir cephe açarak bu müdahaleye destek vermesini istemiştir.Bu nedenle Türkiye ile ABD arasındaki askeri,siyasi ve ekonomik konularda görüşmeler yapılmıştır.Görüşmelerin sadece ekonomik boyutu Amerikan basınında sıklıkla konu edilmiştir.Türkiye,Birinci Körfez Savaşında yaşadığı hayal kırıklığını yaşamamak için bu kez daha sağlam ekonomik garantiler talep etmiştir.Görüşmelerde Amerikan askerlerinin üsleri kullanma ve konuşlanma konusunda sorunlar yaşanmıştır.Siyasi boyut bu konular içinde en ağırlıklı olanları olmuştur.Türkiye,Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması,ayrı bir Kürt

---

²⁶⁸ Baskın Oran,"**Türk Dış Politikası,Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar**" ,İstanbul:İleişim Yayınları,Cilt:2 1980-2001, 2003,s.253

²⁶⁹ Zeynep Yücel,"Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Türkiye'nin Jeopolitik Konumuna Bakış",**Jeopolitik Stratejiler Dergisi**,Yıl:3,Sayı:10,Bahar 2004,ss.124-125

devletinin kurulmaması ve Türkmenlerin geleceği konusunda gerekli garantiyi alamamıştır.Mart 2003'te Amerikan askerlerinin Türkiye'yi topraklarını kullanarak kuzeyden cephe açması konusundaki tezkere TBMM'de reddedilmiştir.Tezkerenin geçmemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin büyük ölçüde gerilmesine neden olmuştur.²⁷⁰

Amerikalılar hiç beklenmedik biçimde kısa zamanda Irak'ı işgal ettikten sonra Türkiye üzerinde baskı politikaları geliştirmiştir.Bunlar içinde ABD'li yetkililerin sert açıklamaları,Süleymaniye'deki Türk Özel Kuvvet karargahına baskın yapılması,Kürt gruplarını Irak'ın kuzeyinde ayrı bir devlet kurma yolunda cesaretlendirmeleri en önemlileri olarak sayılabilir.²⁷¹

ABD Irak'ı kısa sürede ele geçirmiştir fakat düzeni ve asayişini bir türlü istediği gibi kuramamıştır ve bundan dolayı müttefik ülkelerden yardım istemiştir.Bu çerçevede Türkiye,ABD'nin tek Müslüman müttefiki olarak Ekim 2003'te Irak'a asker gönderme kararı almıştır. Fakat bu durum karşısında Irak'ın Geçici Hükümet Konseyi ve Irak'taki Kürt gruplar bu karara tepki göstermiştir.²⁷²Bu tepkiler üzerine ABD geri adım atmıştır ve Türk Hükümeti bu yetkiyi kullanmamıştır.

ABD Birinci Körfez Savaşı sonucunda körfez ülkelerinde elde ettiği üsler yoluyla artırdığı nüfuzunu,Irak'a müdahalesiyle birlikte iyice derinleştirmek ve bölgeyi kontrol altına almak istemektedir.Irak'ın coğrafi konumu sadece Orta Doğu petrolünü kontrol altında tutmak için değil,Hazar Havzası ve Avrasya bölgesindeki enerji kaynaklarının kontrolü için de önemli katkı sağlamaktadır.ABD Irak'a yaptığı müdahaleyle kendi çıkarlarını korumak ve hegemonyasını küresel boyutta artırmak için ne uluslararası hukuk kurallarını,ne müttefiklerinin çıkarlarını göz önünde tutmayacağını açıkça göstermiştir.Zaten bu anlayışını 2002'de açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi belgesinde dile getirmişti.²⁷³

Türk Amerikan ilişkileri son tezkereden sonra yavaş yavaş iyileşme sürecine girmiştir.Bu bağlamda Amerika,Türkiye'yi AB'ye girme konusunda tekrar desteklemiş ve Kıbrıs konusunda Annan Planı'na destek vererek planın onaylanmasından

---

²⁷⁰ Mesut Hakkı Çaşın-Gonca Oğuz-Gökmen Kılıçoğlu,"İstanbul NATO Zirvesi Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri", **Jeopolitik Stratejiler Dergisi**, Yıl:3,Sayı:11,Yaz 2004,ss.128-131

²⁷¹ Ümit Özdağ,"**Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Krizi**",<http://www.avsam.org/irak/analiz/14analiz.htm>.s.1-2 (e.t.30.11.2005)

²⁷² www.byeegm.org/Dıs Basında Türkiye,13.10.2003

²⁷³ Torun,a.g.m.,s.252

memnuniyet duymuştur.İkili ilişkilerde bu düzelmenin yanında Türkiye'nin hala endişe duyduğu konular da söz konusudur.Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunarak ayrı bir Kürt devleti kurulmasının önlenmesi,İraklı Türkmenlerin durumu,terör örgütü PKK/KADEK/KONGRA-GEL'in bölgeden çıkarılması konularında Türkiye'nin beklentilerinin yerine getirilmemesi nedeniyle kaygılar giderilmemiştir.Türkiye'nin endişe duyduğu diğer konular da,İrak'ta bir türlü istikrarın sağlanamaması ve terörist grupların otorite boşluğundan faydalanarak bölgede faaliyet göstermesi konularıdır.²⁷⁴

B.Türk ve Amerikan Politikalarının Bölgesel Bazda Değerlendirilmesi

Türkiye ABD ilişkileri Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle herhangi bir zayıflama göstermemiş tersine gelişme göstermiştir.İlişkiler ABD'nin İsrail ve İngiltere ile ilişkileri kadar özel ve yüksek dereceli olmasa da bu ilişki stratejik ortaklık olarak ifade edilebilecek bir seviyeye yükselmiştir. Yeni dönemde ilişkilerin bu seviyeye gelmesinde bir taraftan ABD'nin Türkiye'den,diğer taraftan da Türkiye'nin ABD'den beklentileri belirleyici olmuştur.

ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde pek çok sebepten ötürü bölgesel ve küresel sorunlarla mücadele noktasında Türkiye'nin önemli roller oynayabileceğine inanmıştır.**Avrasya bölgesinde yaşanan gelişmeler ve ABD'nin bu gelişmeleri takip etmek istemesi ve takip etmesi Türkiye'yi önemli bir konuma getirmiştir.**SSCB'nin dağılması sonrası Avrasya'da oluşan güç boşluğu ile ilgilenme noktasında iki ülke Orta Asya'da birlikte politikalar geliştirmiştir.Türk modeli Kafkasya ve Orta Asya'daki Müslüman nüfuslu ülkeler de takip edilmesi gereken bir yol olarak ifade edilmiştir.Türk modeli denilirken bir takım prensipler kastedilmiştir.Türk modeli terimi sembol olarak;çok partili demokrasi,Müslüman toplumlarda laiklik,pazar ekonomisi,Batıya yakınlık ve Batı ile işbirliği özelliklerini ifade etmektedir.Bu modeli ortaya atmaktaki amaç bu bölgedeki ülkelerin dikkatlerini İslami Orta Doğu,özellikle İran ve Suudi Arabistan yerine Batıya çekmektir.Netice olarak bu politikanın başarılı olduğu söylenebilir.²⁷⁵

---

²⁷⁴ a.g.e.,s.252

²⁷⁵ Çağdı Erhan,"Türkiye ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi" **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.), İstanbul :Alfa Yay 2001,s.157

ABD bu bölgeye yönelik politikalar üretirken bir yandan Rusya ve Çin'i dengelemeye çalışmakta diğer taraftan da Sovyetler sonrası bağımsızlıklarını kazanmış cumhuriyetlerin egemenliklerini korumalarını ve güçlendirmelerini istemektedir. Türkiye de aynı şekilde bölgede bağımsızlıklarını yeni kazanmış cumhuriyetleri imkanlar doğrultusunda her konuda desteklemiştir. Türkiye'nin bölgeye yakın olması, bölge ile etnik, dilsel, kültürel-dinsel yakınlıklara sahip olması ilişkilere ayrı bir önem katmıştır. Türkiye bu ülkeleri tarihi ve kültürel sebeplerden ötürü tabii müttefikler olarak algılamıştır. Böylelikle Rusya sınırlanmış, bölgedeki etkinliği kırılmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Türkiye Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi ile bölgedeki etkinliğini ve güvenliğini de artırmayı hedeflemiştir. Doğal kaynaklar ve nakil hatları her geçen gün önemini artırmakta ve stratejik boyutta değerlendirilmektedir. ABD de bu projeyi desteklemiştir çünkü Türkiye üzerinden geçen bir hat ile hem Rusya'nın hem de İran'ın etkinliğini ve tekeli kırılmak istemektedir.

ABD dünyada egemen bir güç olma politikaları üretirken elbette Avrupa Birliği'ni hesaba katmak zorundadır. Bu bağlamda ABD Avrupa Birliği'ni gözlemlemek ve hatta yönlendirmek zorundadır. Bu noktada Türkiye'nin üyeliği İngiltere'nin yanında AB içerisindeki gelişmeleri takip etmek ve yönlendirmek bakımından ikinci bir araç olarak değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'nin İngiltere gibi, İngiltere'den sonra ikinci bir fren mekanizması ve ya etkileme aracı olma ihtimali söz konusudur. Bundan ötürü, ABD'nin Türkiye'ye AB üyeliği için desteği, Türkiye'nin ABD'den bu konuda desteğini talep etmesinin global bazda kültürel diyalogun ötesinde, bu açıdan da değerlendirilmelidir.²⁷⁶

Amerika Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne katılma konusunda destekleyerek kendine göre yukarıda belirtilen çıkarları gözetirken, Türkiye ise en büyük küresel güç olan Amerika'nın desteğini alarak kırk yıldır katılmaya çalıştığı Avrupa ailesine girmeyi hedeflemektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde ABD'nin desteğini alarak sürecin kısa sürede ve katılım ile neticelenmesini hedeflemektedir.

Türk ve Amerikan politikaları Balkanlar konusunda da genel hatları ile uyum göstermektedir.Türkiye aynı zamanda bir Balkan ülkesi olarak bölgede yaşanan gelişmeleri yakından takip etmektedir.Türkiye bölge ülkeleri ile ilişkilerini iyi komşuluk ve dostluk temelinde kurmuş olup,Balkan ülkelerinin toprak bütünlüğünü,bağımsızlığını ve egemenliğini desteklemekte ve bu görüşlerini resmi politikası olarak ifade etmektedir.Türkiye,bu bölgede istikrarın ve barışın hakim olmasını kendi güvenliği için önemli bir husus olarak görmektedir.Burada yaşanacak olumsuz durumlar Türkiye'yi ekonomik,sosyal ve güvenlik açısından sıkıntıya düşürebilecektir.Çünkü Türkiye'nin bölgeyle derin tarihi,kültürel,ekonomik ve sosyal bağları bulunmaktadır.Ve ayrıca Balkan ülkelerinin bir çoğunda Türk kökenli vatandaşlar bulunmakta aynı şekilde Türkiye'de de bu bölgelerden gelmiş olan bir çok vatandaş bulunmaktadır.

ABD de bölge ile yakından ilgilenmektedir.Amerika da Türkiye gibi bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünün korunmasını,egemenliklerinin devamını istemektedir.Bölge ülkelerinin ABD ve Avrupa endeksli uluslararası teşkilatlara katılmasını desteklemektedir. Bu bağlamda ABD,Aralık 1995 te Paris Barış Konferansı'nda Dayton Anlaşması ile güçlendirdiği Dayton Barışını takviye için başlattığı ve "istikrar,iyi komşuluk ve istikrar için dayanışma" öngören Rayamount Sürecini başlatmıştır.²⁷⁷Bu politikalarla ABD bölgede söz sahibi olmayı ve bölgede oluşabilecek bir Rus hakimiyetini engellemeye çalışmaktadır.

Türkiye ile Amerika arasında geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı sorunlar bulunmaktadır.Bugün Türkiye ile Amerika arasında ki en önemli sorun Irak'ta ki PKK varlığı ve faaliyetleri konusundaki ABD'nin hareketsiz tavrıdır.Amerikan yönetiminin Türkiye'nin bu bağlamda ki beklentilerine yanıt vermemesi,PKK saldırılarının son dönemlerde artış göstermiş olması ve bunlara ilaveten Irak,Filistin ve Lübnan'daki gelişmelerin de etkisiyle Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığının oluşmasına neden olmuştur.Bugün Türk Amerikan ilişkilerinin düğüm noktası Irak'taki PKK varlığıdır.Türkiye,Amerika'dan terörizme

---

²⁷⁶ a.g.m.,s.158

karşı mücadele veren iki ülke olarak PKK'ya Irak'ta hayat hakkı tanımamasını, bu doğrultuda somut adımlar atmasını ve Irak yönetimini de aynı paralelde hareket ettirmesini istemektedir. Irak ile ilgili olarak bir diğer konu da Kerkük'ün statüsü ve Türkmenlerin durumu konusudur. Türkiye bu konuyla da ilgili olarak her fırsatta düşünce ve beklentilerini açıklamakta fakat Amerika'dan beklediği tavrı ve tutumu görememektedir. Türkiye bu konularda da Amerika'dan somut adımlar beklemektedir. Fakat bugüne kadar beklentiler karşılanamamıştır.²⁷⁸

İki ülke arasında ikili bir sorun olmayan fakat ilişkileri etkileyen bir diğer konu da Kıbrıs konusudur. Kıbrıs konusunda sıkıntı ABD'nin olumsuz bir tavır sergilememesine rağmen Türkiye ve KKTC lehine beklenen ölçüde girişimde bulunmamasıdır. Kıbrıs'ta referandum sonrasında AB'nin hiçbir adım atmamasına rağmen ABD, vize kolaylıkları, KKTC'nin ABD'deki temsilciliklerine ilişkin bazı kolaylıklar sağlaması, KKTC'ye dolaysız mali yardım, yüksek öğrenim burs kolaylıkları, ABD'li işadamlarının ve Kongre üyelerinin KKTC'yi doğrudan ziyaret etmeleri gibi bazı yaklaşımlar sergileyerek Türkiye'yi tatmin etmeye çalışmıştır. Fakat Amerika, KKTC ile ticaret ve doğrudan uçuşlar konusunda ileri adımlar atmamıştır. Türkiye, ABD'den üçüncü ülkelerin KKTC ile ilişki kurmaları konusunda teşvik beklemesine rağmen ABD bunu da yapmamıştır. ABD önceliğini Kıbrıs Sorunu'na değil Irak, Afganistan, İran ve Kuzey Kore gibi konulara vermiştir.²⁷⁹

Türkiye, Ermeni meselesini milli güvenliği için bir tehdit olarak görmektedir. Çünkü Ermeniler sözde bir soykırıma uğradıklarını iddia etmekte ve bu noktadan hareketle yapılan soykırımın Türkiye tarafından kabul edilmesini istemektedir. Türkiye ise böyle bir hadisenin olmadığını söylemektedir. Bu iddiaların ardından öncelikle kabul sonra tazminat ve en son olarak da toprak talebi geleceği düşünülmektedir. İşte bu yüzden Ermeni meselesi Türkiye için önemli bir meseledir ve uluslararası kamuoyuna bu gerçeği anlatmaya çalışmaktadır. İşte bu noktada Türk Amerikan ilişkilerinde zaman zaman sorun olan bir diğer konu da Ermeni

---

²⁷⁷ İrfan Kaya Ülger, "Balkan Gelişmeleri ve Türkiye: 1990'lı Yıllar", **21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İdris Bal (der.), İstanbul :Alfa Yay 2001, s.239

²⁷⁸ Faruk Loğoğlu, Türkiye ABD İlişkileri: Bugün, Yarın, **Stratejik Analiz Dergisi**, Kasım 06, sayı: 79, s.41

²⁷⁹ a.g.m., s.41-42

Meselesidir.Ermeni iddiaları ve Ermeni lobisinin faaliyetleri iki devleti sürekli meşgul etmekte ve zaman zaman ilişkilerin gerginleşmesine neden olmaktadır.Bugüne kadar Ermeni lobisinin tüm gayretlerine rağmen ABD yönetimleri Kongre'den soykırım iddialarını kabul eden bir kararın çıkmasına izin vermemişlerdir.Ancak bu mesele ile ilgili olarak diğer Batılı devletlerde Türkiye'nin aleyhine olarak alınan bu kararların artması ve ikili ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde çekingen davranabilecek bir Amerikan yönetimi karşısında Amerikan Kongresi'nin böyle bir karar alması her zaman mümkündür.Bugüne kadar böyle bir kararın çıkmamasının sebebi,yeterli oy çokluğunun olmaması değil Ermeni tasarılarının Kongre'nin hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato kanadında genel kurullar düzeyinde şimdiye kadar oylanmamış olmasıdır.ABD yönetimleri şimdiye kadar Türkiye ile ilişkilerin zarar görmemesi için bunu engellemişlerdir.Fakat Ermeni Sorunu,Türk Amerikan ilişkilerinde her an sorun çıkarabilecek bir şekilde tehdit oluşturmaya devam etmektedir.²⁸⁰

VIII.EGE SORUNU VE YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLER

A. Ege Sorunu'nun Tarihi Boyutu

Ege Denizi ve onu çevreleyen topraklar ilk çağlardan beri birçok topluluk ve devlet arasında anlaşmazlık konusu olmuş,denize ve onu çevreleyen topraklara tümüyle sahip olmak isteyen bu topluluk ve devletler egemenlik kurmak uğruna savaşmayı göze almışlardır.Bunun nedenini bölgenin sahip olduğu coğrafi konumda aramak gerekmektedir.Ege Denizi'nin bir kenarı doğal kaynakları karadan çok denizde olduğu bir takım adalar grubunun olduğu,adanın doğu kenarı ise verimli vadilerin Anadolu yarımadasına doğru uzandığı bu vadiler yoluyla denize ve yakın adalara açılan bir anakara parçasıdır.

Anadolu kıyısı,hem verimli alanlar peşindeki adalar dünyasının genişleme alanı hem de bir ana karanın denize açıldığı nokta konumundadır.Kıyıya yakın adalar,ekonomik ve stratejik açıdan büyük önem arz etmektedir.Adalar da kıyı için bir savunma hattı oluşturmaktadır.

---

²⁸⁰ a.g.e.,s.142

Bu nedenle Ege Denizi'ne ilişkin sorunların,Ege Denizi'ni çevreleyen toprakların farklı devletlerin egemenliği altında bulunduğu sürece gerginlik ve sıkıntılar yaratmaması mümkün olmayacaktır.

Tarihsel sürece bakıldığında,Makedonya,Roma,Bizans ve Osmanlı Devleti gibi denizin her iki tarafına da hakimiyet kurabilen devletler soruna geçici bir çözüm bulabilmişlerdir.Ancak daha sonraki süreçte Ege'nin iki yakasında modern ulus devletlerin kurulması ile birlikte Ege üzerindeki hakimiyet mücadelesi yeniden başlamıştır²⁸¹.

Ege Denizi,Akdeniz'in kuzeye doğru uzanan bir parçası,uzantısı konumundadır.Kuzeyden güneye uzunluğu 660 km'i bulan dikdörtgen şeklindeki Ege Denizi'nin kuzeyde 270,orta kısımlarda 150,güneyde 400 km civarında genişliği vardır.Bütün bu sınırlar dahilinde Ege Denizi214.000 km²'lik bir alana sahiptir.Ege Denizi'nin en önemli özelliklerinden birisi de,Çanakkale Boğazı ile Marmara Denizi'ne,oradan da İstanbul Boğazı ile Karadeniz'e açılıyor olmasıdır ve bu jeopolitik özelliği de Ege Denizi'ne ayrı bir önem kazandırmaktadır.

1923 Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Ege Denizi'nde karşılıklı dengelerin kurulmuş olmasına karşın, bu denge 1930'ların ikinci yarısından itibaren, özellikle Avrupa ve Balkanlarda bazı ülkelerin revizyonist istemlerle ortaya çıkmalarından sonra, hem Türkiye hem de Yunanistan açısından, bazı değişikliklere uğramıştır. Yunanistan, ulusal karasuları sınırını 3 milden 6 mile genişleterek İtalya'dan gelebilecek olası bir saldırıya hazırlanırken, Türkiye, Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin Türk Boğazları üzerinde saptamış olduğu statünün yeni gelişmeler çerçevesinde gözden geçirilmesini ve Boğazlar üzerindeki Türk egemenliğinin kesin olarak sağlanmasını istemiştir. Böylece, Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, Boğazlar üzerinde egemenliğine yeniden kavuşmuş ve bu bölgelerin silahsızlandırılması yükümlülüğünden kurtularak ulusal güvenliği açısından önemli bir boşluğu kapatmıştır.

Ege Denizi'ndeki bu denge değişikliği, ilk dönemlerde fazla dikkat çekmemiştir; bunda her iki tarafın da ulusal güvenliklerini tehlikede göreyek

ortak bölgesel bağlantılar içerisinde olmalarının rolü vardır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir yandan uluslararası diğer yandan da bölgesel dengeler oldukça köklü bir değişim geçirmiş ve bu değişiklikler, kaçınılmaz olarak Türk - Yunan ilişkilerini yeni bir boyuta oturtmuştur. Savaş sonrası dönemin içsel - dışsal koşulları gereği, Türkiye ve Yunanistan, aynı askeri, siyasi ittifak sisteminden yana tercihlerini kullanırken, bu bağlantılar içerisinde, iki ülke arasındaki ilişkileri yeni bir denge çerçevesinde düzenlemek gereği ortaya çıkmıştır. Özellikle NATO sistemi içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın stratejik konumları ve gizil güçleri açısından ittifak stratejileri çerçevesinde üstlenecekleri yükümlülükler belirlenirken, Ege Denizi'ndeki statüyü belirleyen yeni bir denge oluşturulmuştur²⁸².

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin geçmişi onbeşinci yüzyıla kadar dayanmaktadır. İki ülke kendi ulusal bağımsızlıklarını kazanana kadar tarihsel birlikteliği paylaşmışlardır. İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesinden 19. yüzyılın sonlarına kadar Yunan ulusu, her alanda, sosyo ekonomik yaşamında, askeri, siyasi yaşamında etkin roller üstlenerek, Osmanlı Devleti'nin himayesinde Türklerle aynı kadere ortak olmuşlardır. Bu derece uzun bir birlikteliğe rağmen Yunan ulusu kendi ulusal kimliğini koruyabilmiştir. Burada en önemli etken Osmanlı toplumsal sistemindeki yapılaşmadır.

Osmanlı Devleti'nin azınlıklara yönelik yaklaşımı içerisinde Rum/Yunanlıların ayrıcalıklı konumları, Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecine girmesiyle değişim geçirmeye başlamıştır. 1789 Fransız Devrimi'nin yaymaya başladığı vatandaşlık hakları ve ulusçuluk anlayışı, farklı etnik ve dinsel toplulukları bünyesinde barındıran ve üstelik sosyo-ekonomik açıdan gerilemeye başlayan Osmanlı Devleti'nde etkisini göstermiştir. Bu bağlamda, Avrupa ile yakın ilişkileri bulunan Balkan halkları arasında ulusçu yaklaşımlar yaygınlık kazanmaya başlamıştır²⁸³. Bu gelişmelerin neticesinde 1830'larda Yunan başkaldırısı başarıya ulaşmış ve Yunanistan bağımsızlığını ilan etmiştir.

---

²⁸¹ Ege Sorununa Giriş, <http://bucatarih.sitemynet.com/seminer/yunan/icerik/giris.html> (e.t.17.8.2006)

²⁸² Ege Denizi'ne İlişkin Sorunlar, <http://www.geocities.com/turkishgreek/ege.htm> (17.8.2006)

²⁸³ Fuat Aksu, **Türk Yunan İlişkileri**, Ankara:SAEMK Araştırma Projeleri Dizisi, 2001, s.11

Yaşanan bu gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti küçülme,toprak kaybetme sürecini yaşarken Yunanistan genişleme süreci yaşamış ve neticede etkileri bakımından günümüzde de yoğun olarak ilişkilerde gözlemlenen bir uyuşmazlığın ilk izleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

1912 – 1913 Balkan Savaşları ile birlikte,Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarından Yunanistan sürekli olarak genişleyen taraf olarak kazançlı çıkmıştır.Bu bağlamda yeni kitlesel göçler yaşanırken,azınlıklar sorunu giderek daha derinleşmiştir.Bu gelişmeler neticesinde 1830 yılında hazırlanan Londra Protokolü ile Yunanistan sınırları içerisinde kalan Müslüman toplumun azınlık hakları garanti altına alınmaya çalışılmıştır.Yine bu çerçevede,Yunanistan'ın dış politikasında uzun dönemli etkileri gözlemlenen “Megali İdea” politikasının bu dönemde hızlı bir gelişme gösterdiği ifade edilebilir.

Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkiler, Kurtuluş Savaşı sonrasında farklı bir gelişim çizgisine oturtulmaya çalışılmıştır.Anadolu da uğramış oldukları ağır yenilgi sonrasında Yunanistan,askeri açıdan olduğu kadar siyasi,ekonomik ve sosyal açıdan da ağır ve bunalımlı bir dönem içerisine girmiştir.Bu bağlamda,Yunanistan'da “Megali İdea” nın gerçekleştirilmesi olanaksız bir düş olduğu kanısı ulusal liderlere egemen olmuştur.

Savaş sonrası dönemin yöneticileri,1923 Lozan Barış Anlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan dengenin korunmasına özen göstermişlerdir.Gerçi 1930'lara kadar Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Anlaşması'nın gerçekleşmesini tehlikeye soktuğu için çözümü iki ülke arasındaki görüşmelerle sağlanmak üzere ertelenmiş bulunan ahali değişimi sorunu üzerinde kesin bir anlaşmaya varılamamıştır ama her iki ülke de,yeniden bir savaşa yol açabilecek davranışlardan elden geldiğince kaçınmışlardır.

Nihayet 1930'da, iki ülke arasında ahali değişimi konusunda görüş ayrılıkları giderildikten sonra,yakınlaşma çabaları artmıştır.Böylece,Yunanistan ve Türkiye arasında 1930 yılında üç önemli anlaşma imzalanmıştır;Dostluk,Tarafsızlık,Uzlaşma ve

Hakem Anlaşması;Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılması Hakkında Protokol ve İkamet,Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi.²⁸⁴

B.Ege Denizi İle İlgili Sorunlar

Türkiye ve Yunanistan arasında var olan Ege denizindeki sorunlar üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlar; Karasuları Sorunu, Kıta Sahaneliği Saptanması Sorunu, Adaların Silahlandırılması Sorunu.

1.Karasuları Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlardan ilişkileri bir anda gerginleştirebilecek olanı karasularının genişletilmesi sorunudur. Yunanistan, mevcut statükoda 6 mil olan karasularını 12 mile çıkarmak istemektedir. Türkiye'nin de desteklediği 6 millik karasuları esasına göre şekillenen cari statükoya göre bile Ege Denizi'nin yalnızca %8.8 i Türkiye'nin hakimiyeti altındadır. Yunanistan'ın kabul etmediği hoşnut olmadığı bu statükoda bile Ege Denizi'ndeki payı %35 i bulmaktadır. Ege Denizi'nin %56.2 si açık deniz konumundadır. Yunanistan'ın istediği 12 millik uygulamaya geçilmesi durumunda ise Türkiye fiilen Yunanistan'dan izin almadan Ege'ye çıkamaz duruma gelecektir. Şayet bu durum gerçekleşirse açık denizler Ege denizinin %26 sına gerilerken Yunanistan'ın hakimiyet alanı % 63.9 a çıkacak ve Ege Yunanistan'ın bir iç denizi haline gelecektir. Bu durumda Türkiye'nin payı ise % 10 civarında olacaktır.²⁸⁵ Bu durumda Türkiye Ege Denizinde balıkçılık konusunda ekonomik ve ticari kayıplara da uğrayacaktır.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi karasuları sınırını 6 milden 12 mile genişletme uyuşmazlığı, tarafların ileri sürmüş olduğu bir dizi hukuki ve siyasi gerekçe çerçevesinde değerlendirilebilir.

Kıyıdaş bir devletin ulusal karasuları sınırını saptama hakkı; BM III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre şu şekildedir, “Her devlet karasularının genişliğini tespit etme hakkına sahiptir; bu genişlik iş bu sözleşmeye göre tespit edilen esas hatlardan itibaren 12 deniz milini geçemez.”

---

²⁸⁴ a.g.e.,ss.12 - 13

Yunanistan, Sözleşmenin bu maddesine dayanarak Ege Denizinde ulusal karasuları sınırını kendi iç hukuk yollarını, kullanarak 6 milden 12 mile çıkarabileceğini ileri sürmektedir.

Türkiye'nin bu konudaki görüşüne göre ise, Sözleşme'nin ilgili hükmü, 12 mil genişliği bir üst sınır olarak kabul etmiştir. Bu bağlamda ilgili hükme dayanarak karasuları genişliğini belirleme hakkını kullanan bir devletin bu uygulaması aynı zamanda, uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu bir karara göre; “deniz alanlarının sınırlandırılmasının her zaman uluslararası yönü vardır; bu yalnızca sahildar devletin iç hukukunda açıklandığı biçimiyle onun iradesine bağlı olamaz. Her ne kadar ek sahildar devletin bunu gerçekleştirme yetkisine sahip olması nedeniyle sınırlandırma işlemi zorunlu olarak tek taraflı bir işlem ise de, buna karşılık, bu sınırlandırmanın, üçüncü devletler bakımından geçerliliği uluslararası hukuku ilgilendirmektedir.”

2.Adaların Silahlandırılması Sorunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde gerginliğe ve güvensizliğe yol açan bir diğer önemli sorun ise, Yunanistan'ın egemenliği altında yer alan, ancak, uluslararası anlaşmalarla silahsızlandırma yükümlülüğüne girmiş olduğu adaları, önce gizli daha sonra açıktan silahlandırmaya başlaması oluşturmaktadır. Yunanistan'ın adaların büyük bir kısmını elinde bulundurması kendisine büyük bir stratejik üstünlük kazandırmaktadır. Adaların bazıları Anadolu yarım adasına o kadar yakındır ki adeta onun uzantısı gibidir. Midilli, Sakız, Meis adaları bunlardan bazılarıdır. Bu yakın adalardan orta menzilli silahlarla bile Anadolu'yu tehdit altına almak mümkündür.

Bu stratejik üstünlüğü değerlendiren Yunanistan, adaları sürekli silahlandırmakta askeri hava alanları ve üsler tesis etmektedir. Kaş ilçesi kıyılarına yalnızca 2250 m. Uzakta bulunan yanında diğer iki adayla birlikte yüz ölçümü yalnızca 11.5 km². olan ve üzerinde yaşayan nüfusun 1.500 kişiyi geçmediği Meis adasında sözde bir sivil hava alanı inşa edilmiş olması bunun en çarpıcı örneklerinden birisidir. Yunanistan, Lozan ve Montreaux statüsünün değiştiğini ve Paris Antlaşması'nda ön

---

²⁸⁵ Davutoğlu,a.g.e.,s.172

görülen silahsızlanmaya ise Türkiye'nin taraf olmadığı gerekçesiyle adaları silahlandırabileceğini iddia etmektedir. Bu silahlanma faaliyetlerinin bir kısmını gizli yapmakta, bir kısmını ise kendi güvenliğini sağlamak gerekçesiyle açıkça yapmaktadır.²⁸⁶

“Yunanistan,adaları silahlandırırken bir yandan bu adaların uluslararası statüsünü düzenleyen anlaşmaların geçerliliğini tartışma konusu haline getirmiş,diğer yandan ise,uluslararası sistemdeki değişimlerin bu anlaşmaların kurmuş olduğu statüyü geçersiz kıldığını savunmaya başlamıştır.Anlaşmaların hukuksal geçerliliği açısından iki ülke arasındaki tartışmalar sürerken,Yunanistan,NATO savunma sistemi çerçevesinde sorunu ele alarak,öncelikle Limni olmak üzere Yunanistan'a ait olan adaların NATO savunma planları içerisine alınmasını,bu yolla silahlandırma girişimlerine meşruluk ve destek sağlamaya çalışmaktadır.Fiili olarak silahlandırılmış bulunan bu adaların NATO savunma planlarına dahil edilmesi yolundaki Yunan çabaları büyük ölçüde bu çabalara siyasal-hukuksal dayanak sağlayabilmek endişesine yöneliktir.”²⁸⁷

Türkiye ve Yunanistan arasında adaların silahlandırılmasına ilişkin görüş ayrılıkları,iki ülke arasında Lozan Barış Antlaşması'nın kurduğu dengenin bugün değiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Yunanistan'ın ileri sürmüş olduğu iddialar karşısında Türkiye,adaların silahsızlandırılmasına ilişkin antlaşmaların geçerli olduğunu ileri sürmüştür.Türkiye'nin görüşüne göre,Yunanistan'ın egemenliğine bırakılan,ancak,silahsızlaştırılması kararlaştırılan adalara ilişkin antlaşmaların yapıldığı dönem koşulları ile günümüz koşulları arasında Türkiye'nin güvenliği ve çıkarları,savunması açısından bir fark bulunmamaktadır.Bu yüzden mevcut şart ve statükolar devam etmelidir.

---

²⁸⁶ Erol Mütercimler,” 1923'ten 1998'e Tehdit Unsurları ve Savunma Stratejileri”,**Yeni Türkiye**,Eylül-Aralık 1998,s.17

²⁸⁷ Aksu,a.g.e.,ss.84-85

3.Kıta Sahanlığı Saptanması Sorunu

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege Denizi ile ilgili sorunlardan bir diğeri de kıta sahanlığının saptanması sorunudur. Kıta sahanlığı sorunu iki ülke arasındaki ilişkileri etkilemesi bakımından yakın bir geçmişe sahiptir.1960'lı yılların başından itibaren Yunanistan Ege Denizinde sismografik araştırmalar ve petrol arama faaliyetleri yürütmeye başlamıştır.Buna karşın Türkiye 1 Kasım 1973 tarihinde Ege Denizi'nin yirmi yedi bölgesinde TPAO'ya petrol arama izni vermiştir.Bu durum Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir uyuşmazlığa yol açmıştır.

Türkiye'nin Ege Denizi'nde petrol arama ruhsatı vermesi üzerine Yunanistan 7 Şubat 1974 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek bu durumu protesto etmiş TPAO'nun arama yapacağı bölgelerin Yunanistan'a ait bulunan Limni (Lemnos),Semadirek (Samothrace),Midilli (Lesbos),Sakız (Chios),İpsara (Psara) ve Antipsara adalarının batısında yer alan deniz yatakları olduğunu,bu adalar ve adaların deniz yatakları,deniz altında Yunan Hükümeti'nin hükümranlık haklarının bulunduğunu bildirmiştir.Yunanistan bu bölgelerdeki hükümranlık haklarını,1972 yılında kabul etmiş olduğu 1958 Cenevre Sözleşmesi'nin 1.maddesinin b fıkrası ve 2. maddesine dayandırmıştır.Bunun yanı sıra,Yunanistan,bu notasında Türkiye'nin araştırma izni vermiş olduğu bölgelerde Yunanistan'ın 1961 yılından beri petrol araştırma izinleri vermekte olduğunu açıklamıştır.²⁸⁸

Yunanistan'ın 7 Şubat 1974 tarihli notasına Türkiye'nin vermiş olduğu 27 Şubat 1974 tarihli notada Türkiye,TPAO'ya araştırma izinleri verilmeden önce uluslararası hukuk kuralları ve yasal koşulların dikkatle incelendiği,1958 Cenevre Sözleşmesi ve Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Sorununda Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararı dikkate aldıklarını belirtmiştir.Türkiye bu notasında kıta sahanlığı sorununa hukuksal ve siyasal yaklaşımlarını dile getirmiş ve savlarını açıklamıştır.Türkiye'nin görüşüne göre,söz konusu hükümlerden hareket edildiğinde,Ege Denizi'nin yatağında yapılacak olan bir jeomorfolojik araştırma Anadolu'nun uzantısını oluşturan Türk kıyılarından itibaren deniz altı alanlarının küçük derinliklerde uzanmakta olduğunu gösterecektir,bu nedenle Türk kıyılarının yakınında bulunan Yunan adalarının

---

²⁸⁸ a.g.e.,s.69

Anadolu'nun doğal uzantısı üzerinde yer almış olmalarından dolayı kendilerine özgü bir kıta sahanlıkları olamaz.²⁸⁹

Ayrıca,Türkiye,bu notasında kıta sahanlığının sınırlandırılması için uygulanacak hukuk kuralının,eşit uzaklık kuralı olduğunu kabul etmeyeceğini bildirmiştir.Aksine,kıyıları karşılıklı iki devlet arasında kıta sahanlığının sınırlandırılmasında esas kural,eşit uzaklık değil,devletler arasında bir anlaşmanın sağlanmasıdır.Cenevre Sözleşmesine ve Uluslararası Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlara göre eşit uzaklık kuralı,anlaşmaya varılamıyorsa ve özel şartlar başka bir sınırlandırmayı haklı göstermiyorsa üçüncü bir seçenek olarak gösterilmiştir.Bununla birlikte,iki ülke arasındaki kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin olarak şimdiye değin bir girişimde bulunulmamıştır,buna karşın,Yunanistan Hükümeti,göndermiş olduğu notasında da belirtmiş olduğu gibi,yaklaşık on beş yıldan beri Ege Denizi'nde petrol izinleri dağıtmaktadır.²⁹⁰

Türkiye'nin görüşüne göre ;Uluslararası Adalet Divanı'nın almış olduğu kararlar ve Cenevre Sözleşmesi'nin hükümlerine göre adalar,ikincil bir öneme sahip bulunmaktadır.Hem adalar hem de Ege Denizi'nin bütünü,tipik bir 'özel durum' oluşturmaktadır,bu nedenle uluslararası deniz hukuku kurallarına başvuruda bulunmak için uygun bir şekilde görüşmelere başlanmalıdır.²⁹¹

İki ülke arasında daha sonraki dönemde de çeşitli tarihlerde sıkıntılar, karşılıklı restleşmeler ve nota göndermeler yaşanmıştır.Türkiye'nin TCG Çandarlı (Askeri Araştırma Gemisi) adlı araştırma gemisi 29 Mayıs 1974 tarihinde Ege Denizi'ne açılması konusunda,aynı şekilde 6 Ağustos 1976 tarihinde MTA Sismik 1 gemisinin Ege Denizine açılması konusunda ve 1987 yılında yeniden TPAO'ya Ege Denizinde Petrol arama izni verilmesi olaylarında bunalımlar yaşanmıştır.

"Kıta sahanlığı konusunda iki ülkenin de 'şimdilik' kaydıyla uluslararası sularda petrol arama faaliyetlerine girişmeyeceklerini açıklamalarından sonra,iki ülke arasındaki olası savaş riski geçici olarak ertelenmiş bulunmaktadır.Gerçi gerginlik atlatılmıştır,ancak, taraflar arasında sorunun çözümüne ilişkin görüş ayrılıklarının yanı

---

²⁸⁹ a.g.e.,s.69

²⁹⁰ a.g.e.,s.70

sıra sorunun hukuki mi yoksa siyasi bir sorun mu olduğuna ilişkin yaklaşım farklılıkları da gündemde varlığını sürdürmektedir.”²⁹²

C. Türkiye Yunanistan İlişkileri

Yunanistan ve Türkiye bağımsızlıklarını birbirlerine karşı yürüttükleri savaşlar neticesinde elde etmişlerdir. Yunanistan yaklaşık 400 yıllık bir Osmanlı egemenliği altında yaşadıkdan sonra 1830 yılında devrin büyük güçlerinin, İngiltere, Rusya ve Fransa'nın, yardımı ile bağımsızlığının kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de aynı şekilde Anadolu'daki Yunan işgalini sona erdiren Kurtuluş Savaşı neticesinde kurulmuştur. Bu nedenle Yunan ulusal kimliğinin oluşmasında Türk etkisi oldukça önemlidir. Yunanlıların “ötekisi” kesinlikle Türkler olmuştur. Aynı şekilde modern Türk kimliğinin oluşmasında da Yunan faktörü nispeten daha az olsa da etkili olmuştur.

İki ülke arasındaki karşılıklı bu olumsuz yargılara rağmen iki ülke arasında barış ve uzlaşmanın ve ya yakın ve karşılıklı bağımlılık esasına dayanan ilişkilerin hakim olduğu dönemlerde olmuştur. 1930 yılında güçlü ve vizyon sahibi iki lider, Atatürk ve Venizelos döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler yumuşama göstermiştir. Bu dönemde, siyasi, ekonomik ve güvenlik alanlarında iki ülke arasında birçok anlaşma imzalanmış ve çeşitli uyuşmazlık konuları çözüme kavuşturulmuştur.²⁹³

Ankara- Atina arasındaki yakınlık 1950'lerin ilk yarısında da devam etmiştir. Türkiye-Yunanistan ve Yugoslavya 1953 yılında Balkan Paktı'nı kurmuşlardır. Bu pakta göre; üç ülke, ortak problemleri olduğunda birbirine danışacak, güvenlik sorunlarını birlikte analiz edecek ve üç ülkenin genelkurmay başkanları işbirliği yapacaklardı. Pakta taraf ülkeler bu anlaşma ile “çevreleme politikası” doğrultusunda ABD'den daha fazla askeri ve ekonomik yardım almayı amaçlamışlardır. 1954 yılı Ağustos ayında Bled Anlaşmasının imzalanmasıyla

---

²⁹¹ a.g.e.,s.70

²⁹² a.g.e.,s.82

²⁹³ Tözün Bahçeli, “Türkiye'nin Yunanistan Politikası”, **Türkiye'nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, Alan Makovsky-Sabri Sayarı (der.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.181

ortaklık, ittifaka dönüşmüştür. Bu anlaşma ile, taraflar aralarından bir ülkeye saldırılması durumunda askeri yardımda bulunmayı taahhüt etmişlerdir.²⁹⁴

Ancak, 1950'li yılların ikinci döneminde Kıbrıs Sorunu'nun patlak vermesiyle iki devletin çıkarları farklılaşmaya başlamıştır. 1952 yılında Yunanistan'da yapılan seçimlerde Kıbrıs ile birleşmeyi hedefleyen grupların iktidara gelmeleri ve Yunanistan'da adıyla birleşme (enosis) düşüncelerinin daha fazla destek bulmaya başlaması ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur. Türkiye ile Yunanistan arasında sorun olan Kıbrıs ve Ege Sorunu daha önceki bölümlerde incelendiği için bu bölümde üzerinde durulmayacaktır.

Soğuk Savaş'ın yeni sona erdiği dönemlerde Yunanistan, Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığını ve bu durumun AB üyesi olan Yunanistan'ın konumunu sağlamlaştıracağını düşünmüştür. Fakat, 1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle işler değişmiş ve ABD'nin öncülüğünde başlatılan Körfez Savaşı, Türkiye'nin jeostratejik öneminin yeni dönemde azalmadığını hatta daha da arttığını ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla bağımsızlığını kazanan yeni Cumhuriyetlerde Türkiye'nin oynayabileceği potansiyel rol, Türkiye'nin Balkanların istikrarına yapabileceği katkı ve aynı zamanda Hazar Havzası'ndaki enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Batı pazarından ulaştırılmasına yönelik düşünceler, Türkiye'nin dünya siyasetindeki önemini tekrardan gündeme getirmiştir.

Kıbrıs ve Ege sorunlarının yanında Türkiye ile Yunanistan arasında diğer önemli anlaşmazlık noktaları azınlık sorunları ve patrikhane ile ilgili sorundur. Türkiye Yunanistan'ı ülkedeki Türk azınlığın haklarını ihlal etmekle suçlamış, Yunanistan da benzer iddiaları Türkiye'ye yöneltmiştir. Ankara, Batı Trakya'daki Türk azınlığa kötü muamele yapıldığını düşünmektedir. Batı Trakya'daki Türk azınlığın üyeleri Yunan hükümetini, ekonomik ve eğitim ihtiyaçlarını göz ardı etmek ve müftülerini seçme özgürlüğü de dahil olmak üzere bir çok alandaki haklarını kısıtlamakla suçlamıştır. 1999'a kadar Yunanistan bu gruba Türk demeyi reddetmiş bu bölgedeki Türk azınlıktan Müslümanlar diye

---

²⁹⁴ Birgül Demirtaş Çoşkun, "Değişen Dünya Koşullarında Türk – Yunan İlişkileri", **21.Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası**, İdris Bal (der.), İstanbul :Alfa Yay 2001, ss.246

bahsetmiştir.Bu husus direkt olarak Türkiye'nin güvenliği ile alakalı değilmiş gibi görünse de aslında önemli bir husustur.Şöyle ki,Türk kamuoyu bölgeyi ve yaşananları dikkatle izlemektedir ve bölgeye karşı hassasiyet duymaktadır..Aynı şekilde Atina,İstanbul'da bulunan Fener Rum Patrikhanesi'ni dünyadaki tüm Ortodoks kiliselerinin merkezi olarak kabul etmekte ve patrikhanenin "ekümenlik" statüsüne sahip olduğunu iddia etmektedir.Türkiye böyle bir iddiayı kesinlikle kabul etmemektedir.Türkiye'nin bağımsız ve üniter bir devlet olarak böyle bir iddiayı kabul etmesi zaten düşünülemez.Aksi taktirde kendi toprakları üzerinde başka bir hakimiyeti kabul etmiş olur,bu durum da devlet olma felsefesine aykırı bir haldir. Burada yaşanan olumsuz gelişmeler iki ülke arasında gerginliğe neden olmakta ya da var olan gerginliği tırmandırmaktadır.İlişkilerin bu şekilde gerginleşmesi de iki ülke açısından tehdit olarak algılanmaktadır.Bu durum da iki ülkenin güvenlik politikalarını etkilemektedir.²⁹⁵

---

²⁹⁵ a.g.e.,s.248

SONUÇ

Çalışmada yapılan analizlerde öncelikle ortaya çıkan durum Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistem ve buna bağlı olarak uluslararası güvenlik ortamının da değiştiğidir. Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu sistemin hakim olduğu uluslararası sistemde tehdit, risk ve çıkar alanları, algılamaları basit ve net bir şekilde belli iken Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit ve çıkar algılamaları farklılaşarak karmaşık ve net olmayan bir hal almıştır. Bu durum da devletleri ulusal güvenlik politikalarını tekrar gözden geçirmek ve yeni uluslararası politik ortam doğrultusunda tehdit ve çıkar algılamalarını tanımlayarak yeni politikalar üretmek zorunda bırakmıştır.

Çalışmada Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni uluslararası ortamın gereği olarak güvenlik politikalarını yeniden gözden geçirmesi gerektiği ortaya konmuştur. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için yapması gereken, Batı bloğunun ve özellikle ABD'nin global seviyede geliştirdiği politikaların Türkiye'yi ilgilendiren kısımlarını yerine getirmek idi. Bu durumda ulusal güvenliğini sağlamak için Türkiye'nin çok fazla enerji harcaması gerekmiyordu. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle yaşanan jeopolitik ve politik gelişmeler Türkiye'yi geçmişe göre çok farklı bir ortamla karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu gibi kriz ve çatışmaların yaşandığı coğrafyanın ortasında kendini bulmuştur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Türkiye için varolan tehdit ve riskler artmış buna karşılık içinde bulunduğu güvenlik sistemi caydırıcılığını ve etkinliğini yitirmiştir. Durumun neticesi olarak da Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türk siyasi elitlerinde, Türkiye'nin stratejik önemini yitirdiği ve bundan dolayı ittifak ilişkilerinin olumsuz etkileneceğine dair endişeler hasıl olmuştur. Fakat Balkanlar'da yaşanan çatışmalar ve Birinci Körfez Savaşı'nın patlak vermesi Türkiye'nin yeni dönemde de jeopolitik önemini artırarak koruduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin ulusal güvenlik anlayışının kolektiften ulusal, evrenselden bölgeye bir dönüşüm yaşadığını da göstermiştir. Bu dönüşümle birlikte Türkiye, kolektif ve evrensel güvenlik anlayışını tamamen terk etmemiştir.

Bu bağlamda Türkiye ulusal güvenlik politikasını bölgesel bazda gözden geçirerek tehdit ve çıkar algılamalarını ortaya koymuştur. Türkiye genel olarak, demokratik ve laik siyasal sistemi, AB'yle gümrük birliği içindeki sağlam serbest piyasa ekonomisi ve çağdaşlığı kültürel kimliğiyle bağdaştıran sosyal geleneğiyle, kendi bölgesinde ve ötesinde güvenlik ve istikrar üreten bir dış politika izlemektedir. Türk dış politikasının başlıca amacı, gerek Türkiye'de, gerek komşu ülkelerde ve ötesinde, barış ve refah içinde, istikrarlı, işbirliğine dayalı ve beşeri kalkınmayı sağlayacak bir bölgesel ve uluslararası ortamın yaratılmasıdır. Türkiye bu amacına, diğer hususlar yanında, NATO İttifakı'na üyelik ve AB'yle bütünleşme, bölgesel işbirliği süreçlerinde öncülük, iyi komşuluk ilişkilerinin ve ekonomik işbirliğinin teşviki, zor şartlar altında bulunanlara insani yardım, barışı koruma operasyonlarına katılım, uyuşmazlıkların çözümü ile çatışma sonrası uzlaşma ve yeniden yapılandırma gayretlerine katkı gibi geniş bir yelpazede, barışçıl, ilkeli ve etkin bir dış politika izlemek suretiyle ulaşmaya çalışmaktadır.

Türkiye, SSCB'nin yıkılması ile Orta Asya ve Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan yeni cumhuriyetler ile bu doğrultuda ilişki kurmuştur. Türkiye, bölge ülkelerinin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve içişlerine karışmamayı esas alan politikalar üretirken, bölgede barışı ve refahı, istikrarı, kalkınmayı işbirliği içerisinde sağlamayı amaçlamıştır ve politikalar bu doğrultuda devam etmelidir. Bölge ülkeleri ile ikili ilişkiler, iyi komşuluk temelinde devam ederken bölgede sorun sayılabilecek ve güvenlik ve istikrarı zedeleyebilecek hususlar Karabağ Sorunu ve Ermeni Meselesidir. Türkiye Karabağ konusunda konunun doğrudan askeri müdahaleden kaçınarak uluslararası platformda çözüme taraftarı olmalıdır, bununla birlikte bölgede yaşayan soydaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün savunmasını her platformda yapmalıdır. Ermeni Meselesi'nde de Türkiye olayı iyi tahlil edip ona göre teşhis koyarak politikalar üretmelidir. Mesele sadece tarihi bir mesele olmaktan çıkmış ve siyasal ve hatta ekonomik bir boyut almıştır. Konunun tarihi boyutu ili ilgili olarak, sorun akademik olarak ele alınmalı ve konuyla ilgili yeni çalışmalar teşvik edilmelidir, aynı şekilde arşivler iyi değerlendirilmeli ve orijinal belge ve bulgular tüm dünya kamuoyuna sunulmalıdır. Bu çalışmalar yapılırken teknolojinin tüm nimetleri sonuna kadar kullanılarak konunun gerçek yüzü tüm dünyaya gösterilmelidir. Konunun

siyasi ve temel çözümleri ise Ermeni sorununun dünyadaki oynadığı rol, yerine getirdiği işlev ve hangi kesimlerce kullanıldığı gibi etkenler değerlendirilerek çözüm üretilmeye çalışılmalıdır. Bu husus da Türkiye'nin gücü, etkinliği ve caydırıcılığı ile ilgili bir konudur. Bunun dışında Türkiye'nin bölge ülkeleri olan Azerbaycan ve Gürcistan ile güvenlik ile ilgili herhangi bir problemi bulunmamaktadır.

Türkiye Orta Doğu bölgesi ile ilgili olarak bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünü, bölgede yaşayan Türkmenlerin güvenliğini ve bölgede barınan PKK varlığının sona erdirilmesi konularını temel alan politikalar üretmelidir. Türkiye her defasında Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur aksi bir durumda Irak'ın kuzeyinde oluşabilecek bir Kürt devleti Türkiye için son derece tehlikeli olacaktır. Böyle bir durumda toprak bütünlüğümüz tehlikeye düşebilecektir. Bölgede oluşabilecek Kürt devleti ile PKK terör örgütü organik bağ kurmaya çalışarak ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerini oluşabilecek sözde Kürt devletine bağlama iddiasında bulunabileceklerdir. Ayrıca Kuzey Irak Bölgesi'nde PKK militanları rahatça barınabilmekte ve ülkemize geçerek terörist faaliyetlerde bulunmaktadır. Bir çok güvenlik görevimiz bu saldırılarda şehit olmaktadır. Türkmenlerin güvenliği konusu da Türkiye için diğer bir önemli konudur. Türkiye bölgede yaşayan soydaşlarına yapılan kötü muameleye karşı seyirci kalmamalı, onların haklarını her platformda savunmalıdır. Bölgede yaşanan insan hakları ihlallerini uluslararası kamuoyuna taşıyarak destek sağlamalıdır. Bölgede önemli bir devlet olduğunu iddia ediyorsa Türkiye bölgede yaşanan bu gelişmelere müdahil olmaya çalışmalıdır. Bölgeyle ilgili bir diğer önemli konu İran'ın nükleer silah edinme çabasıdır. İran'ın nükleer silah edinmesi bölgedeki dengeleri değiştirebilecek bir olaydır. İran'ın nükleer silaha sahip olması Türkiye için büyük bir tehdittir. Türk İran ilişkileri şu an için olumlu gibi görünse de iki devlet de bölgede ve yakın bölgelerde üstünlük elde etmek adına rekabet halindedir. İran'ın nükleer silaha sahip olması bu dengeyi İran lehine bozacaktır ve Türkiye'ye karşı üstünlük sağlayacaktır. Buda Türkiye'nin ulusal güvenliği adına son derece tehlikeli bir durumdur. Türkiye, İran'ın nükleer silah edinmesini müzakere ve uluslararası anlaşmalar doğrultusunda engellemeye destek olmalıdır. Bunu yaparken de İran ile ilişkilerini bozmamaya özen göstermelidir. Hatta PKK'nın bölgeden arındırılması gibi konular iki ülkenin iş birliğine gidebileceği konulardır. Türkiye İsrail

ilişkileri bölgede diğer ülkelerle ilişkilerimizi önemli ölçüde belirleyen bir etkidir. Türkiye ne İsrail'e rağmen Arap ülkeleriyle, ne de Araplara rağmen İsrail'le ilişkilerini düzenleyebilmektedir. Türkiye'nin politikası hem Arap ülkelerinin hem de İsrail'in haklarını ve menfaatlerini birbirine karşı kabul ettirerek barışa ulaşmak olmalıdır.

Ankara-Atina ilişkileri, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında uluslararası politik ortamda yaşanan gelişmeler neticesinde geçmişe göre daha karmaşık bir hal almıştır. Soğuk Savaş döneminde önemli anlaşmazlık konuları olan, Kıbrıs, Ege, azınlık ve patrikhane sorunlarının yanı sıra Ege Denizi'nde statüleri belli olmayan Adacıklar Sorunu da ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Yunanistan'ın Türk-Yunan sorunlarını Türkiye AB sorunlarına dönüştürme gayretleri 1990'ların ikinci yarısında başarılı bir sonuç vermiştir. AB hem Güney Kıbrıs ile müzakerelere başlamış hem de Ege ve Kıbrıs sorunlarının çözülmesini Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesine yerine getirilmesi gereken koşullar olarak koymuştur. Ve neticede Güney Kıbrıs 2004 yılında AB'ye üye olmuştur. AB'nin bu sorunların çözümünde sadece Türkiye'den taviz beklemesi ve bunları Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için ön koşul olarak kabul etmesi ciddi bir sorundur. Bu noktada Türkiye, Kıbrıs, Ege Denizi, azınlıklar ve patrikhane gibi konularda ulusal menfaatleri neyi gerektiriyorsa onu yapmalıdır.

Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik politikasında meydana gelen değişim, Atina'nın Ankara ile masaya oturarak sorunları çözmek arzusunda olmasından değil Türkiye ile sözde yakınlaşarak Türkiye'ye AB perspektifi sunarak Türkiye'den tek taraflı tavizler koparma isteğinde olmasındandır. Gerçekte Yunanistan'ın amaçlarında herhangi bir değişim olmamış hedefe ulaşmadaki yöntemi değişmiştir. Türkiye bu durumu iyi tahlil etmeli ve bu doğrultuda hareket etmelidir.

Türkiye bölgesinde belirleyici bir rol oynamak istiyorsa Balkanlar'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmek zorundadır. Balkanlar Osmanlı Devletinin mirası olarak Türk dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Fakat Türkiye'nin Lozan'ın çizdiği çerçeveye dışına çıkarak bir kazanım elde etmesi mümkün olmayan bir konudur. Türkiye bölge ülkeleri ile iyi komşuluk ve dostluk temelinde ilişkilerini sürdürmektedir. Türkiye, bölgede yaşanan ihtilafların hakkaniyet sınırları içerisinde ve uluslararası toplumla birlikte çözüm üretilmesini desteklemektedir. Bölge devletlerinin

uluslararası topluma ve uluslararası örgütlere katılımlarında Türkiye destek vermektedir.Böylelikle bölgede barış ve istikrarın sağlanıp sürdürülebileceğine inanmaktadır.Bölge ülkeleri ile iyi ikili ilişkilere sahip olması Türkiye'ye bölgede Yunanistan'a karşı bir avantaj kazandırabilecektir ya da en azından Yunanistan karşısında bölgede etkisiz kalmasını engelleyecektir.

Türkiye AB ilişkileri Türk dış politikasının en temel konularından birisidir.AB'ye tam üye olarak katılmak Türkiye'nin nihai hedefidir.Bu hedefin kırk yıllık bir geçmişi vardır.Bu süreç içerisinde ilişkiler zaman zaman yolunda gitmiş zaman zaman kopma noktasına gelmiştir.Ve nihayetinde Türkiye tam üyelik müzakerelerine başlamıştır.Müzakereler oldukça zor geçeceğe benzemekte ve hatta ucunun açık olduğu ifade edilmektedir.Bu ifadelerin daha önce müzakere edilen ülkelere karşı kullanılmaması dikkat edilmesi gereken bir husustur.Türkiye üyelik adına yapması gerekenleri meşru kriterler dahilinde yapmalıdır,meşru kriterlerin dışında önüne başka kriterler getirilmesine razı olmamalıdır.Müzakerelerde teslimiyetçi bir tavır takınılmamalı ulusal çıkar ve menfaatlerimiz maksimum ölçüde savunulmalıdır.Üyelik Türkiye için son derece önemli bir konudur fakat her ne pahasına olursa olsun üye olunulacak diye bir şey olmamalıdır.AB olmazsa dünyanın sonu değildir.Türkiye şayet büyük bir devlet,tarihi,stratejik açıdan güçlü bir devlet olduğunu iddia ediyorsa başka bölgelere yönelik de politikaları ve açılımları olmalıdır.

Türkiye ABD ilişkilerinin elli yıllık bir geçmişi vardır.Bu süre içinde ilişkiler inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir.Fakat genel olarak uyumlu bir tablo çizmektedir ve hatta iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık seviyesinde olduğu ifade edilmektedir.III.Körfez Savaşı ile ilgili olarak iki ülkenin birbirinden farklı yaklaşımları olsa da ve arada bazı sorunlar yaşansa da iki ülke arasında bölgesel ve küresel bazdaki sorunlara yönelik benzer yaklaşımlar,tehdit ve çıkar algılaması söz konusudur.Bu nedenle Türkiye ABD ilişkilerinin yoğun bir şekilde devam edeceği görülmektedir.Eskiden olduğu gibi bazı sorunlar ilişkileri gölgeleyebilecektir.Bu sorunlar eskisinden daha önemli bir hal alabilecektir.Bu bağlamda Ermeni sorunu ve Kürt sorunu bunların yanında insan hakları ve demokrasi konuları ilişkilerde sıkıntı yaratabilecek alanlardır.Türkiye bu konularda kendi tezlerini net ve açık bir şekilde ortaya koymalı ve ulusal çıkarlarını korumak adına elinden geleni yapmalıdır.

Son bir değerlendirme yapmak gerekirse,Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle oluşan yeni uluslararası ortam Türkiye’yi bölgesel bir güç olma,Balkanlar,Kafkaslar,Orta Asya ve Orta Doğu gibi bölgelerde daha etkin bir rol oynama ve Türk Dünyası ile daha yakın ilişkiler kurma konusunda önemli sayılabilecek kazanımlar elde etmeye itmiştir.Bunun yanında Türkiye enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerin ortasında yer almakta bu doğal kaynakların dünya pazarlarına sunulması için gerekli geçiş güzergahları üzerinde bulunmaktadır.Bütün bunlar Türkiye’ye büyük bir stratejik önem katmakla beraber büyük tehdit ve riskleri de beraberinde getirmektedir.Bu noktada Türkiye tüm bunları çok iyi hesap etmeli,bölgesel ve küresel dengeleri iyi bir şekilde tahlil etmeli ve kendi milli menfaatlerini en üst seviyeye çıkaracak politikaları üretmelidir.

KAYNAKÇA

Ağır,Bülent Sarper. “Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Düzenine Kurumsal Bir Bakış”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları,2004,ss.102-125

Aksu,Fuat.**Türk Yunan İlişkileri**,Ankara:SAEMK Araştırma Projeleri Dizisi,2001.

Alantar,Özden.”Türkiye ABD İlişkilerinin Güvenlik Boyutunda Dönüşümü”, **En Uzun On Yıl:Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul:Büke Yayınları,2000,ss.219-241

Alpargu,Mehmet.” Güvenlik Boyutuyla Türkiye Azerbaycan İlişkileri”,**Stratejik Araştırmalar Dergisi**,Ankara:Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,sayı:3,Şubat 2004,ss.2-13

Altunışık,Meliha Benli. “ Türkiye'nin İsrail Politikası” **Türkiye'nin Yeni Dünyası,Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**,Alan Makaovsky-Sabri Sayarı (der.) İstanbul:Alfa Yayınları,2002.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler Teorileri**,1.Baskı, İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti.,2002.

Arı, Tayyar. **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**,Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul:Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti.,2001.

Atalay,Safa. “ABD Güvenlik Yardımı: ABD Türkiye İlişkileri”, **Avrasya**

Dosyası, cilt:1, sayı:3,Sonbahar 1999,ss.235-247

Atasir,Ayşen. “ABD’nin Kafkasya Politikasında Son Gelişmeler ve Türkiye”,**Stratejik Analiz Dergisi**,cilt:4,sayı:37,Mayıs 2003,ss.24-36

Aydın,Mustafa. “ Global Değişim ve Genişleyen Türk Dünyası:Türkler ve Türkiler”,**Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**,Şaban Çalış,İhsan Dağı,Ramazan Gözen (der.), Ankara: Liberte Yayınları,2001.

Bal,İdris. “ Orta Doğu’da İstikrarsızlığa Yol Açan Faktörler ve PKK’nın Katkısı” **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.),Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,ss.651-667

Bal,İdris.”Bölgesel Güvenlik ve Türkiye’nin Stratejik Önemi”,**21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.),Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,ss.823-843

Balkan Türkleri,Ankara:ASAM Yayınları,2003,ss.120-131

Bingöl,Yılmaz. “Sovyet Sonrası Orta Asya Karşısında Türkiye’nin Politikası: Fırsatlar ve Çözülmesi Gereken Meseleler”, **Avrasya Dosyası**, sayı:14, Yaz-Sonbahar 1998.

Bostanoğlu,Burcu. **Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası**,Ankara:İmge Kitabevi,1999

Bölükbaşı,Süha.**Barışçı Çözumsuzlük;Ankara’nın ABD ve BM İle Kıbrıs Macerası**,Ankara:İmge Kitabevi,2004.

Canbolat,İbrahim S. **Gelişmekte Olan Ülkeler ve Dış Politika**, İkinci Baskı,İstanbul:Alfa Yayınları,1999.

- Canbolat,İbrahim S. **Savaş ve Barış Arasında Dünya**, İstanbul: Alfa Yayınları,2003
- Canbolat,İbrahim S. **Yeni Dünya ve Türkiye:Aşkın Olma Zamanı**,Bursa:Ezgi Kitabevi,2000
- Cömert,Servet. “Jeopolitik ve Türkiye’nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam”, **Jeopolitik Dergisi**,Sayı:1,ss.11-23
- Çaşın,Mesut Hakkı. Oğuz,Gonca ve Kılıçoğlu,Gökmen. “ İstanbul NATO Zirvesi Sonrasında Türk Amerikan İlişkileri”, **Jeopolitik Stratejiler Dergisi**,yıl:3 sayı:10, Bahar 2004,ss.117-129
- Çay,Abdülhaluk. **Kıbrıs’ta Kanlı Noel 1963**,Ankara:Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları,1989
- Çeçen, Anıl. “ Türkiye’nin Güvenliği”, **Uluslararası Çalışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği**,Gamze Güngörmüş Kona (der.),İstanbul:IQ Kültür ve Sanat Yayınları,2005,ss. 105-127
- Çoşkun,Birgül Demirtaş. **Bulgaristan İle Yeni Dönem**,Ankara:ASAM Yayınları:2001.
- Dartan, Muzaffer. ve Hatipoğlu,Esra. “Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Analizi”, **2023 Dergisi**,Mart 2005,ss.12-23
- Davutoğlu,Ahmet.**Stratejik Derinlik:Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, İstanbul:Küre Yayınları,2001
- Dedeoğlu,Beril. **Orta Doğu Üzerine Notlar**,İstanbul:Derin Yayınları,2002.
- Efegil,Ertan.” Türk – Rus İlişkileri:Bölgesel İşbirliği ve ya Stratejik Kazanç” **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**,İdris Bal (der.),Ankara: Nobel Yayın Dağıtım,ss.343-36

- Erol,Mehmet Seyfettin. “ 11 Eylül:Türk Dış Politikasında Mecra Arayışları ve Orta Asya – Kafkasya Boyutu”, **Avrasya Dosyası**,cilt:10,sayı:1,İlkbahar 2004,ss.40-55
- Ersin,Nihat. **Orta Doğu Savaşlarının Perde Arkası**,İstanbul:Gündem Yayınları,2003.
- Giritli, İsmet.**Orta Doğu,Petrol ve Türkiye**,İstanbul:Belge Yayınları,1975.
- Gönlübol,Mehmet.**Olaylarla Türk Dış Politikası**,Sekizinci Baskı,Ankara:Siyasal Kitabevi,1993.
- Grilpin,Robert.” The Richness Tradition Of Political Realism”,**International Organization**,Volume 38,Issue2,Spring 1984
- Gürün,Kamuran.” Türkiye Ermenistan İlişkileri”,**Avrasya Etüdleri**,cilt.3,sayı:1,İlkbahar 1996,ss.55-64
- Hatipoğlu,Esra.” Orta Asya’da Son Gelişmeler ve Türkiye” **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği**,Gamze Güngörmüş Kona (der.),İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık,2005,ss.329-351
- Hisarcıkhoğlu,İ.Yaşar. **Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye – Jeopolitik Bir Analiz**,İstanbul:Çantay Kitabevi,2001.
- İlhan,Suat. **Jeopolitik Duyarlılık**,İstanbul:Ötüken Yayınları,2000.
- İzci,Rana. “ Uluslararası Güvenlik ve Çevre”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar ve Yeni Bakışlar**,Faruk Sönmezoğlu (der.), İstanbul:Der Yayınları,1998.
- Kale,Başak.” Avrupa Birliği’nin Güvenlik ve Savunma Politikasında Değişen Perspektifler” **Stratejik Analiz Dergisi**, cilt:1 sayı:10 ,Mart 2004,ss.18-31

- Kasım,Kamer.” Kıbrıs Sorunu ve Doğu Akdeniz de Güvenlik”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**,Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları,2004,ss.125-141
- Kirişçi,Kemal.” Uluslararası Sistemdeki Değişimler ve Türk Dış Politikasında Yeni Yönelimler”,**Türk Dış Politikasının Analizi**,Faruk Sönmezoğlu (der.),İstanbul:Der Yayınları,1994,ss.144-161
- Kocaoğlu,Mehmet. **Uluslararası İlişkiler Işığında Orta Doğu; Parçalanmak İstenen Topraklar ve İstismar Edilen İnsanlar**,Ankara:Genel Kurmay Basımevi,1995.
- Koçer, Gökhan. “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Güvenlik Ortamı ve Türkiye’nin Ulusal Güvenliği”,**Stratejik Analiz Dergisi**,sayı:5,yıl:3,2005,ss.286-305
- Kona,Gamze Güngörmüş. “Türkiye’nin Güvenlik Politikaları ve Stratejik Öngörü Düzeyi”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları,2004,ss.59-82
- Kongar,Emre. **Küresel Terör ve Türkiye;Küreselleşme-Hungtington-11 Eylül**,İstanbul:Remzi Kitabevi,2002.
- Kuloğlu Armağan ve Çoşkun,Birgül Demirtaş. “Türkiye’nin Anlaşılmayan Dış Politikası ve Güvenlik Stratejisi” **Stratejik Analiz Dergisi**, cilt:1 sayı:8,2000,ss.86-98
- Kuloğlu Armağan,” Doğu Akdeniz’in Güvenliği Kapsamında Kıbrıs’ın Stratejik Boyutu”,**Stratejik Analiz Dergisi**,sayı:32,Aralık 2002,ss.45-59.
- Kuloğlu, Armağan ve Konur,Nuri Çağrı.”ABD’nin Irak Müdahalesinin İkinci Yılında Orta Doğu ve Türkiye”,**Stratejik Analiz Dergisi**,Şubat 2005.

- Kuloğlu, Armağan ve zkan, AyŖe.”Avrupa Birliğine yelik Sürecinde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası,**Stratejik Analiz Dergisi**,sayı:39,cilt:4,ss.19-27
- Kuloğlu, Armağan. “ Orta Doğu’daki GeliŖmelerin Türkiye’nin Güvenliğine Stratejik Etkileri”, **Stratejik Analiz Dergisi**,Haziran,2005.
- Kuloğlu,Armağan. “21. Yüz Yılın BaŖlangıcında Türkiye’nin DeđiŖen Etki ve İlgi Alanları,**Stratejik Analiz Dergisi**, cilt:1 sayı:10,Ŗubat 2001,ss.63-75.
- Kuloğlu,Armağan. “DeđiŖen Küresel Jeopolitikte Türkiye”, **Uluslararası Güvenlik Sorunları**, Kamer Kasım-Zerin A.Bakan (der.), Ankara: ASAM Yayınları,2004,ss.37-59
- Kuru,Ahmet. “Türkiye’nin Orta Asya’ya YneliŖi:Dokuz Asır Sonra Politika DeđiŖimi”,**Avrasya Dosyası**,İlkbahar-Yaz,1998,ss.12-25
- Kut,Ŗule. “Türkiye’nin Balkan Politikası”, **Türkiye’nin Yeni Dünyası**,Alan Makovsky-Sabri Sayarı (der.),İstanbul:Alfa Yayınları,2002,ss.101-125
- Makovsky,Alan. ve Sayarı, Sabri. **Türkiye’nin Yeni Dünyası**,İstanbul:Alfa Yayınları,2002.
- Manisalı,Erol. **Küresel Kıskaç**,İstanbul:Otopsi Yayınları,2001.
- Olgun,Aydın. **Kıbrıs Gerçeği 1931 – 1990**,Ankara:Demircioğlu Matbaacılık,1991
- Oran,Baskın.**Türk DıŖ Politikası:KurtuluŖ SavaŖından Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar**,cilt:2,İstanbul:İletiŖim Yayınları,2002.
- rge, Selim. – Ersoy,Ergin. **Yakın evredeki Sorunlar ve Türkiye**,Harp Akademileri Basımevi,1995

Özcan,Gencer. “Türkiye’nin Değişen Güvenlik Ortamı”,**En Uzun On Yıl:Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul:Büke Yayınları,2000,ss.13-43

Özgün, Faruk. **Küresel Terör**,İstanbul:Okumuş Adam Yayınları,2001.

Özünder,M.Cihat. “Balkan Gelişmeleri:Makedonya Sorunu”, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, cilt:3 sayı:1, Bahar 2001,ss.23-37

Sander,Oral. **Siyasi Tarih 1918 – 1994**,Ankara: İmge Kitabevi,1998.

Sloan,Geoffrey ve Gay, Colin S,**Jeopolitik,Strateji ve Coğrafya**,Ankara:ASAM Yayınları,2003.

Şehirli,Atilla. **Türkiye’de Bölücü Terör Hareketleri**,İstanbul:Burak Yayınları,2000

Şenşekerci,Yılmaz Gülcan. **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi cilt:2 Kuruluş Dönemi (1923 – 1950)**, İstanbul: Alfa Yayınları,2002.

Şimşek, Halil. **Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Stratejisi**,İstanbul:IQ Kültür ve Sanat Yayınları,2002

Tarakçı,Nejat. **Devlet Adamlığı Bilimi:Jeopolitik ve Jeostrateji**,İstanbul:Çantay Yayınları,2003.

Torun,Esmâ. “ Türkiye ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, sayı:5, Temmuz 2005,ss 229-259

Tuncer,İdil. “ Rusya Federasyonu’nun Yeni Güvenlik Doktrini: Yakın Çevre ve Türkiye”, **En Uzun On Yıl:Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul:Büke Yayınları,2000,ss.435460

Uçarol,Rıfat. **Siyasi Tarih 1789-1994**,İstanbul:Filiz Kitabevi,1995.

- Uslu,Nasuh.**Türk Amerikan İlişkileri**,Ankara:21.Yüzyıl Yayınları,2000.
- Uzgel,İlhan.” Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar”, **En Uzun On Yıl:Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**,Gencer Özcan-Şule Kut (der.), İstanbul:Büke Yayınları,2000,ss.393-435
- Viotti,Paul.- Kauppi Mark V.**International Relations Theory: Realism,Pluralism,Globalism**,2.nd ed.,New York:Macmillan Pub.,1987,s.7
- Wallander,Celeste A. ”InternationalInstitutions andModern Security Strategies”,**Problems Of Communism**,Jan-Apr.1992,s.
- Waltz, Kenneth ve Quester, Geoge H.,**Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**,Çev:Ersin Onulduran,Ankara:A.Ü.SBF.Yayınları.1982.
- Yapıcı,Utku. **Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları,Orta Asya ve Kafkasya**,İstanbul:Otopsi Yayınları,2004.
- Yıldız,Yavuz Gökalp.**Global Stratejide Orta Doğu;Krizler,Sorunlar ve Politikalar**,İstanbul: Der Yayınları,2000.
- Yılmaz,Mustafa. **Avrupa’daki Siyasi Ekonomik ve Askeri Bütünleşmenin Türkiye’nin Geleceğine Yönelik Etkileri**,İstanbul:Harp Akademisi Yayınları,2000.
- Yınanç,Rafet. Ve Taşdemir,Hakan. **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**,Ankara:Seçkin Yayınları,2002.
- Yüce,Çağrı Kürşat.**Türk Dünyası,Temel Meseleler ve Çözüm Önerileri**,Ankara:Tütibay Yayınları,2001.

Yücel,Zeynep.”Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Işığında Türkiye’nin Jeopolitik Konumuna Bakış”,**Jeopolitik Stratejiler Dergisi**,yıl:3 sayı:10,Yaz 2004,ss.125-139

DIĞER KAYNAKLAR

Radikal Gazetesi ,Aynı Tas Aynı Hamam, ,20 Mayıs 2000

http://www.geocities.com/Paris/Tower/1252/26th0303_1.htm 14.6.2005

<http://www.milliyet.com.tr/2005/03/22/yazar/sazak.html> (e.t.14.6.2006)

<http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=29287&ArsivSayfaNo=1> (e.t.26.7.2006)

www.msb.gov.tr (e.t.25.7.2006)

<http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol1Kis2.htm> (e.t.22.6.2006)

http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/DisPolitika/GenelGorunum/Genel+Gorunum.htm
(e.t.15.7.222006)

http://strateji.cukurova.edu.tr/TURK_DUNYASI/03.asp (e.t.23.5.2006)

http://www.belgenet.com/arşiv/agit İstanbul_2html (e.t.5.5.2005)

<http://www.botas.gov.tr/pojeler/etud/btc.html> (e.t.25.6.2006)

<http://www.ermenisorunu.gen.tr/turkce/makaleler/makale33.html> (e.t.22.4.2006)

<http://www.tsk.mil.tr/uluslararası/ermenisorunu.htm> (e.t.22.4.2006)

http://www.aysam.org/yay_news.php?newsid=240 (e.t.23.4.2006)

http://www.haberanaliz.com/bilgi.php?bilgi_id=235 (e.t.25.8.2005)

<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&sayi=8&no=45> (e.t.22.3.2006)

<http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=73> (e.t.23.12.2005)

[http://strateji.cu.edu.tr/ORTA %20 DOĞU/orta_mak_1.asp](http://strateji.cu.edu.tr/ORTA%20DOĞU/orta_mak_1.asp) (e.t.22.8.2006)

[http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye ve Balkanlar/Turkiye ve Balkanlar_05.html](http://www.bilimarastirmavakfi.org/Turkiye_ve_Balkanlar/Turkiye_ve_Balkanlar_05.html) (e.t.15.5.2006)

http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_uzerine.htm

<http://www.avsam.org/irak/analiz/14analiz.htm.s.1-2> (e.t.30.11.2005)

www.byeqm.org/Dış (13.10.2005)

<http://bucatarih.sitemynet.com/seminer/yunan/icerik/giris.html> (e.t.17.8.2006)

<http://www.geocities.com/turkishgreek/ege.htm> (17.8.2006)